आपस्तम्बश्रौतसूत्र

आपस्तम्बश्रौतसूत्रम्

The Śrauta Sūtra of Āpastamba

BELONGING TO THE TAITTIRĪYA SAMHITĀ

WITH THE COMMENTARY OF RUDRADATTA

Volume III

THE ŚRAUTA SŪTRA OF ĀPASTAMBA

BELONGING TO THE
TAITTIRĪYA SAṂHITĀ
WITH THE
COMMENTARY OF RUDRADATTA

EDITED BY
Dr. Richard Garbe

With new appendix containing corrections and emndations to the text by
Dr. C. G. Kashikar

Volume III

Praśnas 16-24

Munshiram Manoharlal
Publishers Pvt. Ltd.

Second edition 1983

Originally Published in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1882-1902

**Published and printed by Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.
Post Box No.5715, 54 Rani Jhansi Road, New Delhi 110055.**

॥ श्रौतसूत्रं ॥

आपस्तम्बा प्रणीतम्
तैत्तिरीयसंहितासम्बन्धिता
रुद्रदत्तविरचितभाष्यसहितम्

डा० रिचर्ड गर्बे
द्वारा परिशोधितम्

मुन्शीराम मनोहरलाल
पब्लिशर्स प्रा.लि.

Note :

The Publishers acknowledge with thanks the valuable suggestions and assistance of Shri Radheyshyam Sastri of Bhiwani.

PREFACE.

When, towards the end of 1884, I wrote the preface to the second volume of the Âpastamba S'rautasûtra, I called attention to the fact that, for the rest of the work (Praśnas XVI–XXIV), I had at my disposal but few fragments of commentaries. My hope that a continuous commentary might be discovered, has, in the long space of time since elapsed, not been realized. Probably, I should have postponed still longer continuing the edition but for a wish expressed to me by Prof. Whitney shortly before his death, and a similar advice given by Prof. Weber, to publish the text still wanting of the S'rautasûtra by itself as Vol. III. As the text of that part of the Sûtra which has been less studied and commented upon by Indian scholars is by far not so well preserved as that of the first fifteen Praśnas, the want of a commentary was constantly and so strongly felt by the Editor that the difficulty of editing the third volume was far greater than that of preparing the two first volumes taken together.

When beginning to print the volume in hand, I was still in want of even the manuscript materials required to establish the *text* of the last chapters of the work containing the *Hautraka* portion. For this concluding portion (Praśna XXIV, Kaṇḍikâs 11–14) then but one single manuscript (marked S) had become accessible to me through Mr. Tawney's kind offices; the other manuscripts of Praśna XXIV broke off with Kaṇḍikâ 10, and the Bombay and Munich manuscripts (marked DE), contain, indeed, a complete Praśna bearing No. XXIV; in reality, however, this is not Praśna XXIV, but the S'ulbapraśna which elsewhere bears No. XXX. Under these circumstances, I cannot be grateful enough to Dr. Eugen Hultzsch for having, on my behalf, made indefatigable researches in Southern India by which means he succeeded in procuring for me

several manuscripts of the last chapters. My thanks, therefore, are due, in the first place, to Dr. Hultzsch for having enabled me to offer to the public a complete edition of the *text,* at least, of the Âpastamba S'rautasûtra. Should, in my life-time, a complete commentary on Praśnas XVI–XXIV turn up, or even only fragments of commentaries which are worth publishing, considering their quantity as well as their quality, I shall with pleasure seize the occasion to make up the number of four volumes of my Âpastamba edition which I had in mind when writing the preface to Vol. I. But the experiences of the last twenty years have, in that respect, lowered my expectations so much that the publication of this fourth volume has more and more become a matter of doubt to me. For this reason, I have already added the indexes promised to the volume now issuing. Perhaps one or other of my readers will miss amongst these additions an Index of quotations contained in the Âpastamba S'rautasûtra. Until a short time ago, I really intended to add such an index, but gave up that plan, when I learned that it will be rendered unnecessary by Prof. Bloomfield's forthcoming Vedic Concordance. For this Concordance worked out on the largest scale will contain the whole of the quotations occurring in the Âpastamba S'rautasûtra (*Mantras, Praishas, Nivids,* etc.) [1]

---

1 Dr. Caland has been so kind as to contribute some additions to the Errata to be found at the end of the volume, partly by letter, partly in the Journal of the German Oriental Society, Vol. LII, pp. 428, 429, LV, p. 266. If I did not insert all the Errata communicated by Dr. Caland, it was because I had already entered several of them in the Lists of Errata to Volumes I and II. And one emendation proposed by Dr. Caland I could not accept, namely, that made to XX. 3. 8, 9 where Dr. Caland proposes to read *saidhrakamusalaḥ paumśchaleyaḥ,* etc., as *one* Sûtra. I rejected this reading offered by three inferior manuscripts and put *sdidhrakam musalam* in the text as a separate Sûtra, as that wording is shown to be correct by the agreement with Taittirîya Brâhmaṇa 3. 8. 4. 1. *Bhavati* standing behind in Taitt. Br. must likewise be supplied in our text. "The club (that the *Paumśchaleya* bears in the following acts) shall be made of *Sidhraka* wood." That Sûtra, therefore, is not, as Dr. Caland presumed, "completely afloat in the air."

All particulars I have to give with reference to the text of the Âpastamba S'rautasutra, will in the following pages be divided into four chapters.

I. PECULIARITIES OF LANGUAGE AND GRAMMAR IN THE ÂPASTAMBA S'RAUTASÛTRA.

It is well known that in the S'rautasûtras, in general, a stage of development of the Indian Language has been reached which, on the whole, is in accordance with the classical Sanskrit grammar.[1] This refers to the question as a whole; but, on entering into detail, there are plenty of differences, as, on the one hand, numerous *vedic* words and forms are still in use not existing in the classical Sanskrit, whilst, on the other hand, prakritisms and perfect solecisms are obvious. The late Professor Bühler was certainly right in explaining the latter phenomenon (Journal of the German Oriental Society, Vol. XL, p. 705) by characterizing the authors of the ritual and Dharma Sûtras in the following way: "All of these men were *Yâjñikas*, whose literary education, according to Pâraskara Gṛihyasûtra 2. 6. 8, in ancient times used to be quite as deficient as in later times. All those of them whose works came down to us, belong to a time when Prâkṛit dialects were in general use in daily intercourse and as official languages throughout the whole of India. It is, therefore, not surprising that their works ...... contain numerous *apaśabdas*, that is to say, words, forms and constructions not allowed by the rules of the *Vaiyâkaraṇas.*" Before, however, explaining to what extent this applies to the language of Âpastamba, I have to commence by briefly pointing out his use of vedic forms in which the influence of a tradition of a former period of language is still strongly felt. I need not enumerate here any archaic words, my detailed Index of words giving plenty of examples of this kind.

Of GRAMMATICAL FORMS common to the Âpastamba S'rauta-

---

[1] See Jacob Wackernagel, Altindische Grammatik, I, p. XXXII.

sûtra with the Brâhmaṇa literature and, in part, with other Sûtras, the following are the most striking examples:—

1. THE TERMINATION *-ai* of the dative case in feminine stems in -â,-î,-û, employed to denote the ablative-genitive sing., which is the rule in the language of the Brâhmaṇas · *dakshiṇâyai* II. 8. 3, *râtriyai* XV. 12. 7, *dakshiṇâyai, uttarâyai* XVI. 19. 7, *aśvattha-śâkhâyai* XVIII. 11. 2.

2. LOCATIVES IN *-an* INSTEAD OF *-ani:* f.i. *ahan* IX. 2. 1 (by the side of *ahani* in the same phrase IX. 4. 15), XVIII. 22. 17. XX. 24. 6. XXI. 25. 7. XXII. 14. 14. 17. 1. 20. 17; *âsan* V. 3. 16; *âtman* VI. 28. 10. IX. 5. 3. XVI. 21. 6, 8. XIX. 11. 7. 13. 24. XXIII. 7. 8; *vartman* II. 3. 13. 6. 5; *śîrshan* I. 4. 15. VIII. 6. 23. XX. 20. 2, etc.

3. THE TERMINATION *-yîta* INSTEAD OF *-yeta* in the third person sing. potent. med. of verbs of the first conjugation. Examples of it from the Brâhmaṇas and Sûtras have been collected by Prof. Weber in Kuhn and Schleicher's "Beitraege," Vol. I, p. 399. In the Âpastamba Dharmasûtra occur (s. Bühler, Sacred Books of the East, II, pp. XLI, XLII) *prakshâlayîta, abhiprasârayîta, apaśśayîta* (for *apâśrayîta*). To these forms has to be added *dayîta* from the S'rautasûtra V. 25. 18 (where, according to a kind communication of Dr. von Böhtlingk—who refers to Prof. Delbrück—must be separated *dadan na dayîta,* not *dadann adayîta,* as the commentator wants to do).

4. Though single ABSOLUTIVES IN *-am* occasionally occur in classical Sanskrit, yet, the Brâhmaṇa literature is the real home of these formations. Forms of this kind are most frequent in the Âpastamba S'rautasûtra, f.i. *aṇikâsham, anavakrâmam, anavânam, anuparikrâmam, anuparichâram, anuparihâram, aparivargam, abhiprayâyam, abhisamâhâram, abhyâkâram, abhyupasekam, avakrâmam, avakshâyam,* and a great many more are enumerated in my Index of words.

5. The SO-CALLED TMESIS, otherwise strictly confined to the vedic Saṃhitâs and Brâhmaṇas, occurs in the Âpastamba S'rautasûtra f.i. IX. 5. 1. 17. 6. XIV. 18. 1 *abhi vâ mantra-*

yeta, IX. 16. 11 *abhi cha ghârayet*, XXIII. 2. 9 *prai 'va jâyante*, XXIII. 7. 2 *vi pâpmanâ bhrâtṛvyenâ 'vartante*, XXIII. 9. 1 *abhi svargam̱ lokam̱ jayanti*.

6. An example of the VEDIC IRREGULAR SANDHI is found in our Sûtra IX. 10. 15: *durvarâhaiḍako* instead of *durvarâha eḍako*. (Comp. J. Wackernagel, Altindische Grammatik § 268*b*).

Let us now pass on to the prakritisms and solecisms which are a characteristic mark of Âpastamba's language. Though in the vedic Sam̱hitâs and Brâhmaṇas some isolated prakritisms have been pointed out, yet they are of a kind different from those I am going to treat of in the following lines.

Prof. Bühler, in the introduction to his translation of the Âpastamba Dharmasûtra (Sacred Books, II, pp. XL–XLII), has analyzed the linguistic peculiarities and grammatical irregularities, that is to say, deviations from Pâṇini's rules, of this work; and after him the same was done by Dr. Winternitz in regard to the Âpastamba Gṛihyasûtra, in his paper "Das altindische Hochzeitsritual nach dem Âpastambîya Gṛihyasûtra" (Transactions of the Vienna Academy, Phil.-Hist. Class XL, pp. 13–17).

One of those forms, namely *ṛitve* (Âp. Dh. II. 2. 5. 17) shortened from *ṛitvye*, occurring, however, in the S'rautasûtra not only III. 17. 8, but also VIII. 4. 6, furnishes Prof. Bühler (see p. XIV) one of his arguments to prove that the various parts of the Sûtra collection attributed to Âpastamba are all of them the work of the same author. This important result of Dr. Bühler's investigations has been confirmed by Dr. Winternitz's communications from the Âpastamba Gṛihyasûtra (see l.c. pp. 4, 15, 16, 17), but requires some limitation, as I shall show in chapter II. One of the further characteristic coincidences found in the various parts of the large Âpastamba compendium, is the prakritic transition of *n* into *ṇ*, pointed out by Prof. Bühler, p. XLI, in *anulepaṇa* (Âp. Dh. I. 3. 11. 13; 11. 32. 5); for the same transition repeatedly occurs in the S'rautasûtra too: *aṇikâsham* II. 11. 3, *vṛishaṇ vâ* II. 14. 4, *ṇâma* X. 14. 1, *eṇam* XIV. 27. 7, *aṇûka* XVI. 13. 6 (also some times in the Sulbasûtra).

Perhaps, the most striking of the following peculiarities of the Âpastamba S'rautasûtra pertaining to the popular language is the use of the word *ghoṛa* in the sense of *aśva* XV. 3. 12, being, of course, the Hindî word *ghoṛâ*. Though a few examples of the use of the diminutive *ghoṭaka* are found in the classical Sanskrit of later times, nevertheless, the employment of the Hindî word *ghoṛâ* by an author of Âpastamba's time is rather surprising. *Tambala* in *tambala-vîṇâ* occurring twice has been borrowed from the Dravidian. According to a kind communication of Dr. F. Kittel, the reputed Canarese scholar, the word *tambala* comes from the Canarese. In this language *Tambaḷa* (or *Tambala*) means *Tamil*; *tambala-vîṇâ* is, therefore, "a Tamil guitar."

PRAKRITICAL SHORTENING of a long vowel is met with repeatedly, especially at the end of the first element of a compound word: *strĭ-vyañjana* VIII. 6. 1, *garbhiṇĭ-prâyaśchitta* IX. 19. 14, *nadĭ-dvîpa* XV. 16. 2, 3, *raśană-sammita*[1] XIV. 6. 10; *patnĭbhiḥ* XIV. 15. 2 (already Taitt. Br. 2. 3. 10. 2), *grâmaṇĭbhiḥ* XX. 4. 3 (already Taitt. Br. 3. 8. 5. 2); *uchchhrĭyamâṇa* (from the root *śri*) IX. 11. 26 *lŭtvâ* I. 4. 8; and constantly *sărparâjñî* to denote the verses otherwise called *sârparâjñî*.

Cases of the LENGTHENING OF A VOWEL are *śâsta* XIII. 16. 4 and *anû* XIII. 12. 9.

PRAKRITICAL TRANSITION FROM *ṛi* INTO *u* is shown by the adjective *tvashṭumat* X. 23. 8, maintained by Böhtlingk in his Abridged Sanskrit Dictionary to be faulty for *tvashṭrimat*. The word is 'faulty' only in the same sense as are all forms here quoted and standing in contradiction to the Sanskrit grammar. In the preceding Sûtra the 'faulty' form *tvashṭîmatî* figures in the formula to be recited by the Yajamâna's

1 In this and the following two forms, we have to deal with ancient peculiarities of the Taittirîya School. The same observation applies to the nom. plur. *patnayaḥ* occurring five times in the Taitt. Saṃhitâ (see Weber, Indische Studien, XIII, p. 105, Lanman, Noun-Inflection, p. 372) and also quite usual in the Âpastamba Srautasûtra XIV. 13. 10. XX. 16. 19. 18. 5, 6. XXI. 3. 11, 17. 4, 15 16, 19, 3. Likewise *garbhiṇayaḥ* Taitt. S. 2. 1. 2. 6, and p. Sr. XIX. 16. 10.

wife, *tv° te sapeya*, which formula already appears (with the corrupt *tvashṭîmatî*) Taitt. S. 1. 2. 5. 2 and Taitt. Âr. 4. 7. 5; 5. 6. 12, and is thus sufficiently established. The corresponding formula the recitation of which is prescribed to the Yajamâna, *tvashṭumantas tvâ sapema*, does not occur earlier than in the Âpastamba S'rautasûtra l.c.

The influence of the popular language is also conspicuous in the remarkably corrupted form *sam̱plomnâya* VIII. 16. 6, according to Rudradatta instead of *sam̱pronmnâya*, in the sense of *sam̱pramridya*. The commentator had the same reading XIII. 17. 9, where my manuscripts of the text have *sam̱pronmṛijye 'ti*, this being evidently a gloss by which *sam̱plomnâya* (restored by me) was removed from the text.

Adhyuddhi VII. 22. 6. 26. 7 has been amended by me in my edition into the grammatically correct *adhyûdhnî*; yet, as all manuscripts both of the text and the commentary read *adhyuddhi*, I am now of opinion that I had better abstained from amending the form altogether, considering the other corrupted forms found in Âpastamba, the more so as *udviddhet* instead of *udvidhyet* in the Âpastamba Gṛihyasûtra 19. 7 (comp. Winternitz l.c., p. 15) is a striking parallel to the form *adhyuddhi*.

From the root *majj* is formed the present *makshati* VIII. 8. 15. XIII. 21. 1.

To the province of INFLECTION belong the following forms: the accus. plur. *gâḥ* appears as nom. X. 26. 7; the nom. *udañchaḥ* in the place of the accus. *udîchaḥ* XI. 10. 8; likewise *ashṭamyaḥ* in the place of the accus. *ashṭamîḥ* XV. 20. 20;[1] *âśîḥ* as acc. plur. of *âśis* 'request, wish' III. 6. 12. The locative *gharmadhugi* is formed from the nominative XV. 18. 2 (observe, besides, the accus. *gharmadughăm* XV. 9. 3, 5, 6, a

[1] I have not ventured to retain in my edition *chaturvim̱śatir gâḥ* XXII, 4. 29, and *shaṭshashṭir gâḥ* XXII. 5. 12 as accusatives; but this was a false crupulousness on my part. As I know now, Âpastamba has not seldom used the nominative of numerals to denote the accusative. See *pañchâśat pañchâśad gâḥ* XXII. 9. 6, and the number of such cases collected by Dr. Albert Bürk in his note to Âpastamba S'ulbasûtra 17. 7.

contamination of *gharmaduham* and *gharmadughâm*); likewise, the dative *vratabhṛide* IX. 4. 16 from the nom. °*bhṛid* appearing before following sonants.

A formation analogous to the second and third persons *apipres, apipret* is *apiprem* instead of *apiprayam* in the formulas IV. 12. 3. Likewise, the participle *vitatyamâna* XII. 12. 13 is, certainly, not a denominative of *vitata*, as the commentator asserts, but formed in adaptation to *vitata* preceding in the quotation; as *pratyashṭhât*, instead of *pratyasthât*, at the end of the quotation VII. 6. 7 is adapted to the preceding *pratishṭha* and to *pratishṭhâpya* immediately following. *Paridhita*, instead of *parihita*, XI. 2. 12, no doubt, owes its *dh* to *paridhi* standing beside it. The gerundium *upayajya* is found instead of *upejya* VII. 28. 4; the participle *bibhran* instead of *bibhrat* X. 28. 3.

The following FORMATIONS are GRAMMATICALLY FAULTY : *prâtaravaneka* instead of °*avanega* VI. 20. 1, *tustûrshamâṇa* VI. 6. 4 (beside *tistîrshâ* XXII. 2. 9), *ravata* instead of *ravatha* VIII. 11. 19, 21, *krimṇa* IX. 20. 2 (having a meaning somewhat differenced, beside *krimiṇa* XV. 19. 5), the feminine *uttamî* instead of *uttamâ* XXII. 20. 14; *chaturviṃśatiḥkṛitvaḥ* XV. 12. 5, *Triḥplaksha* instead of *Triplaksha* XXIII. 13. 14.[1]

The incorrect spelling *viparyâsta*, in the place of *viparyâsthû* VII. 22. 8, must be separated from the solecisms heretofore mentioned, as standing in a formula and having many analogies in the formulas of the Mantrapâṭha edited by Dr. Winternitz.

The number of the ALLEGED FICTIONS of the Indian grammarains and lexicographers has been considerably reduced in the course of the last decenniums with the progress of our knowledge of Sanskrit literature; a continually increasing number of such words and forms formerly not exemplified were discovered in the written language. The Âpastamba

1 I have thought fit to amend the faulty spelling of *viparyâcheta* XXII. 1. 8 into *vipariyâcheta*, as a mistake must evidently be presumed here, due to the hearing of a copyist writing from dictation.

S'rautasûtra supplies valuable contributions of this kind too. It will suffice in the following to enumerate only the words, the Index at the end of the volume giving the passages where they occur. The word *bâhu* could not as yet be proved to be used as a *feminine* noun, but now we see that Âpastamba uses the word *dvârbâhu* exclusively as a feminine, whilst Baudhâyana, who evinces a rather close affinity with him, employs it as a masculine noun in his S'rautasûtra (see Rudradatta's comm. on Âp. S'r. XI. 8. 6). The following roots and words found in our text, for which no example has been traced as yet, are already mentioned by grammarians: *âśvatthi*, *ṛit* (*ârtishyamâṇa*), *tristâva* and *dvistâva* (also in the Âpastamba S'ulbasûtra), *pṛij* (*pṛiṇajmi*, a variety of *pṛich*), *midh* or *medh* (*abhimedhate*), *vichh* (*ativichchhayati*), *vehây* (*vehâyamânâ*).

I have reserved to the last a linguistic peculiarity quite characteristic of Âpastamba, which, however, neither refers to the formation of words nor to the inflection, but to semasiology. Âpastamba uses to a very large extent adjectives ending in *-ana* to denote formulas or verses serving to accompany an action, and mostly of masculine gender (supply *mantra*), more rarely of feminine, ending in *-î* (supply *ṛich*):

(*a*) Masc.: *agny-upasamindhana, agny-upasthâna, apâdâna, abhimantraṇa, avarohaṇa, âdityopasthâna, ârohaṇa, upadhâna, upastambhana, upasthâna, upâkaraṇa, kapâla-vimochana, gamana, grahaṇa, dakshiṇâtinayana, parilekhana, pratigrahaṇa, prativachana, pratyasana, pratyâyaṇa, pradâna, prayâṇa, praharaṇa, bhakshaṇa, varaṇa, vyâghâraṇa, śrayaṇa, sâdana, srug-âdâna.*

(*b*) Fem. ending in -*î*: *adhinidhânî, âchchhedanî, grahaṇî, paristaraṇî, pravâhaṇî, saṃnahanî, staraṇî.* Winternitz (l.c., p. 16) mentions *uttambhanî* from the Âp. Gṛihyasûtra 5. 19 as an example of this kind. To the same category belongs the adjective *śritaṃkâra*.

Upon the whole, there are so many striking peculiarities that the Âpastamba S'rautasûtra appears worthy of the

attention of every scholar interested in the historical development of the Sanskrit language.

II. ON THE UNITY OF THE SÛTRA COLLECTION OF THE ÂPASTAMBA SCHOOL.

If we remember that, in 1872, the late Dr. Burnell (Indian Antiquary, I. 6) expressed, with regard to the Âpastamba Sûtra, the opinion of there being " very little chance that it will be ever possible to bring out an edition of the whole of this immense Sûtra," we may, with a sense of satisfaction, state that this Sûtra is edited now almost completely. Next to the 24 Praśnas forming the S'rautasûtra, there is the Mantrapâṭha (Praśnas 25 and 26), that is to say, the collection of Mantras to be recited in connection with the Gṛihya ceremonies, and the latter is followed by the Gṛihyasûtra itself as Praśna 27. These two parts, the Mantrapâṭha and the Gṛihyasûtra, not to speak of Indian editions, were edited by Dr. M. Winternitz in an excellent manner : the former Oxford, 1897, the latter Vienna, 1887. The Dharmasûtra (Praśnas 28 and 29) has been edited twice by the late Prof. Bühler (Bombay, 1868, and 1892). Of the S'ulbasûtra (Praśna 30), the interpretation of which offers greater difficulties than any other part of the entire Sûtra work, Dr. Albert Bürk, a pupil of mine, has prepared a masterly edition aud translation (with notes and a most valuable introduction) which will shortly be published in the two next parts of the Journal of the German Oriental Society (Vols. LV and LVI). On the Pitṛimedhasûtra which usually is reckoned and, indeed, has to be considered as Praśnas 31 and 32, Dr. W. Caland's edition of the Pitṛimedhasûtras of Baudhâyana, Hiraṇyakeśin, Gautama (Leipsic, 1896) Preface, p. xvi. *seq.*, and his remarks in the Journal of the German Oriental Society, Vol. LII, p. 431 *seq.*, are to be consulted.

The fact of the whole of this Sûtra collection being the

work of one and the same author has been proved by Prof. Bühler and Dr. Winternitz in the passages above mentioned (see p. VII). The reasons for it firstly lie in linguistic irregularities common to the various parts of the work, in the second place, in the references in some parts to others. To these cross-references collected by Bühler and Winternitz the following may be added: in Âp. S'r. XVII. 26. 2 the author refers to the S'ulbasûtra because of the description of the *kâmyâś chitayaḥ*, the name of the S'ulbasûtra itself being mentioned; and a reference in the S'rautasûtra to the Pitṛimedhasûtra is discussed by Dr. Caland in 'Pitṛimedhasûtras,' Preface, p. xvii, xviii.—Though I am quite convinced that one man of whom, however, we know nothing but his family name, is the author of the great Sûtra-work extending from the S'rauta to the Pitṛimedhasûtra, yet, on the other hand, I must emphatically assert that the whole work *such* as it has come down to us, is not of one mould. The Âpastamba S'rautasûtra with which I have to deal here, evidently abounds in additions of later times. What Prof. Hillebrandt states in his edition of the S'âṅkhâyana S'rautasûtra, Vol. I, Preface, p. x, "The original manuals of the ancient Sûtrakâras became gradually enlarged by various additions and modifications due partly to the mutual influence of the different schools and partly to the natural development of the ritual," fully applies to our Sûtra.

Some explanations added subsequently in the Âp. S'r. can at once be recognized as such by external reasons. I mean those passages in which the meaning of a rare word is given with the addition of *ity âchakshate* or *bruvate;* f.i. X. 9. 7 (to explain Sûtra 5), and X. 9. 12. XII. 4. 13. XVIII. 10. 26. XIX. 4. 8 (all to explain the Sûtra or the Sûtras preceding). Likewise, one recognizes, at the first glance, as interpolations those interpretations which conclude with *ity arthaḥ*, XII. 25. 3. XIX. 16. 7. 26. 3; and even without such an addition the passages XIII. 5. 5 (explanation of Sûtra 1) and XIX. 16. 11 are easily discernible as such.

The cases in which a precept given in a Sûtra is altered by a modification or restriction immediately following and evidently added by a later hand, are so very numerous and occur nearly in every chapter that it would be superfluous to give examples. Later corrections of this kind, admitting something wholly different or even the very contrary, are mostly added by means of *vâ*. Nobody will think it possible that the author of the *original* Sûtra would have written a sentence like XI. 20. 14: *na yajamâno 'gnîshomîyasyâ 'śnâti; aśnîyâd vâ,* and sentences of this kind occur hundreds of times in the Âpastamba S'rautasûtra. Like these additions with *vâ,* we shall most probably have to judge those or at least a certain number of those which are added with the explanatory words *ity aparam* and *ity eke* (or *athai 'keshâm, eke samâmananti, eka upadiśanti*) and which, according to my "Index of Authorities" s.v. *eke* amount to about 300.

Whilst in the above cases later interpolations of a *limited extent* are in question,[1] I now have to state a very considerable interpolation inasmuch as the entire Praśna XXIV can be proved to have been inserted by a later hand. Moreover, even this Praśna is not of a uniform origin. Of its three parts, namely, the *Paribhâshâs* (KAṆḌ. 1–4), the *Pravaras* (KAND. 5–10) and the *Hautraka* (KAṆḌ. 11–14), the first and second may be the work of the same author. The third part, however, was added subsequently, as is proved by the repetition of the concluding words of KAṆḌ. 10, marking the end of a Praśna. That the whole 24TH Praśna belongs to a time later than the preceding 23 Praśnas is evident from the difference both in the style and the stock of words. Instead of *pratyâmnâya,* regularly used before in our text, stands *pratyâmnâna* XXIV. 4. 2. In XXIV. 4. 4–5 the terms *ahargaṇa, sâṃvatsarika* and *nikâyin* (instead of *ahîna* and *sattra*), not known to the entire S'rautasûtra occur side by side. The phrase *te*

---

1 A more extensive insertion Âp. S'r. IX. 11. 23 has been pointed out by Dr. Caland, the Pitṛimedhasûtras, Preface, p. xviii.

manyâmahe XXIV. 11. 10. 12. 3 is also foreign to the language of the S'rautasûtra. *Evam-nyâyena* XXIV. 10. 3, 15 looks modern too. To this may be added the frequent ablatives of abstract nouns to indicate the reason, an expression entirely in harmony with the later style of commentators: *prakṛiteḥ pûrvoktatvât* XXIV. 4. 15, *kumbhî-śûla-vapâśrapaṇî-prabhutvât* XXIV. 4. 16, *pakti-vaishamyât* XXIV. 4. 17, *prakṛiti-kâla-madhyatvât* XXIV. 4. 19, *kâlasyâ 'śeshabhûtatvât* XXIV. 4. 20, *ekarshitvât* XXIV. 11. 14, *tal-liṅgatvâch chhabdasya* XXIV. 12. 4.

A proof still stronger than these linguistic observations we may consider the following fact. If the three Sûtras II. 16. 8-10 are quoted literally in the Pravara-section XXIV. 5. 7-9 with addition of *iti vijñâyate*, this addition proves that the source, that is to say, the second Praśna of the S'rautasûtra, was looked upon as ancient by the author of the Pravara-section. For *iti vijñâyate* in the Sûtra literature, as a rule, means else a reference to explanations in the Brâhmaṇas. After all these observations, the apocryphal nature of Praśna XXIV will no longer be doubted.[1]

Anyone wishing to restore the Âpastamba S'rautasûtra in its original form would, from the reasons given above, be obliged to exclude together with Praśna XXIV a great many single sentences. It will, however, be impossible to accomplish such a task in a philologically accurate manner, simply because —not to mention other reasons—it cannot be ascertained how many of the quotations from other ritual writings (to be dealt with in chapter III) are to be traced to the original author or to a subsequent interpolator.

As to Âpastamba's native country and time, I have nothing to add to what Prof. Bühler has ascertained in the

[1] In perfect harmony with the opinion here expressed is the result of Dr. A. Bürk's quite independent researches with regard to the Âpastamba S'ulbasûtra. To wit, Dr. Bürk has found out that the *original* place of the S'ulbasûtra was the one occupied now in almost all manuscripts by the apocryphal Praśna XXIV, which concludes my edition.

introduction to his translation of the Âp. Dharmasûtra. Prof. Bühler's investigations have made it most probable that Âpastamba lived in the south of India in the country of the Ândhras, and not much later than in the fifth century B.C. His great work belongs to the younger, but not to the youngest, productions of vedic literature.

As for the numerous commentaries on parts of the S'rautasûtra, I refer to the statements of the late Dr. Burnell in his "Catalogue of a Collection of Sanskrit Manuscripts, Part I, Vedic Manuscripts," (London, 1870), in the Indian Antiquary I. 6, and in "A classified Index to the Sanskrit MSS. in the Palace at Tanjore" (London, 1880), and to Prof. Aufrecht's Catalogus Catalogorum.

III. ON THE POSITION OF THE ÂPASTAMBA S'RAUTASÛTRA IN THE RITUAL LITERATURE.

In the following remarks I shall treat our text, such as it lies before us, as a given whole, without regard to the question about the additions of a later time which was discussed in the preceding chapter. In the Preface to Vol. I I said that, having finished the edition, I should add an investigation of the sources of the Âpastamba Sûtra and of its position among the ritual books of Ancient India. I shall now try to redeem my promise as far as possible. That I cannot wholly fulfil it, as I had formerly hoped to do, arises from the fact that a great part of the texts required for comparison, has not been edited up to this day. There is now, it is true, the MAITRÂYAṆÎ SAṂHITÂ in Schroeder's excellent edition, but of his edition of the KÂṬHAKA which is quite as valuable, we have up to this day only the first part, and the KAPISHṬHALA SAṂHITÂ still is a desideratum for the future. Besides, the publication of only one of the other S'rautasûtras of the Black Yajurveda has as yet been begun (*viz.*, that of the Mânava S'rautasûtra of which I shall treat below); and,

therefore, with regard to the relation of the Âpastamba S'rautasûtra to those texts nearest related, even to-day, hardly anything more can be ascertained than the chronological order which is fixed in the following way.[1] At the head of the Sûtrakâras who follow the Taittirîya recension of the Black Yajurveda, stands BAUDHÂYANA, then follows BHÂRADVÂJA, after him comes ÂPASTAMBA, and closely related to him SATYÂSHÂḌHA HIRAṆYAKES'IN. The VAIKHÂNASASÛTRA, likewise belonging to this group, appears to be younger than the works of these teachers. It may be assumed that the same relation exists between Âpastamba's S'rautasûtra and those of Baudhâyana, Bhâradvâja and Satyâshâḍha Hiraṇyakes'in as that which has been made out by Winternitz (Transactions of the Vienna Academy, Phil.-Hist. Class, Vol. XL, p. 5 *seq.*) to exist between the Gṛihyasûtras of these authors, and by Bühler (l.c., p. xviii *seq.*) between the Dharmasûtras of Baudhâyana, Âpastamba and Hiraṇyakes'in. This supposition is supported by the numerous quotations from the aforesaid S'rautasûtras found in Rudradatta's commentary on the first fifteen Pras'nas of our work. On this occasion I may mention that so good a connoisseur of the ritual literature as Dr. Burnell has called the Âpastamba Sûtra "the most important perhaps, though not the oldest of the Black Yajurveda Sûtras." Every reader of this work will grant that, for the lucidity of the description of the ceremonies, it surpasses all other S'rautasûtras as yet known. In this respect, it is very remarkable that Âpastamba's style in the Gṛihyasûtra is much more concise than in the S'rautasûtra.

That our text belongs to the Taittirîya recension of the Black Yajurveda, is at once shown by the fact that the greater part of the Mantras is borrowed from the Taittirîya Saṃhitâ, and many from the Taittirîya Brâhmaṇa and Âraṇyaka. In these quotations the dissolution of *y* into *iy* and of *v* into *uv* usual with the Taittirîyas is preserved. The

[1] See Bühler's Translation of the Âp. Dh., Introduction, p. xxiii.

same dissolution is met with pretty often, though not persistently, in the proper text of the Âpastamba S'rautasûtra, f.i. in the word *dhishṇiya.* The many passages in our work concluding with *ity uktam* (see Index I) are literal quotations from the Taittirîya Saṃhitâ, breaking off, as a rule, in the middle of the sentence; and, whereever the word *anuvâka* (see Index II) occurs, the Anuvâka of the T.S., quoted with its commencing words, is meant. Besides, many other passages of the Âp. S'rautasûtra agree with the T.S. and T. Br. literally or nearly literally (f.i. XIV. 6. 10 with T.S. 6. 6. 4. 1). The numerous quotations ending with *iti vijñâyate* nearly always refer to the Taitt. Brâhmaṇa or to Brâhmaṇa-like portions of the Taitt. Saṃhitâ or Âraṇyaka. Several times *yathâ-brâhmaṇam, yathâ-samâmnâtam* or *vadati* is used in the same sense; in the last case, according to Rudradatta's commentary, *brâhmaṇam* is to be understood (s. Index I). Even externally, the dependence of our Sûtra on the Taittirîya books can be seen in the strange custom of breaking off the chapters in the middle of a sentence, and in the use of several words which, in this form, are peculiar to the Taittirîya texts. For instance, Âpastamba, like Taitt. S. and Taitt. Br., uses the word *puñjîla* (in *darbha-puñjîla,* f.i. I. 2. 3, 5) regularly in the place of the usual *piñjûla; bhindu* also is known only from the Taitt. S. and Br. More examples of this kind are found in my Index of Words.

Next to the Taittirîya books, amongst the more ancient works of vedic literature, those are nearest related to our Sûtra which belong to the School of the Charakas, that is to say, principally the Maitrâyaṇî Saṃhitâ, whilst—at least as far as we can judge at present—the Kâṭhaka and the Kapishṭhala Saṃhitâ do not seem to come in question so much. Âpastamba, however, with two exceptions [1] requiring to be ex-

[1] The first case is XXI. 23. 6 (*atha Kâṭhakâḥ*). If we have not to assume here an interpolation of a later time, this exceptional mentioning of the Kâṭhakas by name must be explained by the special circumstance that, in the passage immediately preceding, the corresponding tradition of the

plained separately, does not mention any of those works by name, whereas he speaks of the tradition of the White Yajurveda (see *Vâjasaneyakam* and *Vâjasaneyinaḥ* in Index I) by name pretty frequently. That he does not name the Charakas whose tradition Âpastamba takes into consideration to a large extent, may, with certainty, be regarded as a sign that Âpastamba looked upon this School as something kindred to himself, allied to his *S'âkhâ*, as something friendly and not hostile which he could class almost with his own, whilst the White Yajurveda was something strange, perhaps directly hostile to him (see Leopold von Schroeder in the "Literaturblatt für orientalische Philologie" I, pp. 7, 8).

Without claiming completeness, I give in the following, first of all, a list of those passages in which I perceived relations to the works of the Charaka School. Sometimes, the characteristic expressions are added by which these relations are shown.

1. Relations of the Âpastamba S'rautasûtra to the Maitrâyaṇî Saṃhitâ (or to corresponding passages of the Kâṭhaka).

Âp. S'r. I. 4. 11 =	Maitr. S. I. 1. 2 (*ayupitâ yoniḥ*).
I. 7. 12, V. 5. 7 =	I. 4. 13; 6. 11, 12 (*jîvataṇḍula*, also in the Mânava S'rautasûtra).
II. 13. 3 =	I. 1. 13 (*svâvṛit, sûpâvṛit*).
III. 10. 2 =	I. 4. 3 (*veśabhagîna*).
IV. 16. 4 =	I. 4. 2 (*asâv anu mâ tanu*).
V. 8. 7 =	I. 6. 1 (*dugdhabhṛit*).
V. 20. 7, XIII. 6. 1 =	I. 6. 4 (*upabarhaṇa sârvasûtra*).

Pâliṅgâyanikâs (§ 5) is mentioned, and, in the passage immediately following, that of the Vâjasaneyins. Under these circumstances, the mention of the name of the Kâṭhaka School was rendered necessary for the sake of clearness. And if XIX. 15. 7, under the name of *Kâṭhaka-châturmâsya*, a modification of the *Châturmâsya* sacrifices is mentioned, a general rule is concerned which was given for a series of complicated sacrifices and *Vikṛitis*. If the author wished to make mention at all of the *Vikṛiti* of the *Châturmâsya* sacrifices prevailing among the Kâṭhakas, in this passage, he could not possibly do so in any other way but by using the name.

Âp. S'r. VI. 6. 2 =	Maitr. S. I. 8. 2 (*samudantam hotavyam*).
VI. 6. 5 =	I. 8. 3 (*apratishekya*).
VI. 9. 2 =	I. 8. 6 (*vyava-śam, leláyad ví 'va bhâti*, comp. also II. 2. 3, Kâṭh. 6. 7, Kap. S. 4. 6).
VI. 14. 13 =	I. 8. 6 (*duḥśîrtatanu*).
VI. 18. 2. 19 =	I. 5. 4 (*nimṛida, nimrada*).
VI. 20. 1 =	I. 5. 7 (*prátaravaneka, °ga*).
VI. 21. 1 =	I. 5. 2 (*prati-tij*).
VI. 24. 1 =	I. 5. 14 (*budhnya, budhya*).
VI. 29. 21, VIII. 2. 10 =	I. 10. 7 (*áviḥpṛishṭha*).
VII. 2. 6 =	III. 9. 2 (*anakshasaṅgam*).
VIII. 4. 12, 13 =	I. 10. 8 (*ṛituyájin*).
VIII. 5. 40, 42 =	I. 10. 11 (*ámapesha*).
IX. 1. 17 =	I. 8. 9 (*apa-kshá*).
IX. 14. 6 =	II. 1. 10 (*ânîto vá esha*).
IX. 14. 11-14 =	II. 2. 4 (*vâstvamaya, vástumaya*).
X. 25. 4, 6 =	III. 7. 7 (*kalá, kushṭhâ, śaphapad*).
XI. 12. 3 =	I. 2. 10 (*dveshoyavana*).
XII. 24. 14 =	II. 4. 1, IV. 5. 6, Kâṭhaka XI. 1 (*vyardhuka*).
XVI. 7. 4 =	IV. 12. 4 (*upe'masṛikshi*, etc.)
XVI. 9. 8 =	III. 1. 9 (*prasyandinî, prasena, jâyuka*).
XVI. 11. 12 =	IV. 12. 5 at the end.
XVI. 18. 4-6 =	II. 7. 12.
XVI. 26. 12 =	II. 7. 16.
XVI. 33. 4 =	II. 13. 1 (*hiraṇyavarṇaḥ*, etc.)
XVI. 35. 1 =	II. 13. 13.
XVII. 2. 6 =	III. 12. 12.
XVII. 5. 16. 6. 1	II. 13. 16, 17, Kâṭh. XXXIX.

Âp. S'r. XVII. 13. 2 = Maitr. S. II. 13, 22.
XVIII. 5. 5 = I. 11. 7 (*madhushṭhâla*).
XVIII. 8. 17-19 = II. 6. 1, IV. 3. 1, Kâṭhaka XV. 1 (*viṣramsikâ*[1], *krishṇam vâsaḥ*).
XVIII. 9. 16 = IV. 3. 4 (*apâm nyayanâd apâmârgân*, etc.)
XVIII. 10. 7 = IV. 3. 7 (*vîrajanana*).
XVIII. 10. 11 = II. 5. 9 (*avyuptavaha*).
XVIII. 10. 17 = IV. 3. 8 (*taksha-ratha-kârayor grihe*).
XVIII. 10. 21 = II. 6. 5 (*kesarapâśa*).
XVIII. 11. 6 = III. 6. 2 (*svayamvilîna*).
XVIII. 20. 5 IV. 4. 3 (*chatushpadî-sûnâ*).
XVIII. 21. 7 = IV. 4. 8 (*sthûri yavâchitam*).
XX. 23. 1 = II. 5. 1 (*traita*).
XXI. 24. 11 = II. 1. 7 (*adhvarakalpa*).

2. Relations to the Kâṭhaka:

Âp. S'r. VII. 23. 9 = Kâṭhaka III. 7, Kapishṭhala Samhitâ II. 14 (*ûshmaṇo 'vyathishyai*, comp. Schroeder, Literaturblatt für orient. Philologie I, p. 7).
IX. 14. 5, 6 (*âgrâyaṇa* as always in the Kâṭhaka, see Böhtlingk-Roth, Sanskrit Dictionary, Vol. V, p. 1092).
IX. 19. 2 = Kâṭhaka XIII. 10 (*vibilân iva kośân*).

---

[1] Also in the Baudhâyana Pitṛimedhasûtra; see Caland, the Pitṛimedhasûtras, Preface p. XI.

Âp. S'r. XII. 22. 7 = Kâṭhaka XXVII. 8 (*vyapa-riph, ava-riph*).

XIII. 7. 5 = XXVIII. 4 (comp. Weber, Indische Studien X, p. 384).

XVII. 11. 3 = XXI. 6 (*kusayasarpis*).

XVII. 14. 8 = XXI. 10 (*mândhuka* or *bândhuka idhma*).

XVIII. 10. 23 = XV. 4 (*asir vâlâvṛito*, etc.)

XVIII. 10. 24 = XV. 9 (*aśvaḥ śoṇakarṇaḥ*).

XXI. 2. 9 = XXXIV. 9.

3. Relations to the Kapishṭhala Saṃhitâ:

Âp. S'r. IV. 2. 3 (*apâkartoḥ, jâyâpatî*) comes most probably from a lost chapter of the Kap. S., as Schroeder has pointed out in the Literaturblatt für orient. Phil. I, p. 6, 7; comp. also Maitr. S. I. 4. 5, Kâṭhaka XXXI. 15.

Âp. S'r. V. 20. 2 = Kap. S. VII. 3 (*sabhâsadbhya upaharanti;* comp. Schroeder, l.c., p. 7).

Âp. S'r. XVII. 11. 3 = Kap. S. XXXII. 7 (*anuparichâram*).

4. Of special importance for our investigation is the Mânava S'rautasûtra, the first two parts of which have up to now been made accessible to us by Prof. Knauer in an excellent edition (St. Petersburg 1900, 1901). Among the S'rautasûtras that have come down to us, I consider this to be the most ancient. Prof. von Schroeder, in his "Indiens Literatur und Cultur," p. 194, has already noticed that the Mânava S'rautasûtra still has a rather descriptive character, closely following as it does in style and manner the Brâhmaṇa portions of the Yajurveda. The Mânava School is known to be a subdivision of the Maitrâyaṇîyas (and *for us,* the Mânava S'rautasûtra is in fact *the* S'rautasûtra of the Maitrâyaṇîyas or of the Charakas altogether, as long as we do not possess either the Kaṭha or the Maitrâyaṇîya S'rautasûtra). Since, therefore, as we have seen, Âpastamba has to a remarkable

extent, drawn from the Maitrâyaṇî Saṃhitâ, we cannot wonder at his having made use of the Mânava S'rautasûtra also, and that so freely that the Mânava S'rautasûtra must be looked upon as one of the principal sources of his work.[1] The contents of the Mânava S'r. have been used by him in a way which gives to many passages of his S'rautasûtra the character of a mere recast. For this reason also Prof. Knauer in his introduction to Fasc. I, p. XIII, calls the Âpastamba S'rautasûtra "in a way the best commentary on the Mânava S'rautasûtra." The close relation of the Âpastamba to the Mânava S'rautasûtra is shown not only by the verbal agreement of many passages, but above all by numerous peculiar expressions common to both works, but not found elsewhere. When the list of words of this kind which Prof. Knauer has promised to append to his edition of the Mânava S'rautasûtra will have appeared, a comparison with the Index of Words at the end of the present volume will make this relation quite manifest. At present I mention only the following words: *sanakha* (*mushṭi*) Mân. S'r. 1. 1. 1. 34 (comp. *saṃnakha* in the Âp. S'r.), *vatsajñu* Mân. S'r. 1. 1. 3. 1, *upabila* 1. 2. 1. 11, 2. 3. 4. 23, 2. 4. 1. 5, *stibhigavat* 1. 5. 1. 24, *triṃśanmâna* 1. 5. 6. 2, *pañchasâṃvatsarika* 1. 7. 8. 12, *prâchînapravaṇa*

---

[1] The order of ceremonies is almost quite the same in both works, as far as we can see from the portion of the Mânava S'rautasûtra hitherto published (the two fasciculi before us correspond to Âpastamba S'rautasûtra I–XIV. 4, that is to say: to more than half of this work). The differences in the arrangement are unimportant: the *Punarâdheya* is treated by Âpastamba, more to the point, in V. 26–29 immediately after the *Agnyâdheya*, in the Mânava S'rautasûtra no sooner than in I. 6. 5 after the *Agnihotra*; the *Paśubandha* is found in Âpastamba in Praśna VII *before* the *Châturmâsya* sacrifices, in the Mânava S'r. in I. 8 *after* the same; the *Prâyaśchittas* (in Âp. S'r. IX) are still wanting altogether in the Mân. S'r.; the short description of the *Vikṛitis* of the *Agnishṭoma* (Ukthya, Shoḍaśin, Atirâtra, Aptoryâma) is given by Âpastamba in XIV. 1–4 *after* the Agnishṭoma, while it is inserted *in* the Agnishṭoma in Mân. S'r. II. 5. 3. In all these points the arrangement exhibited by Âpastamba is more systematical than that of the Mânava S'rautasûtra,—a natural consequence of historic development.

2. 1. 1. 3, *prâchînamâtṛika kshauma* 2. 1. 1. 34 (comp. *prâchînamâtrâvâsas* in the Âp. S'r.), *sacchadishka* 2. 1. 3. 48 (comp. *sacchadis* in the Âp. S'r.), *upamadhyamâ* 2. 1. 4. 1, *parisraj* 2. 3. 1. 15, *aśvaśaphabudhna* 2. 3. 1. 15, *pradhura* 2. 3. 1. 19, *tsarumat* 2. 3. 1. 20, *maitrâvaruṇachamasîya* and *hotṛichamasîya* 2. 3. 2. 24, *kratukaraṇi* 2. 3. 2. 26 (comp. *kratukaraṇa* in the Âp. S'r.), *pratiprasthâna* in the sense of "Soma vessel of the Pratiprasthâtṛi" 2. 4. 2. 16, 2. 4. 6. 6, *sadobila* 2. 4. 2. 25, *sûchchaistarâm* 2. 5. 1. 16 (comp. *sûchchais* in the Âp. S'r.). The passages where all these words occur in the Âpastamba S'rautasûtra may be found in my Index.

Another fact which points to the dependence of Âpastamba upon the Mânava S'rautasûtra is the Brâhmaṇa-like style which is still found in many places of our Sûtra, in spite of its comparatively late date, and which already struck me, when I first copied the Âpastamba manuscripts more than twenty years ago. The praiseworthy lucidity which as a rule distinguishes Âpastamba's description of the ceremonies, may likewise be ascribed to the Mânava S'rautasûtra having served as a kind of model for Âpastamba.

5. Relations to the White Yajurveda are so often indicated in the Âpastamba S'rautasûtra by the expressions *Vâjasaneyakam* or *Vâjasaneyinaḥ* that we need not look for further evidence. But it is worthy of notice that the S'atapatha Brâhmaṇa has exercised a greater influence on the author of our Sûtra than would appear from those direct quotations alone. I subjoin, therefore, a list of some passages where the *Vâjasaneyakam* or the *Vâjasaneyinaḥ* are not mentioned, but still coincidences with the S'atapatha Brâhmaṇa are met with.—As the wording of the passages which Âpastamba has taken from the S'atapatha Brâhmaṇa does not, as a rule, fully agree with the text of the Mâdhyaṃdina recension of the S'atapatha Brâhmaṇa, it seems to me useful to repeat a not improbable supposition, made by Prof. Bühler (Âp. Dharmasûtra translated, Introd., p. XXV), *viz.*, that Âpastamba may have borrowed from the *Kâṇva* recension of that Brâhmaṇa.

Âp. S'r. I, 25. 3-6 =	S'at. Br. 1. 2. 2. 7-10.
V. 9. 8 =	1. 2. 5. 18.
VII. 14. 14 =	3. 8. 1. 5 (3. 8. 2. 13).
IX. 5. 5 =	3. 9. 2. 13.
IX. 10. 15 =	12. 4. 1. 4.
XI. 19. 8 =	3. 7. 4. 10, 11.
XIII. 10. 1 =	4. 3. 5. 20.
XVIII. 7. 12, 13 =	5. 1. 3. 13, 14 (5. 5. 4. 33, 34).
XX. 5. 15-17 =	13. 4. 2. 17.
XX. 6. 13 =	13. 4. 3. 3.
XXII. 16. 9-12 =	4. 5. 8. 11, seq.
XXII. 17. 5-8 =	4. 5. 8. 16.

The description of many ceremonies in the Kâtyâyana S'rautasûtra is so similar to that of the Âpastamba S'rautasûtra, that the two texts offer continuous parallels.

6. Since the Âpastamba S'rautasûtra contains quotations from each of the four Vedas—as the much shorter Dharmasûtra does likewise[1]—I proceed now to register THE QUOTATIONS TAKEN BY ÂPASTAMBA (SOMETIMES NOT VERBALLY) FROM THE SAMHITÂ OF THE ṚIGVEDA :[2]

Âp. S'r. V. 17. 2 =	Ṛigveda IX. 66. 20 (Vâj. S. XXVI. 9).
V. 19. 3 =	I. 40. 5 (Vâj. S. XXXIV. 57).
V. 19. 4 =	VI. 50. 14 (Vâj. S. XXXIV. 53).
V. 23. 9 =	VI. 13. 1, 2.
VI. 17. 12 =	I. 18. 3, 2 (Vâj. S. III. 29, 30); IV. 9. 8 (Vâj. S. III. 36).
VI. 22. 1 =	IV. 12. 6; X. 73. 11; V. 82. 1, 2.
VI. 23. 1 =	V. 82. 4-6, 3 (Vâj. S. XXX. 3); VI. 71. 6 (Vâj. S. VIII. 6).
VII. 4. 5 =	X. 170. 1 (Vâj. S. XXXIII. 30).
VII. 21. 6 =	X. 97. 16 (Vâj. S. XII. 90).
VII. 28. 2 =	III. 8. 10.

[1] Comp. Bühler, Âp. Dharmasûtra translated, Introd., p. XXIV.

[2] Some of these verses occur also in the Vâjasaneyî Samhitâ and may probably be found in one of the recensions of the Black Yajurveda, too.

Âp. S'r.		Rigveda
VIII. 14. 24	=	I. 79. 9; 91. 7.
IX. 1. 11	=	I. 12. 9.
IX. 5. 4	=	I. 164. 40.
XII. 7. 10	=	III. 2. 9.
XII. 14. 12	=	IV. 42. 10 (Vâj. S. VII. 10).
XII. 14. 15	=	X. 61. 3 (Vâj. S. VII. 17).
XII. 19. 5	=	I. 84. 4; IX. 64. 1-3.
XIII. 3. 4	=	X. 179. 1, cd.
XIII. 13. 8	=	I. 159. 1.
XIII. 15. 14	=	VI. 47. 1 (Vâj. S. XXVII. 42).
XIII. 16. 3	=	VI. 50. 14 (Vâj. S. XXXIV. 53).
XIII. 18. 1	=	VII. 36. 9.
XIII. 21. 3	=	VIII. 3. 15, 16, ab.
XIV. 2. 13	=	X. 96. 1.
XIV. 16. 1	=	VII. 1. 1; I. 89. 7, 9 (Vâj. S. XXV. 20, 22).
XIV. 17. 1	=	VII. 3. 1.
XIV. 27. 7	=	X. 173. 2-4.
XIV. 29. 3	=	VI. 5. 4; V. 7. 4.
XVI. 7. 4	=	I. 95. 5 + X. 17. 6.
XVI. 11. 1	=	I. 50. 3.
XVI. 14. 5	=	X. 101. 8.
XVI. 15. 7	=	II. 5. 4.
XVI. 18. 7	=	IX. 110. 1; 73. 4.
XVI. 20. 14	=	IX. 82. 1.
XVI. 26. 1	=	I. 28. 5.
XVI. 26. 3	=	I. 28. 6.
XVII. 7. 4	=	V. 13. 2.
XVII. 15. 4	=	VI. 15. 16, b.
XVII. 18. 1	=	IV. 58. 4-11 (Vâj. S. XVII. 92-99).
XVII. 21. 7	=	II. 23. 18.
XVII. 22. 1	=	I. 114. 3, 4.
XIX. 18. 7	=	V. 9. 1.
XX. 13. 4	=	IX. 86. 10.
XX. 20. 7	=	X. 152. 4, 3 (Vâj. S. VIII. 44).
XXI. 7. 17	=	II. 37. 5.

Âp. S'r. XXI. 9. 13 = Ṛigveda I. 23. 17 (Vâj. S. VI. 24).
XXI. 12. 9 = I. 132. 6 (Vâj. S. VIII. 53).
XXI. 22. 3 = X. 120. 1 (Vâj. S. XXXIII. 80).
XXII. 7. 11 = VII. 97. 10. (98. 7).
XXIV. 12. 10 = I. 76. 2.
XXIV. 13. 3 = X. 2. 2-7; 52. 1; 53. 1, 4; I. 27. 13.

The extent to which the Brâhmaṇas of the Ṛigveda have influenced the composition of the Âpastamba S'rautasûtra does not seem to reach beyond those passages where the Bahvṛicha-brâhmaṇa is directly quoted. In one of these passages at least, *viz.*, Âp. S'r. XII. 17. 2, it is apparent that our author has not quoted the Aitareya but the Kaushîtaki Brâhmaṇa (XII. 5).—In some places the Âpastamba S'rautasûtra is akin to the S'rautasûtras of the Ṛigveda, as will appear from the following parallels.

7. Relations to the Âśvalâyana S'rautasûtra:

Âp. S'r. VI. 1. 7, 8 = Âśvalâyana S'r. II. 2. 3, 4.
VI. 25. = II. 5.
VI. 27. 3 = II. 5. 17.
IX. 6. 3 = III. 11. 11.
IX. 16. 11 = III. 14. 13.
XII. 26. 3, 4 = V. 7. 3-5.
XIII. 18. 2 = VI. 12. 12.
XIII. 21. 3 = VI. 13. 14.
XIV. 20. 5, 8 = VI. 9. 1.
XXIII. 6. 11 = XI. 4. 8.
XXIII. 7. 1, 2 = XI. 5. 1.
XXIII. 7. 4, 5 = XI. 5. 4.
XXIII. 7. 7, 8 = XI. 6. 4, 5.
XXIII. 7. 9 = XI. 6. 3.
XXIII. 9. 2-4 = XII. 1. 1-3.

The Pravara section of the Âpastamba S'rautasûtra (XXIV. 5-10) shows continuous affinity with Âśvalâyana S'rautasûtra XII. 10-15.

8. RELATIONS TO THE S'ÂṄKHÂYANA S'RAUTASÛTRA :

Âp. S'r. XXI. 5. 10, 11 =	S'âṅkhâyana S'r. XIII. 14. 3.
XXII. 12, 7 =	XIV. 33. 26.
XXIV. 11. 2 =	I. 4. 5.
XXIV. 12. 6, 7 =	I. 6. 2, 3.
XXIV. 12. 12; 13. 1 =	I. 6. 6.

The three last parallels refer to the Hautraka section of our Sûtra.

9. As it was to be expected, quotations from the SÂMAVEDA are not frequently found in the Âpastamba S'rautasûtra (f.i. Âp. S'r. XVII. 8. 4 = Sâmaveda II. 30, 31; Âp. S'r. XVII. 8. 7 = Sâmaveda II. 159, 160; Âp. S'r. XVII. 9. 1 = Sâmaveda II. 53, 54). But it deserves notice that the relations of our Sûtra to the principal Brâhmaṇa of the Sâmaveda, *viz.*, to the PAÑCHAVIṂS'A BRÂHMAṆA, are much closer than those to any other Brâhmaṇa. The coincidences are especially striking in the description of the Ahînas and Sattras, where Âpastamba has, to a great extent, merely recapitulated the doctrines of the Pañchaviṃs'a Brâhmaṇa.

Âp. S'r. X. 1. 4-6 =	Pañchaviṃs'a Br. I. 1. 1-4.
XIII. 20. 11 =	I. 6. 11.
XIV. 23. 1 =	IX. 3. 1.
XIV. 23. 14 =	IX. 3. 3.
XVIII. 21. 4 =	XVIII. 9. 4.
XXI. 8. 10 =	XIII. 12. 15.
XXII. 5. 14 =	XVII. 2. 1. 3. 1.
XXII. 7. 20, 21 =	XVII. 12. 1, 6.
XXII. 11. 1 =	XIX. 4. 1, 2.
XXII. 15. 7 =	XX. 15. 13.
XXII. 18. 17 =	XXI. 10. 10.
XXII. 18. 18 =	XXI. 10. 23.
XXII. 19. 1, 2 =	XXI. 10. 11-22.
XXII. 20. 11-14 =	XXI. 14. 7, 8.
XXII. 20. 17-19 =	XXI. 14. 10-12.
XXII. 21. 1-11 =	XXI. 14. 13-19.

Âp. S'r. XXII. 24. 1, 2=Pañchaviṃśa Br.	XXII. 17. 1, 3.
XXII. 24. 4=	XXII. 18. 1.
XXII. 24. 10=	XXII. 18. 5.
XXIII. 7. 8, 9=	XXIV. 13. 3, 4.
XXIII. 10. 3=	XXV. 3. 1.
XXIII. 10. 6-9=	XXV. 4. 1-4.
XXIII. 10. 12=	XXV. 4. 5.
XXIII. 11=	XXV. 5. 1; 6. 1-4; 7. 1, 2; 8. 1.
XXIII. 12=	XXV. 9. 1; 10. 1-8.
XXIII. 13=	XXV. 10. 14, 15, 19, 22, 23; 11. 1-3; 12 1-4. 13. 1, 2, 4.
XXIII. 14=	XXV. 14. 5, 2, 4. 15. 1, 4. 16. 1. 17. 1. 18. 1, 5.

10. Professor Bühler has rightly observed[1] that actual quotations from the ATHARVAVEDA are not frequent in Vedic literature, and he considers the fact that Âpastamba's Dharmasûtra contains one, being of some interest. It must therefore, be much more remarkable that the Âpastamba S'rautasûtra contains a considerable number of quotations from the Atharvaveda, twenty-five according to the following list.[2] As the wording of these quotations does not always perfectly agree with the published text of the Atharvaveda, that is, with the S'aunaka S'âkhâ of this Veda, it will certainly be interesting to find out whether Âpastamba has borrowed from the Paippalâda recension of the Atharvaveda, which will soon be made accessible by the fac-simile edition of the Tübingen manuscript of that recension.

Âp. S'r. IV. 13. 4= Atharvaveda	VII. 27. 1.
IV. 14. 4 (XIII. 18. 1) =	X. 5. 23.
V. 9. 11=	XII. 1. 55.

1 Âp. Dharmasûtra translated, Introd. p. XXVI.

2 Some of these correspondences are mentioned by Prof. Bloomfield. The Atharvaveda (Encyclopedia of Indo-Aryan Research), p. 45.

VI. 5. 7= III. 10. 6.
VI. 20. 2= II 7. 1; XVI. 2. 5, 4.
VI. 21. 1= V. 9. 8; VII. 108. 2, cd.
VI. 24. 8= XIII. 1. 59.
VII. 9. 9= X. 6. 3.
VII. 17. 2= IX. 5. 2.
VII. 21. 6= VII. 89. 3.
VII. 28. 2= XIX. 55. 5, a.
IX. 3. 22= XII. 2. 14, 13.
X. 10. 3= III. 7. 2, cd.
XII. 22. 5= VII. 93. 1.
XIII. 7. 10= III. 7. 1, 2.
XIV. 16. 1= XIX. 40. 1.
XIV. 17. 1= XIX. 3. 4.
XIV. 29. 3= VI. 49. 1, 2.
XVI. 6. 7= I. 28. 1.
XVI. 18. 7= IV. 7. 7. (V. 6. 2.)
XVI. 19. 1= VIII. 5. 19.
XVIII. 15. 3= IV. 8. 7.
XXI. 9. 15= VII. 22. 1, 2.

It is of peculiar interest to learn that in the Âpastamba S'rautasûtra several lost Brâhmaṇas are quoted which partly as yet are not even known by name (see the passages in Index I): the *Kaṅkati-brâhmaṇa, Kâlabavi-br., Paiṅgâyani-br., S'âṭyâyani-br.* (or *S'âṭyâyanakam*) and *S'ailâli-br.* The *Bhâllavikam* unquestionably is identical with the *Bhâllavi-brâhmaṇa* known from Weber's "Indische Studien" I, p. 106. Two, at least, of these works, the Paiṅgâyani and S'âṭyâyani-brâhmaṇa, are, with certainty, to be attributed to the Black Yajurveda (comp. Schroeder in the Literaturblatt für orientalische Philologie, I. p. 8). Of the School of the *Pâliṅgâyanikas* once mentioned in the Âpastamba S'rautasûtra, we hear here for the first time.

Two ritual teachers, *Âśmarathya*[1] and *Âlekhana*, are

[1] Âśmarathya is likely to be identical with the Vedânta teacher bearing the same name (Brahmasûtra I. 2. 29; 4. 20); so many Brahmanic teachers,

mentioned very often by Âpastamba, nearly always as antagonists such as they already occur in Âśval. S'r. VI. 10. 29, 30.[2] The same applies to the *Bhâradvâja S'rautasûtra* as is evident from Prof. Weber's Catalogue of the Berlin Manuscripts, Vol. II, p. 45 (at the bottom of the page), and from the quotations in Aniruddha's commentary on Âpast. S'r. VII. 10. 2; IX. 1. 14; 2. 1; 7. 3; 13. 7; X. 21. 2. Âlekhana is, certainly, younger than Âśmarathya, because his prescriptions are more exacting in several points, and because he is constantly mentioned in the second place in the Sûtra of the Black Yajurveda. Besides, according to our sources of information, there can hardly be any doubt that he composed his ritual book in direct opposition to Âśmarathya. But the law of retaliation caused already Âlekhana's own son, Âlekhani, to grumble at his father's work in the same way (see Bhâradvâja in Rudradatta's commentary on Âpast. S'r. VII. 10. 2).

I know quite well that the remarks collected in this chapter do not answer the question under discussion in an exhaustive way; yet, I dare hope that they will help to form a sufficient idea of the connection existing between the Âpastamba S'rautasûtra and the more ancient Vedic literature.

IV. THE MANUSCRIPTS.

Besides the MSS. BDE[3]H which have been described in the Preface to Volume I, I have made use of the following MSS. in preparing the text of the present Volume.

N. MS. bequeathed by the late Dr. A. Burnell to the

---

as is known, have walked alternately on the *karmamârga* and *jñânamârga* for the sake of safety.

[2] Âlekhana is mentioned alone Âpast. S'r. X. 16. 4, evidently for the reason because Âśmarathya belonged to the *eke* in the preceding Sûtra; IX. 8. 3. Âśmarathya is mentioned alone, probably because, in that case, Âpastamba agreed with Âlekhana.

[3] Praśna 24 in the MSS. DE is not the last Praśna published in my edition but the S'ulbapraśna.

Imperial Library of Strassburg. Praśnas XVI–XVIII, 7, with the commentary of Dhûrtasvâmin (Praśnas I–XV only commentary, without text). Grantha character. Modern transcript on 44 leaves in European book-shape.

O. Transcript in Devanâgarî character of a South-Indian MS., kindly procured for me in 1887 by Mr. H. Rice, then Director of Public Instruction, Mysore Government, Bangalore. Praśnas XVI–XXI and XXIII. 49 leaves.

P. A similar MS., likewise obtained through the kindness of Mr. H. Rice, but less correct than *O.* Praśnas XVIII–XXIV, 10. 48 leaves.

Q. MS. bequeathed by Dr. Burnell to the Library of Strassburg. Praśnas XVIII–XXIII, with 10 loose leaves containing Praśna XXIV, 1–4 (these 4 Kaṇḍikâs with a commentary by Tâlavṛintanivâsin). Grantha character. Modern transcript on 43 leaves in European book-shape.

R. MS. belonging to the Government College Library, Benares, on 10 leaves. Praśna XVIII. Devanâgarî character. Undated. At the end: इदं पुस्तकं अयाचितगोविंदभट्टात्मज गंगाधरेण लिखितं.

S. A consecutive series of generally good MSS., in Devanâgarî character, of the whole Âpastamba Sûtra (except Praśna XXIII), belonging to the Government College Library, Benares. These MSS. have been handed over to me through the kind mediation of Mr. C. H. Tawney, Librarian of the India Office, London, at such a time that I could make use of them from the middle of Praśna XIX; the printing of my edition had then advanced so far.

T. MS. on 12 palm-leaves, kindly presented to me by Dr. Eugen Hultzsch, Government Epigraphist, Bangalore. Praśnas XXII, XXIII, 1–6, XXIV, 5–14. Grantha character. Undated.

U. Transcript of a MS. existing at Aḷḷûr, which Mr. H. Le Fanu, Collector of Nellore, kindly ordered to be made for me in 1895, at the request of Dr. Eugen Hultzsch. Praśnas XXII and XXIV, 5–14. Telugu character. 50 leaves.

V. MS. bequeathed by Dr. Burnell to the Library of Strassburg. Praśna XXIV, 1–4, with the commentary of Dhûrtasvâmin. Devanâgarî character. Modern transcript from the MSS. in the Palace at Tanjore Nrs. 3847 and 3853 on 26 leaves in European book-shape.

W. India Office Library, Nr. 1676 B (Nr. 308 in Professor Eggeling's Catalogue). Praśna XXIV, 1–4 with the commentary of Kapardisvâmin. The late Professor F. Max Müller had the kindness to place into my hands his transcript of this MS., reaching as far as XXIV. 4. 1 (comp. Sacred Books of the East, Vol. XXX, p. 313); the rest has been copied by myself.

X. Transcript of a MS. in the possession of Dr. George Thibaut, Principal, Muir Central College, Allahabad. Praśna XXIV, 5–10. Devanâgarî character. 3 leaves.

Y. MS. on 8 palm-leaves, kindly presented to me by Dr. Eugen Hultzsch. Praśna XXIV, 5–14. Grantha character. Undated.

All institutions and gentlemen who provided me with the manuscript materials here described have laid me under great obligations.

R. GARBE.

Tübingen, June 1901.

TABLE OF CONTENTS OF VOL. III.

ओम् ॥

अग्निं चेष्यमाणो ऽमावास्यायां पौर्णमास्यामेकाष्ट-
कायां वोखां संभरति ।१। अषाढामधिकृत्यैके समा-
मनन्ति ।२। बृहस्पतिपुरोहिता देवा देवानां देवा
देवाः प्रथमजा देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्विती-
येषु द्वितीयास्तृतीयेषु त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिंशा अनु
व आरभ इदं शकेयं यदिदं करोमि ते मावत ते मा
जिन्वतास्मिन्ब्रह्मन्नस्मिन्क्षत्रे ऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधा-
यामस्मिन्कर्मन्नस्यां देवहूत्यामिति चतुर्गृहीतं जुहो-
ति ।३। जुहूं स्रुवं च संमृज्य जुह्वामष्टगृहीतं गृहीत्वा
युञ्जानः प्रथमं मन इति यजुरष्टाभिर्ऋग्भिरेकामा-
हुतिं जुहोत्यन्तर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन् ।४। यं कामयेत पापी-
यान्स्यादित्येकैकं तस्य जुहुयाज्जिह्मस्तिष्ठन् ।५। यदि
कामयेत च्छन्दांसि यज्ञयशसेनार्पयेयमित्युक्तम् ।६।
ऋचा स्तोमं समर्धयेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा देवस्य
त्वा सवितुः प्रसव इति चतुर्भिरभ्रिमादत्ते वैणवीं

कल्माषीं सुषिरामसुषिरां वोभयतःक्ष्णामन्यतरतःक्ष्णूं वा प्रादेशमात्रीमरत्निमात्रीं व्यायाममात्रीमपरिमितां वा। खादिरीं पालाशीमौदुम्बरीमर्कमयीं कार्ष्मर्यमयीं वैकङ्कतीं शमीमयीं वा[1] यो वा यज्ञियो वृक्षः फलग्रहिः। ७।

इति प्रथमा कण्डिका।

इमामगृभ्णन्रशनामृतस्येत्यश्वाभिधानीं रशनामादाय प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभिदधाति। १। तूष्णीं गर्दभस्यादाय युञ्जाथां रासभं युवमिति गर्दभम्। २। योगेयोगे तवस्तरमिति तिसृभिरश्वप्रथमा अभिप्रव्रजन्ति यत्र मृदं खनिष्यन्तः स्युः। ३। यदि कामयेत पापवस्यसं स्यादिति गर्दभप्रथमा गच्छेयुः। ४। अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीति जपति। ५। अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इति येन द्वेष्येण संगच्छते तमभिमन्त्रयते। पश्यन्निर्दिशति। ६। अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्भरिष्याम इति वल्मीकवपां या सूर्यस्योदेतोस्तामुद्धत्योपतिष्ठते। ७। अन्वाग्निरुषसामग्रमख्यदिति

[1] वा is missing in BH.

वल्मीकवपायाः प्रक्रामति।८। आगत्य वाज्यध्वन आक्रम्य वाजिन्पृथिवीमिति द्वाभ्यां मृत्खनमश्वमाक्रमय्य द्यौस्ते पृष्ठमित्यश्वस्य पृष्ठं संमार्ष्टि।९। अभि तिष्ठ पृतन्यतो ऽधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्र इव वृत्रहा तिष्ठापः क्षेत्राणि संजयन्। अभिष्ठितो ऽसीति यं द्वेष्टि तमधस्पदमश्वस्य मनसा ध्यायति।१०। उत्क्रामोदक्रामीदिति द्वाभ्यां मृत्खनादुदञ्चमश्वमुत्क्रमय्यापो देवीरुपसृजेत्यश्वस्य पदे ऽप उपसृज्य पदे हिरण्यं निधाय।११।

इति द्वितीया कण्डिका।

जिघर्म्यग्निमा त्वा जिघर्मीति मनस्वतीभ्यामेकामाहुतिं हिरण्ये हुत्वापादाय हिरण्यं परि वाजपतिः कविरग्निरिति तिसृभिरभ्रिया मृत्खनं परिलिखति। बाह्यांबाह्यां वर्षीयसीम्।१। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति द्वाभ्यां खनति।२। अपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमाहृत्यैतयैव विवेष्ट्य शर्म च स्थो वर्म च स्थ इति द्वाभ्यामुत्तरेण मृत्खनं कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तृणाति। उपरिष्टात्पुष्करपर्णमुत्तानम्।३। पुरीष्यो ऽसि विश्वभरा इति मृत्खनमभि-

मन्त्य त्वामग्ने पुष्करादधीति कृष्णाजिने पुष्करपर्णे च संभरति चतसृभिस्तिसृभिर्वा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य। त्रिष्टुब्भी राजन्यस्य। जगतीभिर्वैश्यस्य।४। यं कामयेत वसीयान्स्यादित्युभयीभिस्तस्य संभरेत्।५। अष्टाभिः संभरति।६। जनिष्वा हि जेन्य इति मृदमभिमृश्य मृत्खनं संलोभ्य सं ते वायुरिति मृत्खनेऽप आनीय समुद्यम्य कृष्णाजिनस्यान्तान्सुजातो ज्योतिषा सहेति क्षौमेण मौञ्जेनार्कमयेण वा दाम्नोपनह्यति।७। उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु ण ऊतय इति सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति।८। स जातो गर्भो असीति हरति।९। स्थिरो भव वीड्वङ्ग इति गर्दभस्य पृष्ठ आदधाति।१०। शिवो भव प्रजाभ्य इत्याहितमभिमन्त्रयते।११। प्रैतु वाजी कनिक्रददिति तिसृभिरत्वरमाणाः प्रत्यायन्ति।१२। अग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इति येन द्वेष्येण संगच्छते तमभिमन्त्रयते। पश्यन्निर्दिशति।१३। उत्तरेण विहारं परिश्रित ओषधयः प्रति गृह्णीताग्निमेतमिति द्वाभ्यामोषधीषु पुष्पवतीषु फलवतीषूपावहरति।१४।

इति तृतीया कण्डिका।

वि पाजसेति विस्रस्यापो हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरप उपसृज्य मित्रः संसृज्य पृथिवीमिति द्वाभ्यां संसर्जनीयैः संसृजति। अर्मकपालैः पिष्टैर्वेणुवङ्गारैर्व्रीहितुषैः पलाशकषायेण शर्कराभिः पिष्टाभिः कृष्णाजिनलोमभिरजलोमभिरिति ।१। यच्चान्यद्दृढार्थ उपार्धं[1] मन्यते।२। रुद्राः संभृत्य पृथिवीमिति मृदं संक्षिप्य संसृष्टां वसुभिरिति तिसृभिः कर्त्रे प्रयच्छति ।३। मखस्य शिरो ऽसीति पिण्डं कृत्वा यज्ञस्य पदे स्थ इति कृष्णाजिनं पुष्करपर्णं चाभिमृशति मृदि वाङ्गुष्ठाभ्यां निगृह्णाति।४। वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण च्छन्दसेति चतुर्भिर्महिषीमुखां करोति बहुभार्यस्य। अध्वर्युरेकभार्यस्य ।५। क्रियमाणामेतैरेव यजमानो ऽनुमन्त्रयते ।६। त्र्युद्धिं पञ्चोद्धिमपरिमितोद्धिं वा। चतुरश्रां परिमण्डलां वा। प्रादेशमात्रीमूर्ध्वप्रमाणेनारत्निमात्रीं तिर्यक्प्रमाणेन व्यायाममात्रीं समन्तपरिमाणेन। अपरिमितां वा ।७। पञ्चप्रादेशामिषुमात्रीं वा यदि पञ्च पशवो भवन्तीति वाजसनेयकम् ।८। कुर्वंश्चतस्रो ऽश्रीः प्रतिदिशमुन्नयति।९।

---

१ Comp. 15. 2. 7; दृढार्थमुपात्तं O.

अष्टास्रिं वा ।१०। नवास्रिमभिचरतः कुर्यात् । द्व्यङ्गुले[1] बिलादधस्तात् ।११।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

अदित्यै रास्नासीति रास्नां करोति ।१। अस्रीणां रास्नायाश्च संधौ द्वौ चतुरः षडष्टौ वा स्तनान्करोति ।२। अदितिस्ते बिलं गृह्णात्विति बिलं कृत्वा कृत्वाय सा महीमुखामित्युत्तरतः सिकतासु प्रतिष्ठाप्य मित्रैतां त उखां परिददाम्यभित्त्या एषा मा भेदीति मित्राय परिददाति ।३। य उखां करोति सो ऽषाढामेतस्या एव मृदस्तूष्णीं चतुरस्रां [2]त्र्यालिखितामिष्टकाम् ।४। वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसेति सप्तभिरश्वशकेनोखां धूपयति ।५। वृष्णो अश्वस्य शकेनेत्येके ।६। गार्हपत्याद्गूपनपचने भवतः ।७। अदितिस्त्वा देवीत्यग्रेण गार्हपत्यमवटं खात्वा लोहितपचनीयैः संभारैरवस्तीर्य देवानां त्वा पत्नीरिति तस्मिन्नुखामवदधाति ।८। तूष्णीमषाढामन्ववधाय[3] लोहितपचनीयैः संभारैः प्रच्छाद्य धिषणास्त्वा देवी-

---

१ द्व्यङ्गुलेन H. २ त्रियालिखिता॰ H. ३ ॰मन्वाधाय N.

रिति चतुर्भिरुखायामग्निम[1]भ्यादधाति ।९। मित्रैता-मुखां पचेति पच्यमानां तिसृभिर्मैत्रीभिरुपचरति ।१०। पक्वां देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्युद्वास्यापद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृणेत्युत्तरतः सिकतासु प्रतिष्ठाप्य मित्रैतां त उखां परिददाम्यभित्त्या एषा मा भेदीति मित्राय परिददाति ।११। तूष्णीमषाढामुद्वास्य ।१२।

इति पञ्चमी कण्डिका ।

वसवस्त्वा छृन्दन्तु गायत्रेण छन्दसेति चतुर्भिरजाक्षीरेणोखामाछृणत्ति ।१। सप्तैकविंशतिं वा माषानादाय पुरुषशिरो ऽच्छैति वैश्यस्य राजन्यस्य वेषुहतस्याशनिहतस्य वा ।२। माषानुपन्युप्यायं यो ऽसि यस्य त इदं शिर इति पुरुषशिरः प्रच्छिद्यैतेन त्वमत्र शीर्षण्वानेधीति सप्तधा वितृण्णां वल्मीकवपां शिरसः[2] स्थाने प्रतिनिदधाति ।३। यो ऽस्य कौष्ठ्य जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी। यमं भङ्ग्यश्रवो गाय यो राजानपरोध्यः ॥ यमं गाय भङ्ग्यश्रवो यो राजानपरोध्यः। येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी दृढा ॥ हिरण्यकक्ष्यान्सुधुरान्हिरण्याक्षानयःशफान्। अश्वा-

---

१ ग्निं is missing in BNO. २ शिरः NO.

ननश्यतो दानं यमो राजाभितिष्ठतीति तिसृभिर्यमगाथाभिः परिगायति ।४। आहरञ्जपतीत्येके ।५। इदमस्माकं भुजे भोगाय भूयादिति पुरुषशिर आदायोदेह्यग्ने अधि मातुः पृथिव्या इत्याहरति ।६। परि त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिव। आ देवेषु प्रयो दधत्॥ परि वाजपतिः कविरित्येषा॥ परि प्रागाद्देवो अग्नी रक्षोहामीवचातनः। सेधन्विश्वा अप द्विषो दहन्नक्षांसि विश्वहेति तिसृभिः पर्यग्नि कृत्वा मृदा प्रलिप्य निदधाति ।७।

इति षष्ठी कण्डिका ।

अग्निभ्यः कामाय पशूनालभते मुष्करान्। प्राजापत्यमजं तूपरमुपाकृत्याश्वर्षभवृष्णिबस्तान् ।१। एकविंशतिं चतुर्विंशतिं वा पराचीः सामिधेनीरन्वाह। एकादश प्राकृतीः। समास्त्वाग्न इति दशाग्निकीः।२। रायो अग्ने महे त्वा दानाय समिधीमहि। ईडिष्वा हि मही[1] वृषन्द्यावा होत्राय पृथिवीमिति यद्येकविंशतिः।३। उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे। अपां नपादाशुहेमा कुवित्स सुपेश-

१ महे H.

सस्करति[१] जोषिषद्धि॥ समन्या यन्तीत्येषा॥ अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्मानामूर्ध्वः स्वयशा उपस्थे। उभे अभि प्रियतमे संधस्थे[२] आ च परा च चरति प्रजानन्निति तिस्रों ऽप्सुमतीर्यदि चतुर्विंशतिः।४। अमुत्रभूयादित्यामयाविनः कुर्यात्।५। बृहस्पते सवितर्बोधयैनमित्यनामयाविनः।६। उद्वयं तमसस्परीति ज्योतिष्मत्या परिदधाति।७। हिरण्यगर्भः समवर्ततताग्र इति स्रुच्यमाघारयति।८। ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्तीति प्रयाजानामाप्रियो भवन्ति।९। आग्नेयीस्त्रिष्टुभ आग्नेयानां याज्यानुवाक्याः।१०। यः प्राणतो य आत्मदा इति प्राजापत्यस्य।११। अपि वा संज्ञप्तानां शिरांसि प्रच्छिद्य मृदा प्रलिप्य निदधाति।१२।

इति सप्तमी कण्डिका।

अपः कबन्धान्यभ्यवहरन्ति।१।प्राजापत्येन संस्थापयतीति विज्ञायते।२। अपि वा सर्वेषामेतेषां स्थाने वायवे नियुत्वते श्वेतमजं तूपरमालभते।३। वायुमती

---

१ Corrected according to Maitrâyaṇî Saṃhitâ 4. 12. 4 and Ṛigveda 2. 35. 1; all MSS. have करसि. २ Corrected according to Ṛigveda 10. 17. 6; all MSS. have सधस्थ.

श्वेतवती वपाया याज्यानुवाक्ये । वायुमती नियुत्वती दैवतस्य ।४। तस्य शिरः प्रच्छिद्य मृदा प्रलिप्य निदधाति ।५। वायव्यः कार्या इत्युक्तम् ।६। तस्याग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति ।७। यः कश्चनाग्नौ पशुरालभ्यते वैश्वानर एवास्य द्वादशकपालः पशुपुरोडाशो भवतीत्येके ।८। तेनेष्ट्वा संवत्सरं न मांसमश्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपरि शयीत ।९। अपि वा मांसमश्नीयादुपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयादिति वाजसनेयकम् ।१०। यत्प्राग्दीक्षणीयायास्तत्कृत्वा त्रिहविषं[1] दीक्षणीयां निर्वपति ।११। वैश्वानरं द्वादशकपालं तृतीयं पुरस्तादसंवत्सरभृतः ।१२। यत्प्राग्दीक्षाहुतीभ्यस्तत्कृत्वाकूत्यै प्रयुजे ऽग्नये स्वाहेति पञ्चाध्वरिकीर्हुत्वाकूतिमग्निमिति षडाग्निकीः । विश्वे देवस्य नेतुरिति पूर्णाहुतिं सप्तमीम् ।१३। यं कामयेत प्रमायुकः स्यादिति तस्य सकृदनुद्रुत्य जुहुयात् । प्राणानस्य संभिनत्ति । बधिरो ह भवतीति विज्ञायते ।१४।

इत्यष्टमी कण्डिका ।

---

१ चरुविषं H.O.

संवत्सरं दीक्षित उख्यं बिभर्ति। त्र्यहं षडहं द्वादशाहं वा।१। यो ऽर्वाक् संवत्सरादग्निचिदेव स इत्येके।२। अग्नेर्वै दीक्षयेत्युक्तम्।३। यत्प्राङ्मुष्टिकर्म शस्त्त्कृत्वा शणकुलायेन मुञ्जकुलायेन वोखां प्रच्छाद्य मा सु भित्था इति द्वाभ्यामाहवनीये प्रवृणक्ति।४। मित्रैतामुखां तपेति प्रदक्षिणमङ्गारैः परीन्द्धे।५। द्रवन्नः सर्पिरासुतिरिति तस्यां क्रमुकमुल्लिखितं घृतेनाक्त्वावदधाति मुञ्जांश्च।६। यो गतश्रीः स्यादित्युक्तम्।७। प्रदाव्यादाहरेद्यं कामयेत प्रस्यन्दिन्यामस्य[1] राष्ट्रं जायुकं[2] स्यादिति। वृक्षाग्राज्ज्वलतो ब्रह्मवर्चसकामस्य। भर्जनादन्नकामस्य।८। न काम्यमग्निं कुर्वाण आहवनीये प्रवृञ्ज्यात्।९। जात उख्ये ऽनुगमयत्याहवनीयम्।१०। परस्या अधि संवत इति वैकङ्कतीं समिधमादधाति।११। परमस्याः परावत इति शमीमयीम्।१२। एतद्वा विपरीतम्।१३। सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुख्यमुपतिष्ठते।१४।

इति नवमी कण्डिका।

---

१ प्रस्कन्दिन्यामस्य NO, प्रसेनेनास्य Maitrâyaṇî Saṃhitâ 3. 1. 9.

२ ज्यायुकं NO.

यदग्ने यानि कानि चेति पञ्चभिरौदुम्बरमपरशुवृक्णमुख्य इध्ममभ्यादधाति।१। [1]तैल्वकमभिचरतः।२। दंष्ट्राभ्यां मलिम्लूनित्याश्वत्थीं समिधमादधाति।३। ये जनेषु मलिम्लव इति वैकङ्कतीम्।४। यो अस्मभ्यमरातीयादिति शमीमयीम्।५। तस्मादग्निचितः पापं न कीर्तयेन्नो अग्निं बिभ्रतो नो अग्निविदः।६। संशितं मे ब्रह्मोदेषां बाहू अतिरमित्युत्तमे यजमानं वाचयंस्तूष्णीमौदुम्बर्यौ समिधावादधाति।७। मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निं स्वे योनौ भरिष्यत्युखा। तां विश्वैर्देवैर्ऋतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वकर्मा युनक्त्विति[2] मौञ्जे शिक्ये षडुद्यामे द्वादशोद्यामे वोखामवदधाति।८। एकविंशतिनिर्बाधो यो[3] रुक्मः स्वचोतो दृशानो रुक्म इति तमासीनो यजमानो ऽन्तर्निर्बाधं प्रतिमुच्य[4] बहिर्निर्बाधान्कुरुते।९। विश्वा रूपाणीति शिक्यपाशं प्रतिमुञ्चते।१०। नक्तोषासेति कृष्णाजिनमुत्तरम्।११। सुपर्णो ऽसि गरुत्मानित्युख्यमवेक्ष्य सुपर्णो ऽसि गरुत्मानित्यादायोत्थायोपरि नाभेर्धारयमाणो विष्णोः क्रमो ऽसीति

---

[1] बैल्वकं H. [2] विमुञ्चत्विति B in accordance with Taitt. S. 4. 2. 5. 2, Maitr. S. 2. 7. 11, Vâjas. S. 12. 61. [3] यो is missing in NO. [4] प्रतिमिमुच्य O.

चतुरो विष्णुक्रमान्प्राचः क्रामति।१२। अक्रन्ददग्नि-रित्येतामनूच्याग्ने ऽभ्यावर्तिन्निति चतसृभिः प्रदक्षिण-मावर्तते।१३। उदुत्तममिति शिक्यपाशमुन्मुच्या त्वाहार्षमित्याहृत्योपतिष्ठते ऽग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्था-दिति।१४। यं कामयेत राष्ट्रं स्यादिति तं मनसा ध्यायेत्।१५। औदुम्बर्यासन्द्यरत्निमात्रशीर्षण्यानूच्या प्रादेशमात्रपादा मौञ्जविवाना फलकास्तीर्णा वा मृदा प्रदिग्धा।१६। सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तस्यां चतसृभिरुख्यं सादयति।१७। शर्करायां वा तिसृभिः सादयति। हंसवत्योपतिष्ठत इत्येके।१८।

इति दशमी कण्डिका।

येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्निति प्रादेशमात्रैः काष्ठैरुख्यमुपसमिन्द्धे।१। नित्यो ज्वलति।२। व्रत-काले ऽन्नपते ऽन्नस्य नो देहीत्यौदुम्बरीं समिधं व्रते ऽक्ताभ्यादधाति।३। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्वि-नोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसा रात्रि-मिष्टकामुपदधे तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेति सायं समिधमादधाति।४। एतेनैव त्रैष्टुभेन छन्दसाहरिष्ट-

कामुपदध इति प्रातः । ५ । दिवस्परीत्येकादशभिर्द्वा-
दशभिस्त्रयोदशभिर्वा वात्सप्रेणोपतिष्ठते । ६ । पूर्वे-
द्युर्विष्णुक्रमान्क्रामति । उत्तरेद्युरुपतिष्ठते । ७ । एवं
सदा क्रयात् । ८ । यदहः सोमं क्रीणीयात्तदहरुभयं
समस्येत् । प्र च क्रामेदुप च तिष्ठेत । ९ । मुष्टिकरण-
प्रभृति कर्म प्रतिपद्यते । १० । यद्युख्ये भ्रियमाणे ऽयं
देवः प्रजा अभिमन्येताग्नेयीभिर्भिषग्वतीभिस्तिसृभि-
स्तिस्रः समिध आदध्यात् ॥ भिषङ्नो अग्न आवह
स्वरूपं[1] कृष्णावर्तने[2] । असि होता न ईड्यः ॥ त्वं नो
अग्ने भिषग्भव देवेषु हव्यवाहनः । देवेभ्यो हव्यवा-
डसि ॥ भिषजस्त्वा हवामहे भिषजः समिधीमहि ।
भिषग्देवेषु नो भवेति । ११ । यदि कामयेत वर्षेदिति[3]
याः सौरी [4]रश्मिवतीस्ताभिस्तिसृभिस्तिस्रः समिध
आदध्यात् ॥ सूर्यो अपो वि गाहते रश्मिभिर्वाजसा-
तमः । बोधा स्तोत्रे वयोवृधः ॥ परि यो रश्मिना दिवा
ऽन्तान्ममे पृथिव्याः । उभे आ पप्रौ[5] रोदसी महित्वा ॥
वहिष्ठेभिर्विहरन्यासि तन्तुमवव्ययन्नसितं देव वस्वः[6] ।

---

१ स्वं रूपं H. २ Corrected; all MSS. have कृष्णवर्त्मने. ३ वर्षुक स्या-दिति H. ४ रश्मीवती॰ BN. ५ Corrected; the MSS. have पप्र, पप्रृ, or पप्रू. The Pâda is found in the Ṛigveda 3. 54. 15; 4. 16. 5; 8. 25. 18. ६ Thus all MSS. and Taittirîya Brâhmaṇa 2. 4. 5. 5. The original reading is वस्म (Ṛigveda 4. 13. 4, Maitr. S. 4. 12. 5.)

इविध्यतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो अप्स्वन्तरिति । १२ । यदि कामयेत न वर्षेदिति याः सौरीर्भ्राजस्वतीस्ताभिस्तिसृभिस्तिस्रः समिध आदध्यात् । १३ ।

इत्येकादशी कण्डिका ।

अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु । भ्राजन्तो अग्नयो यथा । तरणिर्विश्वदर्शत इत्येषा । दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति दूरे अर्थस्तरणिर्भ्राजमानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसीति । १ । यद्युख्ये भ्रियमाणे यजमानस्य नश्येदग्ने ऽभ्यावर्तिन्नग्ने अङ्गिरः पुनरूर्जा सह रय्येत्येताभिश्चतसृभिरुपतिष्ठेत । २ । विन्दत्येवेति विज्ञायते । ३ । यदहः प्रयायादुदु त्वा विश्वे देवा इत्युख्यमुद्यम्य सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति चतसृभिर्द्वीषे शकटे प्रउग उख्यमासादयति । ४ । तिसृभिरासादयति । हंसवत्योपतिष्ठत इत्येके । ५ । समोप्येतरावग्नी अन्वारोप्य प्रेदग्ने ज्योतिष्मान्याहीति प्रयाति । ६ । अक्रन्ददग्निरित्यक्षशब्दमनुमन्त्रयते । ७ । अध्यवसाय समिधाग्निं दुवस्यतेति घृतानुषिक्तामवसिते समिधमादधाति । ८ ।

उत्तरया त्रिष्टुभा राजन्यस्य। [१]जगत्या वैश्यस्य। ९। इन्धनव्रतनाध्यवसानसंनिपाते घृतानुषिक्तां पूर्वामादधाति। १०। यद्युखां भस्माभिनिषीदेदुखामादायोदकान्तं गत्वेमं सुयोनिं सुकृतं[२] हिरण्मयं सहस्रभृष्टिं महिषावरोह। उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियं सदनमाविशस्व॥ इमं स्तनं मधुमन्तं धयापां प्रप्यातमग्ने सरिरस्य मध्ये। उत्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियं सदनमाविशस्वेत्येताभ्यामुखाया अग्निमुद्धृत्यानिरूहन्छिक्यादुखामापो देवीः प्रति गृह्णीत भस्मैतदिति तिसृभिरप्सु भस्म प्रवेशयति। ११। भस्मनोऽपादाय प्रपीड्य प्रसद्य भस्मनेति द्वाभ्यामुखायां प्रत्यवधाय पुनरूर्जा सह रय्येति पुनरुदैति। १२। पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामिति पुनरुख्यमुपसमिन्द्धे। १३।

इति द्वादशी कण्डिका।

बोधा स बोधीति बोधवतीभ्यामुपतिष्ठते। १। नित्यमप्सु भस्मप्रवेशनं दीक्षितस्य कृतास्विष्टकासु। अकृतासु संसर्गार्थं भवति। २। पुरीषे पशुकामः

---

१ The verse Ṛigveda 5. 8. 2 is added in H on the margin. २ Sic! Ṛigveda 1. 85. 9 has सुकृतं before हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं.

कुर्वीत ।३। यत्तु यायावरः प्रव्रजेत् ।४। दीक्षितस्येष्टकाः करोति मासप्रभृतिषु दीक्षाकल्पेषु [1]पुरस्ताद्दीक्षितस्येतरेषूपरिष्टात्प्राजापत्यात्पशोः ।५। लक्षणीरिष्टकाः करोति पादमात्र्यो ऽरत्निमात्र्य ऊर्वस्थिमात्र्यो ऽणूकमात्र्य ऋजुलेखा[2] दक्षिणावृतः सव्यावृतस्त्र्या[3]लिखिताश्च ।६। निर्मन्थ्येन लोहिनीः पचन्ति ।७। अभिन्ना भवन्ति ।८। खण्डां कृष्णां लक्ष्मणां च नोपदध्यात् ।९। पुष्करपर्णं रुक्मो हिरण्मयः पुरुषः स्रुचौ सप्त स्वयमातृण्णाः शर्करा हिरण्येष्टकाः पञ्च घृतेष्टका दूर्वास्तम्बः कूर्म उलूखलं मुसलं शूर्पमश्मानः पशुशिरांसि सर्पशिरश्चामृन्मयीरिष्टकाः ।१०। जानुदघ्नं साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः । नाभिदघ्नं द्विषाहस्रं द्वितीयम् । आस्यदघ्नं त्रिषाहस्रं तृतीयम् । उत्तरमुत्तरं ज्यायांसम् ।११। महान्तं बृहन्तमपरिमितं स्वर्गकामश्चिन्वीतेति वाजसनेयकम् ।१२।

इति त्रयोदशी कण्डिका ।

---

१ पुरस्ताद्दीक्षित° NO. २ ऋजुरेखा BN. ३ त्रिमा° HN instead of त्र्या°.

अपवृत्ते दीक्षापरिमाणे ऽपेत वीतेति गार्हपत्यचितेरायतनं व्यायाममात्रं चतुरस्रं परिमण्डलं वोद्धत्य हरिण्या पलाशशाखया शमीशाखया वा संमृज्य प्राचीमुदीचीं वा शाखामुदसित्वा शं नो देवीरभिष्टय इत्यद्भिरवोक्ष्याग्नेर्भस्मासीति सिकता निवपति ।१। संज्ञानमित्यूषान् ।२। तान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तदिहास्त्विति मनसा ध्यायति ।३। सं या वः प्रियास्तनुव इत्यूषान्सिकताश्च संसृज्य चित स्थ परिचित इत्येकविंशत्या शर्कराभिर्गार्हपत्यचितेरायतनं परिश्रयति। तिस्रस्तिस्रः संहिताः ।४। व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि। पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो दृंहता तमिति शर्करा अभिमन्त्र्यायं सो अग्निरिति चतस्रो मध्ये प्राचीरिष्टका गार्हपत्यचितावुपदधाति ।५। इडामग्ने ऽयं ते योनिर्ऋत्विय इति द्वे पुरस्तात्समीची तिरश्ची वा ।६। एवं पश्चाच्चिदसि परिचिदसीति ।७। अवशिष्टं त्रयोदशभिर्लोकंपृणाभिः प्रच्छादयति ।८। लोकं पृण ता अस्य सूददोहस इति द्वाभ्यांद्वाभ्यां

मन्त्राभ्यामेकैकां लोकंपृणामुपदधाति। ९। सर्वास्विष्टकासु तयादेवत[1]मन्ततो दधाति। १०।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

चात्वालस्थानात्पुरीषमाहृत्य पृष्टो दिवीति वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति। १। सा चितिर्भवति। २। पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः। त्रिचितीकं द्वितीयम्। एकचितीकं तृतीयम्। ३। एकचितीकानेवात ऊर्ध्वं चिन्वीत। ४। अजीजनन्नमृतं मर्त्यास इति गार्हपत्यचितिमभिमृश्य समितमिति तस्यां चतसृभिरुख्यं संनिवपति। ५। विज्ञायते च वि वा एतौ द्विषाते यश्चोखायां यश्च चीयते। ब्रह्म यजुः। यत्संन्युप्य विहरति ब्रह्मणैवैनौ संशास्तीति। ६। साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि। विद्वाँ अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहत इति संन्युप्तावभिमन्त्य मातेव पुत्रमिति शिक्यादुखां निरूह्य यदस्य

---

१ तयादेवत seems to denote an employment of the formula beginning with तया देवतया (Taitt. S. 4. 2. 4. 4); comp. below in this Praśna 15. 10; 24. 9, further 17. 1. 7; 2. 1, 10; 4. 5, and Kâtyâyana S'rauta S. 16. 7. 14 with the commentary.

धरे एनम इति वैश्वानर्या शिक्यमादत्ते।७। नैर्ऋतीरिष्टकाः कृष्णास्तिस्रस्तुषपक्वास्ताः शिक्यं रुक्मसूत्रमासन्दीं चादाय दक्षिणमपरमवान्तरदेशं गत्वा नमः सु ते निर्ऋत इति स्वकृत इरिणे प्रदरे वा शिक्यं निधाय तस्येष्टकाभिः पाशमभ्युपदधाति।८। यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसन्जुहोमीत्येताभिस्तिसृभिः पराचीरसंस्पृष्टा दक्षिणापवर्गम्।९। न तयादेवतं[1] करोति।१०।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

यत्ते देवी निर्ऋतिराबबन्धेति शिक्यजालेनैनाः प्रच्छाद्य रुक्मसूत्रमासन्दीं च [2]परस्तान्निधायापास्मद्देतु निर्ऋतिर्नेहास्या अपि किंचन। अगोतां नाष्टां पाप्मानं सर्वं तदपहन्महे॥ अपास्मन्नैर्ऋतान्पाशान्मृत्यूनेकशतं नये। अपास्य ये सिनाः[3] पाशा मृत्यूनेकशतं सुवे॥ ये ते[4] पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान्यज्ञस्य मायया सर्वानवयजामहे॥ देवीमहं निर्ऋतिं बाधमानः पितेव पुत्रं दसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य

---

१ See the preceding note. २ पुरस्तान्नि० BN. ३ Sic! सिनाः HO.
४ एते BNO instead of ये ते.

वेद शिरःशिरः प्रति सूरी विचष्ट इत्येताभिस्त्रतसृभिरुपहिता अभिमन्त्र्य यदस्य पारे रजस इति वैश्वानर्या परिषिच्य भूत्यै नम इत्युपस्थायाप्रतीक्षमायन्ति । १ । निर्ऋत्या अन्तर्हित्या इति विज्ञायते । २ । शं नो देवीरभिष्टय इत्यद्भिर्मार्जयन्ते । ३ । ऊर्जं बिभ्रद्वसुमनाः[1] सुमेधा गृहानैमि[2] मनसा मोदमानः सुवर्चाः । अघोरेण चक्षुषाहं शिवेन गृहाणां पश्यन्वय उत्तिराणि ॥ गृहाणामायुः प्र वयं तिरामो गृहा अस्माकं प्र तिरन्त्वायुः । गृहानहं सुमनसः प्रपद्ये वीरघ्नो वीरवतः सुवीरानिति गृहानभ्येति । ४ । निवेशनः संगमनो वसूनामित्याहवनीयं गार्हपत्यं [3]चोपतिष्ठन्ते । ५ ।

इति षोडशी कण्डिका ।

राज्ञो निष्पनादि कर्म प्रतिपद्यते । १ । प्रायणीयस्याप्रचर्य वेदिं विमिमीते । २ । हविष्कृता वाचं विसृज्येति वाजसनेयकम् । ३ । प्रायणीयाया ध्रौवादित्येतदादि कर्म प्रतिपद्यते । ४ । आतिथ्यया प्रचर्याग्निं विमिमीते । ५ । हविष्कृता वाचं विसृज्येति वाजसने-

---

१ Comp. Vâjas. S. 3. 41; ०द्वसुवनिः H like Atharvaveda 7. 60. 1.
२ ०हानैमि BNO. ३ चो० H.

यकम् । ६ । समूलं हरितं दर्भस्तम्बमाहृत्य मध्ये ऽग्ने-
र्निखाय जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा सजूरब्दो ऽयावभि-
रिति दर्भस्तम्बे पञ्चाहुतीर्जुहोति । ७ । यावान्य-
जमान ऊर्ध्वबाहुस्तावता वेणुनाग्निं विमिमीते । ८ ।
त्रीन्प्राचश्चतुर उदीचः । ९ । पुरुषमात्राणि पक्षपु-
च्छानि । १० । आत्मा चतुःपुरुषः । ११ । अरत्निना
दक्षिणतो दक्षिणं पक्षं प्रवर्धयति । १२ । एवमुत्तरत
उत्तरम् । १३ । प्रादेशेन वितस्त्या वा पश्चात्पुच्छम् ।
१४ । एकविधः प्रथमो ऽग्निः । द्विविधो द्वितीयः ।
त्रिविधस्तृतीयः । त एवमेवोद्यन्त्यैकशतविधात् । १५ ।
तदु ह वै सप्तविधमेव चिन्वीत सप्तविधो वाव प्राकृतो
ऽग्निस्तत ऊर्ध्वमेकोत्तरानिति वाजसनेयकम् । १६ ।
स्योना पृथिवि भवान्नृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म
सप्रथाः ॥ बडित्था पर्वतानामित्येताभ्यां विमितमग्नि-
माक्रमन्ते । १७ ।

इति सप्तदशी कण्डिका ।

सं वरत्रा दधातनेति संप्रेष्यति । १ । निष्कृताहाव-
मवटमित्यवटादुदकमाहावेषूत्सिञ्चति । २ । तेषु बली-

वर्दान्पाययन्ति । ३ । उद्योजनमन्तर्याममीषां खगल्यं[1] शफम्[2] । अष्टां तालं[3] प्रतीनाहमुभे[4] मण्डूक्यौ [5]युजाविति युगलाङ्गलं संप्रसारयति । ४ । सीरा युञ्जन्तीति द्वाभ्यां सीरं युनक्ति षड्गवं द्वादशगवं चतुर्विंशतिगवं वा । ५ । उष्टारयोः [6]पिल्वयोरथो आबन्धनीययोः । सर्वेषां विद्म वो नाम वाहाः कीलालपेशस इति युक्तानभिमन्त्र्योदस्थाद्गोजिद्धनजिद्[7]श्वजिद्धिरण्यजित्सूनृतया परीवृतः । एकचक्रेण सविता रथेनोर्जो भागं पृथिवीमेत्यापृणन्निति[8] लाङ्गलमुच्छ्रयति । ६ । ब्रह्म जज्ञानमित्येषा ॥ अनाप्ता या[9] वः प्रथमा यस्यां[10] कर्माणि कृण्वते[11] । वीरान्नो अत्र मा दभंस्तद्व एतत्पुरो दधे ॥ पर्यू षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः । द्विषस्तरध्यै ऋणया न ईयसे ॥ सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः । अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति[12] सेतव इति ब्रह्मवर्माणि जुहोति । ७ । मलिम्लुचो नामासि त्रयो-

---

१ खड्गल्यं B, खृगल्यं Maitr. S. 2. 7. 12. २ शफम् Maitr. S. ३ लाङ्ग Maitr. S. ४ प्रतीनाहा उभे Maitr. S. ५ युजे Maitr. S. ६ पील्वयोर॰ Maitr. S. 2. 7. 12. ७ धनजिद् is missing in Maitr. S. 2. 7. 12. ८ पृथिव्या यात्यापृणन् Maitr. S. ९ ये Atharvaveda 4. 7. 7. १० यानि Ath. V. ११ चक्रिरे Ath. V. १२ सन्तु HO.

दर्भो मास इन्द्रस्य वर्मासीन्द्रस्य शर्मासीन्द्रस्य वरूथमसि तं त्वा प्रपद्ये । ८ ।

इत्यष्टादशी कण्डिका ।

गायत्रीं लोमभिः प्रविशामि । त्रिष्टुभं त्वचा प्रविशामि । जगतीं मांसेन प्रविशामि । अनुष्टुभमस्थ्ना प्रविशामि । पङ्क्तिं मज्ज्ञा[1] प्रविशामि । येन्द्राग्नं वर्म बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नातिविध्यन्ति शूराः[2] । तन्नस्त्रायतां तन्नो विश्वतो महदायुष्मन्तो जरामुपगच्छेम देवा इति विमितमग्निमाक्रमन्ते । १ । लाङ्गलं पवीरवमिति द्वाभ्यां कृषति । २ । कीनाशा बलीवर्दानघ्नन्ति । ३ । पुच्छाच्छिरो ऽधि कृषति । ४ । कामं कामदुघे धुक्ष्वेति प्रदक्षिणमावर्तयंस्तिस्रस्तिस्रः सीताः संहिताः कृषति । ५ । मध्ये संभिन्ना भवन्ति । ६ । दक्षिणादंसादुत्तरम् । उत्तरस्मादक्षिणम् । दक्षिणायै श्रोणेरुत्तरमंसम् । उत्तरायै दक्षिणम् । एतद्वा विपरीतम् । ७ । विमुच्यध्वमघ्निया देवयाना अतारिष्म तमसस्पारमस्य । ज्योतिरापाम सुवरगन्मेति दक्षिणे ऽंस उत्तरे वा

---

१ मज्ज्ञया BN. २ सर्वे Atharvaveda 8. 5. 19 ; the latter half of this verse essentially differs from the Ath. V.

अग्निचयन

बलीवर्दान्विमुच्य तानुदीचः प्राचो वोत्सृज्याध्वर्यवे ददाति। ८। चतुरश्रमसंभिन्नं षोडशसीतं वाजसनेयिनः समामनन्ति। ९। पञ्चदशोदपात्रान्निनयति। द्वादश कृष्टे चीनकृष्टे। १०। या जाता ओषधय इति चतुर्दशभिरोषधीर्वपति। ११। अनुसीतमित्युक्तम्। १२। तिलमाषा व्रीहियवाः प्रियङ्ग्वणवो गोधूमा वेणुश्यामाकनीवारा जर्तिलाश्च गवीधुका [१]आरण्यजा मर्कटका विज्ञेयाः। १३। गार्मुतसप्तमाः कुलत्थसप्तमा वा सप्त ग्राम्याः कृष्टे। सप्तारण्या अकृष्टे[२]। १४।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

यामोषधीनां नाधिगच्छेत्तस्याः स्थाने यवान्मधुमिश्रान्वपेत्। १। उप्ता मे ऽसीति वा मनसा ध्यायेत्। २। अधिगतायां यः प्रथम इध्म आगच्छेत्तस्मिन्नेनामुपसंनह्येत्। ३। ये वनस्पतीनां फलग्रहयस्तानिध्म उपसंनह्य प्रोक्षेत्। ४। मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या इति चतसृभिर्दिग्भ्यो लोष्टान्समस्यति ये ऽन्तर्विधाद्वहिर्विधमापन्ना भवन्ति। ५। यं द्विष्याद्यच स स्यात्तस्यै दिशो जघन्यं लोष्टमाहरेदिषमूर्जमहमित आदद

---

१ Sic! २ कृष्टे NO.

इति। ६। घृतेन सीतेति सीतान्तरालान्यभिमृशति। उत्तरवेदिं वा। ७। उत्तरवेदिमुपवपति यावानग्निः। ८। व्याघारणान्तां कृत्वाग्ने तव श्रवो वय इति षड्भिः सिकता न्युप्य चित स्थ परिचित इत्यपरिमिताभिः शर्कराभिराहवनीयचितेरायतनं परिश्रयति यथा गार्हपत्यस्यैवम्। ९। त्रिसप्ताभिः पशुकामस्य। त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतः। दशभिर्दशभिरन्नाद्यकामस्य। अपरिमिताभिरपरिमितकामस्य। १०। यं कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्येत्युक्तम्। ११। आप्यायस्व समेतु त इति सिकता व्यूहति। १२। उत्तरया त्रिष्टुभा राजन्यस्य। १३। असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दस्मो अभि गा अचिक्रदत्। पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदमिति जगत्या वैश्यस्य। १४।

इति विंशी कण्डिका।

आतिथ्याथा ध्रौवादित्येतदादि कर्म प्रतिपद्यते। १। पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्याग्रेण प्राग्वंशं लोहिते[१] चर्मण्यानडुहे प्राचीनग्रीव उत्तरलोम्नि प्रथमस्याश्चितेरिष्टकाः

१ रोहिते H.

संसादयति। अपि वा तिस्रः स्वयमातृण्णास्तिस्रश्च विश्वज्योतिषः।२। ता दर्भाग्रमुष्टिनाज्येन व्यवोक्ष्य समुद्यम्य चित्यग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यति। प्रणीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहीति वा।३। प्रथमायां चिरनूक्तायां हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इति प्राञ्चो ऽश्वप्रथमा अभिप्रव्रजन्ति।४। श्वेतमश्वं पुरस्तान्नयन्ति।५। प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्युत्तरवेदिमभिमृश्य मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं यो नो अग्निः पितर इति द्वाभ्यामात्मन्नग्निं[1] गृहीत्वा यास्ते अग्ने समिध इति स्वयंचित्याभिमृशति।६। इष्टकाभिरग्निं चिनोत्यध्वर्युर्यजमानो वा।७। स्वयं चिन्वन्नात्मन्नग्निं[2] गृह्णीते न स्वयंचित्याभिमृशति।८। प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रीतिवादः।९। प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तुर्मुखवादः।१०। दक्षिणतः श्वेतो ऽश्वस्तिष्ठति।११। तमालभ्येन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नित्युत्तरेण पुच्छाप्ययमन्तर्विध आक्रमणं प्रतीष्टकामुपदध्यात्।१२। उत्तरतः

---

१ ०मन्यग्निं BNO. २ ०मन्यग्निं NO.

पश्चाद्धोपचारो[1] ऽग्निः। १३। वाङ्म आसन्निति सर्वत्रा-रोहन्प्रत्यवरोहंश्च जपति। सकृद्वान्ततः। १४।

इत्येकविंशी कण्डिका।

तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति शालामुखीये हुत्वा प्राञ्चमश्वमभ्यस्थाद्विश्वा इति दक्षिणेन पदा दर्भ-स्तम्बमाक्रमय्य प्रदक्षिणमावर्तयित्वा यदक्रन्द इति पुन-रेवाक्रमयति। १। अपां पृष्ठमसीत्यश्वस्य पदे पुष्कर-पर्णमुत्तानमुपधायापां निधिं गायेति संप्रेष्यति। २। ब्रह्म जज्ञानमिति पुष्करपर्णे[2] उपरिष्टान्निर्बाधं रुक्म-मुपधाय हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इति तस्मिन्हिरण्मयं पुरुषं प्राचीनमुत्तानं दक्षिणेनात्मनं प्राङ्मुख उपधाय[3] पुरुषसाम गायेति संप्रेष्यति। ३। द्रप्सश्चस्कन्देति पुरुष-मभिमृश्य नमो अस्तु सर्पेभ्य इति तिसृभिरभिमन्त्र्य कृणुष्व पाज इति पञ्चभिरुत्तरवेदिवत्पुरुषं व्याघार्य स्रुचावुपदधातीत्युक्तम्। ४। अपि वाग्नेस्त्वा तेजसा सादयामीत्याज्यस्य पूर्णां कार्ष्मर्यमयीं दक्षिणेन पुरु-षम्। इन्द्रस्य त्वौजसा सादयामीति दध्नः पूर्णामौ-

---

१ Thus all MSS. २ °पर्णाद्व° H, °पर्णेषु° O. ३ प्राङ्मुखमुपधाय HO.

दुम्बरीमुत्तरेण पुरुषम् । ५ । अग्निर्मूर्धेति कार्ष्मर्यमयी-मुपतिष्ठते । भुवो यज्ञस्येत्यौदुम्बरीम् । एतद्वा विपरीतम् । ६ । मूर्धन्वतीभ्यामुपदधाति यजुर्भ्यामुपतिष्ठत इत्येके । ७ । अथ पुरुषवद्रुक्मं व्याघार्य । ८ ।

इति द्वाविंशी कण्डिका ।

ध्रुवासि धरुणास्तृतेति स्वयमातृण्णामभिमृश्याश्वेनोपघ्राप्य प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठ इत्यविदुषा ब्राह्मणेन सह मध्ये ऽग्नेरुपदधाति । भूरिति चैतया व्याहृत्या । १ । चित्तिं जुहोमीति स्वयमातृण्णायां हुत्वानुप्राणिति । २ । अविद्वान्ब्राह्मणो वरं[1] ददात्येकं द्वौ त्रीन्वा । ३ । आसीनः प्रथमां स्वयमातृण्णामुपदधाति । ऊर्ध्वज्ञुर्द्वितीयाम् । तिष्ठंस्तृतीयाम् । ४ । स्वयमातृण्णायां साम गायेति संप्रेष्यति । ५ । एवं द्वितीयां तृतीयां चोपधाय संप्रेष्यति । ६ । यदि मन्येत यजमानः पूर्वो मातिक्रान्तो भ्रातृव्य इति ध्रुवो ऽसीत्युपहितां प्राचीमुदूहेत् । यदि वापरः पृथिव्यसीति प्रतीचीम् । सहस्यदि भूरसि भुवनमसीति विचालयेत् । ७ । तेजो ऽसि तेजो मे यच्छेति हिरण्येष्टकाम् । ८ । पृथि-

---

१ वरान् N.

व्युदपुरमन्नेनेति मण्डलेष्टकाम् । ९ । भूरसि भुवनस्य रेतः । इष्टका स्वर्गो लोकः । वाचा त्वान्वारोहामि । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः । तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ स्वरसि सुवनस्य[1] रेतः । इष्टका[2] स्वर्गो लोकः । मनसा त्वान्वारोहामि । सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः । तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्यन्वारोहे द्वे । १० ।

इति त्रयोविंशी कण्डिका ।

काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीति द्वाभ्यां दूर्वेष्टकां सलोष्टं हरितं दूर्वास्तम्बमप्रच्छिन्नाग्रं यथास्योपहितस्य स्वयमातृण्णायामग्रं[3] प्राप्नुयादिति । १ । प्रबाहुगिष्टकायां हिरण्यशकलावध्यूह्य यास्ते अग्ने सूर्ये रुच इति द्वाभ्यां वामभृतम् । २ । विराड् ज्योतिरिति तिस्रो रेतःसिचः । ३ । तासां द्वे प्रथमायां चित्यां यून उपदध्यात् । सर्वां मध्यमायां विवयसः । एकां प्रथमायामेकामुत्तमायां स्थविरस्य । ४ । अन्यतरामुपदध्याद्द्वेष्यस्य । ५ । यजुषेमां चामूं चोपदधाति । मनसा मध्यमाम् । ६ । बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीमिति विश्वज्योतिषम् । ७ । अग्नेर्यान्यसीति द्वे संया-

---

१ भूरसि भुवनस्य NO. २ इष्टकाः HO. ३ ०तृण्णामग्रं H.

न्यौ।८। मधुश्च माधवश्चेति द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते[१]।९। सर्वास्वृतव्यास्ववकामनूपदधाति।१०। अवकास्तु सादयतीत्येके।११। अषाढासीति द्वाभ्यामषाढामुपरिष्टाल्लक्ष्माणम्।१२। यं कामयेत वसीयान्त्स्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्येत्युक्तम्।१३। घर्मेष्टकामुपधाय कुलायिनीम्।१४। तयोः प्रवर्ग्ये[२] मन्त्रौ।१५।

इति चतुर्विंशी कण्डिका।

मधु वाता ऋतायत इति तिसृभिर्दध्ना मधुमिश्रेण कूर्ममभ्यज्य मही द्यौः पृथिवी च न इति पुरस्तात्स्वयमातृण्णायाः प्रत्यञ्चं जीवन्तं[३] प्राङ्मुख उपदधाति।१। चतस्र आशाः प्रचरन्त्वग्नय इति वोपधायावकाभिः परीतंस्य जालेन प्रच्छाद्य शङ्कुभिः परिणिहत्यापां गम्भीरं गच्छ मा त्वा सूर्यः [४]परीताप्सीन्मो अग्निर्वैश्वानरः। अघोरः[५] प्रजा अभिविपश्यानु त्वा दिव्या वृष्टिः सचताम्॥ संसर्प त्रीन्समुद्रान्स्वर्गांल्लोकानपां पतिर्वृषभ इष्टकानाम्। तत्र गच्छ यत्र पूर्वे परेताः

१ Comp. 16. 14. 10, note. २ प्रवर्ग्यौ O. ३ B inserts कूर्मे. ४ परि॰ N.
५ अघोर HO.

पुरीषं वसानः स्वां योनिं यथायथमित्युपहितमभि-
मन्त्रयते । २ ।

इति पञ्चविंशी कण्डिका ।

यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं
वद जयतामिव दुन्दुभिरिति प्रादेशमात्रं चतुःस्रक्त्यौ-
दुम्बरमुलूखलमुत्तरे ऽंसे प्रयुनक्ति । १ । अपरिमितं
मुसलम् । २ । उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् ।
अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखलेति सर्वौषधस्य
पूरयित्वावहत्येदं विष्णुर्विचक्रम इति मध्ये ऽग्नेरुपद-
धाति । ३ । तद्विष्णोः परमं पदमिति मुसलम् । ४ ।
दिवो वा विष्णविति शूर्पम् । ५ । स्यूता देवेभिरमृते-
नागा उखां[१] स्वसारमधि वेदिमस्थात् । सत्यं पूर्वै-
र्ऋषिभिश्चा[२]कुपानो[३] ऽग्निः प्रविद्वानिह तत्करोत्विति[४]
घृतेनोखां पूरयति । दध्ना मधुना सिकताभिर्वा सर्वैर्वा
। ६ । संसृज्य न रिक्तामवेक्षेत । शुग्विद्धा भवति । ७ ।
अथास्यां पय आनयति । ८ । संन्युप्य[५] पूरणमेके

१ Thus all MSS. (comp. Taitt. S. 4. 2. 9. 4); Maitr. S. 2. 7. 16 has ०म्रतेनागादुखा. २ ०र्ऋतुभिश्चा० H, ०र्ऋक्भिश्चा० N. ३ Comp. 14. 28. 4; संविदानो Maitr. S. ४ मद्धात्विति H, तत्कृणोतु Maitr. S. ५ Corrected; all MSS. have सन्युप्य; comp. S'atap. Br. 7. 1. 1. 38–40.

समामनन्ति । ९ । यं कामयेत क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्येत्युक्तम् । १० । ध्रुवासि पृथिवीति मध्ये ऽग्नेरुपदधाति । ११ । पृथिवि पृथिव्यां सीद माता[1] मातरि माता स्योना स्योनायामुखां स्वसारमधि वेदिमस्थात् । सत्यं पूर्वैर्ऋषिभिश्चाकुपानो ऽग्निः प्रविद्वानिह तद्दधात्विति वोलूखलमुपदधातीति वाजसनेयकम् । १२ । अग्ने युक्ष्वा हि ये तव युक्ष्वा हि देवहूतमानिति द्वाभ्यामुखायां हुत्वा पुरुषशिरसि हिरण्यशल्का[2]न्प्रत्यस्यति । १३ ।

इति षड्विंशी कण्डिका ।

द्रप्सश्चस्कन्देत्यास्ये । अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्येति वा । १ । ऋचे त्वेति दक्षिणे ऽक्षिकूटे । रुचे त्वेति सव्ये । २ । द्युते त्वेति कर्णयोः । ३ । भासे त्वेति दक्षिणस्यां नासिकायाम् । ज्योतिषे त्वेत्युत्तरस्याम् । ४ । समित्स्रवन्तीति घृतातङ्क्येन दध्ना मधुमिश्रेण पुरुषशिरः पूरयति । ५ । सर्वेषां पशुशिरसां हिरण्यशल्कप्रत्यसनं पूरणं च वाजसनेयिनः समामनन्ति । ६ । तस्मिन्त्सुपर्णो मधुकृत्कुलायीति पुरुषशिर आदायादित्यं गर्भमित्युखायां पुरस्ताच्चुबुकं प्राचीनमुत्तानं प्राङ्मुख उप-

---

१ Thus all MSS.; Maitr. S. 2. 7. 16 has मातुर्. २ °शकला° BN; comp. Taitt. S. 5. 2. 9. 3.

धाय चित्तं देवानामित्यर्धर्चाभ्यामश्रिकटयोर्हुत्वा पशुशीर्षाण्युपदधाति । ७ । यं कामयेतापशुः स्यादिति विषूचीनानि तस्येत्युक्तम् । ८ । वातस्य ध्राजिमिति पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्य । ९ । अजस्रमिन्दुमिति पश्चात्प्राचीन[1]मृषभस्य । १० । वरूत्रिं त्वष्टुरिति दक्षिणत उदीचीनं वृष्णेः । ११ । यो अग्निरग्नेरित्युत्तरतो दक्षिणा बस्तस्य । १२ । तान्यव्यवायेनोत्सर्गैरुपतिष्ठते । १३ । इमं मा हिंसीर्द्विपादमिति पुरुषस्य । १४ । इमं मा हिंसीरेकशफमित्यश्वस्य । १५ । इमं समुद्रमित्यृषभस्य । १६ । इमामूर्णायुमिति वृष्णेः । १७ । अजा ह्यग्नेरिति बस्तस्य । १८ । यदि वायव्यस्य स्यान्मुख्यस्य स्थाने सर्वेषामुपधानैरुपधाय सर्वेषामुत्सर्गैरुपतिष्ठेत । १९ । अपि वा तस्यतस्य स्थान उपधाय तस्यतस्योत्सर्गेणोपतिष्ठते । २० । यं कामयेत कनीयो ऽस्यान्नं स्यादिति संतरां तस्येत्युक्तम् । २१ । नमो अस्तु सर्पेभ्य इति दक्षिणे ऽंसे सर्पशिर उपदध्याद्विषूचीनं पशुशीर्षैः । २२ । अपि वा यजुरेव वदेन्नोपदध्यात् । २३ ।

इति सप्तविंशी कण्डिका ।

---

१ ०त्प्रतीचीन० HO; comp. Taitt. S. 5. 2. 9. 4,

मा छन्दस्तत्पृथिव्यग्निर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। प्रमा छन्दस्तदन्तरिक्षं वातो देवता। प्रतिमा छन्दस्तद्द्यौः सूर्यो देवता। अस्रीविश्छन्दस्तद्दिशः सोमो देवता। विराट् छन्दस्तद्वाग्वरुणो देवता। गायत्री छन्दस्तदजा बृहस्पतिर्देवता। त्रिष्टुप् छन्दस्तद्धिरण्यमिन्द्रो देवता। जगती छन्दस्तद्गौः प्रजापतिर्देवता। अनुष्टुप् छन्दस्तद्वायुर्मित्रो देवता। उष्णिहा छन्दस्तच्चक्षुः पूषा देवता। [1]पङ्क्तिश्छन्दस्तत्कृषिः पर्जन्यो देवता। बृहती छन्दस्तदश्वः परमेष्ठी देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्येताभिर्द्वादशभिस्त्रिरभ्यासं पुरस्तात्प्रतीचीं पुरुषाकृतिं चिनोति। १। पुरुषशिरो[2]ऽस्याः शिरो भवति। २। सहस्रशीर्षा पुरुष इत्युपहितां पुरुषेण नारायणेन यजमान उपतिष्ठते। ३। अपस्या उपदधाति। अपां त्वेमन्त्सादयामीति पञ्च पुरस्तात्प्रतीचीः। अर्णवे सदने सीदेति पञ्च दक्षिणत उदीचीः। अपां त्वा सदने सादयामीति पञ्च पश्चात्प्राचीः। गायत्री छन्द इति पञ्चोत्तरतो दक्षिणाः। ४।

इत्यष्टाविंशी कण्डिका।

---

१ Corrected; all MSS. have पंक्तिश्छ॰. २ पुरुषस्य शिरो B.

ये यज्ञं समगृभ्णन्देवा देवेभ्यस्परि। तान्गायत्री नयतु प्रजानती स्वर्गे लोके अमृतं दुहाना॥ ये ज्योतींषि संदधति स्वरारोहन्तो अमृतस्य लोकम्। ते यन्तु प्रजानन्तो यज्ञं विदानाः सुकृतस्य लोके॥ ये पशवो मेध्यासो यज्ञस्य योनिमभिसंबभूवुः। तान्दद्न्ते कवयो विपश्चितो यज्ञं विदानाः सुकृतस्य लोके॥ यः पन्था विततो देवयानश्छन्दोभिर्विगृहीत एति। तेनातिष्ठद्दिवमन्तरिक्षं यज्ञं गृहीत्वा सुकृतस्य लोकम्[१]॥ यो यज्ञः सहस्रधारो द्यावापृथिव्योरधि निर्मितः। तेनैतु यजमानः स्वस्त्या दिवोऽधि पृष्ठमस्थादिति पञ्च हिरण्येष्टकाः प्रतिदिशम्। एकां मध्ये। १। आयवे स्वाहायोष्कृते[२] स्वाहायोष्पत्वने[२] स्वाहा विष्णवे स्वाहा बृहस्पतये स्वाहेति पञ्चोपधायाद्भ्यः संभृतः पृथिव्यै रसाच्च विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्र इत्येतामुपधायर्तसदसि सत्यसदसि तेजःसदसि वर्चःसदसि यशःसदसि गृणानासि। धामासि धाम्यै[३] त्वा धामभ्यस्त्वा धामसु सीद।

---

१ लोके O. २ Thus all MSS.; comp. 6. 21. 1 at the beginning and Atharvaveda 5. 9. 8. ३ Thus all MSS., except N which reads धात्यै।

सनिरसि सन्यै त्वा सनेयम्। वित्तिरसि वित्त्यै त्वा विदेयम्। शक्तिरसि शक्त्यै त्वा शकेयम्। भूतिरसि भूत्यै त्वा भूयासम्। कर्मासि कर्मणे त्वा क्रियासम्। २।

इत्येकोनत्रिंशी कण्डिका।

गूर्दो ऽसि गूर्दाय त्वा गूर्देभ्यस्त्वा गूर्दे[1] सीद। क्षत्रं पाहि क्षत्रं पिन्व क्षत्रं जिन्व क्षत्रं यच्छ क्षत्रं दृंह क्षत्रमसि क्षत्राय त्वा क्षत्रेभ्यस्त्वा क्षत्रे सीद। विश्वेषु त्वा पार्थिवेषु सादयामि। विश्वेषु त्वान्तरिक्षेषु[2] सादयामि। विश्वेषु त्वा दिव्येषु सादयामि। विश्वेषु त्वा देवेषु सादयामि। विश्वासु त्वासु सादयामि। विश्वासु त्वौषधीषु सादयामि। विश्वेषु त्वा वनस्पतिषु सादयामि। विश्वासु त्वा दिक्षु सादयामि[3]। दिवि सीद। स्वर्जिदसि पृतनाजिदसि भूरिजिदस्यभिजिदसि विश्वजिदसि सर्वजिदसि[4] सत्राजिदसि धनजिदसि[5] भ्राडसि विभ्राडसि प्रभ्राडसि। सपत्नहनं त्वा वज्रं सादयामि। अभिमातिहनं त्वा वज्रं सादयामि। अरातिहनं त्वा वज्रं सादयामि। यातुहनं त्वा वज्रं सादयामि। पिशाचहनं त्वा

---

१ गुर्द always in BN. २ त्वान्तरिक्ष्येषु B. ३ B adds विश्वासु त्वा प्रदिक्षु सादयामि. ४ सत्यजिदसि O. ५ H adds धुवजिदसि.

वज्रं सादयामि। रक्षोहणं त्वा वज्रं सादयामि। शत्रुहणममित्रहणं भ्रातृव्यहणमसुरहणं त्वेन्द्रं वज्रं सादयामि। उद्वदस्युदितिरस्युद्यत्यस्याक्रममाणास्याक्रामन्त्यस्याक्रान्तिरसि संक्रममाणासि संक्रामन्त्यसि संक्रान्तिरसि स्वर्ग्यासि स्वरसि। इषि सीदोर्जि सीद भगे सीद द्रविणे सीद सुभूते सीद पृथिव्या यज्ञिये सीद विष्णोः पृष्ठे सीदेडायाः पदे[1] सीद घृतवति सीद पिन्वमाने सीद। १।

इति त्रिंशी कण्डिका।

संवत्सरे सीद परिवत्सरे सीदेदावत्सरे सीदेदुवत्सरे सीदेद्वत्सरे सीद वत्सरे सीद। एकस्यां सीद दशसु सीद शते सीद सहस्रे सीदायुते सीद नियुते सीद प्रयुते सीदार्बुदे सीद न्यर्बुदे सीद समुद्रे सीद मध्ये सीद पद्मे सीदान्ते सीद परार्धे सीद। पिन्वमानासि पिन्वमानाय त्वा पिन्वमानेभ्यस्त्वा पिन्वमाने सीद। ऋतमस्यृताय त्वर्तेभ्यस्त्वर्ते सीद। सत्यमसि सत्याय त्वा सत्येभ्यस्त्वा सत्ये सीद। संधिरसि संधये त्वा संधिभ्यस्त्वा संधिषु सीद। संश्लिडसि संश्लिषे त्वा संश्लिड्भ्यस्त्वा संश्लिट्सु[2] सीद। संपदसि संपदे त्वा संपद्भ्यस्त्वा संपत्सु सीदेत्ये-

1. N adds सीदेदुवत्सरे. 2 संश्लिप्सु B. संश्लिचु H.

ताभ्यामनुवाकाभ्यां प्रतिमन्त्रमृषीष्टकाः सादनप्रवादैश्च पर्यायैः। १।

इत्येकत्रिंशी कण्डिका।

अयं पुरो भुव इति पञ्चाशतं प्राणभृतः। दशदश प्रतिदिशमक्ष्णया दश। मध्ये ऽन्तरामुपधाय बाह्यांबाह्याम्। १। प्राची दिशामिति पञ्चाशतमपानभृतो यथा प्राणभृतः। बाह्यामुपधायान्तरामन्तराम्। २। आयुषः प्राणं संतनु। प्राणादपानं संतनु। अपानाद्व्यानं संतनु। व्यानाच्चक्षुः संतनु। चक्षुषः श्रोत्रं संतनु। श्रोत्रान्मनः संतनु। मनसो वाचं संतनु। वाच आत्मानं संतनु। आत्मनः पृथिवीं संतनु। पृथिव्या अन्तरिक्षं संतनु। अन्तरिक्षाद्दिवं संतनु। दिवः सुवः संतन्विति द्वादश संततीः। ३। पृथिवी वशामावास्या गर्भो वनस्पतयो जराय्वग्निर्वत्सो ऽग्निहोत्रं पीयूषः। अन्तरिक्षं वशा धाता गर्भो रुद्रो जरायु वायुर्वत्सो घर्मः पीयूषः। द्यौर्वशा स्तनयित्नुर्गर्भो नक्षत्राणि जरायु सूर्यो वत्सो वृष्टिः पीयूषः। ऋग्वशा बृहद्रथंतरे गर्भः प्रैषनिविदो जरायु यज्ञो वत्सो दक्षिणाः पीयूषः। विड्वशा राजन्यो गर्भः पशवो जरायु राजा वत्सो बलिः पीयूष इति पञ्च

वशाः ।४। अथैत स्थाध्वगतो ऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा देवताभिर्गृह्णामीति कुम्भं कुम्भीं चाद्भिः पूरयित्वा शर्म च स्थ वर्म च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामीति पुरस्तादनुसीतमुपधाय ज्योतिषे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।५। एवमुत्तरा उत्तरै[1]र्मन्त्रैः प्रतिदिशमनुसीतम्। चतस्रो मध्ये ।६। शुक्रा स्थ वीर्यवतीरिन्द्रस्य व इन्द्रियावतो देवताभिर्गृह्णामि ।७।

इति द्वात्रिंशी कण्डिका।

ऋतं च स्थ सत्यं च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामि। चक्षुषे वाम्॥ मन्द्रा स्थाभिभुवो विश्वेषां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामि। सपत्नघ्नीश्च स्थाभिमातिघ्नीश्च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामि। रेतसे वाम्॥ अधिपति स्थौजस्वानादित्यानां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामि। रक्षोघ्नीश्च स्थारातिघ्नीश्च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामि। प्रजाभ्यो वाम्॥ क्षत्रभृत स्थौजस्विनीर्मित्रावरुणयोर्वो ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामि। वसु च स्थ वामं च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः

१ ॰मुत्तरावुत्तरै॰ H.

सादयामि। तेजसे वाम्॥ व्रजक्षित स्थोर्ध्वश्रितो[१] बृहस्पतेर्वो ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामि। भूतं च स्थ भव्यं च स्थ देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामि। वर्चसे वामिति कुम्भेष्टकानां ग्रहणसादनप्रत्यसनाः। १। हिरण्यवर्णा इत्युपहिता अभिमन्त्रयते। २। दिवि श्रयस्वेति बार्हस्पत्यं नैवारं पयसि चरुं मध्ये कुम्भेष्टकानामुपदधाति। ३। समन्या यन्तीत्येषा। हिरण्यवर्णः[२] स हिरण्यसंदृगपां पतिः[३] सेदु हिरण्यवर्णः। हिरण्यात्परि योनेर्निषद्या[४] हिरण्यदा ददत्य[५]न्नमस्मा इत्येताभ्यां च नैवारम्। ४। चित्तं ते अग्ने शिरस्तन्मे अग्ने शिरः। पञ्चदशौ ते अग्ने बाहू तौ मे अग्ने बाहू। सप्तदशस्ते अग्न आत्मा स मे अग्न आत्मा। एकविंशौ ते अग्ने ऊरू तौ मे अग्ने ऊरू। त्रिणवौ ते अग्ने अष्ठीवन्तौ तौ मे अग्ने अष्ठीवन्तौ। त्रयस्त्रिंशं ते अग्ने प्रतिष्ठानं तन्मे अग्ने प्रतिष्ठानमित्येताः शिरसि पक्षयोर्मध्ये पुच्छे वोपदधाति। ५। चित्तं ते अग्ने शिरस्तेन मा पाहीति संनमयंस्तांतामुपतिष्ठते यजमानः। ६। त्वामग्ने वृषभ-

---

१ स्थोर्ध्वश्रीतो B, स्थोर्ध्वश्रीता N. स्थोर्ध्वचितो H, स्थोर्ध्वश्रुतो O. २ हिरण्यरूपः N in accordance with Ṛigveda 2. 35. 10. ३ नपात् in accordance with Maitr. S. 2. 13. 1 and the Ṛigveda. ४ Like the Ṛigveda निषद्य Maitr. S. ५ ददात्य॰ HN.

मित्यृषभमुपधाय लोकं पृण ता अस्य सूददोहस इत्यवशिष्टमपरिमिताभिर्लोकंपृणाभिः प्रच्छादयति। ७। सर्वान्वर्णानिष्टकानां कुर्यादिति। ८।

इति चयस्त्रिंशी कण्डिका।

लेखाधिकारो भवति[1] विज्ञायते च। १। या दक्षिणावृतस्ता दक्षिणत उपदध्यात्। सव्यावृत उत्तरतः। ऋजुलेखाः पश्चात्पुरस्ताच्च। व्यालिखिता[2] मध्ये। २। चितौ हिरण्यं निधाय चित्तिमचित्तिमिति चितिक्लृप्त्याभिमृशति। ३। यत्ते ऽचितं यदु चितं ते अग्ने यदूनं यद्वात्रातिरिक्तम्। विश्वे देवा अङ्गिरसश्चिनवन्नादित्यास्ते चितिमापूरयन्तु॥ यास्ते अग्ने समिधः॥ चित्तिमचित्तिम्॥ वयमग्ने धनवन्तः स्यामालं यज्ञायोत दक्षिणायै। ग्रावा वदेदभि सोमस्यांशुनेन्द्रं शिक्षेमेन्दुना सुतेन॥ रायस्पोषं नो धेहि जातवेद ऊर्जो भागं मधुमत्सूनृतावत्। दधाम यज्ञं सुनवाम सोमं यज्ञेन त्वामुपशिक्षेम शक्र॥ ईशानं त्वा शुश्रुमो वयं धनानां धनपते गोमदग्ने। अश्वावद्भूरि पुष्टं हिरण्यवदन्नमध्येहि मह्यम्॥ दुह्रां ते द्यौः पृथिवी[3] पयो

---

[1] भवतीति BN [2] वियालिखिता H. [3] द्यौर्बृहती NO.

ऽजगरस्त्वा सोदको विसर्पतु। प्रजापतिनात्मानमाप्रीणे रिक्तो म आत्मा ॥ यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश। तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवा इत्येताभिः स्वयंचित्याभिमृशति ।४। उत्तरतः कृष्णो ऽश्वस्तिष्ठति। श्यावो वा ।५। तमालभ्य चात्वालात्पुरीषमाहृत्य पृष्टो दिवीति वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति। ६। सा चितिर्भवति। ७।

इति चतुस्त्रिंशी कण्डिका।

यो अप्स्वन्तरग्निर्यो वृत्रे यः पुरुषे यो अश्मनि। य आविवेश भुवनानि विश्वा तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ यः सोमे अन्तर्यो गोष्वन्तर्वयांसि य आविवेश यो मृगेषु। य आविवेश द्विपदो यश्चतुष्पदस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ पृष्टो दिवीत्येषा ॥ येनेन्द्रस्य रथं संबभूवुर्यो वैश्वानर उत वैश्वदेव्यः[1]। धीरो यः शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ यं हुतादमग्निं यमु काममाहुर्यं दातारं प्रतिग्रहीतारमाहुः। यो देवानां देवतमस्तपोजास्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्त्वेतत् ॥ उक्षान्नाय वशान्नायेत्येताभिः षड्भिश्चितिंचितिमुपधायाभिजुहोति। १। अग्ने भूरीणीत्याग्नेय्या धाम-

१ विश्वदेव्यः O, विश्वदाव्यः Maitr. S. 2. 13. 13.

च्छदा चितिंचितिमुपधायाभिजुहोति । २ । उपतिष्ठत इत्येके। ३। आग्नेय्या गायत्र्या[1] प्रथमां चितिमभिमृशेदित्युक्तम् । ४ । अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ॥ अगन्म महा मनसा यविष्ठं यो दीदाय समिद्धः स्वे दुरोणे । चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥ मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् । त्वामर्भस्य हविषः समानमित्त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत् ॥ मनुष्वत्त्वा नि धीमहि मनुष्वत्समिधीमहि। अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान्देवायते यज॥ अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्यमिषं स्तोतृभ्य आ भरेत्येता आम्नाता भवन्ति।५। षडुपसदः।६। द्व्यहंद्व्यहमेकैकेनोपसन्मन्त्रेण जुहोति।७। अनुपसदमग्निं चिनोति द्व्यहम् । ८। उत्तमा चितिः ।९। त्रीणि चतुस्तनानि व्रतानि। त्रीणि त्रिस्तनानि। त्रीणि द्विस्तनानि । एकमेकस्तनम् । १०। आपराह्णिकीभ्यां प्रचर्य श्वेतमश्वं परिणीय वसन्ति वसन्ति।११।

इति पञ्चत्रिंशी कण्डिका।

इति षोडशः प्रश्नः ॥

---

१ गायत्रिया BO.

अभिनन्दन

ओम् ॥

श्वो भूते पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं चिनोति।१। ध्रुवक्षितिरिति पञ्चाश्विनीरुपदधाति।२। सजूर्ऋतुभिरिति पञ्चर्तव्या आश्विनीरनूपधाय।३। प्राणं मे पाहीति पञ्च प्राणभृत ऋतव्या अनूपधाय।४। अपस्पिन्वेति पञ्चापस्या अनुपरिहारम्।५। वायोर्यान्यसीति द्वे संयान्यौ।६। शुक्रश्च शुचिश्चेति द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते[1]।७। त्र्यविर्वय इति पञ्च दक्षिणस्यां श्रोण्याम्। पष्ठवाड्वय इति पञ्चोत्तरस्याम्। बस्तो वय इति दक्षिणे ऽंसे। वृष्णिर्वय इत्युत्तरे। व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्षे। सिंहो वय इत्युत्तरे। एतद्वा विपरीतम्। पुरुषो वय इति मध्ये। विष्टम्भो वय इति चतस्रो वयस्याः पुरस्तात्प्रतीचीः।८। यं कामयेतापशुः स्यादिति वयस्यास्तस्येत्युक्तम्।९। ऋषभादिष्वित्यन्तः।१०। श्वो भूते पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चिनोति।११। इन्द्राग्नी अव्यथमानामिति स्वय-

---

१ Comp. 16. 14. 10, note.

मातृस्थामभिमृश्याश्वेनोपघ्राप्य[1] विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठ इत्यविदुषा ब्राह्मणेन सह मध्येऽग्नेरुपदधाति। भुव इति चैतया व्याहृत्या। १२। चित्तिं जुहोमीति स्वयमातृस्थायां हुत्वा व्यनिति। १३। ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छेति हिरण्येष्टकाम्। १४। अधिद्यौरिति मण्डलेष्टकाम्। १५। अत्र रेतःसिचो विवयसः। १६। विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीमिति विश्वज्योतिषम्। १७। अन्तरिक्षस्य यान्यसीति द्वे संयान्यौ। १८।

इति प्रथमा कण्डिका।

नभश्च नभस्यश्चेति चतस्र ऋतव्याः। द्वेद्वे समानतयादेवते[2]। १। राज्ञ्यसि प्राची दिगिति पञ्च दिश्याः प्रतिदिशमेकां मध्ये। २। आयुर्मे पाहीति दश प्राणभृतः पुरस्तादुपधाय। ३। षट्त्रिंशतं बृहतीः। मा छन्द इति द्वादश दक्षिणतः। पृथिवी छन्द इति द्वादश पश्चात्। अग्निर्देवतेति द्वादशोत्तरतः। ४। मूर्धासि राडिति सप्त वालखिल्याः पुरस्तात्प्रतीचीः। यन्त्री राडिति सप्त पश्चात्प्राचीः। ५। अक्ष्णया द्वेष्यस्य प्रस-

१ ०श्वेनावघ्राप्य BN. २ Comp. 16. 14. 10, note.

वाय त्वोपयामाय त्वा काटाय त्वार्णवाय त्वा धर्णसाय त्वा द्रविणाय त्वा सिन्धवे त्वा समुद्राय त्वा सरस्वते त्वा विश्वव्यचसे त्वा सुभूताय त्वान्तरिक्षाय त्वेति द्वादश भूतेष्टकाः । ६ । ऋषभादिश्चित्यन्तः । ७ । श्वो भूते पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्य चतुर्थीं चितिं चिनोति । ८ । आशुस्त्रिवृदग्नेर्भागो ऽसीत्येताभ्यामनुवाकाभ्यां यथाब्राह्मणमुपधायान्तरिक्षमस्यन्तरिक्षाय त्वेति द्वे संयान्यौ । ९ । सहश्च सहस्यश्चेति द्वे ऋतव्ये समानतयादेवते[१] । १० । एकयास्तुवतेति सप्तदश सृष्टीः । ११ । इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदिति षोडश व्युष्टीः । १२ । ऋषभादिश्चित्यन्तः । १३ ।

इति द्वितीया कण्डिका ।

श्वो भूते पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्य पञ्चमीं चितिं चिनोति । १ । अग्ने जातान्प्र णुदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपदधाति । सहसा जातानिति पश्चात् । चतुश्चत्वारिंश स्तोम इति दक्षिणतः । षोडश स्तोम इत्युत्तरतः । २ । इष्टकायां पुरीषमध्यूह्य पृथिव्याः पुरीषमसीति मध्येऽग्नेः पुरीषवतीम् । ३ । एवश्छन्दो वरि-

१ Comp. 16. 14. 10, note.

वश्छन्द इति चत्वारिंशतं विराजो दशदश प्रतिदिशमक्ष्णया । ४ । रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेति स्तोमभागाः । सप्तसप्त प्रतिदिशम् । अवशिष्टा मध्ये । ५ । राज्ञ्यसि प्राची दिगिति पञ्च नाकसदः प्रतिदिशमेकां मध्ये । ६ । तासु पुरीषमध्यूह्यायं पुरो हरिकेश इति पञ्चचोडा अभ्युपदधाति । द्वेष्यं मनसा ध्यायन्पश्चात्प्राचीमुत्तमाम् । ७ । आयोस्त्वा सदने सादयामीति स्वयमातृण्णामभिमृश्याश्वेनोपघ्राप्य परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठ इत्यविदुषा ब्राह्मणेन सह मध्ये ऽग्नेरुपदधाति । सुवरिति चैतया व्याहृत्या । ८ । चित्तिं जुहोमीति स्वयमातृण्णायां हुत्वापान्य प्रोथदश्व इत्युत्तरे ऽंसे विकर्णीम्[1] । ९ । तेनान्याभिरिष्टकाभिरभ्युपदधाति । १० ।

इति तृतीया कण्डिका ।

सुवरसि सुवर्मे यच्छेति हिरण्येष्टकाम् । १ । द्यौरपराजितेति मण्डलेष्टकाम् । २ । अचैकां रेतःसिचं स्थविरस्य । ३ । प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे ज्योतिष्मतीमिति विश्वज्योतिषम् । ४ । तपश्च तपस्यश्चेति द्वे

---

१ विकीर्णीम् BO.

आग्निचयन

न्तव्ये समानतयादेवते।५। देवानां यान्यसि देवानां देवयान्यसीति द्वे संयान्यौ। ६। संयान्याद्दतव्ये विश्व-ज्योतिषं रेतःसिचं हिरण्येष्टकां मण्डलेष्टकां[१] विकर्णी[२] स्वयमातृण्णामित्येवमनुपूर्वा एके समामनन्ति।७। आप-राह्णिकीभ्यां प्रचर्यौदुम्बरीः समिधो घृते वासयति। ८। श्वो भूते पौर्वाह्णिकीभ्यां प्रचर्य पञ्चम्याश्चितेः शेषं यान्न-सेनीं चितिं चिनोति। ९। अग्निर्मूर्धेति तिस्रो गायत्रीः पुरस्तादुपदधाति। एवमुत्तराणि त्रीणित्रीणि। त्रिष्टुभो दक्षिणतः। जगतीः पश्चात्। अनुष्टुभ उत्तरतः। बृह-तीरुष्णिहाः पङ्क्तीरक्षरपङ्क्तीरिति विषुरूपाणि छन्दांसि यथावकाशम्। अतिच्छन्दसं मध्ये। द्विपदा अन्ततः। १०। अन्यच्च साहस्रात्पशुकामस्य गोचितिं चिनोति। ११। सहस्रं पादमात्रीरिष्टकाः। १२। ताः प्रथमायां चित्यां मध्यमायामुत्तमायां वोपदध्यात्। १३।

इति चतुर्थी कण्डिका।

अग्ने गोभिर्न आ गहीत्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रं पुनः-पुनरभ्यासम्। १। इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा युन-ज्मीत्यष्टौ सयुजः। २। रोहितेषु त्वा जीमूतेषु साद-याम्यरुणेषु त्वा कृष्णेषु त्वा नीलेषु त्वा सितेषु त्वा जीमू-

---

१ N transposes हिरण्येष्टकां and मण्डलेष्टकां २ विकीर्णीं BO.

नेषु सादयामीति पञ्च जीमूताः। ३। अम्बा नामा-
सीति सप्त कृत्तिकाः। ४। पुरोवातसनिरसीति पञ्च
वृष्टिसनीरनुपरिहारम्। ५। सलिलाय त्वेत्यष्टावादि-
त्येष्टकाः। ६। ऋचे त्वा रुचे त्वेति पञ्च घृतेष्टका अनु-
परिहारम्। ७। आदित्येष्टकाभिघृत[1]पिण्डान्व्यति-
षक्तानिति[2] वाजसनेयकम्। ८। यशोदां त्वेति पञ्च
यशोदाः। ९। भूयस्कृदसीति पञ्च भूयस्कृतः। १०।
अप्सुषदसीति पञ्चाग्निरूपाणि। ११। पृथिव्यास्त्वा
द्रविणे सादयामीति पञ्च द्रविणोदाः। १२। प्राणं मे
पाहीति षडायुष्याः। १३। अग्ने यत्ते परं हृन्नामेत्यग्ने-
र्हृदयम्। १४। यावा अयावा इति सप्तर्तव्याः। १५।
या देव्यसीष्टक आयुर्दा उपशीवरी। सा मामुपशेष्व
जायेव पतिमित्सदा॥ या देव्यसीष्टके प्राणदा अपानदा
व्यानदाश्चक्षुर्दा[3] श्रोत्रदा वाग्दा आत्मदाः[4] पृथिविदा
अन्तरिक्षदा द्यौर्दा स्वर्दाः कुमारीदाः प्रफर्विदाः
प्रथमौपशदा[5] युवतिदा उपशीवरी। सा मामुपशेष्व
जायेव पतिमित्सदेति षोडशोपशीवरीः। १६।

इति पञ्चमी कण्डिका।

---

१ आदित्येष्टका अभिहृत° H. २ °षक्तानीति BN. ३ Thus all MSS.; Maitr. S. 2. 13. 16 has °चचुर्दाः. ४ आत्मदा HN. ५ Corrected according to Kâṭhaka 39. 9; all MSS. have प्रथमौपश्चदा.

अभीषाश्चाभिषवी चाभिवयाश्चोर्ध्ववयाश्च बृहद्वयाश्च सवयाश्च सह्वांश्च[1] सहमानश्च सहस्वांश्च सहीयांश्चेति दशेन्द्रनामानि। १। अग्निना विश्वाषाडिति द्वाविंशतिमिन्द्रतनूः। २। प्रजापतिर्मनसान्धो ऽच्छेत इति त्रयस्त्रिंशतं यज्ञतनूः। ३। ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामीति द्वादश ज्योतिष्मतीः। ४। पूर्णा पश्चादिति पौर्णमासीं पुरस्तादुपधाय कृत्तिका नक्षत्रमिति नक्षत्रेष्टकाः पुरस्तात्प्रतीचीरसंस्पृष्टाः। ५। पूर्वामुपधायापरामपरामा विशाखाभ्याम्। ६। दक्षिणेन स्वयमातृण्णां रीतिं प्रतिपादयति। ७। यत्ते देवा अदधुरित्यमावास्यां[2] पश्चादुपधायावशिष्टानां पूर्वांपूर्वामापभरणीभ्यः। ८। उत्तरेण स्वयमातृण्णां रीतिं प्रतिपादयति। ९। पौर्णमासीमन्ततः। १०। ऋचे त्वा रुचे त्वेति सर्वासु नक्षत्रेष्टकास्वनुषजति। ११।

इति षष्ठी कण्डिका।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्यष्टौ सरितः। १। विश्वकर्मा दिशां पतिरिति पञ्च हिरण्येष्टकाः प्रतिदिश-

---

१ सामक्रांश्च B, सहस्वांश्च O, सहसंवोक्रांश्च H. २ ०मावास्यायां BN, ०मावास्यायाः O.

मेकां मध्ये।२। प्राणाय त्वा चक्षुषे त्वेति चतस्रः स्वयमातृण्णाः प्रतिदिशम्।३। अग्न आ याहि वीतये॥ अग्निं दूतं वृणीमहे॥ अग्निनाग्निः समिध्यते॥ अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्॥ अग्ने स्तोमं मनामहे सिध्रमद्य दिविस्पृशम्[१]। देवस्य द्रविणस्यव इति पञ्चाह्नां रूपाणि।४। अथ व्रतमुपदधाति।५। प्राच्या त्वा दिशा सादयामीति पञ्चात्मेष्टकाः प्रतिदिशमेकां मध्ये।६। संयच्च प्रचेताश्चेति पञ्च वैश्वदेवीरात्मनि द्वेष्यं मनसा ध्यायन्।७। कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा। कया शचिष्ठया वृता॥ कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः। दृढा चिदारुजे वसु॥ अभी षु णः सखीनामविता जरितॄणाम्। शतं भवास्यूतिभिरिति वामदेव्यम्।८।

इति सप्तमी कण्डिका।

दक्षिणत आत्मनि।१। इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृत इत्यथर्वशिरो दशातिषक्ताः।२। पूर्वार्धे विद्यते शिरसो निरूहणम्।

---

१ Thus all MSS.; Ṛigveda 5. 13. 2 has दिविस्पृशः; compare however Ṛigveda 2. 10. 20.

न विद्यत इत्यपरम्। ३। अभि त्वा शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धेनवः। ईशानमस्य जगतः सुवर्दृशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। ईशानमिन्द्र तस्थुषः[१]॥ न त्वावाँ अन्यो दिव्यो न पार्थिवः। न जातो न जनिष्यते अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनः। गव्यन्तस्त्वा हवामह इति रथंतरं दक्षिणे पक्षे ऽध्यात्मन्नपवर्गः। ४। प्रथमामुपधाय द्वितीयामथ विश्रयाम्[२]। ५। अर्धमात्मन्यर्धं पक्षे। ६। त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। त्वां काष्ठास्वर्वतः॥ स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया। महः[३] स्तवानो अद्रिवः। महः[३] स्तवानो अद्रिवः। गामश्वं रथ्यमिन्द्र सं किर। सत्रा वाजं न जिग्युष इति बृहदुत्तरे पक्षे। ७। तस्य रथंतरवत्कल्पः। ८।

इत्यष्टमी कण्डिका।

यज्ञायज्ञा वो अग्नये गिरागिरा च दक्षसे। प्रप्र वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम्। प्रियं मित्रं

---

१ The words ईशानमिन्द्र तस्थुषः are repeated in H only, while the repetitions in Sûtra 7 of this and in Sûtra 1 of the following Kaṇḍikâ are found either in most or in all MSS. २ Thus all MSS.; विश्रय is hitherto known as a substantive of masculine gender only (in Baudhâyana's S'ulvasûtra). ३ Comp. Sâmaveda 2. 160.

न शंसिषम्। ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयुः। दाशेम हव्यदातये। दाशेम हव्यदातये। भुवद्वाजेष्वविता भुवद्वृधः। उत त्राता तनूनामिति यज्ञायज्ञियं पुच्छे।१। तस्य रथंतरवत्कल्पः।२। त्वामग्ने वृषभमित्यृषभमुपधाय संवत्सरस्य प्रतिमामिति प्राजापत्याम्।३। शतायुधाय शतवीर्यायेति पञ्चाज्यानीः प्रतिदिशमेकां मध्ये।४। इन्द्रस्य वज्रोऽसीति चतस्रो वज्रिणीः प्रतिदिशमश्मन इषुहस्त उपदधाति।५। इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः। यो न उपरिष्टादघायुरभिदासत्येतं सोऽश्मानमृच्छत्विति मध्ये पञ्चमीमेके समामनन्ति।६। पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेति तिस्रो लोकेष्टकाः।७। अग्नये त्वा पवमानायाग्नये त्वा पावकायाग्नये त्वा शुचय इति तिस्रः पावमानीः।८।

इति नवमी कण्डिका।

ऋचा त्वा छन्दसा सादयामि वषट्कारेण त्वा छन्दसा सादयामि हिङ्कारेण त्वा छन्दसा सादयामि प्रस्तावेन त्वा छन्दसा सादयामि प्रतिहारेण त्वा छन्दसा सादयाम्युद्गीथेन त्वा छन्दसा सादयामि निधनेन त्वा छन्दसा सादयामीति सप्त च्छन्दस्याः।१। अग्ने यश-

स्विन्निति चतस्रो राष्ट्रभृतः पुरस्तादुपधाय हिरण्येष्टकाभिः[१] सर्वतो मुखमुपदधाति। २। गायत्रीं पुरस्तादुपदधातीत्युक्तम्। ३। अथैकेषाम्। गायत्रीं पुरस्तादुपदधाति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जगतीं पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पङ्क्तिं मध्ये। इत्येताभिः सर्वाभिः[२] सर्वतो मुखमुपदधाति।४। गायत्र्यादयो भवन्ति पङ्क्त्युदयनाः।५। अग्निर्मूर्धा। भुवः। जनस्य गोपाः। त्वां चित्रश्रवस्तम। अग्ने तमद्याश्वमित्येता आम्नाता भवन्ति। ६। अग्न आ याहि वीतय इति चैताभिः[३] सर्वतो मुखमुपदधाति।७। लोकंपृणाभिरित्येके।८। अत्र वा विकर्णीं[४] स्वयमातृण्णां चोपदध्यात्। ९। लोकंपृणादिष्वित्यन्तः। १०। अग्ने युक्ष्वा हि ये तव। युक्ष्वा हि देवहूतमानिति द्वाभ्यां संचितमग्निमभिमृश्य वसवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात्पान्त्वित्येतैर्यथालिङ्गं संचितमग्निमाज्येन प्रोक्षति। मध्य उत्तमेन प्राङ्मुखः। ११।

इति दशमी कण्डिका।

सहस्रस्य प्रमा असीति सहस्रेण हिरण्यशल्कैरूर्ध्वस्तिष्ठन्प्रतिदिशमग्निं प्रोक्षति द्वाभ्यांद्वाभ्यां शताभ्याम्। मध्य उत्तमाभ्यां प्राङ्मुखः। १। इमा मे अग्न इष्टका

१ O adds सर्वाभिः. २ O omits सर्वाभिः. ३ N adds सर्वाभिः.
४ विकीर्णीं BH.

धेनवः सन्त्वितीष्टका धेनूर्यजमानः कुरुते । २ । ऐडिक्या चित्याध्वर्युरग्निमभिमृश्य शतरुद्रीयं[1] जुहोति जर्तिलयवाग्वा गवीधुकयवाग्वा वा जर्तिलैर्गवीधुकसक्तुभिः कुसयसर्पिषाजाक्षीरेण मृगीक्षीरेण वार्कपर्णेनोदङ्तिष्ठन् । उत्तरस्य पक्षस्योत्तरापरस्यां स्रक्त्यां विकर्ण्यां[2] स्वयमातृण्णायामनुपरिचारं वा । ३ । नमस्ते रुद्र मन्यव इत्येताननुवाकांस्त्रेधं[3] विभज्यापि वा [4]प्रथमादुपक्रम्य नमस्तक्षभ्य इति जानुदघ्ने धारयमाणो रथकारेभ्यश्च व इत्युपक्रम्य नमः स्वायुधायेति नाभिदघ्ने शेषेण प्रागवतानेभ्य आस्यदघ्ने हुत्वा सहस्राणि सहस्रश इति दशावतानान्हुत्वा[5]न्वारोहाञ्जुहोति । ४ । नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यामिति जानुदघ्ने धारयमाणो नमो रुद्रेभ्यो ये ऽन्तरिक्ष इति नाभिदघ्ने नमो रुद्रेभ्यो ये दिवीत्यास्यदघ्ने हुत्वैतानेव यजमानं वाचयित्वैतानेव विपरीतान्प्रत्यवरोहान्हुत्वा संचरे पशूनामर्कपर्णमुदस्यति । ५ । यं द्विष्यात्तस्य संचरे यस्य रुद्रः प्रजां [6]पशून्वाभिमन्येतोदङ् परेत्य रुद्राञ्जपंश्चरेदित्ययज्ञसंयुक्तः कल्पः । ६ ।

इत्येकादशी कण्डिका ।

---

१ ॰रुद्रियं H. २ विकीर्ण्यां HNO. ३ त्रेधा O. ४ प्रथमामु॰ N, प्रथम्यामु॰ O. ५ ॰यतानानि हुत्वा H. ६ पशूञ्चाभि॰ BO.

आतिच्यलन

यो रुद्रो अग्नाविति रौद्रं गावीधुकं चरुम् । १ । एतेन यजुषा यस्यामिष्टकायां शतरुद्रीयं[1] जुहोति तस्यां प्रतिष्ठापयति । २ । तिसृधन्वमयाचितं यजमानो ब्राह्मणाय दत्त्वा यत्ते रुद्र पुरो धनुरित्येतैर्यथालिङ्गमुपतिष्ठते । ३ । उदकुम्भमादायाध्वर्युरश्मन्नूर्जमिति त्रिः प्रदक्षिणमग्निं परिषिञ्चन्पर्येति । ४ । निधाय कुम्भमश्मंस्ते क्षुदमुं ते शुगृच्छतु यं द्विष्म इति त्रिरपरिषिञ्चन्प्रति[2]पर्येति । ५ । यद्यभिचरेदिदमहममुष्यामुष्यायणस्यायुः प्रक्षिणोमीति[3] दक्षिणस्यामुत्तरस्यां वा स्रक्त्यां कुम्भं प्रक्षिणुयात्[4] । ६ । अवका वेतसशाखां मण्डूकं च दीर्घवंशे प्रबध्य समुद्रस्य त्वावाकयेति सप्तभिरष्टाभिर्वाग्निं विकर्षति[5] । ७ । [6]विकर्षन्नेवानुगमयित्वा मण्डूकस्य प्राणान्सर्वान्संलोभ्योत्कर उदस्यति । ८ । यं द्विष्यात्तमेतैरुपस्पृशेत् । ९ । पृष्ठैरुपतिष्ठते । गायत्रेण पुरस्तात् । बृहद्रथंतराभ्यां पक्षौ । ऋतुस्थायज्ञायज्ञियेन[7] पुच्छम् । दक्षिणस्यां श्रोण्यां वारवन्तीयेन । उत्तरस्यां वामदेव्येन । १० । अपिपक्षे प्रजापतेः सामान्त्यं गायति । ११ । पिता मातरिश्वेति संचितोक्थ्येन[8] होतानुशंसति । १२ । होतर्यंकामयमाने

---

१ ०रुद्रियं H. २ प्रति is missing in B. ३ प्रक्षिणोमीति O. ४ प्रक्षिणुयात् O.
५ विकर्षयति B. ६ विकर्षयन्ने० B. ७ ०यज्ञीयेन B. ८ संचितोक्थेन H.

ऽध्वर्युः[१] स्तुतशस्त्रयोर्दोहे यजमानं वाचयति। १३। स्तुतस्य स्तुतमसीत्यत्र प्रवर्ग्यमुद्वासयति। १४।

इति द्वादशी कण्डिका।

जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा स्वयं कृणुवान इति द्वे। १। [२]अतिसर्गं ददतो[३] मानवायजुं पन्थाम[४]नुपश्यमानाः। अजुषन्त मरुतो यज्ञमेतं वृष्टिं देवानाममृतं स्वर्विदम्॥ आवर्तमानो भुवनस्य मध्ये प्रजा विकुर्वञ्जनयन्विरूपाः। संवत्सरः परमेष्ठी धृतव्रतो यज्ञं नः पातु[५] रजसः पुरस्तात्[६]॥ प्रजां ददातु परिवत्सरो नो धाता ददातु सुमनस्यमानः। बह्वीः साकं बहुधा विश्वरूपा एकव्रता मामभिसंविशन्त्विति पञ्चान्वारोहाञ्जुत्वापरं पञ्चगृहीतं गृहीत्वा कार्ष्णी उपानहावुपमुञ्चते। एकां वा। २। चिते त्वेति दक्षिणाम्। अनुचिते[७] त्वेत्युत्तराम्। ३। एवं यजमानः। ४। अपामिदं न्ययनम्। नमस्ते हरसे शोचिष इति द्वाभ्यामग्निमधिरोहति। पृथिवीमाक्रमिषमित्येतैर्यजमानः। ५। नृषदे वडिति

---

१ ऽध्वर्यु BNO. २ The following three verses are found with some variations in Maitr. S. 2. 13. 22. ३ Corrected; all MSS. have वदतो. ४ पन्थानम॰ HO. ५ पांतु HNO. ६ परस्तात् N. ७ मनचिते HO.

पञ्चभिरुत्तरवेदिवदग्निं स्वयमातृण्णां वा व्याघार्य ये देवा देवानामिति द्वाभ्यामनुपरिचारं दध्ना मधुमिश्रेण दर्भग्रमुष्टिनाग्निं व्यवोक्ष्य कूर्मपृषन्तं कृत्वा प्राणदा अपानदा इति प्रत्यवरुह्याग्निस्तिग्मेनेति द्वाभ्यामग्नये ऽनीकवत एकामाहुतिं हुत्वा। ६।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

षोडशगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा वैश्वकर्मणानि जुहोति। १। य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वत्। चक्षुषः पिता मनसा हि धीर इति नानासूक्ताभ्यां द्वे आहुती। २। यं कामयेत चिरं पाप्मनो निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्येत्युक्तम्। ३। यद्येनमुदके [१]भीर्विन्देदुदकाञ्जलिमादाय समुद्राय वयुनायेत्यप्सु जुहुयादित्ययज्ञसंयुक्तः कल्पः। ४। उदेनमुत्तरां नयेत्यौदुम्बरीः समिधो घृतोषितास्तिस्रस्तिसृभिस्तिस्र आधाय पशुबन्धवदग्निं प्रणयति। ५। उदु त्वा विश्वे देवा इत्यग्निमुद्यम्य पञ्च दिशो दैवीरिति पञ्चभिर्हरत्याग्नीध्रात्। ६। आशुः शिशान इति दक्षिणतो ब्रह्मा दशर्चेनान्वेति। मैत्रावरुणः प्रतिप्रस्थाता वा। ७। यं कामयेत राष्ट्रं[२] स्यादिति

१ दीर्विंदेदु० N, ऽभिविंदेदु० O. २ राष्ट्रभृत B.

तमेतेन संनह्यान्वियात्[1]। संग्रामे संयत्ते होतव्यम्। तैजनो मान्धुको वेध्मो भवतीत्ययज्ञसंयुक्तः कल्पः। ८। विमान एष दिवो मध्य आस्त इति द्वाभ्यामाग्नीध्रे[2] ऽश्मानं निधायेन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति चतसृभिरा पुच्छाद्गत्वा। ९।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

प्राचीमनु प्रदिशमिति पञ्चभिरग्निमधिरुह्य[3] नक्तोषासाग्ने सहस्राक्षेति द्वाभ्यां संहिताभ्यां दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृण्णायां जुहोति। १। नक्तोषासेति कृष्णायै श्वेतवत्सायै पयसा जुहोति। २। पयसा व्याघारयतीत्येके। ३। ऊर्णावन्तं प्रथमः सीद योनिमिति होतुरभिज्ञाय पांसुकान्संभारान्न्युप्य[4] सुपर्णोऽसि गरुत्मानिति तिसृभिः स्वयमातृण्णायामग्निं प्रतिष्ठाप्य प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीं सामिधमादधाति। ४। विधेम ते परमे जन्मन्नग्न इति वैकङ्कतीम्। ५। तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयीम्। ६। चित्तिं जुहोमि। अग्ने तमद्याश्वमिति द्वे

१ ०न्वीयात् BN. २ ०माध्वनीये B. ३ ०धिरोहति H. ४ ०भारान्युप्य all MSS.

आहुती हुत्वा द्वादशगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति सप्तवत्या पूर्णाहुतिं जुहोति। ७। तां जुह्वदिह सो ऽस्त्विति दिग्भ्यो ऽग्निं मनसा ध्यायति। ८।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

आ वेदिप्रोक्षणात्कृत्वा वैश्वानरस्य तन्त्रं प्रक्रमयति। १। वेदं कृत्वाग्निं[1] परिस्तीर्य पाणिप्रक्षालनादि कर्म प्रतिपद्यते। २। यथार्थं पात्रयोगः। ३। निर्वपणकाले वैश्वानरं द्वादशकपालं निरुप्य सप्त मारुतान्सप्तकपालान्निर्वपति। ४। तूष्णीमुपचरिता भवन्ति। ५। संप्रैषकाले पत्नीवर्जं संप्रेष्यति। ६। आज्यग्रहणकाले ध्रुवायामेव गृह्णाति। ७। प्रोक्षणीनामभिमन्त्रणादि कर्म प्रतिपद्यते। ८। स्तरणकाले ऽपरेणाग्निं बर्हिः[2] स्तीर्त्वा ध्रुवां स्रुवं च सादयति। ९। एतावसदतामिति मन्त्रं संनमति[2]। १०। वेदं निधाय सामिधेनीभ्यः प्रतिपद्यते। ११। न संप्रेष्यति न संमार्ष्टि न प्रयाजान्यजति। १२। आज्यभागाभ्यां प्रचर्य जुह्वामुपस्तीर्य कृत्स्नं वैश्वानरमवदाय द्विरभिघार्याग्नेर्वैश्वानरस्याश्रावयति। १३।

---

१ कृत्वाग्नीन् HO. २ बर्हि all MSS. २ संनमयति B.

उपांशु मारुतान्सर्वंहुताञ्जुहोति। १४। ईदृङ् चान्यादृङ् चेति सप्तभिर्गणैरासीनो हस्तेन गणेन गणमनुद्रुत्य मारुताञ्जुहोति। १५। मध्ये ऽरण्येऽनुवाक्येन गणेनगणेन[1] जुहोतीत्येके। १६। मारुतैः सर्वतो वैश्वानरं परिचिनोतीत्येके। १७। स्वतवांश्च प्रघासी च सांतपनश्च गृहमेधी च क्रीडी च साकी[2] चोर्जिषी[3] चेत्येष षष्ठ आम्नातः। १८। मितासश्च संमितासश्च न इति सर्वत्रानुषजति। १९।

इति षोडशी कण्डिका।

यदि कामयेत क्षत्रं विश ओजीयः स्यादिति ग्रामेऽनुवाक्यस्य त्रीणि चत्वारि वा पदान्यनुद्रुत्यारण्येऽनुवाक्यमनुद्रुत्य ग्रामेऽनुवाक्यस्य शेषेण जुहुयात्। १। एवमादितस्त्रिभिर्गणैर्हुत्वारण्येऽनुवाक्येन जुहुयात्। २। यथा पूर्वैरेवं त्रिभिरुत्तरैर्गणैः। ३। यदि कामयेत विट् क्षत्रादोजीयसी स्यादिति यथासमाम्नातमादितस्त्रिभिर्गणैर्हुत्वारण्येऽनुवाक्यस्य षट्सु[4] पदान्तरालेषु षड्गणानोप्यारण्येऽनुवाक्येन जुहुयात्। ४। यथा पूर्वैरेवं

---

१ गणेन गणं B. २ Thus all MSS. and Mâdhavâchârya on Taitt. S. 4. 6. 5, p. 629.— Vâjas. S. 17. 85 has शाकी. ३ चोर्जीषी BN, चोर्ज्जेषी Vâjas. S. 17. 85. ४ षट् H.

अग्निचयन

त्रिभिरुत्तरैर्गणैः। ५। न संप्रेष्यति न संमार्ष्टि नानूयाजान्यजति। ६। यं कामयेत क्षत्रेणास्य क्षत्रं हन्यात्प्रस्वादायतनाच्च्यवेतेति तस्यारण्येऽनुवाक्येनाग्निष्ठं रथवाहनं वा व्यङ्गयेदित्ययज्ञसंयुक्तः कल्पः। ७। अग्नाविष्णू सजोषसेति चतुर्गृहीतं [1]हुत्वौदुम्बरीं स्रुचं व्यायाममात्रीं मृदा प्रदिग्धां पश्चादासेचनवतीं घृतस्य पूरयित्वा वाजश्च मे प्रसवश्च म इति संततां वसोर्धारां जुहोत्या मन्त्रसमापनात्। ८। यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि छिन्द्यामिति विग्राहं तस्येत्युक्तम्। ९। यद्याज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मौदनं पक्त्वा चतुरो ब्राह्मणान्भोजयेत्। चतुःशरावं वौदनं पक्त्वा तद्ब्राह्मणं भोजयेत्। १०। प्राशितवद्भ्यश्चतस्रो धेनूर्दद्यात्। ११। समुद्रादूर्मिरिति तिस्रः। १२।

इति सप्तदशी कण्डिका।

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि[2] देवासो घृतमन्वविन्दन्। इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः॥ एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे। घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो

१ त्वचीत्वो॰ O. २ दिवि BN.

वेतसो मध्य[1] आसाम्॥ सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः। एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः॥ सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्रमियः पतयन्ति यह्वाः। घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्नूर्मिभिः पिन्वमानः॥ अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम्। घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः॥ कन्या इव वहतुमेतवा उ अञ्ज्यञ्जाना अभि चाकशीमि। यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत्पवन्ते॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त। इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते॥ धामन्ते विश्वं भुवनमधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि। अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिमिति हुतां हूयमानां वा यजमानोऽनुमन्त्रयते। १।

इत्यष्टादशी कण्डिका।

---

[1] मध्ये Ṛigveda 4. 58. 5.

वाजप्रसवीयं जुहोति। १। सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः। २। पृथगन्नानि द्रवीकृत्यौदुम्बरेण स्रुवेण वाजस्येमं प्रसवः सुषुव इति ग्राम्या हुत्वारण्या जुहोति। ३। हुत्वाहुत्वा पात्र्यां संपातमवनयति। ४। दक्षिणं प्रत्यपिपक्षमौदुम्बरीमासन्दीं प्रतिष्ठाप्य तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीर्य तस्मिन्नासीनं यजमानमग्निमन्वारब्धं संपातैरभिषिञ्चति। ५। व्याघ्रचर्मणि राजन्यम्। बस्ताजिने वैश्यम्। कृष्णाजिने ब्रह्मवर्चसकामम्। ६। बस्ताजिने पुष्टिकाममित्येके। ७। देवस्य त्वेत्यनुद्रुत्याग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीति ब्राह्मणम्। इन्द्रस्येति राजन्यम्। बृहस्पतेरिति वैश्यम्। ८। राजन्यवैश्ययोर्मन्त्रविपर्यासमेके समामनन्ति। ९। प्राङ्मुखमासीनं प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठञ्शीर्षतोऽभिषिच्या मुखादन्ववस्रावयति। १०। तदाहुर्होतव्यमेव नहि सुषुवाणः कंचन प्रत्यवरोहतीति। ११। नक्तोषासेति कृष्णायै श्वेतवत्सायै पयसा हुत्वा षड्भिः पर्यायैर्द्वादश राष्ट्रभृतो जुहोति। १२।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

ऋताषाडृतधामेति पर्यायमनुद्रुत्य तस्मै स्वाहेति प्रथमामाहुतिं[1] जुहोति। ताभ्यः स्वाहेत्युत्तराम्। १। सर्वमितरान्पर्यायान्विभजति। २। भुवनस्य पत इति पर्यायाणां सप्तम्याहुतीनां त्रयोदशी। ३। एतेन व्याख्यातम्। ४। भुवनस्य पत इति रथमुखे पञ्चाहुतीर्जुहोति। दश वा। ५। उपर्याहवनीये रथशिरो धार्यमाणमभिजुहोतीत्येके। ६। अभिहुतमुद्यम्याध्वर्योरावसथं हरन्ति। ७। अनुनयन्ति त्रीनश्वान्। चतुरो वा। ८। तान्सरथानध्वर्यवे ददाति। ९। वडबा इत्येकेषाम्। वडवे इत्येकेषाम्। १०। समुद्रो ऽसि नभस्वानित्यञ्जलिना त्रीणि वातनामानि जुहोति। ११। नह्येतस्यावदानमस्तीति विज्ञायते। १२। कृष्णाजिनपुटेन वातं जुहोतीत्येके। १३। अग्न उदधे या त इषुर्युवा नामेति पञ्चाज्याहुतीर्हुत्वा समीची नामासि प्राची दिगिति दध्ना मधुमिश्रेण षट्[2] सर्पाहुतीरनुपरिचारम्। १४। हेतयो नाम स्थेति षण्महाहुतीर्यथा सर्पाहुतीः। १५। सुवर्नं घर्मं स्वाहेति पञ्चार्काहुतीः। १६। यास्ते अग्ने सूर्ये रुच इति तिस्रो रुचः। १७।

---

१ प्रथमाहुतिं BO. २ षट् is missing in B.

वेद्यास्तरणादि सौमिकं कर्म प्रतिपद्यते। १८। यत्प्रा-ग्धिष्णियनिवपनात्तत्कृत्वा। १९।

इति विंशी कण्डिका।

ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्त्वित्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रमिष्ट-काभिर्धिष्णियांश्चिनोति। १। अष्टनवमा आग्नीध्रीय उपदधाति। २। द्वादश षोडशैकविंशतिं चतुर्विंशतिं वा होत्रीये। एकादश ब्राह्मणाच्छंसीये। षण्मार्जा-लीये। ३। अष्टावष्टावन्येषु धिष्णियेषूपदधातीति विज्ञायते। ४। चतुरश्राः परिमण्डला वा धिष्णियाः। ५। तेषां यावत्य इष्टकास्तावतीः शर्कराः परिश्रिताः। ६। तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः। इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निर-पामौब्जो अर्णवम्॥ बृहस्पते अति यदर्यो अर्हात्॥ बृहस्पतिः समजयद्वसूनि महो व्रजान्गोमतो देव एषः। अपः सिषासन्त्सुवरप्रतीतो[1] बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कै-रिति तिस्रो ब्रह्मसदने। ७। यमो दाधार पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत्। यमाय सर्वमित्तस्थे यत्प्राणद्वायु-

---

१ ०प्रतीत्तो BN -like the printed text of Taitt. Br. 2. 8. 2. 8; compare however Ṛigveda 6. 73. 3.

रक्षितम्॥ यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्चदशर्षयः। यमं यो विद्यात्स ब्रूयाद्यथैक ऋषि[1]र्विजानते॥ त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्बृहत्। गायत्री त्रिष्टुप् छन्दांसि सर्वा ता यम आहितेति तिस्रो मार्जालीये। ८।

इत्येकविंशी कण्डिका।

मृडा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि॥ अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढ्वः। सुम्नायन्निद्विशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुहवाम ते हविः॥ त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधनं[2] वङ्कुं कविमवसे नि ह्वयामहे। आरे अस्मदमतिं[3] हेडो अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमह इति तिस्रश्चात्वाले। १। हव्यं श्रीणीहि हव्यं श्रीणीहि हव्यं पच हव्यं श्रपय हव्यमसि हव्याय त्वा हव्येभ्यस्त्वा हव्ये सीदेत्यष्टौ शामित्रे। २। अव ते हेडः। उदुत्तमम्। तत्त्वा यामीति तिस्रोऽवभृथे। ३। तासु प्रचरन्ति। ४। खण्डाः कृष्णा लक्ष्मणाश्चोत्कर उदस्यति। ५। अवशिष्टाश्च[4] भित्त्वा यत्प्राग्यूपसंमानात्तत्कृत्वैकयूपमेकादश वा यूपान्संमिनोति। ६। तेषां

---

१ ॰येकर्षि॰ H. २ यज्ञसाधं Rigveda 1. 114. 4. ३ अस्मद्दैव्यं Rigveda.
४ अवशिष्टा O.

पूर्वेद्युरग्निष्ठम्। अत्रैवेतरान्। श्वो वा। ७। एकयूपे वैकादशिनानुपाकरोति। ८। अग्नीषोमीयस्य पशु-पुरोडाशमष्टौ देवसुवां हवींष्यनुनिर्वपति। ९। समानं तु स्विष्टकृदिडम्। १०।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

पुरस्तात्प्रातरनुवाकादग्निं युनज्मीति तिसृभिरभि-मृशन्नग्निं युनक्ति। १। यद्येनं पूर्वो भ्रातृव्यो ऽभीव[1] स्यादष्टौ गायत्रीः पुरस्ताद्बहिष्पवमानादुपदध्यात्। एकादश त्रिष्टुभः पुरस्तान्माध्यंदिनात्। द्वादश जगतीः पुरस्तादार्भवात्। २। यदि वापर एतद्वि[2]परीतम्। उपरिष्टात्पवमानेभ्य उपधीयन्ते। ३। पशुकाल आग्नेयं सवनीयं पशुमुपाकरोति। [3]ऐकादशिनान्वा। ४। दक्षिणाकाले हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं शतमानस्य कृतं चित्रं देवानामित्यवेक्ष्याश्वेनावघ्राप्य ब्रह्मणे ददाति। ५। अध्वर्यवे कल्याणीर्दक्षिणा ददाति। ६। यद्यस्याग्निं चिन्वोति यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्र एकयाप्रस्तुतं भवति। ७। अथ नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति द्वाभ्यामग्नि-मभिमृश्यैकादश समिष्टयजूंषि जुहोति। ८। नवाध्व-

---

१ भीवत् H, भिवत् O, भिभवत् N. २ एतद्वा वि॰ BNO. ३ एका॰ NO.

रिकाणि हुत्वेष्टो यज्ञो भृगुभिरिति दशमैकादशे जुहोति । ९ । अनूबन्ध्यावपायां हुतायामौदुम्बरीं स्रुचं घृतस्य पूरयित्वेमं स्तनमूर्जस्वन्तं धयापामित्यग्नेर्विमोकं जुहोति । १० । हुते सक्तुहोमे यदाकूतादिति दशाकूतीर्हुत्वा प्रत्यवरुह्य[1] पुनर्मनः पुनरायुरागात्[2] पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्[3] । वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानो ऽन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपा इत्युपतिष्ठते । ११ । ये ऽग्नयः पुरीष्या इति प्रयास्यन्नाग्निभिरग्निं[4] यजमान उपतिष्ठते । १२ ।

इति त्रयोविंशी कण्डिका ।

उप त्वाग्ने दिवेदिव इति तिसृभिरन्येषामग्नीन्[5] दृष्ट्वाग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत । मैत्रावरुण्या[6] चामिक्षया । १ । संवत्सरं न कंचन प्रत्यवरोहेन्न च[7] रामामुपेयात् । न पक्षिणो ऽश्नीयात् । २ । यावज्जीवं च[8] मस्तिष्कस्य नाश्नीयान्न च वर्षति धावेत् । ३ । यदि

---

१ प्रत्यवरोह्य H. २ पुनरायुर्म आगात् NO like Taitt. Âr. 2. 5. 17; compare however Âpast. S'r. 10. 18. 3. ३ ०कूतं म आगात् O like Taitt. Âr. ; compare the passage in our Sûtra, just quoted. ४ ०रग्नीन् O. ५ ०मग्निं H. ६ वा० O. ७ च is missing in O.

धावेदुपावर्तेत । ४ । न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियमुपेयात् । न तृतीयं चित्वा कांचन । [1]भार्यां वोपेयात् । ५ । अग्निं चित्वैतस्मिन्संवत्सरे यो नर्ध्नुयात्स [2]क्रतुमाहरमाण एकचितीकं चिन्वीत । ६ । सलिलाय त्वेत्यष्टौ नानामन्त्रा उत्तरवेद्यामुपदध्यात् । यथार्थं लोकंपृणा अथ पुरीषम् । ७ । [3]अथ यो न प्रतितिष्ठेत्स क्रतु[4]माहरमाण एकचितीकमेव चिन्वीत । ८ । संयच्च प्रचेताश्चेति पञ्च नानामन्त्रा उत्तरवेद्यामुपदध्यात् । यथार्थं लोकंपृणा अथ पुरीषम् । ९ । विपरीतौ कामावेके समामनन्ति । १० । पुनश्चितिस्त्रिष्वर्थेषु श्रूयते । [5]श्रवणार्थे समृद्ध्यर्थे संतानार्थे वा । ११ । [5]श्रवणार्थां[6] व्याख्यास्यामः । १२ । यदीष्ट्या यदि पशुना यदि सोमेन यजेत योऽस्य पुराग्निस्तमन्ववसाय यजेत । १३ । अपि वा येनर्षय इत्यष्टौ नानामन्त्रा उत्तरवेद्यामुपदध्यात् । यथार्थं लोकंपृणा अथ पुरीषम् । १४ ।

इति चतुर्विंशी कण्डिका ।

---

१ भार्यां वा is missing in B. २ Corrected; all MSS. have क्ततुमा० ; N has सुक्रतुं instead of स क्रतुं. ३ The following two paragraphs are missing in BH. ४ N has सुक्रतु० instead of स क्रतु०. ५ स्व० BN. ६ Corrected; all MSS. have ०र्थान्. Supply पुनश्चितिं and compare below 25, 10 and 13.

अपि वोत्तरवेद्यामुपर्यग्नौ धार्यमाणे प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्युत्तरवेदिमभिमृशेत् । १ । अपि वा तिस्रः स्वयमातृण्णाः । २ । तासामुपधानकल्पः । ३ । स्वयमातृण्णा सामपुरीषम् । एवं विहिता द्वितीया । अपुरीषा तृतीया । ४ । अपि वा तिस्रः स्वयमातृण्णास्तिस्रश्च विश्वज्योतिषः । ५ । तासामुपधानकल्पः । ६ । स्वयमातृण्णा सामपुरीषमथ विश्वज्योतिः । एवं विहिता द्वितीया । तृतीयस्यां तु विश्वज्योतिः प्रथमाथ स्वयमातृण्णाथ[1] सामपुरीषम् । ७ । अपि वाष्टौ लोकंपृणाः पुरीषम् । एकादश लोकंपृणाः पुरीषम् । द्वादश लोकंपृणाः पुरीषम् । ८ । अग्निं चित्वा यः सोमेन यजेत स एता एकविंशतं लोकंपृणा उत्तरवेद्यामुपधाय यजेत । ९ । सम्प्रद्यर्थायां तु द्वितीयं चिन्वानो द्वितीयस्यां चितौ येनर्षय इत्यष्टौ नानामन्त्रा उत्तरवेद्यामुपदध्यात् । अष्टौ च[2] लोकंपृणा अथ पुरीषम् । १० । श्वो भूत एताश्चैव नानामन्त्रा एकादश च[3] लोकंपृणा अथ[4] पुरीषम् । ११ । श्वो भूत एताश्चैव नानामन्त्रा द्वादश च लोकंपृणा अथ[4] पुरीषम् ।

---

१ H omits अथ. २ B omits च. ३ HO omit च. ४ H omits अथ.

१२। संतानार्थीयां तु तृतीयं चिन्वानस्तृतीयस्यां चितौ येनर्षय इत्यष्टौ नानामन्त्रा उत्तरवेद्यामुपदध्यात्। यथार्थं लोकंपृणा अथ पुरीषम्। १३।

इति पञ्चविंशी कण्डिका।

अथो खल्वाहुर्न चेतव्येति। रुद्रो वा एष यदग्निरित्युक्तम्। १। छन्दश्चितमिति काम्याः। ते शुल्बेष्वनुक्रान्ताः[1]। २। तापश्चितेऽग्नौ संवत्सरं दीक्षाः। संवत्सरमुपसदः। ३। पुरस्तादुपसदामाग्नेयमष्टाकपालमिति पञ्च चतुरश्चतुरो मासानेकैकेनोपसन्मन्त्रेण जुहोति। ४। [2]अनूपसदमग्निं चिनोति। ५। द्वौद्वौ मासावेकैका चितिः। चतुर उत्तमा[3]। ६। चतुःस्तनं[4] त्रिस्तनं द्विस्तनमेकस्तनमिति त्रींस्त्रीन्मासान्व्रतानि। ७। ऋषीणामाग्नेयेन संवत्सरमुपधान आस्ते। ८। विज्ञायत एतद्वा ऋषीणामाग्नेयं यद्वाजसेनी चितिरिति। ९। यानि वा [5]दशतयीष्वाग्नेयानि सूक्तानि स्युस्तैरुपदध्यात्। १०। सूक्तपरिमाणा नानामन्त्रा इष्टकाः[6]। यथार्थं लोकंपृणा अथ पुरीषम्। ११। तृतीये संव-

---

१ शुल्वे ऽनुक्राम्नाः H.　२ Thus N only; the other MSS. have अनुप०.
३ उत्तमाः BN.　४ चतुस्तनं all MSS　५ दाश० B.　६ O adds उत्तरवेद्यामुपदध्यात्.

त्सरे ऽभिजिता विश्वजिता वा यजेत । १२। सर्ववेदसं ददाति । १३। उदवसाय रोहिणीं वत्सच्छवीं सकर्णपुच्छावच्छातां[१] सखुरां सखुरिकां वा बहिर्लोमः[२] परिधायोष्णीषेण प्रदक्षिणं शिरो वेष्टयित्वौदुम्बरं चमसमादत्ते। औदुम्बरीं चाश्रीं[३] वैणवीं वा कल्माषीं पूर्ववत्प्रमाणाम् । १४। अरण्यौदुम्बरे तिस्रो रात्रीर्वसतो मूलफलभक्षौ । खनित्रेण वा जीवतः । मूलं परिखायैतस्मिन्पात्रे ऽवधायान्योऽन्यमप्यादधतः[४] पत्नी यजमानस्य । १५। न मृन्मयेन पिबतः । १६। समूहकेन[५] खनातकेन वा यजमानो भक्षमिच्छेत । उपवीक्षायेणोपविक्लन्तेन[६] वा पत्नीत्येके । १७। निषादे तिस्रो रात्रीर्वसतः । वैश्ये तिस्रः । राजन्ये तिस्रः । ब्राह्मणे वा[७] तिस्रस्तिस्रः । १८। संवत्सरं न याचेत् । न च दीयमानं प्रत्याचक्षीत । १९। न चेत्संवत्सरं द्वादशाहं द्वादशाहम् । २०।

इति षड्विंशी कण्डिका ।

इति सप्तदशः प्रश्नः ॥

---

१ Corrected according to Kâty. Sr. 22. 1. 20 ; the MSS. have ०वत्स्रातां . २ Thus N only; the other MSS. have ०र्हेमि . ३ चार्श्रिं DE, चाश्रीं O. ४ ०प्यादधतः B, ०प्यादाय N. ५ समूहेन DE. ६ Sic! ०पनिक्ष०क्तेन DE. ७ N omits वा .

ओम् ॥

शरदि वाजपेयेन यजेत ब्राह्मणो राजन्यो [1]वर्द्धिकामः । १ । नित्यवदेके समामनन्ति । २ । प्रजापतिमाप्नोति । ३ । तस्य षोडशिवत्कल्पः । ४ । सर्वः सप्तदशो भवति । ५ । सप्तदश दीक्षाः । तिस्र उपसदः । एकविंशों[2] प्रसुतः । ६ । त्रयोदश वा दीक्षाः । तिस्र उपसदः । सप्तदशों[3] प्रसुतः । ७ । सप्तदशारत्निर्बैल्वो यूपः खादिरो वा तूपरश्चतुरश्रो गोधूमपिष्टचषालो गोधूमकलापी वा । ८ । यत्प्रागुपसद्भ्यस्तस्मिन्कृते प्रतिप्रस्थाता सुरायाः कल्पेन सुरां संदधाति । ९ । [4]परिस्रुद्भवति । १० । खरकाले प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्य हविर्धानस्याधस्तात्पश्चादक्षं सुराग्रहार्थं द्वितीयं खरं करोति । ११ । रशनाकाले सप्तदशभिर्वासोभिर्यूपं वेष्टयति । १२ । पात्रसंसादनकाल ऐन्द्रमतिग्राह्यपात्रं प्रयुज्य तत्समीपे पञ्चैन्द्राण्यतिग्राह्यपात्राणि प्रयुनक्ति । १३ । तेषां पूर्वेण[5]

१ वृद्धि० B, मां वृद्धि० N. २ ०विंशं B, ०विंशतिं N, ०विंशती O. ३ ०दशं B.
४ परिस्रुभ० R, परिस्रम्भ० BO, परिस्रद्भ० N; cf. 12. 1. 11. ५ पूर्ववत् O.

कल्पो व्याख्यातः। १४। षोडशिपात्रं प्रयुज्य तत्समीपे सप्तदश प्राजापत्यानि सोमग्रहपात्राणि प्रयुनक्ति। १५। तेषां षोडशिपात्रवत्कल्पः। १६। अपरस्मिन्खरे प्रतिप्रस्थाता सप्तदशोपयामान्मृन्मयानि सुराग्रहपात्राणि प्रयुनक्ति। १७।

इति प्रथमा कण्डिका।

ग्रहकाल ऐन्द्रमतिग्राह्यं गृहीत्वोपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वेति पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णाति। १। तेषां पूर्ववत्कल्पः। २। षोडशिनं गृहीत्वाया विष्ठा जनयन्कर्वराणीति सप्तदश प्राजापत्यान्सोमग्रहान्गृह्णाति। ३। तेषां षोडशिवत्कल्पः। ४। कुविदङ्गेत्यपरस्मिन्खरे प्रतिप्रस्थाता सप्तदशभिरुपयामैः सुराग्रहान्गृह्णाति। ५। विपरीते ग्रहण्यावेके[1] समामनन्ति। ६। व्यतिषङ्गं सोमग्रहैः सुराग्रहान्गृह्णाति। ७। पूर्वोऽध्वर्युर्गृह्णाति। जघन्यः प्रतिप्रस्थाता। ८। पुरोऽक्षं सोमग्रहान्सादयति। पश्चादक्षं सुराग्रहान्। ९। देव सवितः प्र सुवेति सव-

---

[1] Thus OR; Q has ग्रहिण्यावेके, the other MSS. ग्रहाण्यावेके. The two verses, mentioned in § 3 and 5, are intended, and their inversion in Maitr. S. 1. 11. 4 (at the end) is referred to.

नादौसवनादौ जुहोति। कर्मणःकर्मणो वा पुरस्तात्। १०। हिरण्यमालिन ऋत्विजः सुत्ये ऽहनि प्रचरन्ति। ११। पशुकाले[1] चौन्क्रतुपशूनुपाकृत्य मारुतीं वशामुपाकरोति। सारस्वतीं च मेषीमपन्नदतीम्। १२। सारस्वतं मेषमुपाकृत्य सप्तदश प्राजापत्यान्पशूनुपाकरोति श्यामांस्तूपरानेकरूपान्। १३। पर्यग्निकृतानां सारस्वत्यन्तान्पूर्वानालभन्ते। १४। सारस्वतप्रभृतीनुत्तरान्धारयन्ति। १५। प्रतिपशु बर्हिषीत्युक्तम्। १६। प्राङ् माहेन्द्रात्कृत्वा माध्यंदिनीयान्वा[2] पुरोडाशान्निरुप्य सारस्वतस्य पशु[3]पुरोडाशं निरुप्य बार्हस्पत्यं नैवारं सप्तदशशरावं चरुं निर्वपति। द्वादश मन्त्रेण। तूष्णीमितराणि। १७। पयसि श्रपयति। १८। दाक्षिणौ होमौ हुत्वा। १९।

इति द्वितीया कण्डिका।

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

इन्द्रस्य वज्रो ऽसीति रथमुपावहृत्या[4]स्वन्तरित्यश्वानप्सु स्नापयन्ति[5]। १। अपां नपादिति रराटानि प्रतिमार्ष्टि। २। वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वेति प्रष्टिवाहिनं

---

१ ऋतुकाले B. २ NO omit वा. ३ DEO omit पशु. ४ °वहरत्य° O like Taitt. Br. 1. 3. 5. 2; 7. 9. 1. ५ स्नपयन्ति O.
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

रथं युनक्ति । तूष्णीमितरान्षोडश रथान् ।३। दक्षिणाकाले सप्तदश रथान्ददाति । सप्तदशानांसि[1] सप्तदशाश्वान्सप्तदश हस्तिनः सप्तदश निष्कान्सप्तदश दास्यः सप्तदशाजाः सप्तदशावीः सप्तदश वासांसि सप्तदश गवां शतानि ।४। अथैकेषाम् । सप्तदश गवां शतानि ददाति । सप्तदशानांसि युक्तानि[2] सप्तदशाश्वरथान्सप्तदश हस्तिनः सप्तदश निष्कान्सप्तदश दास्यः सप्तदश दुन्दुभीन् ।५। एष आप्तो वाजपेयः ।६। अथ कुरुवाजपेयः ।७। वयसोवयसः सप्तदश सप्तदशानि ददाति ।८। एकहायनप्रभृत्या पञ्चहायनेभ्यो वयांसि ।९। अनुदिष्टासु दक्षिणासु यजुर्युक्तमध्वर्यवे ददाति ।१०। शेषः साधारणः ।११। अग्रेणाहवनीयमुदीचः प्राचो वा रथानवस्थापयन्ति ।१२। तेषां दक्षिणो यजुर्युक्तः ।१३। अग्रेणाग्नीध्रं[3] राजपुत्रो ऽवस्थाय सप्तदश प्रव्याधानिषुमस्यति ।१४। यत्र जघन्यं निपतति तत्रौदुम्बरीं काष्ठां लक्षणं मिनोति ।१५।

इति तृतीया कण्डिका ।

१ B adds युक्तानि. २ O omits युक्तानि. ३ ०ग्नीध्रीयं BO.

प्राङ् माहेन्द्रात्स्तुत्वा नैवारे सर्पिरानीय चात्वाले ऽवदधाति। १। तं राजपुत्रो गोपायति। २। चात्वाले रथाक्षाकृति काष्ठं निखाय[1] तस्मिन्नौदुम्बरं रथचक्रं सप्तदशारं प्रतिमुञ्चति। ३। उत्तरस्यां वेदिश्रोण्यां सप्तदश दुन्दुभीन्प्रबध्नन्ति। ४। विष्णोः क्रमो ऽसीति रथं[2] यजमानो ऽभ्यैति[3]। ५। अङ्क्तौ न्यङ्काविति रथचक्रे अभिमृशति। पक्षसी वा। ६। इन्द्राय वाचं वदतेति दुन्दुभीन्संह्लादयन्ति[4]। ७। देवस्याहं सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेषमित्यौदुम्बरं रथचक्रं ब्रह्मारोहति। ८। तमाह वाजिनां साम गायेति। ९। तस्य चक्रं त्रिः प्रदक्षिणमावर्तयति[5]। १०। वर्तमाने ब्रह्मा गायति। ११। देवस्याहं सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकं रुहेयमिति यजुर्युक्तं यजमान आरोहति। १२। वाजसृत इतरान्रथान्। १३। वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो वाजं जेष्यन्तो बृहस्पतेर्भागमव जिघ्रतेति नैवारमश्वौ धुर्याववघ्रापयति। सर्वान्वा। १४। बृहस्पतेर्भागे नि

---

१ निधाय N. २ N omits रथं. ३ ऽभ्येत NOQ. ४ संराधयन्ति DER.
५ ॰वर्तयन्ति BP.

म्हड्ढ्वमिति प्रप्रोथेषु च लेपान्निमार्ष्टि । १५ । अश्वाजनीत्यश्वाजनीमादाया[1]ध्वर्युर्यजुर्युक्तमधिरुह्यार्वासि सप्तिरसीति तयाश्वान्समवक्षिणोति । १६ । अनभ्यासादयन्त इतरे रथाः पश्चादनुयान्ति । १७ । वाजिनो वाजं धावतेति चतसृभिर्धावतोऽनुमन्त्रयते । १८ । अग्निरेकाक्षरेणेति धावत्सूज्जितीर्यजमानं वाचयति । १९ । लक्षणं प्राप्योदञ्च आवृत्य[2] प्रदक्षिणमावर्तयन्ते[3] । २० । मितद्रव इति चतसृभिः प्रत्याधावतोऽनुमन्त्रयते । २१ ।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादिति प्रत्यासृतेषु हुत्वा पुनर्नैवारमवघ्रापयति । ससृवांस इति लेपांश्च निमार्ष्टि । १ । इयं वः सा सत्या संधाभूदिति दुन्दुभिविमोचनीयं होमं जुहोति । २ । सेवा[4]न्वोपस्पृशति । ३ । कृष्णलंकृष्णलं वाजसृद्भ्यः प्रयच्छति । ४ । तानि प्रत्यादाय[5] ब्रह्मणे ददाति । मधुष्ठालं च सौवर्णं शतमानस्य कृतम् । ५ । अत्र माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति । ६ । अप्रस्तुते स्तुचस्योल्बमसीति तार्प्यं यजमानः

[1] ॰श्वाजनिमा॰ BOPQ. [2] ॰दञ्चमावृत्य O. [3] ॰वर्तन्ते R, ॰वर्तेते DEO. [4] सर्वान् OR. [5] प्रत्याधाय DE.

परिधत्ते । ७ । क्षत्रस्य योनिरसीति दर्भमयं पत्नी । ८ । जाय एहीति यजमानः पत्नीमामन्त्रयते । ९ । रोहाव हीतीतरा प्रत्याह । १० । चिरामन्त्रयते । चिः प्रत्याह । ११ । अहं नावुभयोः सुवो रोक्ष्यामीति यजमानो ऽन्ततः । १२ । वाजस्य प्रसवश्चेति द्वादश वाजप्रसवीया-न्होमान्हुत्वायुर्यज्ञेन कल्पतामिति दशभिः कल्पैः सरजसे निश्रण्या यूपं यजमान आरोहति । १३ । सुवर्देवाँ अगन्मेत्यग्रं प्राप्य जपति । १४ । समहं प्रजया सं मया प्रजेति [1]गृहान्प्रेक्षते । १५ । तमाश्वत्थैरास-पुटैरूषपुटैरुभयैर्वा वैश्याः प्रतिदिशमर्पयन्ति । मह-र्त्विजो वा दीर्घवंशेषु प्रबध्य । १६ । अन्नाय त्वेति पुर-स्तादध्वर्युः । अन्नाद्याय त्वेति दक्षिणतो ब्रह्मा । वाजाय त्वेति पश्चाद्धोता । वाजजित्यायै त्वेत्युत्तरत उद्गाता । १७ । मुखतो ऽभिघ्नन्ति । १८ । हन्तारंहन्तारमभिपर्या-वर्तते । १९ । इयं ते राण्मित्राय यन्तासि[2] धर्तासि[3] कृष्यै क्षेमाय रय्यै पोषायेति प्रत्यवरोहति । २० । अग्रेण यूपं बस्ताजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीर्य । २१ ।

इति पञ्चमी कण्डिका ।

---

१ गृहान् BOP.　२ N omits यन्तासि.　३ BQ omit धर्तासि; DE have धर्मासि; comp. Taitt. S. 1. 6. 1. 2.

तस्मिञ्छतमानं हिरण्यं [१]निधायामृतमसीति हिरण्ये दक्षिणं पादं यजमानः प्रतिष्ठापयते[२]। १। पुष्टिरसि प्रजननमसीति बस्ताजिने सव्यम्। २। तस्मादासन्दी-मारोहति। ३। दिवं [३]प्रोष्ठिनीमारोह तामारुह्य [४]प्रपश्यैकराण्मनुष्याणामित्यारोहन्तमभिमन्त्रयते। ४। सप्तभिः सप्त पूर्वानन्नहोमाञ्जुहोति। ५। माहेन्द्रस्य स्तोत्रं प्रत्यभिषिच्यते यथाग्निचित्यायाम्। ६। माध्यं-दिनस्य सवनस्य मध्यम उक्थ्यपर्याये ब्रह्मसाम्न्युपाकृते ऽच सारस्वतप्रभृतीनुत्तरानालभन्ते। ७। तेषामनभि-घारिताभिर्वपाभिः प्रचरति। ८। सारस्वतस्य वपया प्रचर्य समवदायेतरेषां वपाभिः प्रचरति। ९। सार-स्वतस्य पशुपुरोडाशेन प्रचर्य नैवारेण प्रचरति। १०। समानं तु स्विष्टकृदिडम्। ११। महर्त्विजो हविरुच्छि-ष्टाशा भवन्ति। १२। आग्नीध्रे हविःशेषान्भक्षयन्ति। १३। अत्र सारस्वत्यन्तानां दैवतेन प्रचरति संवादा-द्येडायाः। काले वा। १४। षोडशिना प्रचर्य होतृ-चमसमुख्यांश्चमसानुन्नीय बृहतः[५] स्तोत्रमुपाकरोति। १५। प्रचरणकाले होतृचमसमध्वर्युरादत्ते। चमसां-

---

१ चच॰ DER. १ ॰ति B. ३ प्रोष्ठनीम् BDEO, प्रोष्ठनिम् P, प्रोष्ठीनिम् NQ. ४ प्रविश्ये॰ DE, प्रपर्ये॰ O, प्रपदे॰ Q. ५ बृहत all MSS.

श्चमसाध्वर्यवः । ऋत्विज इतरान्सोमग्रहान् । १६ । सुराग्रहाणां मुख्यं प्रतिप्रस्थातादत्ते । वाजसृत इतरान्सुराग्रहान् । १७ ।

इति षष्ठी कण्डिका ।

संपृच स्थ सं मा भद्रेण पृङ्क्तेति प्राङध्वर्युः सोमग्रहैरुद्द्रवति । विपृच स्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्तेति प्रत्यङ् प्रतिप्रस्थाता सुराग्रहैः । १ । आहवनीयन्यन्ते सोमग्रहैरवतिष्ठन्ते । मार्जालीयन्यन्ते सुराग्रहैः । २ । प्रचरति सोमग्रहैः । ३ । वषट्कारानुवषट्कारौ सुराग्रहाननुप्रकम्पयन्ति । ४ । व्याख्यातः सोमस्य भक्षः । ५ । विराट्छन्दस इति भक्षमन्त्रं नमति[1] । ६ । मारुत्या अवदानीयानि सोमग्रहांश्चर्त्विग्भ्य उपहरन्ति । अनवदानीयानि सुराग्रहांश्च वाजसृद्भ्यः । ७ । तानि दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां विमाथीकृत्य भक्षयन्ति । ८ । ककुदो राजपुत्रो ध्रुवगोपो नैवारगोपो वा प्राश्नीयात् । सर्वं वा ककुदमुपरिष्टात्सर्वसोमेभ्यः । ९ । अथ सारस्वतप्रभृतीनां दैवतेन प्रचरति । १० । यन्नारण्ये प्रचरन्तीति विज्ञायते । ११ । तद्यनेष्टा अनूयाजा भवन्त्य-

1 संनमति DE only.

व्यूढाः[१] स्रुचः। तद्वैतैः प्रचरेयुः। तदु तथा न कुर्यात्। ह्वलति वा एतद्यज्ञो यद्देवं कुर्वन्तीति[२]। १२। तस्माद्यचैव पूर्वेषां वपाभिश्चरेयुस्तदितरेषाम्। यचो हैव हविर्भिस्तद्धविर्भिः। १३। संतिष्ठते वाजपेयः। १४। तेनेष्ट्वा सौत्रामण्या यजेत। मैत्रावरुण्या[३]वामिक्षया। १५। यावज्जीवं न कंचन प्रत्यवरोहेत्। १६। बृहस्पतिसवेन वा प्रत्यवरोहणीयेन[४] यजेत। १७। श्वेतच्छत्री ह भवतीति विज्ञायते। १८।

इति सप्तमी कण्डिका।

राजा स्वर्गकामो राजसूयेन यजेत। १। शतसहस्रं[५] दक्षिणा। २। अग्निष्टोमः पञ्चापवर्गः प्रथममहः। ३। पञ्च सहस्राणि पवित्रे ददाति। त्रिंशतमभिषेचनीये। त्रिंशतं दशपेये[६]। दश केशवपनीये। विंशतिं व्युष्टिद्विरात्रे। पञ्च क्षत्रस्य धृतौ। ४। अपि वा चत्वार्यभिषेचनीये। ५। [७]प्रतिसाहस्राणीतराण्यहानि। ६। षष्टि-त्रीणि[८] शतानि सहस्राणां[९] ददातीति बह्वृचब्राह्मणं भवति। ७। तथा दक्षिणा अतिनयेद्यथास्या-

---

१ All MSS. omit the Visarga. २ NQ omit इति. ३ चा० BNQR.
४ DE add वा. ५ ०साहस्रं R. ६ वाजपेये B. ७ प्रतिषा० BRP.
८ Thus BPQ, षष्टित्रि O, षष्टिश्च त्रीणि DE, षष्टिं only R. ९ सहस्राणि NR.

हानि स्वकालानि स्युः। ८। शेषमनुदिशति। ९। श्वो भूत आनुमतादिभिरष्टाभिरन्वहं यजते। १०। पिंषन्नानुमतं पश्चादुत्तरतश्च व्यवशातयति। ११। ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते तन्नैर्ऋतमेककपालम्। १२। य उदञ्चस्तानुदङ् परेत्य वल्मीकवपामुद्धृत्येद-महममुष्यामुष्यायणस्य क्षेत्रियमवयज इति शुक्त्या वल्मीकवपायां हुत्वेदमहममुष्यामुष्यायणस्य क्षेत्रिय-मपिदधामीति तयैव शुक्त्या वल्मीकवपाम[2]पि-दध्यात्। १३। वल्मीकवपया[3] जुहोति वल्मीकवप-यापिदधातीत्येके। १४। आनुमतमासाद्य नैर्ऋतेन प्रचरति। १५। वीहि स्वाहेति गार्हपत्ये हुत्वा दक्षि-णाग्नेरेकोल्मुकं धूपायद्धरति। १६। दक्षिणमपरमवा-न्तरदेशं गत्वा स्वकृत इरिणे प्रदरे वोपसमाधायैष ते निर्ऋते भाग इत्यङ्गुष्ठाभ्यां विस्रंसिकाकाण्डाभ्यां वा नैर्ऋतं सर्वहुतं जुहोति। १७। कृष्णं वासः कृष्णातूषं दक्षिणा। १८। कृष्णं वासो भिन्नान्तमित्येके। १९। अप्रतीक्षमायन्ति निर्ऋत्या अन्तर्हित्या इति विज्ञा-यते। २०।

इत्यष्टमी कण्डिका।

१ ०द्धृ० DE. २ ०वपायाम० DEO. ३ ०वपाया DE; ०वपायां O.

स्वाहा नमो य इदं चकारेति पुनरेत्य गार्हपत्ये हुत्वानुमतेन प्रचरति। १। धेनुर्दक्षिणा। २। आदित्यं चरुमित्येताभिरन्वहमिष्ट्वा चातुर्मास्यान्यालभते[1]। ३। तैः संवत्सरं यजते। ४। न शुनासीरीयं प्रतिसमस्यति। ५। ततश्चतुर्हविषेन्द्रतुरीयेण यजते[2]। ६। आग्नेयमष्टाकपालमिति। ७। वहिनी धेनुर्दक्षिणा। ८। तया भ्रातृव्यवन्तं प्रियं वा याजयेत्। ९। एतस्या एव रात्रेर्निशायां पञ्चेध्मीयेन यजते[3]। १०। चतुर्धाहवनीयं प्रतिदिशं व्युद्धृत्य मध्ये पञ्चमं कृत्वा पृथगिध्मानुपसमाधाय जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा ये देवाः पुरःसद इत्येतैर्यथालिङ्गं जुहोति। मध्ये पञ्चमेन। ११। समूढं रक्ष इति मध्य इध्मानुपसमूह्यैकधो[4]पसमाधायापरं पञ्चगृहीतं गृहीत्वाग्नये रक्षोघ्ने स्वाहेत्युत्तराः पञ्चाहुतीर्जुहोति। १२। प्रष्टिवाही रथो दक्षिणा। पञ्चवाही वा[5]। १३। तेन यजेत यो रक्षोभ्यो बिभीयात्पिशाचेभ्यो वा। १४। व्युष्टायां पुराग्निहोत्रादपामार्गहोमेन चरन्ति। १५। अपां न्ययनादपामार्गानाहृत्य तान्सक्तून्कृत्वा दक्षिणाग्नेरेकोल्मुकं धूपायद्धरति। १६।

---

१ °रभते R. २ यजेत QR. ३ यजेत R. ४ R omits एकधा.
५ DER omit वा.

राजभूल

उत्तरमपरमवान्तरदेशं गत्वा स्वकृत इरिणे प्रदरे वोपसमाधाय देवस्य त्वेत्यनुद्रुत्य रक्षसो वधं जुहोमीति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोति । १७। हतं रक्ष इति स्रुवमनुप्रहृत्यावधिष्म रक्ष इत्युपतिष्ठते[1] । १८ । यद्धस्ते तद्दक्षिणा । वरो वा । १९ । अप्रतीक्षमायन्ति रक्षसामन्तर्हित्या इति विज्ञायते । २० ।

इति नवमी कण्डिका ।

अग्निहोत्रं हुत्वा देविकाहवींषि निर्वपति । १ । धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालमिति पञ्च । २ । मिथुनौ गावौ दक्षिणा । ३ । पशुरप्यत्रोपालम्भ्यो धात्रे । न वा । ४ । आग्नावैष्णवमेकादशकपालमिति त्रीणि हवींषि । ५ । तेषां प्रथमेन ग्रामकामो यजेत । द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसकामः । तृतीयेन पशुकामः । ६ । वीरजननमित्येके । ७ । वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति । ८ । हिरण्यं दक्षिणा । ९ । वारुणं यवमयं[2] सर्वतः प्रादेशमात्रं चरुम् । १० । अश्वो ऽव्युप्तवहो दक्षिणा । ११ । बार्हस्पत्यं चरुमिति द्वादशान्वहं रत्निनां हवींषि । १२ । यस्य गृहे निर्वपति तत इष्टि[3]परिवेषणं दक्षिणा च । १३ ।

---

१ °ति DE, इत्युत्तिष्ठति O. २ DE add चरुं, O च. ३ इष्ट° OP.

भगाय चरुश्चतुर्थो वावातायै गृहे। १४। विचित्तगर्भा पष्ठौही दक्षिणा। १५। नैर्ऋतः सर्वतोऽङ्गुष्ठपर्व[1]मात्रश्चरुरित्येके। १६। वैष्णवं त्रिकपालं त्रयोदशं[2] तक्षरथकारयोर्गृहे। १७। सर्वायसानि दक्षिणा। १८। तक्ष्णो रथकारस्य वेत्येके। १९। रौद्रं गावीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे। गोविकर्तस्य वा। २०। केसरपाशाभिधानी[3] दक्षिणा। कृपाणो वालाभिवीतः शबलो वा। २१। त्रिवत्स इति विज्ञायते। २२। असिर्वालावृतो [4]वार्ध्रीवालप्रतिग्रथिता गोव्यच्छिनी[5] बरासी दामतूषा शबलो वा वत्सतरः। २३। अश्वः शोणकर्ण इत्येके। २४। अध्वने स्वाहेति पालाकलस्य[6] गृहे जुहोति। २५। अन्ततदूतं ब्रुवते। २६। त्रयश्चर्ममया बाणवन्तो दक्षिणा। धनुर्वा वेत्रवेष्टितम्[7]। २७। यजमानस्य गृह इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रतिनिर्वपति। इन्द्रायांहोमुच एकादशकपालम्। २८। ऋषभो दक्षिणा। २९। निष्कः कवचमित्येके[8]। ३०।

इति दशमी कण्डिका।

---

१ R omits पर्व. २ Q adds वा. ३ °पाशाश्वाभिधानी DER. ४ Corrected; the MSS. have वाध्री° (वाध्रा° O, वाद्ध्रि° P); comp. Kâṭhaka 15. 4 (वाध्रीर्याल° with Schröder, Maitr. S. II, p. 66 below). ५ Thus Q only; °व्यच्छनी DE, °व्युच्छनी OPR. ६ Sic (not पालागलस्य). ७ वेत्रवीतं R. ८ कवच इत्येके O.

राजसूय

अयं नो राजा वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यादिति पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽध्वर्युर्जपति[१]। १। स्वयमवपन्नाया अश्वत्थशाखायै मैत्रं पात्रं चतुःस्रक्तिं करोति। २। श्वेतां श्वेतवत्सामामस्त्ये[२] दृतौ दुहन्ति। ३। तत्स्वयंमूर्तं संयोगेन परिवहन्ति। ४। तत्स्वयंमथितमातपे विषजन्ति। ५। तत्स्वयंविलीनमाज्यं भवति। ६। श्वो भूतेऽभिषेचनीयस्योवध्यस्य दीक्षाः प्रक्रमयति। ७। मैत्राबार्हस्पत्या दीक्षणीया। ८। स्वयंकृता वेदिर्भवति। स्वयंदिनं बर्हिः। स्वयंकृत इध्मः। ९। अथैकेषाम्॥ अर्धं वेद्याः कुर्वन्ति। अर्धं स्वयंकृतम्॥ अर्धं बर्हिर्दाति। अर्धं स्वयंदिनमुपसंनह्यति॥ अर्धमिध्मस्य वृश्चति[३]। अर्धं स्वयंवृक्णम्[४]। १०। संलोभ्यं[५] बर्हिः। संचार्य[६] इध्म इत्येके। ११। पात्रसंसादनकाले बार्हस्पत्यं चरुं मैत्रं च पात्रं कपालानां स्थाने प्रयुनक्ति। १२। त्रिष्फलीकृतांस्तण्डुलान्विभागमन्त्रेण विविनक्ति कर्णांश्चाकर्णांश्च। १३। क्षोदिष्ठांश्च स्थविष्ठांश्चेत्येके। १४। ये कर्णाः स पयसि बार्हस्पत्यः। १५। यदा[७] शृतो

---

१ ॰र्जुहोति DE. २ ॰वत्सामामत्स्ये Q, ॰वत्सामामस्ते R, ॰वत्सामात्स्ये DE. Mâdhava, in his commentary on Taitt. S. Vol. II, p. 109, l. 5 reads चामस्य (!) and explains accordingly. ३ प्रस्कन्दं O, प्रस्तं P, प्रस्कन्दं Q. ४ संवंध्यं O, संभंर्यं PQ. ५ संलोप्यं R. ६ संचार्य R. ७ यदि Q.

भवत्यथैनं मैत्रेण[1] [2]पात्रेणापिदधाति । १६ । तस्मिन्स्वयंविलीनमा[3]नयति । १७ । पवित्रवत्याज्ये ऽकर्णानावपति । १८ । तावुत्तराधरौ करोति । १९ । एवं सहस्पृतौ भवतः । २० । बार्हस्पत्यमासाद्य मैत्रमासादयति । २१ । एवं प्रचरति । २२ । शितिपृष्ठो बार्हस्पत्यस्य दक्षिणा । अश्वो मैत्रस्य । सा चैव श्वेता श्वेतवत्सा । २३ ।

इत्येकादशी कण्डिका ।

तथाभिषेचनीयस्योक्थ्यस्य दीक्षाः प्रवर्धयति यथा संवत्सरस्य दशरात्रे शिष्टे दशपेयो भविष्यतीति[4] । १ । सह सोमौ क्रीणात्यभिषेचनीयाय दशपेयाय च । सह परिवहति । २ । अर्धं राज्ञः पुरोहितस्य गृहे दशपेयार्थं निदधाति । ३ । अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमष्टौ देवसुवां हवींष्यनुनिर्वपति । ४ । समानं तु स्विष्टकृदिडम् । ५ । पुरस्तात्स्विष्टकृतः सविता त्वा प्रसवानां सुवतामिति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति । ६ । अथैनं रत्निभ्य आवेदयत्येष वो भरता राजेति । एष

---

१ मंत्रेण DEOQ.　　२ DER omit पात्रेण.　　३ OR add आज्यम्.
४ भवतीति DE.

वः कुरवो राजेति कौरव्यम्। एष वः पञ्चाला[1] राजेति पाञ्चालम्[2]। एष वः कुरुपञ्चाला राजेति वा कुरुपाञ्चालान्[3]। एष वो जनता[4] राजेत्यन्यान्नाम्नः।७। सोमो ऽस्माकं ब्राह्मणानां राजेति ब्रह्मा जपति।८। प्रति त्यन्नाम राज्यमधायीति वारुणीभ्यां यजमानो मुखं विमृष्टे।९। विष्णोः क्रमो ऽसीति त्रीन्विष्णुक्रमान्प्राचः क्रामति।१०। प्राङ् माहेन्द्रात्कृत्वा माध्यं-[5]दिनीयान्पुरोडाशान्निरुप्य मारुतमेकविंशतिकपालं निर्वपति। वैश्वदेवीं चामिक्षाम्।११। तस्यारण्येऽनुवाक्य[6]तृतीयैर्गणैः कपालान्युपदधाति। ईदृङ् चान्यादृङ् चेत्येताभ्याम्। मध्ये ऽरण्येऽनुवाक्येन।१२। अभिवास्यापां ग्रहान्गृह्णाति।१३। आग्नीध्रे वायव्यैर्गृह्यन्ते।१४। षोडश सप्तदश वा होमा हूयन्ते।१५। तावन्त एव ग्रहा गृह्यन्ते।१६।

इति द्वादशी कण्डिका।

अर्थेत स्थेति सारस्वतीष्वप्सु हुत्वैतेनैव[7] मन्त्रेण गृह्णाति।१। एवमुत्तरैः। येन जुहोति तेन गृह्णाति।२।

---

१ पाञ्चाला DE. २ पञ्चालं O. ३ •पञ्चालाम् O. ४ भरता O, भरभरता DE.
५ PR add वा after •दिनीयान्. ६ R inserts मध्ये; DE read ऽनुवाक्येन.
७ DE omit एव.

अपां पतिरिति समुद्रियाः सैन्धवीर्वा यो वान्यः पुंनदः[१] स्यात्। ३। पुरुषे पशौ वाभ्यवेते प्रतीपमन्य ऊर्मिर्युध्यति। अन्वीपमन्यः। ४। वृषासीति[२] यः प्रतीपम्[३]। वृषसेनो ऽसीति यो ऽन्वीपम्। ५। व्रजक्षित स्थेति[४] कूप्यानाम्। ६। मरुतामोज स्थेति[५] याः प्रतीपं गच्छन्ति। ह्रादुनीनां वा। ७। प्रहावरी[६] स्थेति या उत्स्यन्दित्वा तत्रैव प्रत्यवसिच्यन्ते। ८। परिवाहिणी स्थेति परिनदीनाम्[७]। ९। सूर्यवर्चस इत्यातपति वर्ष्याणाम्। १०। सूर्यत्वचस इति यासु रूपाणि परिदृश्यन्ते। ११। मान्दा इति स्थावराणाम्। १२। वाशा इति प्रुष्वाणाम्[८]। १३। शक्करीरिति गोरुल्ब्यानाम्। १४। विश्वभृत इति पयसः। १५। जनभृत इति दध्नः। १६। अग्नेस्तेजस्या इति घृतस्य। १७। अपामोषधीनां रस इति मधुनः। १८। अपो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्निति सर्वत्र होमे ग्रहणे चानुषजति। १९। राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रं

---

१ The MSS., except DE, omit the Visarga. २ वृषास्यूर्मिरिति (the complete text of the Mantra, Taitt. S. 1. 8. 11. 1) DER. ३ R adds तं गृह्णाति. ४ इति instead of स्थेति OPQ. ५ इति PQ. ६ प्रभावरी DE, प्रवावरी R; comp. Mâdhava's commentary on Taitt. S. vol. II, p. 121, l. 9. ७ परिणदीनां DER, परिवाहीनां O. ८ Corrected according to Kâty. Śr. 15. 4. 38; the MSS. have पृष्वानां or ब्रष्वानां (पुष्वाणां P).

दत्त स्वाहेति होमसंयुक्ते। राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रममुष्मै दत्तेति ग्रहणसंयुक्ते। २०। देवीराप इति वैतसे सते ग्रहान्समवनीयानाधृष्टाः सीदतेत्यन्तरा होतुर्धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च सादयित्वा[1] निमृष्टमसीति तस्मिञ्छतमानं हिरण्यमवधाय शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीति तेनोत्पूय सधमादो द्युम्निनीरूर्ज एता इति चतुर्षु पात्रेषु[2] व्यानयति। पालाश औदुम्बर आश्वत्थे नैयग्रोधे च। २१। यः सते प्रेरेकस्तमुदङ् परेत्य रुद्र यत्ते क्रयी परं नामेत्याग्नीध्रीये[3] जुहोति। २२।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

क्षत्रस्योल्बमसीति तार्प्यं यजमानः परिधत्ते। क्षत्रस्य योनिरसीति पाण्डर[4]मुष्णीषं द्वितीयम्। १। श्वेतं पाण्डर[4]मित्याचक्षते। २। नीण्येके[5] पाण्डर[4]तार्प्योष्णीषाणि। ३। शिरसि वोष्णीषम्। ४। अथैनमेकशतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति। एकशतेनाङ्क्ते। ५। पञ्चाशता दक्षिणमक्षि। एकपञ्चाशतोत्तरम्। ६। अथैनं दध्याशयति। औदुम्बरं[6] शष्पाणि च। ७। अङ्क्ते ऽभ्यङ्क्ते[7]

---

१ सादयत्य॰ DER. २ चतुर्षूदपात्रेषु R. ३ ॰त्याग्नीध्रे DE. ४ पाण्डुर॰ DE, पांतर॰ R. ५ नीवीत्येके O. ६ उदुम्बरं DEOR. ७ R omits ऽभ्यङ्क्ते.

ऽम्नाति वासः परिधत्त इत्येवमनुपूर्वाण्येके समामनन्ति । ८ । आग्नीध्र एतानि कर्माणि क्रियन्ते । ९ । अप उपस्पर्शयित्वाविन्नो अग्निरित्याविदो यजमानं [1]वाचयन्बर्हिरुदानीयैष वो भरता राजेत्युक्त्वेन्द्रस्य वज्रो ऽसीति धनुर्यजमानाय प्रयच्छति । १० । शत्रुबाधना स्थेति[2] त्रीन्बाणवतः । ११ । पात मा प्रत्यञ्चमिति प्रदीयमानाननुमन्त्रयते । १२ । पात प्राञ्चं पात प्रत्यञ्चं पातोदञ्चमिति प्रयच्छन्नध्वर्युर्जपति । १३ । मित्रो ऽसीति दक्षिणं बाहुं यजमान[3] उद्यच्छते । वरुणो ऽसीति सव्यम् । १४ । एतद्वा विपरीतम् । १५ । हिरण्यवर्णावित्युद्यतावभिमन्त्रयते । १६ । अथैनं [4]पञ्चभिर्दिशो व्यास्थापयति । १७ ।

इति चतुर्दशी कण्डिका ।

समिधमा तिष्ठेति । मनसा चानुप्रक्रामति । १ । अत्र वा मारुतं निर्वपेत् । २ । तं बर्हिषदं कृत्वैना व्याघ्रं परिषस्वजानाः सिंहं हिन्वन्ति महते सौभगाय । समुद्रं न सुहवं[5] तस्थिवांसं मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तरिति

---

१ वाचयति O. २ इति instead of स्थेति OPQR. ३ R omits यजमान.

४ DE omit पञ्चभिः. ५ Thus all MSS. ; Atharvaveda 4. 8. 7 reads सुभुवम् .

राजसूय

स्फ्येन पुरोडाशमभिचरन्निहन्ति। ३। यत्स्फ्य आश्लिष्यति यच्च प्रतिशीर्यते तद्विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति। ४। अग्रेण प्रशास्तुर्धिष्णियं खादिरीमौदुम्बरीं वासन्दीं प्रतिष्ठाप्य सोमस्य त्विषिरसीति तस्यां शार्दूलचर्म प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीर्यामृतमसीति तस्मिञ्छतमानं हिरण्यं निधाय दिद्योन्मा पाहीति सौवर्णेन शतमानेन शतक्षरेण[1] शतकृष्णलेन वा[2] यजमानस्य शीर्षन्नधि निधत्ते। ५। तामारोहन्यजमानो ऽवेष्टा दन्दशूका इति दक्षिणेन पदा सीसं पण्डकाय प्रत्यस्यति। निरस्तं नमुचेः शिर इति सव्येन लोहितायसं केशवापाय। ६। तौ बहिर्वेदि निरस्यतः। ७। अग्नये स्वाहेति षट् पार्थानि पुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। ८। पृथिव्यै स्वाहेति षड्भूतानामवेष्टीः। ९। ऊर्ध्वबाहुं तिष्ठन्तं माहेन्द्रस्य स्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति[3]। १०। सोमो राजेत्यभिमन्त्र्य सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चामीति। ११।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

पालाशेन पुरस्तादध्वर्युः। १। एवमितरे। २। औदुम्बरेण दक्षिणतो[4] ब्रह्मा। राजन्यो वा। ३।

---

१ शताचरेण O. २ OR omit वा. ३ °भिषिञ्चन्ति Q. ४ दक्षिणं DEO.

आश्वत्थेन पश्चाद्वैश्यः। ४। नैयग्रोधेनोत्तरतो जन्यमित्रम्[1]। ५। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्यभिषिच्यमानमभिमन्त्रयते। ६। समावद्वृत्रन्निति ये ऽभिषिच्यमानस्य लेपा व्यवस्रवन्ति। ७। तान्पात्रैरुन्मार्ष्टि। ८। इन्द्रस्य योनिरसि जनधा इति कृष्णविषाणया वासांसि विचृते[2]। एकं द्वे[3] सर्वाणि वा[4]। ९। तान्युत्कर उदस्यत्यति दिवस्पाहीति। १०। इन्द्राय स्वाहेति षट् पार्थान्युपरिष्टादभिषेकस्य जुहोति। ११। अद्भ्यः स्वाहेति षड्भूतानामवेष्टीः। १२। अत्र वा प्रत्येकं जुहुयात्। १३। यां भार्यां कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति तस्या औपासने प्रतिष्ठित[5]मारम्भयित्वा ये पात्रेषु लेपा व्यवस्रुतास्तेभ्यो नामव्यतिषञ्जनीयौ[6] होमौ जुहुयात्प्रजापते न त्वदेतानीति। १४। असावमुष्य पुत्रो ऽमुष्या असौ पुत्र इति नामनी[7] व्यतिषजति। १५। नामानीत्येके। १६।

इति षोडशी कण्डिका।

---

१ जन्यो मित्रं DEP, ऽन्यो मित्रं Q. २ विच्छते DE. ३ O adds चोक्षि: ४ R omits वा. ५ प्रतिनिहित॰ DE. ६ ॰षजनीयो OQ. ७ नाम DEO, नामनि PQ.

इन्द्रस्य वज्रो ऽसीति[1] रथमुपावहृत्य मित्रावरुण-
योस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीति प्रष्टिवाहिनं[2] रथं
युनक्ति । १ । विष्णोः क्रमो ऽसीति रथं यजमानो
ऽभ्येति । २ । यः क्षत्रियः प्रतिहितः[3] सो ऽन्वारभते । ३ ।
प्र ससाहिषे पुरुहूतेत्येतयैव दक्षिणतो ब्रह्मान्वेति[4] । ४ ।
मरुतां प्रसवे जेषमिति प्रयाति । ५ । सधनू राजन्यः
पुरस्तादुत्तरतो वावस्थितो भवति । ६ । तस्मा एतानि-
षूनस्यत्याप्तं मन इति । ७ । एकैकमुत्सृज्य तं जित्वा
समहमिन्द्रियेण वीर्येणेति प्रदक्षिणमावर्तते । ८ । यतः
प्रयाति तदवतिष्ठते । ९ । इन्द्रस्य वज्रो ऽसीति धनु[5]-
रार्त्न्या पत्नीमश्वांश्चोपनुदति । १० । एष वज्रो वाज-
सास्तेन[6] नौ[7] पुत्रो[8] वाजं सेदिति धनुः पत्न्यै[9] प्रय-
च्छति । ११ । पशूनां मन्युरसीति वाराही उपानहा-
[10]वुपमुच्य नमो मात्र इत्यवरोक्ष्यन्पृथिवीमभिमन्त्र्या-
वरुह्य मणीन्प्रतिमुञ्चते । इयदसीति राजतम् । ऊर्ग-
सीत्यौदुम्बरम् । युङ्ङसीति सौवर्णम् । १२ । मध्ये सौव-
र्णमेके समामनन्ति । १३ । अग्नये गृहपतये स्वाहेति

---

१ ऽसि वार्त्रघ्न इति DE. २ °वाहनं DEO. ३ प्रतिनिहितः DE. ४ °भ्येति DE. ५ धनो° OP. ६ वाजसातमस्तेन DER. ७ ऽस्मौ DE. ८ Thus O only; P has पुत्रा, the other MSS. पुत्रौ. ९ पत्निये DEPR. १० Thus R only; the other MSS. have उपानहा उप°.

13

रथविमोचनीयान्होमान्हुत्वा हंसः शुचिषदिति सह संगृहीत्रा रथवाहने रथमत्यादधाति[1]। १४। आहिते संगृहीतावरोहति। १५।

इति सप्तदशी कण्डिका।

मित्रो ऽसीति दक्षिणं बाहुं यजमान उपावहरते[2]। वरुणो ऽसीति सव्यम्। १। एतद्वा विपरीतम्। २। समहं विश्वैर्देवैरिति वैश्वदेव्यामामिक्षायां हस्तावुपावहरते। ३। सदसि सन्मे भूया इति वा मैत्रावरुणीमामिक्षामेके समामनन्ति। ४। अग्रेणाग्नीध्रं चतुरपस्रावं[3] विमितं विमिन्वन्ति पुरस्तादुन्नतं पश्चान्निनतम्। ५। स्योनासि सुषदेति तस्मिन्खादिरीमासन्दीं प्रतिष्ठाप्य क्षत्रस्य नाभिरसीति तस्यां कृत्यधीवासमास्तीर्याविनहनि[4] विशि मा दृंहेत्यवनह्यति। ६। स्योनामा सीद सुषदामा सीदेति तामासाद्य यजमानो मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्युपविशति। ७। निषसाद धृतव्रत इत्यासीनमभिमन्त्रयते[5]। ८। तमृत्विजो रत्निनश्च सर्वतः पर्युपविशन्ति। पुरस्तादध्वर्युः।

---

१ ०मादधाति DE. २ ०हरति DER. ३ चतुरपस्रावं O, चतुर उपस्रावं Q.
४ ०वहति O, ०वहनि R, ०वग्रहनि P. ५ ०सीनं तमनुमन्त्रयते DE.

दक्षिणतो ब्रह्मा। पश्चाद्धोता। उत्तरत उद्गाता।९। उपविष्टेषु ब्रह्माऽ३नित्यध्वर्यु राजामन्त्रयते[१]।१०। त्वं राजन्ब्रह्मासीतीतरः प्रत्याह।११। एवं ब्रह्माणं होतारमुद्गातारं च।१२। उत्तरेणोत्तरेण[२] मन्त्रेणेतरे प्रत्याहुः।१३। इन्द्रस्य वज्रो ऽसीति स्फ्यं ब्रह्मा राज्ञे प्रयच्छति। राजा प्रतिहिताय। प्रतिहितः पुरोहिताय। पुरोहितो रत्निभ्यः।१४। तमवरपरं[३] संप्रयच्छन्ति। अन्ततो ऽक्षावापाय।१५। तेनाक्षावापो ऽधिदेवनमुद्धत्यावोक्ष्याक्षान्निवपेत्।१६।

इत्यष्टादशी कण्डिका।

सौवर्णान्परःशतान्परःसहस्रान्वा[४]।१। ब्राह्मणराजन्यवैश्यशूद्राश्चत्वारस्तद्योगाः पष्ठौहीं विदीव्यन्त ओदनमुद्ब्रुवते।२। तदेतस्य कर्मणः पूर्वावग्निवाहौ दक्षिणा।३। तौ ब्रह्मणे देयौ।४। औद्भिद्यं[५] राज्ञ इति तेभ्य[६]श्चतुः[७]शतान्सौवर्णानक्षानुदुप्य विजित्य दिशो ऽभ्ययं राजाभूदिति पञ्चाक्षान्राज्ञे प्रयच्छति।५।

---

१ राजाभिमन्त्रयते DE.　२ Once only DEO.　३ तमपरपरं O, तमपरसमं R.　४ DEO omit वा.　५ Corrected (comp. Vâjas. S. 18. 9, Taitt. Br. 2. 7. 18. 2); the MSS. have औद्भिन्नं.　६ OPR add चतुरः between तेभ्यः and चतुः॰.　७ चतुरः instead of चतुः DER.

मङ्गल्यनाम्नो राजाह्वयति। सुश्लोकां३ इति संग्रहीतारम्। सुमङ्गलां३ इति भागदुघम्। सत्यराजा३निति क्षत्तारम्।६। तानाहूय [1]चतुष्पत्क्षेत्रं ब्रह्मणे ददाति। ७। त उपद्रष्टारो भवन्ति।८। अथ वा नामव्यतिषञ्जनीयौ[2] होमौ जुहुयात्।९। शौनःशेपमाख्यापयते। ऋचो गाथामिश्राः परःशताः परःसहस्रा वा। १०। हिरण्यकशिपावासीनो होता शंसति।११। हिरण्यकूर्चयोस्तिष्ठन्नध्वर्युः प्रतिगृणाति।१२। ओमित्यृचः प्रतिगरः। तथेति गाथायाः।१३। अपवृत्ते शौनःशेपे हिरण्यकशिपु[3] होत्रे ददाति। हिरण्यकूर्चावध्वर्यवे। अभिषेचनीयौ च रुक्मौ।१४। अथ माहेन्द्रेण वैश्वदेव्या च प्रचरति।१५। समानं तु स्विष्टकृदिडम्।१६। उपहूतायामिडाया[4]मुन्मुच्य मणीन्ब्रह्मणे ददाति।१७।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

माहेन्द्रस्य प्रचरणादि कर्म प्रतिपद्यते।१। समानमावभृथात्।२। अवभृथेन प्रचर्यापां नप्त्रे स्वाहेत्यप्सु

---

१ चतुष्पदं DER. २ ॰षजनीयौ DEO. ३ ॰कशिपुं Q only. ४ DEQ omit इडायां.

जुहोति । ३ । ऊर्जो नप्त्रे स्वाहेत्यन्तरा दर्भस्तम्बे स्थाणौ वल्मीकवपायां वा हुत्वाग्नये गृहपतये स्वाहेति प्रत्येत्य गार्हपत्ये हुत्वैन्द्रीं सूतवशामनूबन्ध्यामालभते । ४ । तस्याः पशुपुरोडाशं नैवारं चतुष्पद्याः सूनाया निर्वपति । ५ । शकटप्रत्याम्नायो भवतीति विज्ञायते । ६ । श्वो भूते ऽपरेण सौमिकं देवयजनं दशभिः सप्तभिर्वा[1] संसृपां हविर्भिर्यजेत[2] । आग्नेयमष्टाकपालमिति । ७ । पूर्वंपूर्वं देवयजनमध्यवस्यति । ८ । यत्र पूर्वस्या आहवनीयस्तत्रोत्तरस्या गार्हपत्यः । ९ । उत्तमायाः प्राग्वंश आहवनीयः । बहिर्गार्हपत्यः । १० । तयेष्ट्वापराह्णे दशपेयस्य तन्त्रं प्रक्रमयति । ११ । सद्यो दीक्षयन्ति । १२ । सद्यः सोमं क्रीणन्ति । १३ । अपो दीक्षायाः स्थाने द्वादशपुण्डरीकां स्रजं प्रतिमुञ्चते[3] । १४ । दशभिर्वत्सतरैः साण्डैः सोमं क्रीणाति । १५ । न पणते न परिवहति । १६ । क्रयमेवापाकरोति । १७ । एका दीक्षा तिस्र उपसदः । १८ । पुरस्तादुपसदां सौम्यं चरुं निर्वपति । अन्तरा त्वाष्ट्रमष्टाकपालम् । उपरिष्टाद्वैष्णवं त्रिकपालम् । १९ । तासां[4] तदेव प्रस्तरपरिधि यदुपसदाम् । २० । भार्गवो

---

१ सप्तदशभिर्वा DE.   २ यजते OQ.   ३ ०मुञ्चेत P, ०मुञ्चति DER.

४ R omits तासां.

होता भवति। २१। आयन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। २२। सारस्वतीरपो[1] गृह्णाति। २३।

इति विंशी कण्डिका।

श्वो भूते पात्रसंसादनकाले दश चमसानधिकान्प्रयुनक्ति। १। तानुन्नयनकाल उन्नयति। २। भक्षणकाले दशदशैकै[2]कस्मिंश्चमसे ब्राह्मणाः सोमपाः सोमं भक्षयन्त्या दशमात्पुरुषादविच्छिन्नसोमपीथाः। ३। आ दशमात्पुरुषादन्वाख्यायं[3] स[4] भक्षस्य कर्ता भवति। ४। शतं ब्राह्मणाः सोमपाः सदः प्रसर्पन्ति। ५। दक्षिणाकाले हिरण्यप्राकाशावध्वर्यवे ददाति। हिरण्यस्रजमुद्गात्रे। रुक्मं होत्र इति यथासमाम्नातम्। ६। अथैकेषाम्। वेहायमानामिवोन्नेत्रे ददाति। ऋषभं ग्रावस्तुते। वस्तं सुब्रह्मण्याय। नेष्टुरनड्वान्देयः। अग्नीधेऽन्यः। स्थूरि यवाचितमच्छावाकायेति। ७। दिशामवेष्ट्योदवस्यति। ८। आग्नेयमष्टाकपालमिति पञ्च। ९। तया ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो वा तेजस्कामो यजेत। १०।

---

१ R adds वसतीवरीः. २ OR omit कै. ३ ०ख्यायन् DE, ०ख्याय Q.
४ स्व O, स्वद Q.

यदि ब्राह्मणो यजेत[1] बार्हस्पत्यं मध्ये कृत्वाहुतिमाहुतिं हुत्वा तमभिघारयेत्। यदि राजन्य ऐन्द्रम्। यदि वैश्यो वैश्वदेवम्। ११। अपराह्णे द्विपशुना पशुबन्धेन यजेत[2]। १२। आदित्यां मल्हां गर्भिणीमालभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीम्। १३। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपांशु मारुत्या प्रचरति। १४। आश्रुतप्रत्याश्रुतान्युपांशु। १५। श्वो भूते सात्यदूतानां त्रिहविषमिष्टिं निर्वपति। अश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालमिति। १६। तिसृधन्वं शुष्कदृतिर्दक्षिणा। १७।

इत्येकविंशी कण्डिका।

दण्डो वाराही उपानहावित्येके। १। दण्डो वा शुष्को वा दृतिर्जरदुपानहौ वा। २। तान्यभ्यवस्राप्य[3] प्रतिराजभ्यः प्रहिणोति। ३। अभ्यषिक्षि राजाभूवमित्यावेदयते[4]। ४। अपराह्णे षड्भिः प्रयुजां हविर्भिर्यजते[5]। आग्नेयमष्टाकपालमिति। ५। दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा। ६। श्वो भूते षड्भिरुत्तरैः। ७। उत्तरो रथवाहनवाहो दक्षिणा[6]। ८। संवत्सरमग्नि-

१ ईजते PQR. २ यजते OPQ. ३ Corrected; अभ्यवस्राप्य DE, अवस्राय R; the other MSS. have अभ्यवस्राय. ४ ०वेदयति DER. ५ यजेत DE. ६ OPQ omit दक्षिणा.

होत्रं हुत्वा केशवपनीयेनातिरात्रेण यजते[1]। ९। ये केशिनः प्रथमाः सत्त्रमासतेति वपनप्रवादा मन्त्राः। १०। तेषामादिप्रवादैरादितो वापयते। अन्तप्रवादैरन्ततः। ११। अनन्तरं व्युष्टिद्विरात्रेण यजते[2]। १२। अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्। १३। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति। व्यष्टकायामुत्तरम्। १४। अमावास्यायां वा पूर्वमहः। उद्दृष्ट उत्तरम्। १५। आपूर्यमाणपक्षस्य[3] वा ये पुण्ये अहनी स्याताम्। १६। पञ्च पूर्वे[4]ऽहन्नै[5]कादशिनानालभन्ते[6]। षडुत्तरे। १७। क्षत्राणां धृतिस्त्रिष्टोमोऽग्निष्टोमः पञ्चापवर्गः। १८। तेनान्ततो यजेत[7]। १९। संतिष्ठते राजसूयः। २०। तेनेष्ट्वा सौत्रामण्या यजेत। मैत्रावरुण्या[8]वामिक्षया। २१। नानावभृथान्यहान्यन्यत्र[9] द्विरात्रस्य प्रथमात्प्रथमात्। २२।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

इत्यष्टादशः प्रश्नः॥

---

१ यजेत DER. २ यजेत R. ३ आपूर्यमाणस्य DEO. ४ पूर्वस्मिन्नै० DER. ५ ऽहन्ये० O; DER omit ऽहन्. ६ ०लभेरन् R. ७ यजते OQ.. ८ चा० DEQR. ९ ०हानि भवन्त्यन्यत्र R.

ओम् ॥

व्यूहे पुरस्तात्सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि क्रीत्वा क्षौमे वासस्युपनह्य निधाय सौत्रामण्यास्तन्त्रं प्रक्रमयति । १ । तस्या निरूढपशुबन्धवत्कल्पः । २ । अग्नीनन्वाधाय वेदं कृत्वाग्नीन्परिस्तीर्य पाणिप्रक्षालनादि कर्म प्रतिपद्यते । ३ । यथार्थं पात्राणि प्रयुनक्ति । स्थालीं कपालानां स्थाने । ४ । निर्वपणकाले ऽश्विभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे प्रभूतान्व्रीहीन्निर्वपति । ५ । व्याख्यातश्चरुकल्पः । ६ । अपरयित्वाग्रेण गार्हपत्यमवटं खात्वा तस्मिन्सुरायाः कल्पेन सुरां संदधाति । ७ । परिस्रु-[1]द्भवति । ८ । स्वाद्वीं त्वा स्वादुनेति शष्पैः सुरां संसृजति[2] । ९ । तिस्रो रात्रीः संसृष्टा वसति । १० । एक[3]यूपं छिनत्ति । ११ । न वेदं करोति । १२ । पुरस्तात्कृतेनार्थान्कुरुते । १३ । सौमिक्या वेदिस्तृतीये यजत इति विज्ञायते । १४ । उत्तरवेद्यां क्रियमाणायां प्रतिप्रस्थाता चात्वालात्पुरीषमाहृत्य दक्षिणेनोत्तरवेदिं खरं कृत्वाग्रेणान्वाहार्यपचनं सुराग्रहार्थं द्वितीयं खरं

---

१ परिस्रुम्भ० OPQ. २ संसृज्य DE. ३ एकं OP.

करोति। १५। अग्नौ प्रणीयमाने प्रतिप्रस्थाता दक्षिणाग्नेरग्निमाहृत्य दक्षिणेनोत्तरवेदिं खरे न्युप्योपसमादधाति। १६। पात्रसंसादनकाले ऽश्विभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे त्रीणि पात्राणि प्रयुनक्ति। सतं वालस्रावं श्येनपत्त्रं अपणानि च। १७। प्राक् पशूपाकरणात्कृत्वोद्भिद्य सुरां ब्राह्मणस्य [1]मूर्धन्खरे वा सादयित्वा पुनातु ते परिस्रुतमिति वालमयेन पवित्रेण सुरां पावयति। १८। प्राङ् सोमो अतिद्रुत इति सोमवामिनः। प्रत्यङ् सोमो अतिद्रुत इति सोमातिपवितस्य। १९। पूतां यथायतनं[2] सादयित्वैकयूपे पशूनुपाकरोति। २०।

इति प्रथमा कण्डिका।

आश्विनं धूम्रमजं सारस्वतं मेषमैन्द्रमृषभं वृष्णिं वा[3] बार्हस्पत्यम्[4]। १। चतुर्थं सोमवामिनः सोमातिपवितस्य वा। २। हुतासु वपासु निष्कमृषभं सात्वरीं[5] च वडवां ददाति। ३। नष्टप्रत्याम्नातां ब्रुवते। ४। अनुशिशुर्वडवा दक्षिणा। ५। हरितरजतौ च शतमानावित्येके। ६। चात्वाले मार्जयित्वापरस्मिन्खरे

---

१ मूर्धनि O. २ यथास्थानं DE. ३ DEP omit वा. ४ वादित्यं O. ५ सात्वरां O.

सौत्रामणी

सुराग्रहान्गृह्णन्ति ।७। कुविदङ्गेति सर्वेषामेका पुरोरुगेका पुरोऽनुवाक्यैकः प्रैष एका याज्या ।८। उपयामगृहीतोऽस्यच्छिद्रं[1] त्वाच्छिद्रेणाश्विभ्यां जुष्टं गृह्णामीत्याश्विनमध्वर्युर्गृह्णाति। एतेनैव सरस्वत्या इति सारस्वतं प्रतिप्रस्थाताग्नीध्रो वा। इन्द्राय त्वेत्यैन्द्रं ब्रह्मा यजमानो वा ।९। कुवलसक्तुभिः सिंहलोमभिश्चाश्विनं श्रीणाति। बदरसक्तुभिः शार्दूललोमभिश्च सारस्वतम्। कर्कन्धुसक्तुभिर्वृकलोमभिश्चैन्द्रम् ।१०। तदभावे सिंहावध्वर्युर्मनसा ध्यायेत्[2]। शार्दूलौ प्रतिप्रस्थाता। वृकौ यजमानः ।११। सर्वाञ्छ्येनपत्त्रेण परिमृज्यैष ते योनिरिति यथादेवतं यथायतनं सादयति ।१२। पयोग्रहा वा स्युः ।१३। पाशुकानि वा[3]ज्यानि गृहीत्वा ग्रहान्गृह्णीयुः ।१४। ततः पुरोडाशान्निर्वपति। बार्हस्पत्यस्य पशुपुरोडाशं निरुप्यैन्द्रमेकादशकपालमिति ।१५। त्रींस्तानासाद्य ग्रहैः प्रचरन्ति ।१६। ये गृह्णन्त्यध्वर्युः संप्रेष्यति ।१७। अश्विभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे सोमानां सुराम्णामनुब्रूहि। अश्विभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे सोमानां सुराम्णां प्रेष्येति संप्रैषौ। सोमान्सुराम्णः प्रस्थितान्प्रेष्येति वा ।१८।

---

१ Corrected; all MSS. have °च्छिद्रां. २ ध्यायति DE. ३ DE omit वा.

युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा। विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम्॥ पुत्रमिव पितरावश्विनोभेन्द्रावतं कर्मणा दंसनाभिः। यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभीष्णादिति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। १९।

इति द्वितीया कण्डिका।

सोमस्याग्ने वीहीत्यनुयजति। १। अहाव्यग्ने हविरास्ये ते स्रुचीव घृतं चमू इव सोमः। वाजसनिं रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम्॥ यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणो वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः। कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्नय इति हुतां हूयमानां वा यजमानो ऽनुमन्त्रयते। २। ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ३। नाना हि वां देवहितं सदो मितं मा संसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोम एष मा मा हिंसीः[१] स्वां योनिमाविशन्॥ यदत्र शिष्टं रसिनः सुतस्य यदिन्द्रो अपिबच्छचीभिः। अहं तदस्य मनसा शिवेन सोमं राजानमिह भक्षयामीति वा[२] स्वयं

१ All MSS., except O, omit the Visarga in accordance with Taitt. Br. 1. 4. 2, 2. २ DE omit वा.

सौत्रामणी

पिबेत्। ४। द्वे सृती अशृणवं पितृणामहं देवानामुत मर्त्यानाम्। ताभ्यामिदं विश्वं भुवनं समेत्यन्तरा पूर्वमपरं च केतुमिति वा[1] वल्मीकवपायामवनयेत्। ५। दक्षिणे ऽग्नौ शतातृण्णां स्थालीं प्रबद्धां[2] धारयति। ६। तस्या बिल उदीचीनदशं पवित्रं वितत्य यन्मे मनः परागतमिति तस्मिञ्छतमानं हिरण्यं निधाय[3] सोमप्रतीकाः पितरस्तृप्णुतेति तस्मिन्सुराशेषमानयति। सोमप्रतीकाः पितरो मदन्तां व्यशेम देवहितं यदायुः। इन्द्रपीतो विचक्षणो व्यशेम देवहितं यदायुरिति वा। ७। स्रवन्तीं सौमीभिः पितृमतीभिस्तिसृभिस्तिसृभिरुत्तरोत्तराभिरुपतिष्ठन्ते। ८। त्वं सोम प्रचिकित इत्येता आम्नाता भवन्ति। ९। पुरस्तादध्वर्युः। दक्षिणतो ब्रह्मा। पश्चाद्धोता। १०। यदग्ने कव्यवाहनेति काव्यवाहनीभिर्द[4]क्षिणे ऽग्नौ[5] शतातृण्णां प्रतिष्ठापयति यदि ब्राह्मणो यजते[6]। ११।

इति तृतीया कण्डिका।

अथ[7] यदि राजन्यो वैश्यो वा नाद्रियेत दक्षिणमग्निं प्रणयितुम्। १। स्वयमेतं सुराशेषं व्रतयन्नासीत

---

१ DE omit वा. २ प्रबध्य DE. ३ अवधाय DE. ४ Thus Q only; the other MSS. have ०वाहिनीभिर्द०. ५ दक्षिणाग्नौ P. ६ यजेत OQ. ७ DE omit अथ.

। २। बार्हस्पत्यस्य पशुपुरोडाशेन प्रचर्य पशुभिः प्रचर्य पुरोडाशैः प्रचरति । ३। समानं तु स्विष्टकृदिडम् । ४। अग्नीदौपयजानङ्गारानाहरेत्येतदादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते । ५ । हृदयशूलैर्मासरेण पात्रैश्चा[1]वभृथमवयन्ति । ६ । मासरमृजीषकल्पेन प्रतिपादयति । ७। बल्कसं मासर इत्याचक्षते । ८। यस्ते देव वरुण गायत्रच्छन्दाः पाशस्तं त एतेनावयजे स्वाहेत्याश्विनपात्रमवभृथे प्रविध्यति। एतेनैव त्रिष्टुप्छन्दा इति सारस्वतस्य। जगतीछन्दा इत्यैन्द्रस्य। अनुष्टुप्छन्दा इति सतं वालस्रावं श्येनपत्रं च। पङ्क्तिच्छन्दा इति शूलान् । ९ । तूष्णीं प्रत्यायनम् । १० । तया सोमवामिनं सोमातिपवितं राजानमपरुध्यमानमपरुद्धमभिषिच्यमानमभिषिषिचानं[2] वा याजयेत् । ११ । अभिचर्यमाणो यजेत। अभिचरन्नन्नाद्यकामः प्रजाकामः पशुकामो वा। १२। सर्वेष्वभिषेकेष्वाम्नाता । १३ । तया ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो वा तेजस्कामो यजेत । १४ ।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

---

१ पात्रेण चा॰ ५. २ ॰भिषिंचानं DEO.

कौकिली सौत्रामणी

अथातः कौकिलीं व्याख्यास्यामः । १ । तस्याः पूर्ववत्कल्पः । २ । निर्वपणकाल ऐन्द्रं पशुमालभते । ३ । ऋषभो दक्षिणा । ४ । आदित्यं चरुम् । ५ । वत्सः । ६ । पुरस्तादेव कालायसेन कालानुशातनेन कारेन तसरेण[1] पक्ष्मणा[2] व्रीहियवश्यामाकान्क्रीत्वा क्षौमे वाससयुपनद्धान्व्रीहींस्तोक्मानि कुर्वन्ति। यवानीषदुपतप्तान् । ७ । चूर्णानि तानि दध्नोदश्विता वा संसृज्य दर्भैः परितंस्य[3] निदधाति । ८ । स मासरः । ९ । तेषामेव स्थूलचूर्णानि संस्रावेणाभिषिक्तानि स नग्नहुः । १० । श्यामाकान्सक्तून्कृत्वा सुरायाः संधानकाले तोक्मैर्मासरेण नग्नहुना च सुरां संसृज्य सक्तूनां तृतीयेन परिकीर्य परीतो षिञ्चता सुतमित्येकस्या गोर्दुग्धेन परिषिच्यापरेण तृतीयेन परिकीर्यैतयैव द्वयोर्दुग्धेनापरेण तृतीयेन परिकीर्यैतयैव तिसृणां दुग्धेन तिस्रो रात्रीः संसृष्टा वसति । ११ ।

इति पञ्चमी कण्डिका ।

---

१ Corrected (comp. Vâjas. S. 19. 83.); तरसेन Q, वत्सतरेण DE, सरेण O, तरेण P. २ Thus all MSS. ३ Thus P only; the other MSS. have परीतंस्य.

अवटस्थाने कारोत[1]रमेके समामनन्ति। १। बैदलश्चर्मनद्धो[2] भवति। २। तस्मिन्बैदलं शुण्डामुखमवदधाति। ३। तस्य बिलं चर्मणा परिणद्धं[3] भवति। ४। तस्मिन्यदा स्रवति सा परिस्रुद्भ[4]वति। ५। पात्रसंसादनकाले ऽश्विभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे त्रीणि[5] पात्राणि प्रयुनक्ति। ६। त्रयान्सक्तून्यवगोधूमानामुपवाका[6]सक्तूंश्च श्येनपत्त्रे वाले द्रोणे वा[7]। ७। अजाविलोम्नामध्वर्योः पवित्रं भवति। गोअश्वानां प्रतिप्रस्थातुः। ८। आज्यं निरुप्याध्वर्युर्द्रोणे प्रभूतं पयो निर्वपति। ९। मन्त्रवदित्याश्मरथ्यः। तूष्णीमित्यालेखनः। १०। आज्यमुत्पूय वालेन पय उत्पुनाति। ११। प्राङ् सोमो अतिद्रुत इति सोमवामिनः। प्रत्यङ् सोमो अतिद्रुत इति सोमातिपवितस्य। १२। ब्रह्म क्षत्रं पवत इति सुरां प्रतिप्रस्थाता। १३। पाशुकान्याज्यानि गृहीत्वाध्वर्युः पयोग्रहान्गृह्णाति। १४। कुविदङ्गेति सर्वेषामेका पुरोरुगेका पुरोऽनुवाक्यैकः प्रैष एका याज्या। १५।

इति षष्ठी कण्डिका।

---

१ ०न्त० DEO. २ चर्मणद्धो OP, चर्मबद्धो DE. ३ परिबद्धं DE. ४ ०स्रु० OPQ. ५ Twice Q. ६ ०गोधूमोपवाका० DE. ७ च DEP.

कौकिली सौत्रामणी

उपयामगृहीतो ऽस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति गृहीत्वा यवसक्तुभिः श्रीत्वा पवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिस्तेजसे त्वेति सादयित्वोपयामगृहीतो ऽसि सरस्वत्यै त्वा जुष्टं गृह्णामीति गृहीत्वा गोधूमसक्तुभिः श्रीत्वा पवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिर्वीर्याय त्वेति सादयित्वोपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय त्वा सुत्राम्णे जुष्टं गृह्णामीति गृहीत्वोपवाकासक्तुभिः श्रीत्वा पवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिर्बलाय त्वेति सादयित्वोत्तरैर्यथालिङ्गमुपतिष्ठते। १। सुरायां वाल आनीयमानायां धारायाः प्रतिप्रस्थाता सुराग्रहान्गृह्णाति। २। नाना हि वां देवहितं सदः कृतमिति सर्वेषामेका पुरोरुगेका पुरोऽनुवाक्यैकः प्रैष एका याज्या। ३। उपयामगृहीतो ऽस्याश्विनं तेजो ऽश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति गृहीत्वा पवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिर्मोदाय त्वेति सादयति। ४। उपयामगृहीतो ऽसि सारस्वतं वीर्यं सरस्वत्यै त्वा जुष्टं गृह्णामीति गृहीत्वा पवित्रेण[1] परिमृज्यैष ते योनिरानन्दाय त्वेति सादयति। ५। उपयामगृहीतो ऽस्यैन्द्रं बलमिन्द्राय त्वा सुत्राम्णे जुष्टं गृह्णामीति

---

१ पवित्रदशाभिः Q; the other MSS. in this Kaṇḍikâ often have पवेण or पाचेण instead of पवित्रेण.

गृहीत्वा पवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिर्महसे त्वेति सादयति। ६। सुरावत्क्रयणानि। ७। सन्नानवाक-शेषेणाध्वर्युर्यजमानश्चोपतिष्ठते। उत्तरेण चानुवाकेन। ८।

इति सप्तमी कण्डिका।

पूर्ववत्पशूनुपाकरोति। १। बार्हस्पत्यवर्जं समानमा पर्यग्निकरणात्। २। मध्यमे पर्यग्निकरणपर्याय उल्मुकै-कदेशं खरे न्युप्योपसमादधाति। ३। शेषेण पर्यग्नि कृत्वैतदेव पशुश्रपणार्थं प्रणयति। ४। हुतासु वपासु चत्वारिंशद्गा दक्षिणा ददाति। अनुशिशुं च वडबाम्। ५। अत्र वा ग्रहान्गृह्णीयुः। ६। उक्तः संप्रैषः। ७। सर्व आहवनीये जुहुयुरित्याश्मरथ्यः। दक्षिणे ऽग्नौ सुराग्रहा इत्यालेखनः। ८। सुरावन्तमिति पयोग्रहा-ञ्जुहोति। यस्ते रसः संभृत इति सुराग्रहान्। ९। तूष्णीमनुवषट्कृते हुत्वा यमश्विना नमुचेरित्याश्विन-मध्वर्युर्भक्षयति। १०। यदत्र रिप्तमि[1]ति सारस्वतं प्रति-प्रस्थाताग्नीध्रश्च। ११। इदं हविरित्यैन्द्रं ब्रह्मा यजमा-नश्च। १२। व्याख्याता सुरायाः प्रतिपत्तिः। १३। दक्षिणे-

१ DE add रसिन (comp. Taitt. Br. 2. 6. 3. 2).

कौकिली सौत्रामणी

नाहवनीयं पयःशेषं पितृपितामहप्रपितामहेभ्यो[1] ददाति पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नम इति।१४। पुनन्तु मा पितरः सोम्यास इत्युपतिष्ठते।१५।

इत्यष्टमी कण्डिका।

अथाहुती[2] जुहुतः। ये समाना इत्यध्वर्युः। ये सजाता इति प्रतिप्रस्थाता।१। मनोताकाले पृथक् पात्रेषु पशूनां यूषाणि निदधाति।२। पुरस्तात्स्विष्टकृतः शृङ्गशफैरुपहोमाञ्जुहोति।३। अष्टावष्टावेकैकस्य कुष्ठिका[3]शफाः।४। आश्विनस्य यूषेण कुष्ठिकां शफं च पूरयित्वा सीसेन तन्त्रमित्यष्टर्चेन प्रतिमन्त्रं द्वाभ्यांद्वाभ्यां कुष्ठिकाशफाभ्यां जुहोति।५। उत्तमायां शृङ्गे अनुषजति।६। हुत्वाहुत्वा स्वेष्वभिषेचनपात्रेषु संपातानवनीयाहवनीये कुष्ठिका[3]शफान्प्रविध्यति[4]।७। एवमुत्तरेणाष्टर्चेन सारस्वतस्य।८। सर्वेणानुवाकेनैन्द्रस्य।९। औदुम्बर्यासन्द्यरत्निमात्रशीर्षण्यानूच्या[5] नाभिदघ्नपादा मौञ्जविवाना।१०। मित्रो ऽसि वरुणो ऽसीति तां यजमानायतने प्रतिष्ठापयति।११। आसादनोपवे-

---

१ OP omit प्रपितामह. २ ०हुतिं P, ०हुतीर्जु० DEO. ३ Corrected; the MSS. have कुष्ठिक०. ४ प्रविध्यंति OP. ५ ०नूच्य DEQ.

भ्रूनाभिमन्त्रणानि राजसूयवत्। १२। तस्यां प्राङ्मुख-मासीनं[1] प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्नाश्विनसंपातैरभिषिञ्चति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामश्विनोर्भैषज्येन तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामीति। १३। एवमुत्तरेण मन्त्रेण सारस्वतस्य। १४। उत्तमेनैन्द्रस्य। १५।

इति नवमी कण्डिका।

को ऽसि कतमो ऽसीति पाणी संमृश्या[2]ध्वर्युर्व्याहृतीर्जुहोति। १। अथ राजसूयवन्मङ्गल्यनाम्न आहूय शिरो मे श्रीरिति यथालिङ्गमङ्गानि संमृश्य जङ्घाभ्यां पद्भ्यामिति प्रत्यवरुह्य प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्र इति जपित्वा यथा देवा इत्याहुतीर्हुत्वा[3] लोमानि प्रयतिर्ममेति यथालिङ्गमङ्गानि संमृशते। २। स्विष्टकृत्प्रभृति समानमावभृथात्। ३। यद्देवा देवहेडनमित्यवभृथे पञ्चाहुती[4]र्जुहोतीत्याश्मरथ्यः। आहवनीये हुयेरन्नित्यालेखनः। ४। अवभृथ निचङ्कुणेत्यवभृथं यजमानो ऽभिमन्त्र्य[5] सुमित्रा न आपो द्रुपदादिवेन्मुमुचान इत्या-

---

१ प्राङ्मुख आसीनं DEQ. २ संस्पृश्या॰ O. संमृज्या॰ Q. ३ ॰हुतिं हुत्वा DE ४ पञ्चाज्याहुती॰ O. ५ ऽनुमन्त्र्य DE.

कौकिली सौत्रामणी
सावित्र, नाचिकेत, चातुर्होत्र, वैश्वसृज (अग्नि)

मुत्योद्वयं तमसस्परीत्यादित्यमुपस्थाय प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्युदकान्तं प्रत्यस्यति। ५। पशुवत्समिध उपस्थानं च। ६। समाववर्त्तीत्युपस्थाय भूः[१] स्वाहेत्याहुतिं हुत्वा पूर्ववत्पितृयज्ञः। ७। इन्द्राय वयोधसे पशुमालभते[२]। ८। ऋषभो दक्षिणा। ९। आदित्यं चरुम्। १०। धेनुः। ११। विज्ञायते च। वत्सं पूर्वस्यां ददाति। मातरमुत्तरस्याम्[३]। १२। संतिष्ठते कौकिली। १३। तया स्वर्गकामो यजेत। १४।

इति दशमी कण्डिका।

सावित्रं स्वर्गकामश्चिन्वीत। १। पशुबन्धे चीयते। २। चेष्यमाण उपकल्पयते पञ्चाशीतिशतं हिरण्येष्टका यावदुत्तममङ्गुलिपर्व[४] तावतीः शर्करा वाभ्यक्तास्तत्सः स्वयमातृण्णा अपरिमिता लोकंपृणाः। ३। षड्ढोतारमित्येतदादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते। ४। वेदितृतीये यजत इति[५] विज्ञायते। ५। प्रागुत्तरात्परिग्राहात्कृत्वोत्तरवेदिदेशस्य मध्ये शङ्कुं निहत्य सर्वतः परिमण्डलं रथचक्रमात्रं सावित्रं परिलिख्य समूलं हरितं दर्भस्तम्बमाहृत्य मध्ये ऽभिनिखाय जुह्वां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा

१ All MSS. omit the Visarga. २. ०लभेत DE. ३ DE add ददाति.
४ Thus all MSS., except O which has ०मङ्गुलिकांडं. ५ यजेतेति DE.

सजूरब्दो ऽयावभिरिति दर्भस्तम्बे पञ्चाहुतीर्हुत्वोद्धत्यावोक्ष्य व्याघारणान्तामुत्तरवेदिं कृत्वा लेखाया अभ्यन्तरं नव परिमण्डला लेखा लिखित्वा सिकताभिरवकीर्य दर्भैः प्रच्छाद्य दध्ना मधुमिश्रेण शर्कराभिरिति बाह्यां लेखां संपूर्य वसति। ६। हुते प्रातरग्निहोत्रे प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्युत्तरवेदिमभिमृश्य मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं[1] यो नो अग्निः पितर[2] इति द्वाभ्यामात्मन्नग्निं[3] गृहीत्वा यास्ते अग्ने समिध इति स्वयंचित्याभिमृश्याग्नेर्भस्मासीति सिकता निवपति। संज्ञानमित्यूषान्। ७। तान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तदिहास्त्विति मनसा ध्यायति। ८। सं या वः प्रियास्तनुव इत्यूषान्सिकताश्च संसृज्य चित स्थ परिचित इत्यपरिमिताभिः शर्कराभिः परिश्रित्या[4]प्यायस्व समेतु त इति सिकता व्यूहति। ९। न[5] लेखाः संलोभयन्ति[6]। १०। अभ्यन्तरं जघनार्धं[7] उदपात्रमुपदधाति वाक्का समुद्र उपदधे सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं मह्यं वाजिनायेति। ११।

इत्येकादशी कण्डिका।

---

१ DE omit अग्निं. २ DE omit पितर. ३ ०त्मन्यग्निं OQS. ४ परित्रयत्या DE. ५ OP add च. ६ ०यति DEP. ७ जघनार्थं DEO.

सावित्र, नाचिकेत, चातुर्होत्र, वैश्वसृज (अग्नि)

नवम्यां बाह्यायां लेखायां पञ्चदश पूर्वपक्षस्याहान्युपदधाति संज्ञानं विज्ञानमिति। १। तेषामन्तरालेष्वेतेषामह्नां पञ्चदश मूहूर्तानुपदधाति चित्रः केतुरिति। २। अथान्तरस्यां पञ्चदश पूर्वपक्षस्य रात्रीरुपदधाति दर्शा दृष्टेति। ३। तासामन्तरालेष्वेतासां रात्रीणां पञ्चदश मुहूर्तानुपदधाति दाता प्रदातेति। ४। अथान्तरस्यां पञ्चदशापरपक्षस्याहान्युपदधाति प्रस्तुतं विष्टुतमिति। ५। तेषामन्तरालेष्वेतेषामह्नां पञ्चदश मुहूर्तानुपदधाति सविता प्रसवितेति। ६। अथान्तरस्यां पञ्चदशापरपक्षस्य रात्रीरुपदधाति सुता सुन्वतीति। ७। तासामन्तरालेष्वेतासां रात्रीणां पञ्चदश मुहूर्तानुपदधात्यभिशास्तानुमन्तेति। ८। अथान्तरस्यां द्वादश पूर्वपक्षानुपदधाति पवित्रं पवयिष्यन्निति। ९। अथान्तरस्यां द्वादशापरपक्षानुपदधाति सहस्वान्सहीयानिति। १०। अथान्तरस्यां त्रयोदश मासनामान्युपदधात्यरुणो ऽरुणरजा इति। ११। अथ सिकता उपदधात्येजत्का जोवत्का इति। १२। अथान्तरस्यां पञ्चदश मुहूर्तानुपदधातीदानीं तदानीमिति। १३। अथान्तरस्यां यज्ञक्रतूंस्त्रीणि चतुर्नामान्युपदधात्यग्निष्टोम उक्थ्यो ऽग्निर्ऋतुरिति। १४। अथ नाभ्यां

चत्वारि संवत्सरनामान्युपदधाति प्रजापतिः संवत्सरो महान्क इति। १५। चतस्रः स्वयमातृण्णा दिक्षूपदधाति भूरग्निं च पृथीवीं च मां चेति। १६। लोकं पृणेति लोकंपृणा उपदधाति। १७। चात्वालात्पुरीषमाहृत्य पृष्टो दिवीति वैश्वानर्यर्चा चितावनुव्यूहति। १८। सा चितिर्भवति। १९। आरोहणं जपति। अवरोहणं जपति। २०। उपस्थानेनोपतिष्ठते त्वमेव त्वां वेत्थ यो ऽसि सो ऽसीति। २१। साहस्रवत्करोति। २२। [1]धेनूः कृत्वा यजमानः[2] संहारविहाराभ्यामुपतिष्ठते संवत्सरो ऽसि परिवत्सरो ऽसीति। २३। उत्तरत उत्तमायामिष्टकायामर्कपर्णेनाजाक्षीरं जुहोति। २४। त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपमसंचरे पशूनामर्कपर्ण उदस्यति[3] वल्मीकवपायां वावदधाति[4]। २५। जघनेनाग्निं प्राङ्मुख उपविश्य संचितोक्थ्येन[5] होतानुशंसति भूर्भुवः स्वरित्यनुवाकेन। २६।

इति द्वादशी कण्डिका।

---

१ Q inserts यत्ते चितमिति चितिक्यवत्याभिमृश्य. २ DE put यजमान after संहारविहाराभ्यां. ३ ॰पर्णमुदस्यति Q. ४ वा निदधाति O. ५ संचितोक्थेन DE.

सावित्र, नाचिकेत, चातुर्होत्र, वैश्वसृज (अग्नि)

अग्निप्रणयनादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते समानमा-तिमुक्तिभ्यः[१] । १ । अतिमुक्तीर्हुत्वा चतुर्गृहीतं जुहोति । २ । त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपम् । अपरं चतुर्गृहीतम् । ३ । अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः । अपरं चतुर्गृहीतम् । ४ । अन्नपत इत्यन्नहोमः । अपरं[२] चतुर्गृहीतम् । ५ । सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति विश्वप्रीः । ६ । अपरं चतुर्गृहीतं वसूनां त्वाधीतेन रुद्राणामूर्म्यादित्यानां तेजसा विश्वेषां देवानां क्रतुना मरुतामेम्ना जुहोमि स्वाहेति । ७ । तासां संस्रावेण यजमानो मुखं विमृष्टे राज्ञी विराज्ञीत्यनुवाकेन । ८ । अथैकविंशतिमाहुतीर्जुहोत्यसवे स्वाहा वसवे स्वाहेत्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रम् । ९ । बर्हिषः संभरणादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते समानमा वपाया[३] होमात् । १० । हुतायां वपायामन्विष्टकं पष्ठौहीर्दक्षिणा ददाति । ११ । यद्येतावतीर्दक्षिणा नोत्सहेत मन्यानेतावतः पाययेद्ब्राह्मणान् । ओदनान्वाशयेत्[४] । १२ । तेनो हैवास्य स काम उपाप्तो[५] भवति । १३ । पष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्याद्धिरण्यं वासश्च । १४ । यत्प्राङ् मनोता-

---

१ ॰तिमुक्तीभ्यः DEQS. २ इत्यन्नहोमश्चापरं OPS. ३ वपा DE. ४ ओद-नान्वा प्राशयेत् O, ओदनान्प्राशयेत् P. ५ उपात्तो DEO.

16

यास्तत्कृत्वौदुम्बरपात्रेण यूष्णो मृत्यवे[1] ग्रहं गृह्णाति। १५। विपश्चिते पवमानायेति[2] ग्रहणसादनौ। १६। नाचिकेत एव मृत्युग्रहः[3] स्यादित्यपरम्। १७। तस्य स्विष्टकृतमनु[4] होमः। १८। होष्यन्नप उपस्पृशेद्विद्युदसि विद्य मे पाप्मानमिति। १९। अथ जुहोत्यप मृत्युमप क्षुधमिति। २०। अथ हुत्वोपस्पृशेद्वृष्टिरसि वृश्च मे पाप्मानमिति। २१। तस्येडामनु भक्षः[5]। २२। भक्षयति भक्षो ऽस्यमृतभक्ष इति। २३। भक्षयित्वा प्राणनिह्नवानात्मन्प्र[6]तिष्ठापयते मन्द्राभिभूतिरित्यनुवाकशेषेण। २४। समानमत ऊर्ध्वं पांशुकं कर्म। २५। संतिष्ठते सावित्रः। २६।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

एतेन नाचिकेतो व्याख्यातः। १। नात्र लेखा भवन्ति। २। एकविंशतिर्हि[7]रण्येष्टकाः शर्करा वाभ्यक्ता उपधानकाले नाभ्यामेवोपधीयन्ते चतुरश्रं[8] परिमण्डलं

---

१ मृत्यु DE. २ पवमानाय गायतेति (Taitt. Br. 3. 10. 8. 1) OQ. ३ All MSS. omit the Visarga; °ग्रहणं O. ४ स्विष्टकृदनु O. ५ भक्षो भवति P. ६ प्राणानिवानत्मन्प्र° DE. ७ Corrected; एकविंशतिर्हि° O; all other MSS. have एकविंशतिं हि°. ८ चतुरश्रं DE.

सावित्र, नाचिकेत, चातुर्होत्र, वैश्वसृज (अग्नि)

वा लोको ऽसि स्वर्गो ऽसीत्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रम्। ३। तं हैतमेके पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वत इति ब्राह्मण[1]-व्याख्याता विकाराः। ४।ताननुक्रमिष्यामः। ५। पशुबन्धे सोमे सत्त्रे सहस्रे सर्ववेदसे वा यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरंस्तत्र चेतव्यः। ६। सत्त्रे प्रतिष्ठामीप्सन्यशः प्रजां पशून्स्वर्गमृद्धिमीप्सन्यथावकाशं यथासमाम्नातम्। ७। सर्वत्र पुरस्तादुपक्रमः प्रदक्षिण-मुत्तरतो ऽपवर्गः। ८। पशुकामः पाङ्क्तमेव चिन्वीत। पञ्चपञ्च[2] प्रतिदिशमेकां मध्ये। ९। ज्यैष्ठ्यमीप्सन्यशः प्रजां वा[3] त्रिवृतमेव। सप्त पुरस्तात्तिस्रो दक्षिणतः सप्त पश्चात्तिस्र उत्तरत एकां मध्ये। १०। ज्यैष्ठ्यकामो मध्यात्प्रक्रम्योर्ध्वां रीतिं प्रतिपादयेत्। ११। स्वर्गकामः पश्चात्प्रक्रम्य प्राचीं रीतिं प्रतिपादयेत्। १२। स यदीच्छेत्तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति प्राग्दक्षिणेभ्यः प्राङ्गा होतुर्धिष्ण्यादुत्सर्पेद्येयं प्रागाद्यशस्वती सा मा प्रोर्णोतु तेजसा यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। १३। अथ यदीच्छेद्भूयिष्ठं मे श्रद्दधीरन्भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयुरिति दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति।

---

१ ब्राह्मणे O.　　२ पञ्च once only DE.　　३ O omits वा, Q has पशून् instead.

१४। प्राची जुषाणा वेत्वाज्यस्य स्वाहेति स्रुवेणोपहत्याहवनीये जुहुयात्। १५। स्वयमातृण्णादि समानमुत्तरम्। १६। संतिष्ठते नाचिकेतः। १७। एतेन चातुर्होत्रो व्याख्यातः। १८। यावत्पदं हिरण्येष्टकाः शर्करा वाभ्यक्ताः। १९। उपधानकालेऽग्रेण दर्भस्तम्बं दशहोतारं प्रतिमन्त्रमुदञ्चमुपदधाति। हृदयं ग्रहं[1] चत्वारि पदानि संभाराणां द्वे पत्नीनाम्। २०। एवं दक्षिणतः प्राञ्चं चतुर्होतारम्। २१। पश्चादुदञ्चं पञ्चहोतारम्। २२। उत्तरतः प्राञ्चं षड्ढोतारम्। २३। उपरिष्टात्प्राञ्चं सप्तहोतारम्। २४। पञ्चाच पदानि संभाराणामवशिष्टानि च पत्नीनाम्। २५। स्वयमातृण्णादि समानमुत्तरम्। २६। संतिष्ठते चातुर्होत्रः। २७।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

एतेन वैश्वसृजो व्याख्यातः। १। यावन्मन्त्रं हिरण्येष्टकाः शर्करा वाभ्यक्ताः। २। उपधानकालेऽग्रेणोत्तरनाभिं यच्चामृतं यच्च मर्त्यमित्येतैस्त्रिभिरनुवाकैरभिदक्षिणमग्निं परिचिनोति। ३। तिस्रो वा चितयस्त्रिभिरनुवाकैः। ४। स्वयमातृण्णादि समानमुत्तरमन्य-

1 PQS add प्रतिपदं.

सावित्र, नाचिकेत, चातुर्होत्र, वैश्वसृज (अग्नि)

चानुशंसनात्। ५। ऋचां प्राची महती दिगुच्यत इत्यनेना[1]नुवाकेनानुशंसति। ६। रात्रिसत्त्रेषु शतरात्रान्तेषु समहाव्रतेषु[2] त्रिषु च सारस्वतेषु सत्त्रेषु काठकचातुर्मास्येषु साध्यानां षडहवर्जितेषु विश्वसृजामयने प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरयोश्च वैश्वसृजो ऽग्निर्नियतः। ७। अभिप्रयायं[3] चेदभिचिनुयुरुत्तरवेदिदेशमेतैर्मन्त्रैरभिमृशेत्। ८। यो ऽस्य सुप्रियः सुविचित इव स्यात्तस्मै वैश्वसृजम्। तृतीये वा पर्याये। ९। सावित्रनाचिकेतचातुर्होत्रवैश्वसृजारुणकेतुकान्समस्यन्सौम्ये ऽप्यध्वरे चिन्वीत। १०। सावित्रः प्रथमा चितिः। लोकंपृणा द्वितीया। नाचिकेतस्तृतीया। लोकंपृणा चतुर्थी। चातुर्होत्रः पञ्चमी। वैश्वसृजः षष्ठी। आरुणकेतुकः सप्तमी। ११। सवनीययूपाणो मृत्यवे ग्रहं गृह्णाति। १२। य एतानग्नीन्पृथक् समासेन वा चिन्वान उभयोर्दक्षिणा ददाति क्रतुदक्षिणा यथासमाम्नातमग्निदक्षिणाश्चेति। १३। अत्र पृथगप्रयुज्य न समस्यन्ते। १४। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत। मैत्रावरुण्या वामिक्षया। १५। आरुणकेतुको[4] ब्राह्मण[5]व्याख्यातः। १६।

---

१ Q omits चानेन, P has एकेन instead, S एतेन. २ शतरात्रेषु महाव्रतेषु DE. ३ अभिप्रयायं P, अभिप्रयायकं Q. ४ Q adds ऽग्निः. ५ ब्राह्मणे DE.

दिवः[1]श्येनीभिरन्वहं स्वर्गकामो यजेत। अपाद्याभिश्च ।१७। ता ब्राह्मण[2]व्याख्याताः ।१८।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

काम्यैः पशुभिरमावास्यायां पौर्णमास्यां वा यजेत ।१। तेषां निरूढपशुबन्धवत्कल्पः ।२। वायव्यं श्वेतमिति ते ब्राह्मण[2]व्याख्याताः ।३। तेषामावापिकेषु स्थानेषु यथादैवतं षडृचो निदधाति। वपायाः पुरोडाशस्य हविष इति द्वे द्वे ।४। पीवोऽन्नां रयिवृधः सुमेधा इत्येतानि यथापूर्वं यथालिङ्गमाम्नातानि भवन्ति ।५। सर्वेष्वाभिचरणिकेषु लोहितोष्णीषा लोहितवसना नि[3]वीता ऋत्विजः प्र[4]चरन्ति मल्हा इति ।६। मणिला इत्यर्थः ।७। विषम आलभेतेति विषमं देवयजनं स्यात्पशुं वा विषम आलभेत ।८। दर्शभाया दैवते मीमांसा ।९। आदित्या स्या[5]त्प्राजापत्या वैकादशिनदेवता वा यद्देवता वा गर्भिणयः ।१०। पर्यारिणीति परिहारस्तूर्भवति ।११। स्फ्यो यूप इति स्फ्याकृतियूप अग्न्यागारिको वा ।१२। त्वाष्ट्रं

[1] All MSS. omit the Visarga. [2] ब्राह्मणे DE. [3] DE omit नि.
[4] DE omit प्र. [5] DES add गौरी after स्यात्.

कामना : पशवः

वडबमिति यं पुमांसं सन्तमारोहति[1] । १३ । अपां चौषधीनां च संधाविति प्रावृषि शरत्प्रतिपत्तौ वा । अपि वापां चौषधीनां च संधौ । १४ । विशाखो यूप इति[2] यदूर्ध्वं रशनायास्तद्विशाखम् । यद्वोपरादुभे शाखे अष्टाश्री समचषाले स्याताम् । १५ । प्राशृङ्गो ऽवाशृङ्ग उक्षा वशा वेहद्धेनुर्वत्स ऋषभो ऽनड्वान्पुनरुत्सृष्टो गोमृग इति गव्याः । १६ । अन्नाय वेहतमालभते । वाचे वेहतम् । श्रद्धायै वेहतम् । ब्रह्मण ऋषभम् । १७ । आ गावो अग्मन्नित्युपहोमाः । १८ । मृत्यवे वेहतम् । १९ । तत्र [3]भर्तारमुपजुहुयात् । २० । सूर्याचन्द्रमोभ्यां यमौ श्वेतं कृष्णं चैकयूपे । २१ । अद्भ्यो वेहतम् । २२ । तत्र[4] सलिलमुपजुहुयात् । २३ । भगाय वाशितामिति । २४ । य ऊर्ध्वमाश्विनात्पशवस्तेषां सूक्तक्रमेण विधिः । २५ ।

इति षोडशी कण्डिका ।

ऋषभे[5] गोषु जीर्णे[6] यूनः कर्णमाजपेत्पिशङ्गरूपस्त्वष्टुरीपमित्येताभ्याम् । १ । अथैनं गोष्वपिसृजत्येतं युवानमिति । २ । अथ जीर्णमालभते प्राजापत्यमैन्द्रं

१ ०रोहन्ति QS, ०रोहयंति O.　२ यूपो भवतीति DE.　३ मन्मारमुप० Q.
४ DE insert पक्षिसं नापद्दासीदिति　५ ऋषभो DEQ.　६ जीर्णो DEQ.

त्वाष्ट्रं वा। ३। नमो महिम्न इत्युपाकरणे ऽनुवर्तयते। ४। तृतीयया वपां जुहोति। चतुर्थ्या हविः। पञ्चम्या सौविष्टकृतम्। ५। आग्नेयमष्टाकपालं निरुप्याजां वशामालभते। ६। वायव्यामालभेत भूतिकाम इत्युक्तानि दैवतानि। ७। वायव्ययोपाकरोत्या वायो भूष शुचिपा इति। ८। आकूत्यै त्वा कामाय त्वेति पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति। ९। त्वं तुरीया वशिनी वशासीत्युदीचीं नीयमानामनुमन्त्रयते। १०। अजासि रयिष्ठेति निहन्यमानाम्। ११। तन्तुं तन्वन्निति वपां जुहोति। १२। अनुल्बणं वयत जोगुवामप इति हविः। १३। मनसो हविरसीति हविःशेषान्प्राश्नन्ति। १४। सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धेत्युक्तम्। १५। तस्यै वा एतस्या एकमेवादेवयजनं यदालब्धायामभ्रो भवति। १६। यदालब्धायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वां वा यजमान एवान्वहं प्राश्नीयात्। १७। जयाभ्यातानान राष्ट्रभृत इति ब्राह्मणव्याख्याताः। १८। अस्मिन्ब्रह्मन्नित्यभ्यातानेष्वनुषजति। १९। येन कर्मणेर्त्सेत्तत्र होतव्या ऋध्नोत्येव तेन कर्मणेति विज्ञायते। २०।

इति सप्तदशी कण्डिका।

काम्या इष्टयः

[1]काम्याभिरिष्टिभिरमावास्यायां पौर्णमास्यां वा यजेत । १ । ता ब्राह्मणव्याख्याताः । २ । समिध्यमानवतीं समिद्धवतीं चान्तरेण पृथुपाजवत्यौ धाय्ये दधाति[2] । यथादिष्टं वानुपदावाज्यभागौ । ३ । यत्कामेष्टिस्तत्प्रवादौ स्यातां तदर्थत्वात्तल्लिङ्गत्वात् । तद्देवतौ वा । प्राकृतौ वा । ४ । अनादेशे प्रकृतिः प्रत्येतव्या । ५ । अनुष्टुभौ संयाज्ये । ६ । त्वां चित्रश्रवस्तम ॥ त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईडते । मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुषगित्येते आम्नाते भवतः । ७ । उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या इत्येतासां[3] यथापूर्वमाम्नाता याज्यानुवाक्या लिङ्गैर्नियम्यन्ते । ८ । पूर्वस्मिन्नर्धर्चे देवता[4] पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या । उपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या । ९ । एतद्वा विपरीतम् । १० । अवशिष्टा विकल्पार्थाः । ११ । उपहोमा वा तत्र संदिग्धाः । १२ । अनुक्रमिष्यामः । १३ । अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालममावास्यायां निशायां निर्वपेत्तस्याः साद्गुण्यसामर्थ्यात् । १४ । अमावास्यायाः कालापनयः स्यात् । १५ । कृणुष्व पाज इति रक्षोघ्नीः पराचीः सामिधे-

---

१ काम्यैः पशुभिरमा० Q. २ ददाति DE, निदधाति Q. ३ इत्येता S.
४ Thus all MSS; the sentence seems to be defective; comp. Mâdhava's commentary on Taitt. S. II p. 706.

मीरम्याह । १६ । वि ज्योतिषेति याज्यानुवाक्ये भवतः । १७ ।

इत्यष्टादशी कण्डिका ।

आदित्यं चरुं निर्वपेत्संग्राममुपप्रयास्यन् ।१। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्संग्रामा[1]यतनं गत्वा ।२। यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तया भ्रातृव्यगवीमभिदध्याद्गोष्ठे वास्य न्यस्येत् ।३। बल्बजानपीध्मे संनह्येत् ।४। तान्सहेध्मेन प्रोक्षेत् ।५। सरस्वत्याज्यभागेत्याज्यहविर्भवति ।६। आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति[2] सर्वप्रोक्षण[3]मार्जनानीत्याज्येन ।७। मानवी ऋचौ धाय्ये कुर्यात् । मक्षू देववत इत्येतासां द्वे ।८। एतामेव निर्वपेदायतनं गत्वा ।९। भ्रातृव्यक्षेत्रं गत्वैतामिष्टिं निर्वपेत् ।१०। तत्र दक्षिणमर्धं वेद्या उद्धत्य तद्देवार्धेन बर्हिष[4] स्तृणीयात् । अर्धमिध्मस्याभ्यादध्यात् ।११। ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकामः ।१२। आहवनीय ऐन्द्रमधिश्रयति । गार्हपत्ये मारुतम् ।१३। काल ऐन्द्रमासादयति । सामिधेनीष्वनूच्यमानासु मारुतम् ।१४। अथ यजेन्द्रायानुब्रूहि-

---

१ Q omits संग्राम. २ S inserts विज्ञायते. ३ प्रोचा OQ instead of प्रोचण. ४ Comp. Taitt. S. 2. 2. 10. 5.

कामन्या इष्टयः

त्यैन्द्री पुरोऽनुवाक्या । मरुतो यजेति मारुती याज्या । मरुद्भ्यो ऽनुब्रूहीति मारुती पुरोऽनुवाक्या । इन्द्रं यजे-त्यैन्द्री याज्या ।१५। ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं ग्रामकामः । १६ । तत्रैन्द्रस्य प्रथममवदा-नमवदायोभे वैश्वदेवस्यावद्येत् । अथैन्द्रस्यावशिष्टमुप-रिष्टात् । १७ । इन्द्राय[1] विश्वेभ्यो देवेभ्यो ऽनुब्रूहीन्द्रं विश्वान्देवान्यजेति संप्रेष्यति[2] । १८ । भरेष्विन्द्रमिति याज्यानुवाक्ये भवतः । १९ ।

इत्येकोनविंशी कण्डिका ।

उपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा । १ । चित्रान्तमि-त्यर्थः । २ । संज्ञानीं पृथङ्निरुप्य सर्वतः समवदाय सर्वा देवता अनुद्रुत्य संप्रेष्यति । ३ । अग्निः प्रथमो वसुभि-रिति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः । ४ । अपरुद्धो ऽपरुध्यमानो[3] वा धारयद्वतीयं निरुप्यासीत यावदेनं नापरुन्ध्युः । ५ । अथापरुध्यमानो ऽदिते ऽनुमन्यस्वेत्य-परोद्धुः पदमादाय गच्छेत् । ६ । यः परस्ताद्ग्राम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्व्रीहीनाहरेत् । ७ । मुद्गांश्च कृष्णांश्च

---

१ DE. omit इन्द्राय. २ This whole Sûtra is missing in OPQ.
३ वापरुध्यमानो DE ; comp. Taitt. S. 2. 3. 1. 1.

विचिनुयात्। ८। ये शुक्लाः[1] स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेत्। ९। ये कृष्णास्तान्कृष्णाजिन उपनह्य निधाय हविष्कृता वाचं विसृज्योप प्रेत मरुतः सुदानव इति यजमानमभ्यैति[2]। १०। सत्याशीरिति यजमानस्योत्तरे वाससि पदैकदेशं निवपति[3]। ११। इह मन इत्युरसि शेषं निनयति[4]। १२। सिद्धमिष्टिः संतिष्ठते। १३। यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरित्यपरोद्धुर्नाम गृह्णीयात्तस्यै[5] च विशः। १४। यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्सप्त मध्यमेषायामुपहन्यादिदमहमादित्यान्बध्नाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति। त्रीन्प्राचश्चतुर उदीचः। १५। यदि नावगच्छेदेतमेवादित्यं चरुं निर्वपेत्। १६। इध्मे ऽपि मयूखान्संनह्येत्। १७। तान्सहेध्मेनाभ्यादध्यात्। १८। अवगतः कृष्णानां व्रीहीणां वारुणं चरुं निर्वपति। १९। सिद्धमिष्टिः संतिष्ठते। २०।

इति विंशी कण्डिका।

---

१ All MSS., except S, omit the Visarga. २ ०भ्येति DEO. ३ निर्वपति DE. ४ निवपति DE. ५ ०त्तस्यैव DE.

काम्या इष्टयः

प्राजापत्यां शतकृष्णलां निर्वपेदायुष्कामः। १। शतं हिरण्यकृष्णलानि काकिण्या[1] माषेण वा संमितानि। २। तानि[2] पवित्रवत्याज्य आवपति[3]। ३। धर्ममात्रं[4] श्रपणम्। ४। प्रचरणकाले ऽष्टौ देवताया अवद्यति। चत्वारि स्विष्टकृति। द्वे प्राशित्रेष्टाविडायाम्। ५। चतुर्धाकरणकाले सर्वाणि प्राशित्रे समोप्यैकधा ब्रह्मण उपहरति। ६। तानि ब्रह्मा भक्षयति। ७। भक्षापनय इतरेषाम्। ८। सौर्यं चरुं रुक्माभ्यां परिगृह्यासादयति। ९। तस्य प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति। १०। अपोह्य रुक्मौ चरुणा प्रचरति। ११। एतावेव रुक्मौ दक्षिणा। १२। अग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालमिति त्रीणि। १३। तेषां प्राजापत्यं संसृष्ट[5]हविस्तृतीयं भवति। १४। दधि मधु घृतमापो धानास्तण्डुला इत्येकेषामाज्यविकारः। १५। मधूदके संसृष्टे मुख्ये स्वाधर्म्यम्[6]। १६। घृतं न पूतमुभे सुश्चन्द्रेति याज्यानुवाक्ये भवतः। १७। आग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेदिति संहितानि हवींष्यधिश्रयेदित्यर्थः। १८। लेपौ वास्मिन्समाश्लेषयेत्। १९। ब्रह्मन्विशं विनाशयेयमिति सर्वं ब्राह्मणस्पत्यं[7] भवति। २०।

---

१ काकण्या PQ. २ DEO omit तानि. ३ आनयति Q. ४ DE add एव.
५ संसृष्टं P, दृष्टं DE. ६ साधर्म्यं S. ७ बार्हस्पत्यं O.

मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्यात्। २१। अथैतं त्रिधातुमेकादशकपालेषु कपालेष्वधिश्रयति। २२।

इत्येकविंशी कण्डिका।

प्रथमं पुरोडाशमधिश्रित्य परितपनान्तं कृत्वा तस्मिन्नुत्तरं ज्यायांसमधिश्रित्य तदन्तमेव कृत्वा तस्मिन्नुत्तरं ज्यायांसमधिश्रयति। १। प्रचरणकाले दक्षिणार्धात्प्रथमां देवतां यजेत्। मध्याद्द्वितीयाम्। उत्तरार्धात्तृतीयाम्। २। सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीत्युक्तम्। ३। प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रेति तिस्र ऋचो व्यत्यासमन्वाह।४। प्रथमामनूच्य मध्यमया यजेत्। मध्यमामनूच्योत्तमया यजेत्। उत्तमामनूच्य प्रथमया यजेत्। ५। एवं सर्वा याज्याः पुरोऽनुवाक्याश्च भवन्ति। ६। सर्वपृष्ठां निर्वपति। ७। यदिन्द्राय राथंतरायेति यथासमाम्नातं द्वादशकपालेषु कपालेष्वधिश्रयति। ८। प्रचरणकाले पूर्वार्धात्प्रथमां देवतां यजति। ९। एवमितराः प्रदक्षिणमुत्तरापवर्गम्। १०। समन्तं पर्यवद्यतीत्युक्तम्।११। अभि त्वा शूर नोनुम इति षडृचो व्यत्यासमन्वाह।१२। न[1] इहत्या वषट्कुर्यात्। १३। अनुवाक्यायाश्चत्वार्य-

१ DEO omit न.

काम्या इष्टयः

क्षराणि याज्यां गमयेत्। १४। अनुष्टुभं च ह वा एतत्संपादयन्ति[१] पङ्क्तिं चेति ते मन्यामहे। १५। अभि त्वा शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धेनवः। ईशानमस्य जगतः सुवर्दृशमीशानमोमित्यनूच्य 'न्द्र'[२] तस्थुष 'स्त्वामिद्धि हवामह इति यजेत्। १६।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठोमित्यनूच्य 'स्ववंतो'[३] ऽभि त्वा शूर नोनुम इति यजेत्। १। कदा चन स्तरीरसीत्यासां[४] चतुर्थीं दधाति[५]। २। अग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालमित्युक्तम्। ३। चतुर्धाकरणकाले सौर्यांस्त्रीन्पिण्डानुद्धृत्योदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिण्डा[६]न्यजमानाय प्रयच्छति। ४। तान्यजमानः प्राश्नाति। ५। वैश्वदेवीं सांग्रहणीं निर्वपेद्ग्रामकामः। ६। नवनीते श्रपयति। ७। ध्रुवो ऽसीत्येतैः प्रतिमन्त्रं परिधीन्परि-

---

१ ०पादयति DE only. २ Corrupt in most MSS. ३ Thus S only; all other MSS. have सर्वंतो. ४ ०सीत्येतासां DE. ५ संदधाति Q, ददाति PS. ६ DE put पिण्डान् after यजमानाय.

दधाति। ८। आमनमसीत्युपहोमाः। ९। यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेत्। आग्नेयादीनि[1] पञ्च। १०। पात्रसंसादनकाले खादिरं[2] पात्रं चतुःस्रक्ति प्रयुनक्ति। सौवर्णं च प्रवर्तं शतमानस्य कृतम्। ११। अथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं स्यात्। १२। यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवेक्ष्याज्यग्रहणकाले तूष्णीं खादिरे चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सादनकाल उत्तरेण ध्रुवां खादिरं सादयित्वा तस्मिन्प्रवर्तम[3]वदधाति। १३।

इति त्रयोविंशी कण्डिका।

उपहोम[4]काले ऽश्विनोः प्राणो ऽसीत्येतैः प्रतिमन्त्रं चतुर उपहोमाञ्जुहोति। १। हुत्वाहुत्वा प्रवर्तमभिघारयति राडसि विराडसि सम्राडसि स्वराडसीति। २। यत्खादिर आज्यं तदग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां सादयति। ३। तद्यजमानो ऽवेक्षते घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामिति। ४। अथास्य ब्रह्मा दक्षिणं

---

१ आग्नेयादीन् DE, आग्नेयादि O. २ खादिर DE. ३ प्रवर्तकम० DE.
४ उपद्दवन० O.

हस्तं गृह्णाति। ५। ब्रह्मण इतर ऋत्विजो हस्तमन्वारभ्य यजमानं पर्याहुः पावमानेन त्वा स्तोमेनेति। ६। अथ यजमानो हिरण्याद्धृतं निष्पिबति। ७। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीति प्राश्नन्तमभि¹मन्त्रयते। ८। उद्धृत्य हिरण्यं प्रक्षाल्यायुष्टे विश्वतो दधदिति यजमानाय प्रयच्छति। ९। तद्यजमान आचम्य प्रतिगृह्य प्रदक्षिणं दक्षिणे कर्ण आबध्नात्यायुरसि विश्वायुरसि सर्वायुरसि सर्वमायुरसि सर्वं म आयुर्भूयात्सर्वमायुर्गेषमिति। १०। अग्निरायुष्मानित्यनुवाकशेषेणास्याध्वर्युर्दक्षिणं हस्तं गृह्णाति। ११। सिद्धमिष्टिः संतिष्ठते। १२।

इति चतुर्विंशी कण्डिका।

ऐन्द्रावरुणं पुरोडाशं निरुप्यैन्द्रावरुणीं पयस्यां निर्वपेत्। १। उद्वास्यालंकृत्य पयस्यायां² पुरोडाशमवदधाति। २। एतयैव प्रच्छाद्यासादयति। ३। अथास्मात्प्रतिदिशं पयस्यां व्यूहति। ४। या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूरित्येतैरेव³ पुनः समूहति। ५। अमुक्तमिति मन्त्रान्तान्संनमति। ६। सहैव पयस्यायाः पुरोडाशस्यावद्यति। ७। यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्राम

१ ॰मु॰ O. २ यस्यां DES. ३ ॰त्येतयैव DE.

इत्युपहोमाः ।८। अग्नये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालमित्युक्तम् ।९। युक्ष्वा हि देवहूतमानिति पञ्चदश सामिधेनीरन्वाह ।१०। नित्यया परिदधाति ।११। कुवित्सु नो गविष्टय इति याज्यानुवाक्ये ।१२। यस्याजुषद्विप्रा हि त इति संयाज्ये ।१३। चित्रापूर्णमासे[1] चित्रामिष्टिं निर्वपेत् । आग्नेयादीनि[2] सप्त ।१४। अग्ने गोभिर्न आ गहीत्युपहोमाः ।१५। पुष्कलेषु नक्षत्रेषूद्वसाय कारीर्या वृष्टिकामो यजेत ।१६। अग्नीनन्वाधायापरेणाहवनीयं दक्षिणातिक्रम्योपविश्य[3] यजमानो[4] मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूषं परिधत्ते ।१७। रमयत मरुतः श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रतिमीवति ।१८। पुरोवातमेव जनयत्येहि वातेति ।१९। कृष्णोऽश्वः पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखोऽवस्थितो भवति ।२०। तमेतेन वाससाभिपिनष्ट्यभिक्रन्देति ।२१। यदि क्रन्देद्विधूनुयाच्छकृन्मूत्रं वा कुर्याद्वर्षिष्यतीति[5] विद्यात् ।२२।

इति पञ्चविंशी कण्डिका ।

---

१ ०पौर्णमासे DE. २ आग्नेयादि DE. ३ OP omit उपविश्य. ४ DE omit यजमानो. ५ ०द्वर्षतीति O.

काम्या इष्टयः

पुरोवातो वर्षन्नित्यष्टौ वातनामानि हुत्वान्तर्वेदि कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीर्य तस्मिन्खर्जूरसक्तून्करीरसक्तून्वा मान्दा वाशा इति कृष्णमधुषा संयुत्य[1] तिस्रः पिण्डीः कृत्वा पुष्करपलाशैः संवेष्ट्य समुद्यम्य कृष्णाजिनस्यान्तान्वृष्णो अश्वस्य संदानमसीति कृष्णेन दाम्नोपनह्यति[2] । १ । उत्करे प्रागीषं त्रिगधमनो ऽवस्थितं भवति । २ । छदींषीत्यर्थः । ३ । देवा वसव्या इति पूर्वस्यां गधायां कृष्णाजिनमाबध्नीयात् । ४ । अहोरात्रावासक्तं भवति । ५ । यदि वर्षेत्पिण्डीरेव जुहुयात् । ६ । यदि न वर्षेद्देवाः शर्मण्या इति मध्यमायामा[3]बध्नीयात् । ७ । अहोरात्रावासक्तं भवति । ८ । यदि वर्षेत्पिण्डीरेव जुहुयात् । ९ । यदि न वर्षेद्देवाः सपीतय इति जघन्यायामाबध्नीयात् । १० । अहोरात्रावासक्तं भवति । ११ । यदि वर्षेत्पिण्डीरेव जुहुयात् । १२ । यदि न वर्षेच्छ्वो भूते धामच्छदादीनि त्रीणि हवींषि निर्वपति कृष्णानां व्रीहीणाम् । १३ । तान्यासाद्योत्करे कृष्णाजिनमासादयति । १४ । कृष्णोष्णीषाः कृष्णवसना निवीता[4] ऋत्विजः प्रचरन्ति । १५ ।

---

१ DE add पिण्डान्.　　२ °[illegible] Q.　　३ DES add मध्यायाम्.
४ DE omit निवीता.

त्वं त्या चिदच्युतेति याज्यानुवाक्याः । १६ । उपहोमकाले दिवा चित्तमः कृण्वन्तीत्येतैः प्रतिमन्त्रं पिण्डीराबध्नाति । १७ । जुहोतीत्येके । १८ । अथासां[1] धूममनुमन्त्रयते । १९ ।

इति षड्विंशी कण्डिका ।

असितवर्णा हरयः सुपर्णा इति । १ । उत्करे कृष्णामामपक्वां स्थालीमद्भिः पूरयति[2] सृजा वृष्टिमिति । २ । यदि भिद्येत वर्षिष्यतीति विद्यात् । ३ । अनस उपस्तम्भने शङ्कौ वा कृष्णाविर्बद्धा भवति । ४ । अजा असीति तां प्रोक्षति । ५ । तस्यामश्ववद्विज्ञानमुपैति[3] । ६ । उत्करे वर्षाह्वस्तम्बं प्रतिष्ठाप्योन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोति । ७ । अपां पूर्णां स्रुचं जुहोतीत्येके । ८ । अथैनमाहवनीये ऽनुप्रहरति । ९ । अथास्य धूममनुमन्त्रयते हिरण्यकेशो रजसो विसार इति । १० । ये देवा दिविभागा इत्युपर्याहवनीये कृष्णाजिनमवधूनोत्यूर्ध्वग्रीवं बहिष्टाद्विशसनम् । ११ । कृष्णं वासः कृष्णो ऽश्वः कृष्णाविर्दक्षिणा । १२ । अथ [4]सवकारीर्याग्नेय एवाष्टाकपालो ऽनुपसर्गः । १३ ।

---

१ मार्षां S, मबा मार्षां DE. २ पूरयन्ति DE. ३ ०मुपैति DES.
४ Thus all MSS.

काम्या इष्टयः

तस्योपहोमा वातनामानि याभिः पिण्डीराबध्नाति जुहोति याभ्यां च धूममनुमन्त्रयते। १४। पूर्ववन्नि-धातुमधिश्रयति। यवमयस्तु मध्ये। १५। ऐन्द्रावैष्णवं हविर्भवति। १६। प्र सो अग्न इत्युष्णिहककुभौ धाय्ये दधाति। १७। अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्थेति त्रिवत्या परिदधाति। १८। सं वां कर्मणोभा जिग्ययु-रिति याज्यानुवाक्ये। १९। उत्तरे संयाज्ये। २०। हिरण्यं तार्प्यं धेनुरिति दक्षिणा। २१। ऐन्द्राबार्हस्पत्यं चरुं निर्वपेद्राजन्ये जाते। २२। हिरण्मयं दाम दक्षिणा दक्षिणा। २३।

इति सप्तविंशी कण्डिका।

इत्येकोनविंशः प्रश्नः॥

ओम् ॥

राजा सार्वभौमो ऽश्वमेधेन यजेत । अप्यसार्वभौमः ।१। चित्रा[1] नक्षत्रं पुण्यनाम ।२। देवयजनमध्यवस्यति यत्रापः पुरस्तात्सुखाः सूपावगाहा अनपस्वरीः[2] ।३। चैत्र्यां पौर्णमास्यां सांग्रहण्येष्ट्या यजते । तस्या योत्तरामावास्या तस्यां संज्ञान्या ।४। वैशाख्यां पौर्णमास्यां प्राजापत्यमृषभं[3] तूपरं सर्वरूपं सर्वेभ्यः कामेभ्य आलभते ।५। तस्या योत्तरामावास्या तस्यामपदातीन्मदर्त्विज आवहन्ति ।६। अन्वहमितरानावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः ।७। अमावास्या[4]मिष्ट्वा देवयजनमभिप्रपद्यते ।८। केशश्मश्रु वपते ।९। नखानि निकृन्तते ।१०। दतो धावते ।११। स्नाति ।१२। अहतं वासः परिधत्ते ।१३। वाचं यत्वोपवसति ।१४। ये रातयस्ते जागरयन्ति ।१५। वाग्यतस्यैतां रात्रिमग्निहोत्रं जुह्वति ।१६। द्रष्ट्रे नम उपद्रष्ट्रे नमो ऽनुद्रष्ट्रे नमः ख्यात्रे नम उपख्यात्रे नमो ऽनुख्यात्रे नमः

---

१ अश्विनी S. २ Thus DEPQ; अनपस्परिः O, अनपसर्यरिः S. ३ ०पत्यमश्वं Q. ४ अमावास्यायामि० O only.

अश्वमेधः

शृण्वते नम उपशृण्वते नमः सते नमोऽसते नमो जाताय नमो जनिष्यमाणाय नमो भूताय नमो भविष्यते नमश्चक्षुषे नमः श्रोत्राय नमो मनसे नमो वाचे नमो ब्रह्मणे [१]नमस्तपसे नमः शान्ताय नम इत्येकविंशत्या नमस्कारैरह्यन्तमादित्यमुपतिष्ठते। १७।

इति प्रथमा कण्डिका।

नमोऽग्नये पृथिविक्षित इत्येतैश्च यथालिङ्गम्। १। ये ते पन्थानः सवितरिति पूर्वया द्वारा प्राग्वंशं प्रविश्याहवनीये वैतसमिध्मम[२]भ्याधायैकादश पूर्णाहुतीर्जुहोति। हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्यष्टौ। देवा देवेषु पराक्रमध्वमिति तिस्रः। २। चतुष्टय्य आपो दिग्भ्यः समाभृताः[३]। ३। तासु ब्रह्मौदनं पचति। ४। पात्र्यां राजतं रुक्मं निधाय तस्मिन्ब्रह्मौदनमुद्धृत्य प्रभूतेन सर्पिषोपसिच्य सौवर्णं रुक्ममुपरिष्टात्कृत्वा कर्षन्ननुच्छिन्दंश्चतुर्भ्य आर्षेयेभ्यो महर्त्विग्भ्य उपोहति। ५। प्राशितवद्भ्यश्चतुरः साहस्रान्सौवर्णान्निष्कान्ददाति चतुरश्चाश्वतरीरथानेतौ च रुक्मौ। ६। द्वादशारत्निस्त्रयोदशारत्निर्वा दर्भमयी मौञ्जी वा रशना। ७। तां

१ DE insert नमस्तेजसे. २ वैतसपमिध्म॰ O. ३ समाहृताः O.

ब्रह्मौदनोच्छेषेणानक्ति[१] । ८ । अश्वस्य रूपाणि[२] समामनन्ति । कृष्णः श्वेतः पिशङ्गः सारङ्गो ऽरुणपिशङ्गो वा । ९ । यस्य वा श्वेतस्याल्पं कृष्णं स्यात्तमालभेत । मातृमन्तं पितृमन्तं पृष्ठे वहे च दान्तं सोमपं सोमपयोः पुत्रम् । १० । विज्ञायत एष वै सोमपो यं शिशुं जातं पुरा तृणाद्यात्सोमं पाययन्ति । एतौ वै सोमपौ यौ शिशू जातौ पुरा तृणाद्यात्सोमं पाययन्तीति[३] । ११ । अध्वर्युं राज्याय परिददाति । १२ ।

इति द्वितीया कण्डिका ।

~~~~~~~~~~~~~~

ब्राह्मणा राजानस्त्वायं वो ऽध्वर्यू राजा । या ममापचितिः सा व एतस्मिन् । यद्व एष करोति तद्वः कृतमसदिति[४] । १ । यावद्यज्ञमध्वर्यू राजा भवति । २ । देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादायेमामगृभ्णन्रशनामृतस्येत्यभिमन्त्र्य ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं भन्त्स्यामि देवेभ्यो मेधाय प्रजापतये तेन राध्यासमिति ब्रह्माणमामन्त्रयते । ३ । तं बधान देवेभ्यो मेधाय प्रजापतये तेन राध्नुहीति प्रत्याह । ४ । अभिधा असीत्यश्वमभि-

१ ०च्छेषणेनानक्ति S, ०दनशेषेणानक्ति Q. २ अश्वस्याश्वरूपाणि DE. ३ DES omit इति. ४ DE add संप्रेष्यति.
~~~~~~~~~~~~~~

दधाति। ५। आनयन्ति श्वानं चतुरक्षं विष्वग्बन्धेन बद्धम्। ६। पितुरनुजायाः पुत्रः पुरस्तान्नयति। मातुरनुजायाः पुत्रः पश्चात्[1]। ७। सैध्रकं मुसलम्[2]। ८। पौंश्चलेयः पेशसा जानु वेष्टयित्वा पश्चादन्वेति। ९। अपो ऽश्वमभ्यवगाहयन्ति श्वानं च। १०। यत्र शुनो ऽप्रतिष्ठा तदध्वर्युः प्रसौति जहीति। ११। यो अर्वन्त-मिति सैध्रकेण मुसलेन पौंश्चलेयः शुनः[3] प्रहन्ति[4]। १२। तमश्वस्याधस्पदमुपास्यति परो मर्तः पर[5] श्वेति। १३। दक्षिणापश्चाद्व्याहं च त्वं च वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमा-नस्य हस्तं गृह्णाति। १४। अभि क्रत्वेन्द्र भूरध ज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति। १५। आहरन्त्यैषी-कमुदूहं वरत्रया विबद्धम्। १६। तस्मिन्नार्द्रा वेतस-शाखोपसंबद्धा भवति। १७। तं द्वे शते दक्षिणतो धारयतः। द्वे उत्तरतः। १८। तेनाश्वं पुरस्तात्प्रत्यञ्च-मभ्युदूहन्ति। १९।

इति तृतीया कण्डिका।

---

१ S adds नयति. २ Thus OQ and Taitt. Br. 3. 8. 4. 1; सैध्रकमुसलः DEP, सैध्रको मुसलः S. ३ शुनं DEO. ४ प्रहरति S, प्रहरन्ति DEO.
५ All MSS. omit the Visarga, like Taitt. Br 3. 8. 4. 1.

शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः पुरस्तात्प्रत्यङ्[1] तिष्ठन्प्रोक्षत्यनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वायं राजा वृत्रं वध्यादिति । १ । शतेनाराजभिरुग्रैः सह ब्रह्मा दक्षिणत उदङ् तिष्ठन्प्रोक्षत्यनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वायं राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति । २ । शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्प्रोक्षत्यनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वायं राजास्यै विशो बहुग्वै बह्वश्वायै बह्वजाविकायै बहुव्रीहियवायै बहुमाषतिलायै बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै बहुदासपुरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति । ३ । शतेन क्षत्तृ[2]संग्रहीतृभिः सहोद्गातोत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्प्रोक्षत्यनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वायं राजा सर्वमायुरेत्विति । ४ । [3]अथैतमैषीकमपस्नाव्या[4]नुदकमश्वमाक्रमय्यान्तरा स्थानमाक्रमणं चेदं विष्णुः प्र तद्विष्णुर्दिवो वा विष्णवित्यश्वस्य पदे तिस्रो वैष्णवीर्हुत्वाश्वस्य स्तोकाननुमन्त्रयतेऽग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति । ५ । शतकृत्व एतमनुवाकमावर्तयति दशदशसंपातम् । अपरिमितकृत्वो वा । ६ ।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

१ ०त्प्रत्यङ्मुखस् DE. २ Corrected; all MSS. and Taitt. Br. 3. 8. 5. 3, 4 have चत्त०. ३ एतैस्तमिषीकम० DES. ४ ०मुपस्नाव्या० OQ, ०मपस्नाव्या० S.

अश्वमेध

अथैनं प्रतिदिशं प्रोक्षति । १ । प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन् । २ । इन्द्राग्निभ्यां त्वेति दक्षिणत उदङ् । ३ । वायवे त्वेति पश्चात्प्राङ् । ४ । विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतो दक्षिणा । ५ । देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात् । ६ । सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्टात् । ७ । पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेति शेषम् । ८ । विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वस्य दक्षिणे कर्णे यजमानमश्वनामानि वाचयित्वाग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमान्हुत्वा भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्यश्वमुत्सृज्य देवा आशापाला इति रत्निभ्यः परिददाति । ९ । शतं कवचिनो रक्षन्ति । १० । अपर्यावर्तयन्तो ऽश्वमनुचरन्ति । ११ । चतुःशता[1] इत्येकेषाम् । १२ । शतं[2] तल्प्या राजपुत्राः संनद्धाः संनद्धसारथिनः शतमुग्रा अराजानः[3] संनद्धाः संनद्धसारथिनः[4] शतं वैश्या विपथिनः शतं शूद्रा वरूथिनः[5] । १३ । ते ऽश्वस्य गोप्तारो भवन्ति । १४ । यद्यद्ब्राह्मणजातमुपेयुस्तान्पृच्छेयुः कियद्यूयमश्वमेधस्य वित्थेति[6]

---

१ S adds वा. २ DES add वै in accordance with Taitt. Br. 3. 8. 9. 3. ३ राजानः S. ४ संनद्धा असंनद्धसारथिनः O. ५ विमायिनः S, विमायिनः Sâyaṇa's comment. on Taitt. Br. 3. 8. 9. 4, p. 599, l. 17. ६ Corrected according to S'atap. Br. 13. 4. 2. 17; all MSS. have वेत्थेति.

। १५ । यो नं विद्यात्तं जित्वा तस्य गृहात्खादं पानं चो[1]पनि[2]वपेयुः । १६ । यदब्राह्मणानां कृतान्नं तदेषामन्नम् । १७ । रथकारकुले[3] वसतिर्भवति । १८ । इह धृतिः स्वाहेति सायमश्वस्य चतुर्षु पत्सु चतस्रो धृतीर्जुहोति । १९ ।

इति पञ्चमी कण्डिका ।

सवित्रे प्रातरष्टाकपालं निर्वपति । १ । तस्य पुरस्तात्स्विष्टकृत आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्यु[4]द्द्रावाञ्जुहोति । २ । ईंकाराय स्वाहेंकृताय स्वाहेत्यश्वचरितानि । ३ । अञ्ज्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि । एकमतिरिक्तम् । ४ । अत्र ब्राह्मणो वीणागाथी गायतीत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति तिस्रः । ५ । सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यंदिने । सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे । ६ । दक्षिणेनाहवनीयं होता हिरण्यकशिपावुप[5]विशति पारिप्लवं भौवन्यवं[6] चाचिख्यासन्

---

१ चाश्वस्यो॰ DE; चश्वस्य in S on the margin. २ DES omit नि. ३ रथकारस्य गृहे Q; OP add च after ॰कुले.. ४ स्वाहेति द्रुणो॰ OPQ. ५ ॰कम्प्युप्नुप॰ QS. ६ Thus DEQ; तौवन्यधं S, नाभौद्रेममन्यपं O, मन्यवं P.

आश्वमेध

।७। तं दक्षिणेन हिरण्यकशिपोर्ब्रह्मा यजमानश्च ।८। पुरस्तादध्वर्युर्हैरण्ये कूर्चे।९। दक्षिणतो वीणागणकिन[1] उपोपविशन्ति[2]।१०। उपविष्टेष्वध्वर्यो३ इत्यध्वर्युं होतामन्त्रयते।११। हो३यि होतरित्यध्वर्युः[3] प्रतिगृणाति। ओं होतरिति वा।१२। संस्थितयोरध्वर्युः संप्रेष्यति वीणागणकिनः पूर्वैः सह सुकृद्भी राजभिरिमं यजमानं संगायतेति।१३। सायं धृतिषु ह्रूयमानासु राजन्यो वीणागाथी गायतीत्यजिना इत्ययुध्यथा इत्यमुं संग्राममहन्निति तिस्रः।१४।

इति षष्ठी कण्डिका।

सायंप्रातर्ब्राह्मणौ[4] वीणागाथिनौ गायेताम्[5]।१। एवमेतानि सावित्रादीनि संवत्सरं कर्माणि क्रियन्ते।२। सकृद्वाश्वचरितानि जुहोति।३। त्रिंशिमास एष संवत्सरो भवति।४। अपवृक्तास्विष्टिषु वीणागाथिभ्यां शतमनोयुक्तं[6] च ददाति।५। शते चानोयुक्ते चेत्येके[7]।६। ऊर्ध्वमेकादशान्मासादाश्वत्थे व्रजे ऽश्वं बध्नन्ति।७।

---

१ Thus all MSS. २ उपविशन्ति DE, उपोविशन्ति OS. ३ DES omit अध्वर्युः. ४ सायं प्रातर्वा ब्राह्मणौ OPS. ५ गायेयाताम् OPQ. ६ Corrected; all MSS. have शतमानोयुक्तं. ७ चेत्येकेषां DE; षां is added in S on the margin.

तस्मै बडाय यवसमाहरन्ति । ८ । यद्यश्वमुपतपद्विन्देदाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सौम्यं चरुं सावित्रमष्टाकपालम् । ९ । पौष्णं चरुं यदि श्लोणः । १० । रौद्रं चरुं यदि महती देवताभिमन्येत । ११ । वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखरे यदि नागच्छेत् । १२ । यद्यधीयादग्नये ऽंहोमुचे ऽष्टाकपालः सौर्यं पयो वायव्य आज्यभागः । १३ । यदि वडबामधीयात्प्राजापत्यं चरुं द्वादशकपालं वा[१] । १४ । यदि नश्येद्वायव्यं चरुम् । १५ । यदि सेनाभीत्वरी विन्देतेन्द्राय जयत एकादशकपालम् । १६ । यदि प्रासहा नयेयुरिन्द्राय प्रसह्वन एकादशकपालम् । १७ । यद्यन्धः स्यात्सौर्यं चरुमेककपालं वा । १८ । यदि श्वभ्रे ऽवपतेद्द्वै[२]ष्णवं चरुम् । १९ । यद्यविज्ञातेन यक्ष्मणा म्रियेत प्राजापत्यं चरुं द्वादशकपालं वा । २० ।

इति सप्तमी कण्डिका ।

यदमित्रा[३] अश्वं विन्देरन्नन्येतास्य यज्ञः । १ । अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः । २ । एतस्य संवत्सरस्य योत्तमामावास्या तस्यामुखां संभरति । ३ । त्रैधातवीया दीक्षणीया । ४ । आकूत्यै प्रयुजे ऽग्नये स्वाहेति चत्वा-

१ Q omits वा. २ श्वभ्रं प्रपतेद्वै॰ OPQ. ३ यद्यमित्रा DE.

अश्वमेध

यौंद्भहणानि जुहोति। ५। स्वाहाधिमाधीताय स्वाहेति त्रीणि वैश्वदेवानि। ६। सोऽयं दीक्षा[1]हुतिकालो[2] विहृद्धः। ७। सप्ताहमन्वहमौद्भहणैर्वैश्वदेवैश्चोत्तरैः प्रचरति। ८। षडुत्तमे ऽहन्यौद्भहणानि जुहोति। सर्वस्मै स्वाहेति पूर्णाहुति[3]मुत्तमाम्। ९। षडहमाग्नावैष्णवेन प्रचरति। १०। सप्तम्यामाग्निक्या त्रिहविषेति वाजसनेयकम्। ११। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षाभिः कृष्णाजिनमारोहन्तमभिमन्त्रयते। १२। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतां जज्ञि बीजमिति जातमुख्यमुपतिष्ठते। १३। विसृष्टवाचि यजमाने संप्रेष्यति वीणागणकिनो देवैरिमं यजमानं संगायतेति। १४। एवं सदो[4]पवसथात्। १५। प्रजापतिना सुत्यास्ववभृथोदयनीयानूबन्ध्योदवसानीयास्विति। १६। देवैरन्ततः। १७।

इत्यष्टमी कण्डिका।

वेदिकाले द्विस्तावा वेदिः। त्रिस्तावो ऽग्निरेकविंशो वा। १। वैश्वानरेण प्रचर्याग्नये गायत्रायेति दशहविषं सर्वपृष्ठां निर्वपति। २। समिद्दिशामाशया न इति

---

१ देवा० Q. २ ०काले DES. ३ सर्वाहुति० Q. ४ सदो० OQ.

यथालिङ्गं याज्यानुवाक्याः । ३ । कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्त्विति परिधीन्युनक्ति । ४ । अस्य यज्ञस्यर्द्ध्यै मह्यं संनत्या इति सर्वत्रानुषजति । ५ । रथवाहने हविर्धाने राज्जुदालमेकविंशत्यरत्निमग्निष्ठं मिनोति । ६ । पौतुद्रवावभितः । त्रयो बैल्वा दक्षिणतः । त्रय उत्तरतः । त्रयः खादिरा दक्षिणतः । त्रय उत्तरतः । त्रयः पालाशा दक्षिणतः । त्रय उत्तरतः । ७ । खादिराः पालाशा वान्तत इत्येके । ८ । एकादशैकादशिनीः प्राचीः संमि[1]न्वन्तीति कालबविब्राह्मणं भवति । ९ । चतुष्टय्य आपो दिग्भ्यः समाभृताः । १० । तासां वसतीवरीर्गृह्णाति । ११ । श्वो भूते प्रतायते गोतमचतुष्टोमयोः पूर्वो[2] रथंतरसामा । १२ । पशुकाल आग्नेयं सवनीयं[3] पशुमुपाकरोति । [4]ऐकादशिनान्वा । १३ । दक्षिणाकाले यदब्राह्मणानां दिक्षु वित्तं [5]तत्त्रयहे समशः प्रतिविभज्यान्वहं ददाति । १४ ।

इति नवमी कण्डिका ।

प्राचीं दिशमध्वर्यवे । दक्षिणां ब्रह्मणे । प्रतीचीं होत्रे । उदीचीमुद्गात्रे । यदन्यद्भूमेः पुरुषेभ्यश्च । अपि

१ Corrected; all MSS. have समि॰. २ पूर्वा DES. ३ DE omit सवनीयं. ४ Corrected; all MSS. have एका॰. ५ DEO omit तत्.

अश्वमेध

वा प्राचीं होत्रे। प्रतीचीमध्वर्यवे।१। महिषीं ब्रह्मणे ददाति[1]। वावातां होत्रे। परिवृक्तीमुद्गात्रे। पालाकलीम[2]ध्वर्यव इति विज्ञायते।२। पत्नीसंयाजान्तमहः संतिष्ठते।३। संस्थिते ऽहन्यभित आहवनीयं षट्त्रिंशतमाश्वत्थानुपतल्पान्मिन्वन्ति[3]।४। अस्तमित आदित्ये षट्त्रिंशतमध्वर्यव उपतल्पानधिरुह्य खादिरैः स्रुवैः सर्वां रात्रिमन्नहोमाञ्जुहोति। आज्यं मधु तण्डुलान्पृथुकांल्लाजान्करम्भा[4]न्धानाः सक्तून्मसूस्यानि प्रियङ्गुतण्डुलानिति।५। चतुष्टयमेके समामनन्ति। आज्येन जुहोति लाजैर्जुहोति धानाभिर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति[5]।६। एकस्मै स्वाहेत्येतेषामनुवाकानामयुज आज्येन युजो ऽन्नेन। आज्येनान्ततः।७। अत्र प्रयुक्तानां प्रयोक्ष्यमाणानां च मन्त्राणां प्रयोगमेके समामनन्ति।८।

इति दशमी कण्डिका।

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि।१। आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्द्रावान्।२। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमान्।३। पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहेत्येतं हुत्वाग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति

---

१ परिवरति DE. २ Sic. ३ विभिन्वन्ति S, चिन्वन्ति DE. ४ करम्भं Q.
५ ०र्जुहोति S only.

20

पूर्वदीक्षाः। ४। पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहेत्येक-विंशिनीं दीक्षाम्। ५। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतु-दीक्षाः। ६। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेत्येतं हुत्वा-र्वाङ्यज्ञः सं क्रामत्वित्याप्तीः। ७। भूतं भव्यं भविष्य-दिति पर्याप्तीः। ८। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूः। ९। अग्निना तपो ऽन्वभवदित्यनुभूः। १०। स्वाहाधिमा-धीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि। ११। दद्भ्यः स्वाहा हनूभ्यां स्वाहेत्यङ्गहोमान्। १२। अञ्ज्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि। १३। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमान्। १४। वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमान्। १५। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि। १६। कूप्याभ्यः स्वाहाद्भ्यः स्वाहेत्यपां होमान्। १७। अम्भोभ्यः स्वाहा नभोभ्यः स्वाहा महोभ्यः स्वाहेत्यम्भांसि नभांसि महांसि[1]। १८।

इत्येकादशी कण्डिका।

नमो राज्ञे नमो वरुणायेति यव्यानि। १। मयो-भूर्वातो अभि वातूस्रा इति गव्यानि। २। प्राणाय

---

१ महांसीति OPQ.

अश्वमेध

स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संततिहोमान्। ३। सिताय स्वाहासिताय स्वाहेति प्रमुक्तीः। ४। पृथिव्यै स्वाहा-न्तरिक्षाय स्वाहेत्येतं हुत्वा दत्वते स्वाहादन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमान्। ५। यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ। ६। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि। ७। जज्ञि बीजमित्येतं हुत्वाग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति संनतिहोमान्। ८। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ। ९। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं हुत्वैकस्मै स्वाहेत्येताननुवाकान्पुनःपुन-रभ्यासं रात्रिशेषं हुत्वोषसे स्वाहेत्युषसि। व्युच्छन्त्यै स्वाहेति व्युच्छन्त्याम्। व्युष्ट्यै स्वाहेति व्युष्टायाम्। उदेष्यते[1] स्वाहेत्युपोदयम्। उद्यते स्वाहेत्युद्यति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते हुत्वा प्रज्ञातानन्नपरिशेषान्नि[2]दधाति[3]। १०।

इति द्वादशी कण्डिका।

प्रतायत एकविंश उक्थ्यो महानाम्नीसामा। १। अन्तरेणाग्रयणोक्थ्यौ प्राकृतं सोममभिषुत्य यः प्राणतो

१ उपोदयते Q. २ ०परिवेषयं नि० DE. ३ ददाति instead of निदधाति O.

य आत्मदा इति महिमानौ गृह्णाति। राजतेन पूर्वं सौवर्णेनोत्तरम्। २। सूर्यस्ते महिमेति पूर्वं सादयति। चन्द्रमास्ते महिमेत्युत्तरम्। ३। आयुर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं पिता[1] देवानां जनिता विभावसुः[2]। दधाति[3] रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो[4] रस इत्यश्वस्य ग्रीवासु सौवर्णं[5] निष्कं प्रतिमुच्याग्निस्ते वाजिन्युङ्ङनु त्वारभ इति वालधावश्वमन्वारभ्य बहिष्पवमानं सर्पन्त्यग्निर्मूर्धेति। ४। उद्गातारमपरुध्याश्वमुद्गीथाय वृणीते। ५। तस्मै वडबा उपरुन्धन्ति। ६। ता यदभिहिङ्करोति स उद्गीथः। यत्प्रत्यभिहिङ्कुर्वन्ति स उपगीथः। ७। उदगासीदश्वो मेध्यो यज्ञिय इति शतेन शतपलेन[6] च निष्केणोद्गातारमुपशिक्ष्येमां देवतामुद्गायन्तीमनूद्गायेति संप्रेष्यति। ८। तेन हिरण्येन स्तोत्रमुपाकरोति। ९। बर्हिः[7]स्थाने भवति। १०। नमो राज्ञे नमो वरुणायेति वेतसशाखयाश्वतूपरगोमृगानग्निष्ठ उपाकरोति येषां[8] चानादिष्टो[9] देशः। ११। प्लक्षशाखाभिरितरान्पशूनश्वे पर्यङ्क्ष्यान्। आग्नेयं कृष्ण-

---

१ प्रियो Q. २ विभूवसुः (like Ṛigveda 9. 86. 10) O only. ३ ददाति O, दधातु S. ४ इन्द्रियं PQS. ५ सौवर्णं DEO. ६ शतबलेन DES, शतपतेन OP. ७ The Visarga is missing in all MSS. ८ एषां PQ, तेषां S. ९ चानिर्दिष्टो DE.

अश्वमेध

ग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पौष्णमन्वश्वम्। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्टाद्ग्रीवासु। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ सक्थ्योः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे। सौर्ययामौ श्वेतं कृष्णं च पार्श्वयोः। धात्रे पृषोदरमधस्तात्। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। १२। अन्यचाग्निष्ठादष्टादशिनः। १३।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

रोहितो धूम्ररोहित इति नवनव प्रतिविभज्यैन्द्राग्नदशमानेके समामनन्ति। १। एवमारण्यान्। २। तान्यूपान्तरालेषु धारयन्ति। ३। इन्द्राय राज्ञे सूकर इत्येकादश दशत आलभ्यन्ते। ४। वसन्ताय कपिञ्जलानालभते[१]। ग्रीष्माय कलविङ्कान्। वर्षाभ्यस्तित्तिरीन्। शरदे वर्तिकाः[२]। हेमन्ताय ककरान्। शिशिराय विकिरान्[३]। ५। कृष्णा भौमाः। धूम्रा आन्तरिक्षाः[४]। बृहन्तो दैवाः[५]। शबला वैद्युताः। सिध्मास्तारका इति पञ्चदशिनः। ६। कृष्णग्रीवा आग्नेयाः। बभ्रवः सौम्याः।

१ °लभंते DE. २ वर्तिकान् DEQ. ३ Thus DE only, but in accordance with Âpast. Dharmasûtra 1. 17. 32; विकिकिरान् S, विककरान् OPQ like Vâjas. S. 24. 20. ४ अन्तरिक्ष्याः Q. ५ दिव्याः S in accordance with Vâjas. S. 24. 10.

उपध्वस्ताः सावित्राः। सारस्वत्यो वत्सतर्यः। पौष्णाः श्यामाः। पृश्नयो मारुताः। बहुरूपा वैश्वदेवाः[१]। वशा द्यावापृथिव्याः[२]। ७। कृष्णग्रीवा इत्युक्तम्। ८। एता ऐन्द्राग्नाः। पृश्नयो मारुताः। कृष्णा वारुणाः। कायास्तूपराः। ९। अग्नये ऽनीकवते प्रथमजानालभते[३]। मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यः सवात्यान्[४]। मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो बाष्कान्[५]। मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः संसृष्टान्। मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्यो ऽनुसृष्टान्। १०। कृष्णग्रीवा इत्युक्तम्। ११। एता ऐन्द्राग्नाः। प्राशृङ्गा ऐन्द्राः। बहुरूपा वैश्वकर्मणाः। १२। पितृभ्यः सोमवद्भ्यो[६] बभ्रून्धूम्रानूकाशान्। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धूम्रान्बभ्रूनूकाशान्। पितृभ्यो ऽग्निष्वात्तेभ्यो धूम्रान्रोहितांस्त्रैयम्बकान्[७]। १३। कृष्णाः पृषन्त इत्येके। १४।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

---

१ वैश्वदेव्याः Q. २ ०पृथिवीयाः S in accordance with Vâjas. S. 24. 14. ३ ०लभंते DE. ४ सावात्ता DEP, सावात्तान् O, सावता Q. ५ Thus DEP; बाष्पान् Q, बष्कीयान् S, मुष्तान् P; बष्किहान् Vâjas. S. 24. 16. ६ सोमपेभ्यो DES. ७ Corrected; the MSS. (apparently under the influence of Vâjas. S. 24. 18) have ०रोहितास्त्रैयम्बकाः.

अश्वमेध

श्वेता आदित्याः। १। कृष्णग्रीवा इत्युक्तम्। २। एता ऐन्द्राग्नाः। बहुरूपा वैश्वदेवाः। प्राश्टङ्गाः शुनासीरीयाः[१]। श्वेता वायव्याः। श्वेताः सौर्या इति चातुर्मास्याः पशवः। ३। द्वयानैकादशिनानालभन्ते। प्राकृतानाश्वमेधिकांश्च। ४। अग्नये ऽनीकवत इत्याश्वमेधिकान्। सोमाय स्वराज्ञ इति द्वंद्विनः। ५। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते। हुताय स्वाहेति हुते। ६। पत्नयो ऽश्वमलंकुर्वन्ति। महिषी वावाता परिवृक्तीति। ७। शतंशतमेकैकस्याः सचिवाः। राजपुत्रीर्दाराश्चोग्राणामराज्ञां[२] हृतग्रामण्यामिति[३]। ८। सहस्रंसहस्रं मणयः सुवर्णरजतसामुद्राः। ९। वालेषु मणीनावयन्ति। भूरिति सौवर्णान्महिषी प्राग्वहात्। भुव इति राजतान्वावाता प्रत्यग्वहात्प्राक् श्रोणेः। सुवरिति सामुद्रान्परिवृक्ती प्रत्यक् श्रोणेः। १०। वालेषु कुमार्यः शङ्खमणीनुपग्रथ्नन्त्य[४]प्रसंसाय। न वा। ११। अथास्य स्वदेशाना[५]ज्येना[६]भ्यञ्जन्ति। वसवस्त्वाञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसेति गौल्गुलवेन महिषी। रुद्रा इति कासाम्बवेन वावाता।

---

१ ०सौर्याः OPQ. २ ०ग्राणां राज्ञां DEQ. ३ Corrected (comp. comment. on Pâṇini 7. 1. 58); the MSS. have ०ग्रामण्या इति. ४ ०नुपनिग्टह्णन्त्य० Q. ५ स्वदेशेना० DE. ६ S omits ०आज्येन.

आदित्या इति मौस्तकृतेन परिवृक्ती । १२ । गौल्गुल-वेन सुरभिरश्वो मेधमुपा[१]कृतः । देवाँ उपप्रेष्यन्वाजि-न्वर्चोदा लोकजिद्भव ॥ कासाम्बवेन सुरभिरश्वो मेधमु-पाकृतः । देवाँ उपप्रेष्यन्वाजिन्वर्चोदा लोकजिद्भव ॥ मौस्तकृतेन सुरभिरश्वो मेधमुपा[२]कृतः । देवाँ उपप्रे-ष्यन्वाजिन्वर्चोदा लोकजिद्भवेत्येतैश्च[३] प्रतिमन्त्रम् । १३ ।

इति पञ्चदशी कण्डिका ।

युञ्जन्ति ब्रध्नमिति दक्षिणस्यां युगधुर्येतमश्वं युनक्ति । १ । युञ्जन्त्यस्य काम्येति प्रष्टी[४] । २ । केतुं कृण्वन्नकेतव इति रथे ध्वजमवगूहति । ३ । जीमूतस्येवेति कवच-मध्यूहते । ४ । धन्वना गा इति धनुरादत्ते । ५ । वक्ष्यन्तीवेति ज्यामभिमृशति । ६ । ते आचरन्तीति धनोरार्त्नी संमृशति । ७ । बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्र इति पृष्ठ इषुधिं[५] निनह्यति । ८ । रथे तिष्ठन्नयति वाजिन इति सारथिमभिमन्त्रयते । ९ । तीव्रान्घोषा-

१ मेध उपा० DES. २ मेध उपा० DE. ३ DEO omit च. ४ All MSS. have प्रष्टि, which has been corrected into प्रष्टी in S alone. ५ इषुं DE.

न्क्रमस्व वृषपाणय इत्यश्वान् । १० । स्वादुषंसदः पितरो वयोधा इति तिसृभिः पितॄनुपतिष्ठते । ११ । आजीते परि वृङ्धि न इत्यात्मानं[1] प्रत्यभिमृश्या जङ्घन्तीत्यश्वाजनिमादायाहिरिव भोगैरिति हस्तघ्नम[2]भिमन्त्रयते । १२ । वनस्पते वीड्वङ्गो हि भूया इति पञ्चभी रथम् । १३ । आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमदिति दुन्दुभीन्संह्रादयन्ति । १४ । आक्रान्वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजीत्युदगु[3]दक्रान्तमभिप्रयाय ये ते पन्थानः सवितरित्यध्वर्युर्यजमानं वाचयति । १५ । स्वयं वाजिन्नपो ऽवजिघ्रेत्यपो ऽश्वमवघ्राप्य यद्वातो अपो अगमदिति प्रदक्षिणमावर्तयति[4] । १६ । यतः प्रयाति तदवतिष्ठते । १७ । वि ते मुञ्चामीत्येतमश्वं विमुच्य रथवाहनं हविरस्य नामेति रथवाहने रथमत्याधाय[5] द्यौस्ते पृष्ठमित्यश्वस्य[6] पृष्ठं संमार्ष्टि । १८ । लाजी३ञ्छाची३न्यशो ममां३ इति पत्नयो ऽश्वायान्न[7]परिशेषानुपवपन्ति । १९ । यद्योपन्युप्तमत्ति तस्यै प्रजा राष्ट्रं भवति । २० ।

इति षोडशी कण्डिका ।

१ इत्यश्मानं Q. २ Corrected; हस्तक्रम० P, सहस्तम० DE, हस्तम० the other MSS. ३ द्यौस्ते पृष्ठमिति (Taitt. S. 5. 7. 25. 1) instead of इत्युदग DE. ४ ०वर्तयते PQ, ०वर्तते S. ५ ०त्यादधाति OP. ६ ०त्यश्व DE. ७ ऽश्वमन्न० DE.

आक्रान्वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठमित्यश्वमभिमन्त्र्य यथोपाकृतं नियुज्य प्रोक्ष्योपपाययति। १। यद्युपपाय्यमानो न पिबेदग्निः पशुरासीदित्युपपाययेत् ।२। समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति।३। मेषस्त्वा पचतैरवत्विति पर्यग्नौ क्रियमाणेऽपाव्यानि जुहोति। ४। पर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्ति ।५। वडबे पुरुषी च। ६। अजः पुरो नीयतेऽश्वस्य ।७। वेतसशाखायां[१] ताप्यँ कृत्यधीवासं हिरण्यकशिपु चास्तीर्य सौवर्णं रुक्ममुपरिष्टात्कृत्वा तस्मिन्नश्वतूपरगोमृगान्निघ्नन्ति। प्लक्षशाखास्वितरान्पशून् ।८। [२]श्यामूलेन क्षौमेण वाश्वं संज्ञपयन्ति। स्यन्द्याभिरितरान्पशून् ।९। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमाने पशावाहुती जुहोति[३]। संज्ञप्ते वा ।१०। यामेन साम्ना प्रस्तोतानूपतिष्ठते। ११। अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति प्रतिप्रस्थाता पत्नीरु[४]दानयति। १२। ता दक्षिणान्केशपक्षानुद्ग्रथ्य सव्यान्प्रस्रस्य[५] दक्षिणानूरूनाघ्नानाः सिग्भिरभिधून्वत्यस्त्रिः प्रदक्षिणमश्वं परियन्त्यवन्तीस्थेति। १३। सव्यानुद्ग्रथ्य दक्षिणान्प्रस्रस्य[५] सव्यानूरू-

---

१ ०शाखया Q. २ Thus here all MSS.; comp. श्यामूलं above 5. 29. 3.
३ ०हुतीर्जुहोति OP. ४ पत्नीमु० OQS. ५ विस्रस्य DE; comp. 14. 22. 1, 2.

आश्वमेध

नाघ्नाना अनभिधून्वत्यस्त्रिः प्रतिपरियन्ति । १४ । प्रदक्षिणमन्ततो यथा पुरस्तात् । १५ । नवकृत्वः संपादयन्ति । १६ । अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति महिष्यश्व-मुपसंविश्य । १७ ।

इति सप्तदशी कण्डिका ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामह इत्यभिमन्त्र्याहं स्यां त्वं स्याः सुरायाः कुलजः स्यात्तन्नेमांश्चतुरः पदो व्यतिषज्य शयावहा इति[1] पदो व्यतिषजते[2] । १ । तौ सह चतुरः पदः सं प्र सारयावहा इति पदः संप्रसारयते[3] । २ । सुभगे काम्पीलवासिनीति क्षौमेण वाससाध्वर्यु-र्महिषीमश्वं च प्रच्छाद्य वृषा वामित्यभिमन्त्रयते । ३ । उत्सक्थ्योर्गृदं धेहीति प्रजननेन प्रजननं संधाया[4]म्बे अम्बाल्यम्बिक इति महिष्यश्वं गर्हते । ४ । ऊर्ध्वामेना-मुच्छ्रयतादिति पत्नयो ऽभिमेधन्ते । ५ । त्रिर्महिषी[5] गर्हते । त्रिः पत्नयो ऽभिमेधन्त उत्तरयोत्तरयर्चा[6] । ६ । दधिक्राव्णो अकारिषमिति सर्वाः सुरभिमतीमृच-

१ शयीवह्वीति OPQ. २ Thus P only; ०षजेते the other MSS. ३ ०सारयेते PQS. ४ संनिधाया० OPQ. ५ महिष्यश्वं DE. ६ उत्तरोत्तरयर्चा DE.

मन्त्रतो जपित्वापोहिष्ठीयाभिर्मार्जयित्वा गायत्री त्रिष्टुबिति द्वाभ्यां सौवर्णीभिः सूचीभिर्महिष्यश्वस्यासिपथान्कल्पयति प्राक्क्रोडात्। एवमुत्तराभ्यां राजतीभिर्वावाता प्रत्यक्क्रोडात्प्राङ्नाभेः। एवमुत्तराभ्यां लौहीभिः सीसाभिर्वा परिवृक्ती शेषम्। ७। तूष्णीं तूपरगोमृगयोरसिपथान्कल्पयन्ति। ८। कस्त्वा छ्यति कस्त्वा वि शास्तीत्यश्वस्य त्वचमाच्छ्यति। ९। चन्द्रं नाम[१] मेदः। तदुद्धरति। १०। नाश्वस्य वपा विद्यते। ११। उद्धरतीतरेषाम्। १२। कर्णं[२] छित्त्वा त्यङ्गेषूपसंनह्यति[३]। १३। नाश्वस्य गुदो विद्यते। १४। शृतासु वपासूत्तरत उपरिष्टादग्नेर्वेतसशाखायामश्वतूपरगोमृगाणां वपाः सादयति[४]। १५।

इत्यष्टादशी कण्डिका।

दक्षिणतः प्लक्षशाखास्वितरेषां पशूनाम्। १। पूर्वौ परिवप्य[५]महिमानौ हुत्वाश्वतूपरगोमृगाणां वपाः समवदाय संप्रेष्यति। २। प्रजापतये ऽश्वस्य तूपरस्य

---

१ चन्द्रनाम PS. २ कटं DE, कण्ठं S. ३ ०पनह्यति QS. ४ Q adds पश्चात्.
५ परिवप्यौ Q.

अश्वमेध

गोमृगस्य वपानां मेदसामनुब्रूहि। प्रजापतये ऽश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्य वपानां मेदसां प्रेष्येति संप्रैषौ। चन्द्रवपयोर्मेदसामनुब्रूहि चन्द्रवपयोर्मेदसां प्रेष्येति वा ।३। समवदायेतरेषां वपाः संप्रेष्यति।४। विश्वेभ्यो देवेभ्य उस्राणां छागानां मेषाणां वपानां मेदसामनुब्रूहि। विश्वेभ्यो देवेभ्य उस्राणां छागानां मेषाणां वपानां मेदसां प्रेष्येति संप्रैषौ।५। उत्तरौ परिवप्य-महिमानौ[1] हुत्वा चात्वाले मार्जयित्वाभितो ऽग्निष्ठं ब्रह्मोद्याय पर्युपविशेते[2]। दक्षिणो[3] ब्रह्मा। उत्तरो[4] होता।६। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्येतस्यानुवाकस्य पृष्टानि होतुः प्रतिज्ञातानि ब्रह्मणः।७। ब्रह्मण उदञ्चं विजयं संज्ञापयन्ति।८। प्रजापतये ऽश्वस्य तूपरस्य गोमृगस्यास्थि लोम च तिर्यगसंभिन्दन्तः सूकरविशस[5] विशसतेति संप्रैषवत्कुर्वन्ति।९। अश्वस्य लोहितं स्विष्टकृदर्थं निदधाति।१०। शफं गोमृगकण्ठं[6] च माहेन्द्रस्य स्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति।११। हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इति षट् प्राजापत्याः पुरस्तादभिषेकस्य

---

१ महिमानौ परिवप्यौ OPQ. २ ॰विशेते S. ३ दक्षिणतो OP, दक्षिणतो दक्षिणो S. ४ उत्तरतो DE. ५ सूकरविवसं Q, सूकरशविसे DE, सूकर only S. ६ ॰कर्णं PQ.

जुहोति। अयं पुरो भुव इति षट् च[1] प्राणभृतः। १२। व्याघ्रचर्मणि सिंहचर्मणि वाभिषिच्यते। १३।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

[2]ऋषभचर्माभिषिच्यमानस्योपरि धारयन्ति[3]। १। सहस्रशीर्षा पुरुष इति पुरुषेण नारायणेन सौवर्णेन शतमानेन शतक्षरेण शतकृष्णलेन यजमानस्य शीर्षन्नधिनिदधाति[4]। २। प्रजापतेस्त्वा प्रसवे पृथिव्या नाभावन्तरिक्षस्य बाहुभ्यां दिवो हस्ताभ्यां प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः [5]स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीति महिम्नोः संस्रावेणाभिषिञ्चति। ३। वायव्यैरभिषिञ्चतीत्येके। ४। मधुश्च माधवश्चेति मासनामभिरभिषिच्यमानमभिजुहोति। ५। वसन्ताय स्वाहा ग्रीष्माय स्वाहेत्यृतुभ्यः षट्। ६। वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः। यो अस्माँ अभिदासत्यधरं गमया तमः॥ वि रक्षो वि मृधो नुद वि वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्नमित्रस्याभिदासत इति वैमृधीभ्यां यजमानो मुखं विमृष्टे। ७। ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्तीति

१ DEQ omit च. २ वृषभ० DE. ३ ०स्योपरिष्टाद्धारयति DE.
४ ०भिनिदधाति S. ५ साम्राज्येना० DE.

अश्वमेध

प्राजापत्याभिराप्रीभिरभिषिच्यमानस्य हस्तं गृह्णाति ।८। प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः[१] ॥ प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानां देवानामग्रे यजतं यजध्वम् । स नो ददातु द्रविणं सुवीर्यं रायस्पोषं वि ष्यतु नाभिमस्मे ॥ तवेमे लोकाः प्रदिशो दिशश्च परावतो निवत उद्वतश्च । प्रजापते विश्वसृज्जीवधन्य इदं नो देव प्रति हर्य हव्यमिति षट् प्राजापत्या उपरिष्टादभिषेकस्य जुहोति । ९ । प्राची दिशामिति षट् चापानभृतः । १० । अच[२] यजमानो जागतान्विष्णुक्रमान्क्रामति । ११ ।

इति विंशी कण्डिका ।

पशुकाल उत्तरत उपरिष्टादग्नेर्वैतसे कटेऽश्वं प्राञ्चं यथाङ्गं[३] चिनोति । १ । एवं पुरस्तात्प्रत्यञ्चं तूपरम् । पश्चात्प्राचीनं गोमृगम् । २ । दक्षिणतः प्लक्षशाखास्वितरान्पशूनासादयति । ३ । वपावच्चर्या । ४ । हविष इत्यन्तौ नमति । ५ । आक्रान्वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठमि[४]ति वैतसेन कटेनाश्वतूपरगोमृगान्संवेहु-

१ Q adds इति चतस्रः. २ Q omits अच, S has अथ instead. ३ यथालिङ्गं DEQ. ४ OS add पृथिवी सधस्थं (Taitt. S. 5. 7. 25).

तान्कुत्वेलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेत्यश्वम[1]भि-
जुहोति। ६। अथ कटमनुप्रहरति। ७। ये ऽश्वस्य
हुतस्य गन्धमा[2]जिघ्रन्ति सर्वे ते पुण्यलोका भवन्तीति
विज्ञायते। ८। हविषा प्रचर्याज्यमवदानं[3] कृत्वा
स्तेगान्दंष्ट्राभ्यां मण्डूकाञ्जम्भ्येभिरित्येतैश्चतुर्दशभिरनु-
वाकैः प्रतिमन्त्रं शरीरहोमाञ्जुहोति। ९। दिवाकीर्त्यं
पञ्चदशम्। अरण्येऽनुवाक्यं षोडशम्। द्यौस्ते पृष्ठमि-
त्येतं सप्तदशमाज्येनैव। १०। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान
इत्येतैस्त्रिभिरनुवाकैः षट्त्रिंशतमश्वस्तोमीयाञ्जुहोति
। ११। क्रमैरत्यक्रमीदित्येतां षट्त्रिंशीम्। १२। अष्टा-
दश जुहोतीत्येके। १३। इमा नु कं भुवना सीषधेमेति
द्विपदाः। १४। अन्ततो ऽश्वस्य लोहितेन शृतेन[4]
स्विष्टकृतं यजति। १५।

इत्येकविंशी कण्डिका।

गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। अश्वशफेन
द्वितीयाम्। अयस्मयेन कमण्डलुना तृतीयाम्। १।
पत्नीसंयाजान्तमहः संतिष्ठते। २। श्वो भूते प्रतायते

१ DES omit अश्वं. २ धूममा॰ DE ३ ॰ज्यवदवदामं Q. ४ DES omit
शृतेन.

आश्वमेध

सर्वस्तोमो ऽतिरात्रो बृहत्सामा। ३। पशुकाले गव्यानेकादशिनानालभन्ते प्राजापत्यान्वैश्वदेवान्वा। प्राजापत्यमृषभं तूपरं सर्वरूपं सर्वेभ्यः कामेभ्यो द्वादशमुपालम्भ्यम्। ४। समानमावभृथात्। ५। अवभृथेन प्रचर्यात्रेयं शिपिविष्टं खलतिं विक्लिधं शुक्लं पिङ्गाक्षं तिलकावलमवभृथमभ्यवनीय तस्य मूर्धञ्जुहोति मृत्यवे स्वाहा भ्रूणहत्यायै स्वाहा जुम्बकाय स्वाहेति तिस्रः। ६। तस्मै शतमनोयुक्तं च ददाति। ७। शते चानोयुक्ते चेत्येके। ८। सह पुण्यकृतः पापकृतश्च हस्तसंरब्धा ग्राममभ्युदायन्ति। सर्वे ते पुण्यलोका भवन्तीति विज्ञायते। ९। सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। १०। अथैकेषाम्। रोहिणीरैन्द्रीः सौरीः श्वेताः शितिपृष्ठा बार्हस्पत्याः। ११। अत्र वा दंष्ट्रिन आलभते[4]। १२। छगलः कल्माषः किकिदीविर्विदीगय इति ते त्रयस्त्वाष्ट्राः। १३। पात्नीवत आग्नेय ऐन्द्राग्न आश्विनस्ते विशालयूप आलभ्यन्ते। १४।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

१ °स्तोमाति° DES. २ द्वादशाद्दशु° OPS. ३ Thus S only; all other MSS. have शतमानो°. ४ आलभेत OS, आलभन्ते DE; comp. Taitt. Br. 3. 9. 9. 3.

अथैकेषाम्। त्रैतानां प्रथमजं [1]कालकाभ्रुमश्विभ्यां मध्यमे विशाल[2]यूप आलभते[3]। तेषामेव मध्यमजमूर्जे दक्षिणे। उत्तमजं पृथिव्या उत्तरे। १। तेषां पशुपुरोडाशानमये ऽंहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषं मृगारेष्टिमनुनिर्वपति[4]। २। समानं तु स्विष्टकृदिडम्। ३। अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति यथालिङ्गं याज्यानुवाक्याः। ४। त्रैधातवीययो[5]दवस्यति। ५। तस्यां सहस्रं ददाति। ६। उदवसाय विशालयूपमेके समामनन्ति। ७। तदाहुर्द्वादश ब्रह्मौदनान्संस्थिते निर्वपेद्द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति। ८। तदु तथा न कुर्यात्। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्संस्थिते निर्वपेत्। तेषु व्यहं द्वादशानि शतानि ददाति। ९। पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशुभिः संवत्सरं यजते। १०। अथैकेषाम्। आग्नेया वासन्ताः। ऐन्द्रा[6] ग्रैष्माः। मारुताः पार्जन्या वा[7] वार्षिकाः। ऐन्द्रावारुणाः शारदाः। ऐन्द्राबार्हस्पत्या हैमन्तिकाः। ऐन्द्रावैष्णवाः शैशिराः।

---

१ Sic. काकाभ्रुम॰ S, कालकां बभ्रुम॰ DE. २ विशाख॰ Q. ३ चालभन्ते OP. ४ ॰निर्वपन्ति DEO. ५ त्रैधातवीये॰ OQ. ६ ऐन्द्राग्ना DES. ७ DE QS omit वा.

अथैकेषाम्। त्रैतानां प्रथमजं [1]कालकाभ्रुमश्विभ्यां मध्यमे विशाल[2]यूप आलभते[3]। तेषामेव मध्यमजमूर्जे दक्षिणे। उत्तमजं पृथिव्या उत्तरे। १। तेषां पशुपुरोडाशानग्नये ऽंहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषं मृगारेष्टिमनुनिर्वपति[4]। २। समानं तु स्विष्टकृदिडम्। ३। अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति यथालिङ्गं याज्यानुवाक्याः। ४। त्रैधातवीययो[5]दवस्यति। ५। तस्यां सहस्रं ददाति। ६। उदवसाय विशालयूपमेके समामनन्ति। ७। तदाहुर्द्वादश ब्रह्मौदनान्संस्थिते निर्वपेद्द्वादशभिर्वैष्टिभिर्यजेतेति। ८। तदु तथा न कुर्यात्। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्संस्थिते निर्वपेत्। तेषन्वहं द्वादशानि शतानि ददाति। ९। पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशुभिः संवत्सरं यजते। १०। अथैकेषाम्। आग्नेया वासन्ताः। ऐन्द्रा[6] ग्रैष्माः। मारुताः पार्जन्या वा[7] वार्षिकाः। ऐन्द्रावारुणाः शारदाः। ऐन्द्राबार्हस्पत्या हैमन्तिकाः। ऐन्द्रावैष्णवाः शैशिराः।

---

१ Sic. काकाभ्रुम॰ S, कालकां बभ्रुम॰ DE. २ विशाख॰ Q. ३ आलभन्ते OP. ४ ॰निर्वपन्ति DEO. ५ त्रैधातवीयो॰ OQ. ६ ऐन्द्राग्ना DES. ७ DE QS omit वा.

पुरुषमेध, सर्वमेध

११। संवत्सराय निवक्षस इति द्वयोर्द्वयोर्मासयोः पशुबन्धेन यजते। १२। संतिष्ठते ऽश्वमेधः। १३।

इति त्रयोविंशी कण्डिका।

पञ्चाहः पुरुषमेधः। १। ब्राह्मणो राजन्यो वा यजेत। २। ओजो वीर्यमा[1]प्नोति। सर्वा व्युष्टीर्व्यश्नुते। ३। एकादशसु यूपेष्वेकादशाग्नीषोमीयाः। ४। पञ्चशारदीयवदहानि[2]। अग्निष्टोमो वोपोत्तमः। ५। देव सवितः॥ तत्सवितुः॥ विश्वानि देव सवितरिति तिस्रः सावित्रीर्हुत्वा मध्यमे ऽहन्पशूननुपाकरोति। ६। द्वयानेकादशिनानुपाकृत्य पुरुषान्। ७। ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभत इत्येतद्यथासमाम्नातम्। ८। तान्यूपान्तरालेषु धारयन्ति। ९। उपाकृतान्दक्षिणतो ऽवस्थाय ब्रह्मा सहस्रशीर्षा पुरुष इति पुरुषेण नारायणेन परा चानुशंसति। १०। पर्यग्निकृतानुदीचो नीत्वोत्सृज्याज्येन तद्देवता आहुतीर्हुत्वा द्वयैरैकादशिनैः संस्थापयति[3]। ११। दक्षिणाकाले यद्ब्राह्मणानां दिक्षु वित्तं तत्सभूमि ददाति यथाश्वमेधे। १२। ब्राह्मणो यजमानः सर्व-

१ वन्नमा० DE. २ ०सत्यश्चाचानि S. ३ ०यन्ति OP.

वेदसम् ।१३। एतस्मिन्नेवाहन्यश्वमेधवदभिषेकः। १४। एकादशानूबन्ध्याः सौरीर्वैश्वदेवीः प्राजापत्या वा। १५। त्रैधातवीययोदवसाय पृथगरणीष्वग्नीन्समारोप्योत्तर[1]-नारायणेनादित्यमुपस्थायारण्यमवतिष्ठेत[2] । १६। ग्रामं वा प्रविश्य त्रैधातवीयया यजेत । १७ !

इति चतुर्विंशी कण्डिका।

सौत्रामण्या मैत्रावरुण्या चामिक्षया साकंप्रस्थायीयेन पञ्चबिलेन चरुणा पञ्चशारदीयेनेति । १ । पञ्चबिलस्य चरोर्विज्ञायते। आज्य आग्नेयः पूर्वस्मिन्बिले। दधन्यैन्द्रो दक्षिणे । शृते प्रतिदुहि नीतमिश्रे वा वैश्वदेवः पश्चिमे। अप्सु मैत्रावरुण उत्तरे। पयसि बार्हस्पत्यो मध्यमे । २ । सर्वमेधो दशरात्रः । ३ । राजा यजेत यः कामयेत सर्वमिदं भवेयमिति । ४। एकशतविधोऽग्निः । ५ । अग्निष्टुदग्निष्टोमः प्रथममहः । सर्वमाग्नेयं भवति । ६ । इन्द्रस्तुदुक्थ्यो द्वितीयः । सर्वमैन्द्रम् । ७ । सूर्यस्तुदुक्थ्यस्तृतीयः । सर्वं सौर्यम् । ८ । वैश्वदेव उक्थ्यश्चतुर्थः । सर्वं वैश्वदेवम् । ९ । आश्वमेधिकं मध्यमं पञ्चममहः । तस्मिन्नश्वं मेध्यमालभते ।

---

[1] ०न्तरेण QS. [2] ०मुपतिष्ठेत DEP.

पुरुषमेध, सर्वमेध

१०। पौरुषमेधिकं मध्यमं षष्ठम्। तस्मिन्पुरुषान्। ११। अप्तोर्यामः सप्तमः। तस्मिन्सर्वान्मेध्या[1]नालभते। १२। वपा वपावतां जुहोति। त्वच उत्कृत्यावपानाम्[2]। १३। शुष्कानार्द्रांश्चौषधिवनस्पतीन्संवृश्च्या[3]हवनीये ऽनुप्रकिरन्ति। १४। प्रातःसवने सन्नेषु नाराशंसेष्वन्नमन्नं जुहोति। १५। [4]सर्वस्याप्त्यै सर्वस्यावरुद्ध्या इति विज्ञायते। १६। एवं माध्यंदिने तृतीयसवने च। १७। अष्टमं त्रिणवम्। १८। नवमं त्रयस्त्रिंशम्। १९। विश्वजित्सर्वपृष्ठो ऽतिरात्रो दशममहः। २०। दक्षिणाकाले यद्ब्राह्मणानां दिक्षु वित्तं तत्सभूमि सपुरुषं ददाति यथाश्वमेधे यथाश्वमेधे। २१।

इति पञ्चविंशी कण्डिका।

इति विंशः प्रश्नः॥

---

१ ०न्मेधा० PQ. २ उत्कृत्य वपानां QS. ३ ०न्त्संवृश्च्या० DE, ०न्त्संवृच्या० OP.
४ OP add सर्वं जुहोति.

ओम् ॥

द्वादशाहेन प्रैव जायते ऽभि स्वर्गं लोकं जयत्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठति । १ । साग्निचित्यो भवति । २ । सत्त्रमहीनश्च । ३ । दीक्षितमदीक्षिता याजयेयुरहीने । एत एवर्त्विजो यजमानश्च सत्त्रे । ४ । तस्माद्द्वादशाहेन न याज्यं पाप्मनो व्यावृत्त्या इति विज्ञायते । ५ । ऋध्नोति यो द्वादशाहेन यजते । ६ । ऋध्नोति यः प्रतिगृह्णातीत्येके । ७ । ऋत्विजो यजमानं चाधिकृत्य वदति । ८ । पीवा दीक्षते । कृशो यजते । यदस्याङ्गानां मीयते जुहोत्येव तदिति विज्ञायते । ९ । यो ऽतपस्वी स्यादसंश्लिष्टो ऽस्य यज्ञः[1] स्यात् । तपस्वी स्यात् । यज्ञमेव तत्संश्लेषयत इति विज्ञायते । १० । एको द्वादशाहेन यजेत[2] । त्रयः षड् द्वादश त्रयोदश वा । ११ । तेषामुप[3]सत्सु त्रयोदशं दीक्षयन्ति[4] । १२ । तस्माद्द्वादशाहे त्रयोदशेन न ब्रह्मणा भवितव्यमित्येके । १३ । पञ्च-

---

१ All MSS. omit the Visarga. २ यजते DEQ. ३ तेषामेवोप॰ DES.
४ दीक्षेत DES. These MSS. insert the following sentence here: यज्ञमेव तत्संभरतीति [संभवेदिति DE] विज्ञायते.

द्वादशाह

दश दीक्षेरन्नर्धमासायतनाः । सप्तदश प्रजाकामाः पशुकामा वा । एकविंशतिं प्रतिष्ठाकामा रुक्कामा वा । त्रिंशतं मासायतनाः । त्रयस्त्रिंशतमोजस्कामा वीर्यकामा वा । चत्वारिंशतं यज्ञकामाः । चतुश्चत्वारिंशतमिन्द्रियकामाः । अष्टाचत्वारिंशतं पशुकामाः । १४ । अपरिमिता दीक्षेरन्नित्यन्ततो वदति । १५ । ये ऽन्ये सप्तदशभ्यो वादा अहीन एव ते स्थानिनः । १६ । सप्तदशानामेव [1]याथाकामी । १७ । सर्वे याजमाने स्थानिनः । १८ । सर्वे याजमानं कुर्युर्यत्किंचार्त्विज्येनाविबाधकम् । १९ । विबाधमान आर्त्विज्यं[2] बलीयः । २० ।

इति प्रथमा कण्डिका ।

सर्वे इष्टप्रथमयज्ञाः । अपि वा गृहपतिरेव । १ । गृहपतेरेव[3] परार्थानि[4] यथा यूपाञ्जनमृतुयाज्येति । २ । गृहपतेरेव सामिधेनीकल्पेनावदानकल्पेनेति[5] प्रक्रामेयुर्यानि चान्यान्येवंरूपाणि स्युः । ३ । त्वं वरुण इति वसिष्ठराजन्यानां परिधानीया । ४ । आजुहोतेतीतरेषां गोत्राणाम् । ५ । नाराशंसो द्वितीयः प्रयाजो

१ Thus PS only ; the other MSS. have यथा॰. २ ॰मानमार्त्विज्यं DE. ३ ॰पतिरेव QS. ४ परार्था Q. ५ Q omits इति.

वसिष्ठशुनकानाम् । ६ । तनूनपादितरेषां गोत्राणाम् । ७ । शिशिरे दीक्षन्ते वसन्त उत्तिष्ठन्ति[१] । ८ । शिशिरे वा एतस्य प्रयाणं[२] वसन्त उत्थानम् । ९ । ऋध्नोति य एवंविद्वाञ्छिशिरे दीक्षते वसन्त उत्तिष्ठत[३] इति विज्ञायते । १० । षड् व्युष्टाश्चैत्रस्यापूर्यमाणपक्षस्याथ[४] दीक्षेरन् । ११ । सावित्राणि होष्यमाणा निर्मथ्य संनिवपेरन् । ततो विनिवपेरन् । १२ । पञ्चपशुभिर्यक्ष्यमाणाः संनिवपेरन् । ततो विनिवपेरन् । १३ । दीक्षिष्यमाणाः संनिवपेरन् । १४ । तेषामेत[५]त्संन्युप्ता एवाग्नयो भवन्त्योदवसानीयायाः । १५ । अध्वर्युर्गृहपतिं दीक्षयित्वा ब्रह्माणं दीक्षयति । तत उद्गातारम् । ततो होतारम् । १६ । ततस्तं प्रतिप्रस्थाता दीक्षयित्वार्धिनो दीक्षयति । १७ । ततस्तं नेष्टा दीक्षयित्वा तृतीयिनो दीक्षयति । १८ । ततस्तमुन्नेता दीक्षयित्वा पादिनो दीक्षयति । १९ । ततस्तं प्रतिप्रस्थाता दीक्षयति । २० ।

इति द्वितीया कण्डिका ।

---

१ ०न्ते DE. २ Thus S only in accordance with Kâṭhaka 34. 9; प्रायणं PQ, प्रावणं O, प्राणं DE. ३ OPQ omit वसन्त उत्तिष्ठत. ४ ०पक्षस्य वा S. ५ तेषामेवैत० Q.

द्वादशाह

अन्यो वा ब्राह्मणः। १। दीक्षित आ तन्त्रीभावाद्देकैकमपवर्जयति। २। एवमनुपूर्वा एवैषां[1] याजमाना[2] धर्मा ये केचाविभविनः[3]। ३। नानागोत्रव्यवायाद्देव समानगोत्राणामार्षेयवरणमभ्यावर्ततेत्येकम्। व्यवेते ऽपि तन्त्रमेवेत्य[4]परम्। ४। सद्यो दीक्षामेके समामनन्ति। अन्वहं दीक्षामेके। ५। द्व्यहे दीक्षेत त्र्यहे दीक्षेतेत्येवं कामत्या[5] द्वादशाहात्। ६। [6]उपदीक्षमाणे सर्वं सदीक्षणीयमावर्ततेत्याश्मरथ्यः। ७। अग्नीनुपन्यु[7]प्यात्मसंस्कारेणैव प्रतिपद्येत[8] तन्त्रमाहुतयः स्युरित्यालेखनः। ८। पत्नीनामेव स्थाने पत्नीर्दीक्षयन्ति। ९। तासां [9]याजमानैरेव धर्मानुपूर्व्यं व्याख्यातम्। १०। अध्वर्युं दीक्षिता अन्वारभन्ते। दीक्षितान्पत्नयः। ११। अथ समन्वारब्धेषु गार्हपत्ये जुहोत्यपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु॥ पर्णं वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः स्वाहेति। १२। कृते पत्नीभ्य इतरयोः। १३।

इति तृतीया कण्डिका।

---

१ एवैतेषां Q. २ यजमाना DEQ. ३ ॰विभाविनः DE, ॰विसादिनः P. ४ तन्त्रं स्यादित्य॰ DE. ५ ॰वमाक्रामत्या Q. ६ उपरि दी॰ DES. ७ ॰बुपसंन्यु॰ S. ८ ॰पद्यते DE. ९ Thus S only; the other MSS. have यज॰.

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरानिति दक्षिणाग्नौ । १ । इदमू नु श्रेयोऽवसानमागन्म यज्ञोजिद्धनजिदश्वजिद्यत् ॥ पर्णं वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः स्वाहेत्याहवनीये। २। द्वादशाहं दीक्षिता भवन्ति। ३। न सनीहारान्प्रहिण्वन्ति सत्त्रे । ४। प्रायणीयया प्रचर्य राजानं क्रीत्वोपनह्य निदधाति द्वादशाहायातम् । ५। षोडशिवत्सोमक्रयणी। ६। उपसत्सु द्वादशाहे संभारयजूंषि व्याचष्टे। ७। यजमानं वाचयतीत्येके । ८। द्वादशोपसदः । ९ । चतुरहंचतुरहमेकैकेनोपसन्मन्त्रेण जुहोति । १० । [१]अनूपसदमग्निं चिनोति । ११ । द्यहंद्यहमेकैका चितिः । १२ । चतुरहमुत्तमा[२] । १३ । चतुस्तनं त्रिस्तनं द्विस्तनमेकस्तनमिति त्र्यहंत्र्यहं व्रतानि । १४ । य एषां व्रतमिच्छेदभिपूरयितुं[३] दध्न एकं स्रुवमुन्नीय नापरमुन्नयेत । १५ । एकविंशतिच्छदिः[४] सदः । १६ । संतृण्णे अधिषवणफलके भवतः । १७ । ऋजुरुपवसथः । १८ ।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

१ अनुप० DEOQ. २ चतुर उत्तमा DES. ३ ०भिधारयितुं DES.
४ All MSS., except P, omit the Visarga.

द्वादशाह

श्वो भूते प्रतायते ज्योतिष्टोमः । १ । वैश्वानरः प्रायणीयो ऽतिरात्रः । २ । समानमा रात्र उपावहरणात् । ३ । यावन्तमेकस्मा अह्न आप्तं मन्यते । ४ । तमन्यस्मिन्वासस्युपनह्य प्रत्युपनह्येतरमुपावहरति । ५ । एवमहरहस्तन्त्रमग्नेर्योगविमोकौ । ६ । प्रथमे ऽहनि[1] युनक्ति । उत्तमे[2] विमुञ्चति । ७ । अन्वहमेके योगविमोकौ समामनन्ति । ८ । दक्षिणाकाले ऽन्वहं द्वादशानि शतानि ददात्यहीने । ९ । सत्त्रे तु[3] दाक्षिणौ होमौ[4] हुत्वेदमहं मां कल्याण्यै कीर्त्यै स्वर्गाय लोकाय दक्षिणां नयामीति यजमानाः कृष्णाजिनानि धून्वन्त[5] उदञ्चो दक्षिणापथेनातियन्ति । १० । एवमहरहः । ११ । उत्तम एवाहनि सत्त्राणि विसृजन्ते । १२ । कृष्णविषाणाश्च प्रविध्यन्ति । १३ । पूर्वस्मिन्नेवाहन्युत्तरस्मा अह्ने वसतीवरीर्यज्ञायज्ञियं प्रति गृह्णाति । १४ । वर्तमान एवातिरात्र[6] उत्तरस्मा अह्ने पयांसि विशास्ति । १५ । यत्र मैत्रावरुणस्याभिजानाति श्वःसुत्यामिन्द्राग्निभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोम्येभ्यः[7]

---

१ Q omits ऽहनि. २ DES add ऽहनि. ३ DE omit तु. ४ DE omit होमौ. ५ धुन्वन्त DE. ६ वर्तमानातिरात्र DES. ७ Corrected; सोमेभ्यः DES, सोमपेभ्यः twice P, omitted in OQ. Comp. Âśval. S'rautas. 6. 11. 16.

सोमपेभ्यः सोमं प्रब्रूतात्सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयेति ।१६।

इति पञ्चमी कण्डिका।

तदाग्नीध्र आग्नीध्रागारं प्रविश्य संप्रेष्यति श्वःसुत्यामिन्द्राग्निभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सोम्येभ्यः[१] सोमपेभ्यः[२] सोमं प्रब्रवीमि सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वयेति।१। स वै खलु श्वःसुत्यामिति ब्रूयादि[३]त्याश्मरथ्यः। अद्यसुत्यामित्यालेखनः।२। तत ऊर्ध्वं श्वःसुत्यामित्येव ब्रूयात्।३। पत्नीसंयाजान्तमहः संतिष्ठते।४। संस्थिते ऽहनि ब्रह्मा वाचं विसृजते।५। परिहरन्ति पत्नीभ्य उदकम्।६। यन्ति समिद्धाराः।७। एत्याहवनीये ऽभ्यादधति[४]।८। एवमहरहः।९। तदानीमेव चिवृतमग्निष्टोमं रथंतरसामानमुपयन्ति।१०। रथशब्देन माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति।११। [५]शब्दो मन्त्रस्थाने भवति।१२। श्वो भूते पञ्चदशमुक्थ्यं बृहत्सामानमुपयन्ति।१३। दुन्दुभिशब्देन माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति।१४। यद्यु वै स्तनयित्नुः[६] स्यात्स एव

१ Corrected; सोमेभ्यः DES, omitted in the other MSS. २ DE omit सोमपेभ्यः. ३ ब्रूतामि॰ Q. ४ ऽभ्यादधाति Q. ५ Sûtras 12–14 are missing in OQ. ६ All MSS. omit the Visarga.

द्वादशाट्ट

स्याच्छब्दो मन्त्रस्थाने[1]। १५। श्वो भूते सप्तदशमुक्थ्यं वैरूपसामानमुपयन्ति। १६। बर्हिः[2]स्थान आधावेन माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति। १७। उपाकृतं सामाप्रस्तुतं भवति। १८। अथोद्गाताधावेनाधूनुते। १९।

इति षष्ठी कण्डिका।

श्वो भूत एकविंशं षोडशिनं वैराजसामानमुपयन्ति।१। न्यूङ्खमेतदहर्भवति।२। बर्हिः[2]स्थाने ऽरणीभ्यां[3] माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति।३। उपाकृतं सामाप्रस्तुतं भवति।४। अथोद्गातुर्दक्षिणमूरुमवकाभिः प्रच्छाद्य[4] तस्मिन्नग्निं मन्थति।५। तं जातमुद्गाताभिहिङ्कृत्य प्रस्तोत्रे प्रयच्छति। तं स्तो ऽध्वर्यवे।६। [5]तमध्वर्युरुत्तरेण धिष्णियान्पर्याहृत्याहवनीये प्रहृत्य[6] प्रेद्धो अग्ने दीदिहीति विराजाभिजुहोति।७। श्वो भूते त्रिणवमुक्थ्यं शाक्वरसामानमुपयन्ति।८। बर्हिः[7]स्थाने ऽद्भिरवकावास्ताभिर्मा[8]हेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति।९। उपाकृतं सामाप्रस्तुतं भवति।१०। अथ तिस्रः सहर्षभा अग्रेण सदो ऽपरेणाग्नीध्रमुदीचीनं [9]दक्षिणापथेनाति-

१ DEOS add भवति.　२ All MSS. omit the Visarga.　३ ऽरणिभ्यां OP.
४ ०मूरुमपोच्छाद्य Q.　५ DES omit तम्.　६ प्रहरति DE.　७ All MSS. omit the Visarga.　८ ०वकास्ताभिर्मा० QS.　९ ०दीचौरद० OQ.

यन्ति। ११। श्वो भूते त्रयस्त्रिंशमुक्थ्यं रैवतसामान-मुपयन्ति। १२। न्यूङ्खमेतदहर्भवति। १३। स्वयमध्व-र्युर्ऋतुयाजं यजति। स्वयं गृहपतिः। १४। अध्वर्यू यजतं गृहपते यजेत्यभिज्ञायाध्वर्युर्हविर्धानं प्रविश्य[1] प्रैषोत्तरयर्चा यजति। ऋगुत्तरेण वा प्रैषेण। १५। अश्विना पिबतं सुतं दीद्यग्नी शुचिव्रता। ऋतुना यज्ञ-वाहसा॥ ऋतुना सोमं पिबतं वौषडिति यद्यव्यूढः। १६। व्यूढे त्ववार्श्वमद्य यय्यं नृवाहणं रथं युञ्जाथा-मिह वां विमोचनम्। पृङ्क्तं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू॥ ऋतुना सोमं पिबतं वौषडिति तस्य प्रचरितं मरुत्वतीयैर्भवति। १७।

इति सप्तमी कण्डिका।

अगृहीतो[2] माहेन्द्रः। १। अथ[3] प्रतिप्रस्थातोत्तरे-णाग्नीध्रमुदीचीं तन्तिं[4] वितत्य तस्यां वत्सान्बध्नाति। २। दक्षिणेन मार्जालीयं मातॄरुपरुन्धन्ति। ३। बर्हिः[5]-स्थाने ऽद्भिर्दूर्वावास्ताभिर्माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति। ४। उपाकृतं सामाप्रस्तुतं भवति। ५। अथैतान्वत्सा-न्मातृभिः संसृज्य सांवाशिनं[6] कुर्वन्ति। ६। ता अग्रेण

---

१ गत्वा DES. २ आगृहीता DE. ३ ततः DES. ४ तन्त्रीं DE, तन्तिं Q, ततं O. ५ All MSS. omit the Visarga. ६ सांकाशिनं OS, सांवासिनं DE.

द्वादशाह

सदो ऽपरेणाग्नीध्रमुदीचीनं[1] दक्षिणापथेनातिविच्छयन्ति[2]।७। संतिष्ठते पृष्ठ्यः[3] षडहः।८। संस्थिते घृतं मधु वा प्राश्नन्ति।९। यथोहुषो वहं प्रत्यञ्ज्यात्ताहक्तदिति विज्ञायते।१०। ततस्त्रींश्छन्दोमानुकथ्यानन्वहमुपयन्ति। चतुर्विंशं चतुश्चत्वारिंशमष्टाचत्वारिंशमिति।११। रथंतरसामा प्रथमः। बृहद्रथंतरसामा द्वितीयः। बृहत्सामा तृतीयः।१२।

इत्यष्टमी कण्डिका।

ततो दशममहरविवाक्यमुपयन्ति। चतुर्विंशमग्निष्टोमं रथंतरसामानम्।१। नात्र कश्चन कस्मैचनोपहताय व्याहते।२। ये बाह्या दशीकवः[4] स्युस्ते विब्रूयुः।३। यदि तत्र न विन्देयुरन्तःसदसाद्व्युच्यम्।४। यदि तत्र न विन्देयुर्गृहपतिना व्युच्यम्।५। तद्व्युच्यमेवेत्यन्ततो वदति।६। अनुष्टुभा व्याहेति विज्ञायते।७। अनुष्टुभमुक्त्वाथ तद्ब्रूयात्।८। यस्मिन्नुपहतः[5] स्याद-

१ °दीचीर्द° Q, °दीचीरद° OP; comp. above 7. 11. २ °विछंति DE, °विक्र्यंति PS, °विलपन्ति Q; the root which is used here (विछ्, विच्छयति) is registered in the Dhâtupâṭha, but hitherto not met with in literature. ३ DEP omit the Visarga. ४ All MSS. omit the Visarga. ५ All MSS., except P, omit the Visarga.

नुष्टुभा वा एत[1]त्संपादयति। ९। द्वयोरेतदहः समिध आहरन्ति। नित्या औदुम्बरीश्च। १०। अभ्यादधति[2] नित्याः। ११। उत्तरेणाहवनीयमौदुम्बरीरु[3]पसादयन्ति। १२। अथ समन्वारब्धेषु द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति॥ अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा सूर्यः सह। ता नो हिन्वन्त्वध्वरम्॥ इह रतिरिह रन्तिरिह रमतिरिह रमध्वमिह वो रमतिः[4] स्वाहेति। १३। उपसृजन्धरुणमित्येताभ्यामथाहवनीयं गत्वा। १४। अतिच्छन्दसोपतिष्ठन्ते [5]ऽयं सहस्रमानवो[6] दृशः[7] कवीनां मतिर्ज्योतिर्विधर्म[8]। ब्रध्नः समीचीरुषसः समैरयत्[9]। अरेपसः समोकसः[10] सचेतसः सरेतसः[11] स्वसरे मन्युमन्तश्चिदा कोरि[12]ति। १५।

इति नवमी कण्डिका।

ततः प्राजापत्याय मनोग्रहाय संप्रसर्पन्ति। १। प्रस्तुतेषूपांशुपात्रेण गृह्णात्यनया त्वा पृथिव्या पात्रेण

१ नत् OPQ. २ ०दधाति DE. ३ ०म्बरीमु० PQS. ४ रति[:] OP; all MSS. omit the Visarga. ५ The following quotation is in a somewhat corrupt form taken from Atharvaveda 7. 22. 1, 2. ६ सहस्रमा नो Ath. ७ दृशं Q, दृशे Ath. ८ विधर्मणि Ath. ९ ०यन् Ath. १० Missing in Ath. and DE. ११ Missing in Ath. १२ मन्युमत्तमाश्चिते गोः Ath.

समुद्रं रसया प्रजापतये जुष्टं गृह्णामीति।२। आका-शाद्गृह्णीयादित्येकम्। तार्तीयसवनिकस्य सोमस्य परि-शाययेद्यावन्तमेकस्मै चमसगणाय सग्रहायाप्तं[1] मन्ये-तेत्यपरम्।३। मनसा स्तोत्रोपाकरणः प्रस्ताव उद्गीथः प्रतिहारश्च।४। मनसा तिसृणां सर्पराज्ञीनां षट्कृत्वः प्रतिगृणाति[2] यद्यर्धर्चशः शंसति। नवकृत्वो यदि पच्छः।५। होता चतुर्होतॄन्व्याचष्टे।६। ओमिति दशहोतुः प्रतिगरः। तथेति चतुर्होतुः। ओमिति पञ्चहोतुः। तथेति षड्ढोतुः। अरात्स्म होतरिति सप्तहोतुः।७। मनसा श्रुतप्रत्याश्रुते याज्या वषट्कारानुवषट्कारौ च[3]।८। मनसा हुत्वा हरति भक्षम्।९। ते यत्समीक्षन्ते स समुपहवः[4]।१०। मनसा भक्षयन्ति।११। ब्रह्म-वाद्यं वदन्तीति विज्ञायते।१२। विनिविश्य कथा स्यादित्येकम्। गृहपतिमेव महर्त्विजः पर्युपविश्य पृच्छेयुरित्यपरम्।१३। [5]तमध्वर्युः पृच्छति।१४।

इति दशमी कण्डिका।

यद्दशहोतारः सत्त्रमासत केन ते गृहपतिनार्ध्नु-वन्केन प्रजा असृजन्तेति।१। प्रजापतिना वै ते गृह-

१ DE (and S on the margin) add राजानं. २ ॰गृह्णाति OP, ॰गृह्णा-मीति Q. ३ DES omit च. ४ उपहवः DES. ५ Q omits तम्.

पतिनार्ध्नुवंस्तेन प्रजा असृजन्तेति प्रतिवचनः ।२।
ब्रह्मा पृच्छति यच्चतुर्होतारः सत्त्रमासत केन ते गृह-
पतिनार्ध्नुवन्केनौषधीरसृजन्तेति । ३। सोमेन वै ते
गृहपतिनार्ध्नुवंस्तेनौषधीरसृजन्तेति प्रतिवचनः ।४।
होता पृच्छति यत्पञ्चहोतारः सत्त्रमासत केन ते गृह-
पतिनार्ध्नुवन्केनैभ्यो लोकेभ्यो ऽसुरान्प्राणुदन्त केनैषां
पशूनवृञ्जतेति ।५। अग्निना वै ते गृहपतिनार्ध्नुवंस्ते-
नैभ्यो लोकेभ्यो ऽसुरान्प्राणुदन्त तेनैषां पशूनवृञ्जतेति
प्रतिवचनः ।६। होत्रकाः पृच्छन्ति यत्षड्ढोतारः सत्त्र-
मासत केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन्केनर्तूनकल्पयन्तेति ।७।
धात्रा वै ते गृहपतिनार्ध्नुवंस्तेनर्तूनकल्पयन्तेति प्रति-
वचनः ।८। उद्गाता पृच्छति[1] यत्सप्तहोतारः सत्त्रमासत
केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन्केन सुवरायन्केनेमांल्लोकान्स-
मतन्वन्निति । ९ । अर्यम्णा वै ते गृहपतिनार्ध्नुवंस्तेन
सुवरायंस्तेनेमांल्लोकान्समतन्वन्निति प्रतिवचनः ।१०।
अपि वा यदे[2]वैतत्तूष्णीकं[3] मानसं तस्यैष वादः ।११।
यदा होता चतुर्होतॄन्व्याचष्टे ।१२। प्रजापतिं परिवद-
न्तीति विज्ञायते ।१३।

इत्येकादशी कण्डिका ।

१ उद्गातार[:] पृच्छन्ति DE. २ यदे॰ DEPS. ३ ॰तूष्णीं DES.

द्वादशाह

अकुशलो वा अयं प्रजापतिर्यो दंशमशकान्ससृजे[1]
य[2] स्तेनानिति प्रजापतिपरिवादः।१। अपि वा प्रजा-
पतिपरिवादान्मन्त्रानधीयते।२। ते प्रत्येतव्याः॥ यद-
रण्यानि प्रजापतिः[3] पुरश्च ससृजे[4] गिरीन्[5]। कर्तानि[6]
च न तद्भद्रं यद्भद्रं तन्न[7] आसुव॥ यदूषा[8] तमसा युक्ता
दिने तेक्ष्णिष्ठमातपत्। अभ्रश्चात्य[9]ति[10]घर्मश्च तथा
तप्ते प्रजापतेः॥ [11]यत्स्तेनान्यद्वृकान्दंशान्मशकान्यदघा-
यवः। तदु ते वृजिनं त्वेतद्व्रतमेतन्न मे मतम्[12]॥ प्रजा-
पतिं दशममहर्भजध्वं मतिं कवीनामृषभं जनानाम्।
स सुष्टुतिं सुद्रविणं दधानः पूतो विपाप्मा विजहाति
लोक इति।३। अथ वरं वृणीते[13]ऽदो नोऽस्त्विति
यत्कामयते[14]। उत वै[15] ब्राह्मणो ऽनेक[16]कामो भवति
।४। भूर्भुवः सुवः सुप्रजाः प्रजया भूयासं सुवीरो वीरैः
सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैरित्येतद्विदधाति।५।
चतुर्होतॄन्व्याख्याय द्वारौ संवृत्य यथाधिष्ण्यं पत्नी-
र्व्यासाद्याथाभ्यो वाचमुपाकरोति।६। इह धृतिरिह

---

१ ०न्मृच सृजे DEQ. २ Thus S only; त्यद्य Q, द्य the other MSS. ३ ०पतेः OPQ. ४ Thus S only; all other MSS. have सद्दजो. ५ गिरः QS, रः only OP. ६ कर्तव्यानि Q, कीर्तन S. ७ तन्न PQ. ८ Thus all MSS. ९ ०प्य० DES. १० ०धि० OP. ११ य स्ते० DEOP. १२ ०द्रतं वे तन्वते मतिं OP. १३ वृणुते Q. १४ Thus S only; all other MSS. have ०यंते. १५ उतेव वै DES. १६ नैक० Q.

स्वधृति[1]रिह रन्तिरिह रमतिरित्यौदुम्बरीं परिषज्यो-
दरैरुपस्पृशन्तो[2] वाग्यतास्तिष्ठन्ति । ७ । अधिवृक्षसूर्ये
प्राञ्चः समन्वारब्धाः सर्पन्ति । ८ । युवं तमिन्द्रापर्वता
पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिद्धतं वज्रेण तंतमि-
द्धतम् । दूरे चत्ताय छन्त्सद्गहनं यदिनक्षत् । अस्माकं
शत्रून्परि शूर विश्वतो दर्मा दर्षीष्ट विश्वत इत्युत्तरेण
हविर्धानं दक्षिणैर्हस्तैः कटांस्तेजनीर्वा निषेवमाणाः
प्राञ्चो गत्वा पञ्च वचांसि व्याहरन्ति वाग्वागै[3]तु
वागुपैतु वाक् समैतूप मैतु वाग्भूर्भुवः सुवरिति । ९ ।
अह्ना रात्रिं ध्यात्वाधिवृक्षसूर्ये सुब्रह्मण्यया वाचं
विसृज्यौदुम्बरीः समिध आदधाति[4] । १० । संतिष्ठते
दशममहः । ११ ।

इति द्वादशी कण्डिका ।

प्रायणीयवदुदयनीयमुपयन्ति । १ । नात्राहीनसंत-
तयो भवन्ति । २ । यत्पूर्वस्मिन्नहन्युत्तरस्मा अह्ने क्रियते
ता अहीनसंततयः । ३ । सत्त्वं चेद्वपनकाले सशिखानि
वपन्ते[5] । ४ । उदवसानीययेष्ट्वान्यान्टत्विजो वृत्वा पृष्ठ-
शमनीयेन यजन्ते[6] ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टोमेन सहस्र-

---

१ विधृति॰ OQ. २ ॰स्पृशंत्यो DES. ३ वाग् once only DE. ४ आद-
धति QS. ५ प्रवपन्ते Q. ६ यजेत S.

दक्षिणेन । ५ । अथ ग्रहक्लृप्तिः । ६ । प्रायणीयोदयनीययोर्दशमे ऽहन्निति पृश्निप्राणग्रहान्गृह्णाति । व्यतिषङ्गं सोममानैः । ७ । प्राकृतं यजुर्मानमनुद्रुत्य वायुरसि प्राणो नामेति दशभिः पृश्निग्रहाणां मन्त्रैर्दश मानानि मिमीते । ८ । उत्तरं यजुर्मानमनुद्रुत्यायं पुरो भुव इति दशभिः प्राणग्रहाणां मन्त्रैर्दश मानानि मिमीते । ९ । एवमुत्तराणि मानानि व्यतिषजति । १० । नवनवांशवो दश मन्त्राः । ११ । अपि वा नवभिर्नवभिर्मिमीते । १२ । अवशिष्टा विकल्पार्थाः । १३ । अपि वा मानमनुद्रुत्य पृश्नी अथ[1] प्राणेन निवपेत् । १४ । अथ प्राणं मानं पृश्निभ्यां[2] निवपेत् । १५ । अथ पृश्नी[3] प्राणं[4] मानेन निवपेत् । १६ । एवं विहितावुत्तरौ पर्यायौ । १७ । यः प्रथमः स चतुर्थः । यो द्वितीयः स पञ्चमः । १८ । नवनवांशून्गृह्णाति । १९ । उत्तरेषु त्रिषु पृष्ठ्याहःसु त्रीनतिग्राह्यान्गृह्णाति । २० । आग्नेयमेकविंश ऐन्द्रं त्रिणवे सौर्यं त्रयस्त्रिंशे पूर्वस्मिंस्त्र्यहे वाजसनेयिनः समामनन्ति । २१ । यत्र गौरिवीतं साम तद्वह्नतिग्राह्यान्गृह्णाति । २२ ।

इति त्रयोदशी कण्डिका ।

१ पृश्नि अथ P, पृश्न्यथ O, पृश्निरथ DES. २ पृश्नीभ्यां QS. ३ Thus S only; all other MSS. have पृश्नि. ४ प्राणौ DE.

त्र्यनीकां व्याख्यास्यामः । १ । ऐन्द्रवायवाग्रौ प्रायणीयोदयनीयौ दशमं चाहः । २ । अथेतरेषां नवानामैन्द्रवायवाग्रं प्रथममहः । अथ शुक्राग्रम् । अथाग्रयणाग्रम् । ३ । एवंविहिता त्रिस्त्र्यनीका परिवर्तते[1] यद्यव्यूढः । ४ । व्यूढे त्वैन्द्रवायवाग्रौ प्रायणीयोदयनीयौ । अथेतरेषां दशानामै[2]न्द्रवायवाग्रं प्रथममहः । अथ शुक्राग्रम् । अथ द्वे आग्रयणाग्रे । अथैन्द्रवायवाग्रम् । अथ द्वे शुक्राग्रे । अथाग्रयणाग्रम् । अथ द्वे ऐन्द्रवायवाग्रे । ५ । अथ पशुकॢप्तिः । ६ । आग्नेयं प्रायणीय आलभन्ते । श्वो भूते सारस्वतीं मेषीम् । ७ । एवंविहि[3]तानैकादशिनानन्वहमालभन्ते । ८ । आग्नेयमुदयनीये । ऐन्द्राग्नं वा । ९ । सौर्यं ब्रह्मवर्चसकामः । १० । यदि यूपैकादशिनी स्यादन्वहमेकैकशो यूपान्संमिनुयात् । सर्वान्वौपवसथ्ये । ११ । अहरहरुपशय उपावर्तते[4] । १२ । अग्निष्ठ उदयनीये पशुमुपाकरोति । १३ । द्वादशाग्निष्टोमा रथंतरसामानः । १४ । स भरतद्वादशाहः । १५ ।

इति चतुर्दशी कण्डिका ।

---

१ परिवर्तयते DE. २ S inserts चक्राम्. ३ ०ह्० PQ. ४ ०मयो ऽभ्यावर्तते Q, ०मयो ऽभ्यावर्तत OP.

द्वादशाह गवामयन

गवामयनेन प्रजां भूतिं[1] भूमानं[2] गच्छन्त्यभि स्वर्गं लोकं जयन्त्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठन्ति। १। तस्य द्वादशाहेन सत्त्रभूतेन कल्पो व्याख्यातः। २। सप्तदशैके दीक्षाः समामनन्ति। ३। संवत्सराय दीक्षिष्यमाणा एकाष्टकायां दीक्षेरन्नित्युक्तम्। ४। चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्यै दीक्षेरन्। ५। माघ्या इत्याश्मरथ्यः। चैत्र्या इत्यालेखनः। ६। समानमा प्रायणीयात्। ७। प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य चतुर्विंशमुक्थ्यमारम्भणीयमुपयन्ति। ८। ते द्वे शये अहनी भवतः। ९। अथाभिप्लवं षडहमुपयन्ति ॥ ज्योतिषम[3]ग्निष्टोमं रथंतरसामानम्। गामुक्थ्यं बृहत्सामानम्। आयुष[4]मुक्थ्यं रथंतरसामानम्। गामुक्थ्यं बृहत्सामानम्। आयुष[4]मुक्थ्यं रथंतरसामानम्। ज्योतिषमग्निष्टोमं बृहत्सामानम्। १०। एवंविहितांश्चतुरोऽभिप्लवानुपयन्ति[5]। पृष्ठ्यं षडहं[6] समासे[7]। ११। एवं[8]विहितान्पञ्च मासानुपयन्ति। १२। ततः संभार्यम्। १३। त्रीनभिप्लवान्। पृष्ठ्यं षडहम्। अभिजितमग्निष्टोमम्। त्रीन्परःसाम्न उक्थ्यानग्निष्टोमान्वा। परे द्वे शये अहनी। १४। इति

१ Thus DE only; all other MSS. have प्रजापतिं instead of प्रजां भूतिं.
२ DE add प्रतिष्ठां. ३ ज्योतिष्टोमम॰ DE. ४ आयुष्य॰ Q. ५ ॰नुपेत्य DES.
६ S adds उपयन्ति. ७ समान OP. ८ S omits एवं.

षण्मासाः। १५। ततो विषुवन्तमुपयन्त्येकविंशमग्निष्टोमं दिवाकीर्त्यसामानम्। १६। तस्योदित आदित्ये प्रातरनुवाकमुपाकरोति। १७। दिवाकीर्त्यमेतदहर्भवति। १८। उत्तरे पक्ष आवृत्ता गणा अन्यच द्वादशाहीयाद्दशरात्रात्। १९। ततस्त्रीनर्वाक्साम्न उक्थ्यानुपयन्ति। अग्निष्टोमान्वा। २०। विश्वजितमग्निष्टोमम्। २१। तानि चत्वारि शयान्यहानि। २२। आवृत्तं पृष्ठ्यं षडहमुपेत्य चतुरोऽभिप्लवानावृत्तान्समासे[1]। २३। एवंविहितान्पञ्च मासानुपयन्ति। २४।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

ततः संभार्यम्। १। द्वावभिप्लवौ। गोआयुषी। द्वादशाहस्य दशाहानि। पराणि चत्वारि शयान्यहानि। महाव्रतमतिरात्रश्च। २। इति द्वादश मासाः। ३। इति शाट्यायनकम्। ४। अथ ताण्डकम्। ५। उत्तरस्य पक्षस उपरिष्टाद्विश्वजित आवृत्तं पृष्ठ्यं षडहमुपेत्य त्रीनभिप्लवानावृत्तान्। ६। तानि सह पूर्वैरष्टाविंशतिः शयान्यहानि[2]। ७। आवृत्तं पृष्ठ्यं षडहमुपेत्य चतुरोऽभिप्लवानावृत्तान्समासे[3]। ८। एवंविहितांश्चतुरो मासानुपयन्ति। ९। ततः संभार्यौ। १०।

---

१ समान OP. २ Q omits अहानि. ३ समान OP.

गवामयन

त्रयो ऽभिप्लवा आयुर्गौर्दशाहस्य दशाहानि। ११। पराण्यष्टाविंशतिः श्यान्यहानि महाव्रतमतिरात्रश्च। १२। इति द्वादश मासाः। १३। इति ताण्डकम्। १४। अथ भाल्लविकम्[1]। १५। पूर्वस्य पक्षसः पुरस्तादुत्तमात्पृष्ठादभिजितमग्निष्टोमम्। १६। उत्तरस्य पक्षस उपरिष्टात्प्रथमात्पृष्ठाद्विश्वजितमग्निष्टोमम्। १७। समानमितरच्छाट्यायनकेन। १८। अपि वा संवत्सरं संपाद्योत्तमे मासि द्वादशाहीये दशरात्रे सकृत्पृष्ठान्युपेयुः। १९। तत्र पृष्ठानां स्थाने ऽभिप्लवा नि[2]धीयेरन्। २०। उपरिष्टाद्द्वादशाहीयाद्दशरात्रान्महाव्रतम्। २१।

इति षोडशी कण्डिका।

ततो महाव्रतमुपयन्ति पञ्चविंशमग्निष्टोमम्। १। अनु श्लोकेन स्तुवते। २। नवभिरैन्द्रीभिरप्रतिहृ[3]ताभिरध्वर्युरुद्गायति। न वा। ३। भद्रं साम पत्नय उपगायन्ति। ४। तस्य प्रचरितं मरुत्वतीयैर्भवति। ५। अगृहीतो माहेन्द्रः। ६। अथ[4] प्रतिप्रस्थाता महाव्रतिकानि शिल्पानि व्यायातयति। ७। औदुम्ब-

---

१ Thus Q only; भांलुकं DE, भाल्वकं S, पालवकं O, पाल्लवकं P.
२ Q omits नि.　　३ ०हृ० DES.　　४ ततः DES.

रस्य वीणादण्डस्य दशातिमथितानि। ८। एकैकस्मि-न्नतिमथिते दशदश मौञ्जांस्तन्तून्प्रवयति[1]। ९। स[2] वाणः[3] शततन्तुः। १०। अथैकेषाम्॥ भूस्त्रयस्त्रिंश-त्तन्तव इति त्रयस्त्रिंशतमध्वर्युः प्र[4]तनोति। भुवस्त्रय-स्त्रिंशत्तन्तव इति त्रयस्त्रिंशतं होता। सुवस्त्रयस्त्रिंश-त्तन्तव इति त्रयस्त्रिंशतमुद्गाता। गृहपतिरुत्तमम्। ११। औदुम्बरीमासन्दीमुद्गात्र उपनिदधाति मौञ्ज-विवानामध्यधि होतृषदने[5]। १२। औदुम्बरं प्रेङ्खं[6] होत्रे प्रबध्नाति मौञ्ज्या रज्ज्वा। १३। औदुम्बरे फलके अध्वर्यव उपनिदधाति। कूर्चौ वा। १४। कूर्चेषु होत्रका उपगातारः पत्नय[7] इत्यासते। १५। °निक-ल्पन्ते पत्नयो[8]ऽपाघाटलिका[9]स्तम्बल[10]वीणाः पिच्छोला इति[11]। १६। निकल्पन्ते वीणावादाः शङ्खाना[12]डी-स्तूणवानिति। १७। निकल्पेते ब्रह्मचारी पुंश्चली

---

१ प्रवयन्ति DES. २ DE omit स. ३ बाणः DEQ. ४ सं० DE. ५ °षदनम् DE. ६ प्रेङ्खं S. ७ Sic. ८ DES omit पत्नयो. ९ °काभिस् OPQ; comp. अपघाटिला Lâṭyâyana S'r. 4. 2. 7, 8, अवघटरिका S'ân-khâyana S'r. 17. 5. 12. १० तुम्बर° DE instead of तम्बल°; comp. अपाघाटलिका and तम्बलवीणा in the parallel passage XXI. 19. 3. ११ °वीणाभिः पिच्छोलाभिरिति OP; in Q there is a hiatus. १२ Corrected; the MSS. have शङ्खा ना°.

चाग्रेण सदसो[1] दक्षिणां द्वार्बाहुमार्तिष्यमाणौ[2]। १८। उत्तरस्यां वेदिश्रोण्यां पुंश्चल्यै मागधाय च परिश्रयन्ति। १९।

इति सप्तदशी कण्डिका।

दिक्षु[3] दुन्दुभीन्प्र[4]बध्नन्ति। स्रक्तिषु वा महावेदेः। १। अपरेणाग्नीध्रं भूमिदुन्दुभिम[5]वटं खनन्ति। अर्धमन्तर्वेद्यर्धं बहिर्वेदि। २। तमार्द्रेण चर्मणोत्तरलोम्नाभि[6]वितत्य शङ्कुभिः परिणिहत्याचैतत्पुच्छकाण्डमाहननार्थं निदधाति। ३। अग्रेणाग्नीध्रं शूद्रार्यौ निकल्पेते चर्मकर्तें व्यायंस्यमानौ। ४। उत्तरेणाग्नीध्रं कटसंघाते तेजन[7]संघाते वार्द्रं चर्म व्यधनार्थं वितत्योच्छ्रयन्ति[8]। ५। अग्रेणाहवनीयं रथेषु कवचिनः संनह्यन्ते। ६। मार्जालीयमन्यन्ते ऽष्टौ दासकुमार्य उदकुम्भैर्निकल्पन्ते। ७। वाग्भद्रं मनो भद्रं मानो भद्रं तन्नो भद्रमिति त्रिः पर्वयेत्[9]। ८। कटशलाकयेक्षुकाण्डेन वेणुकाण्डेन वेतसकाण्डेन वा वाणं[10] संह्राद्य तेन माहेन्द्रस्य

---

१ सदो DE. २ ०मास्तिष्यमाणौ S; comp. the parallel passage XXI. 19. 5. ३ दीचा Q. ४ ०प्रति० DES. ५ ०दुन्दुभिर० Q. ६ DES omit भि. ७ तेजनी० S, तेजिन० Q. ८ ०यति OQ. ९ Thus all MSS., except DE which have पर्ययेत्. १० बाणं DE.

स्तोत्रमुपाकरोति। ९। उद्गाता वादयतीति विज्ञायते। १०। तमुद्गाता प्रस्तोत्रे प्रयच्छति[1]। तं सो ऽध्वर्यवे। तमध्वर्युरन्यस्मै[2]। ११। तं सो ऽग्रेण सदसो[3] दक्षिणां[4] द्वार्बाहुं प्रतिवादयन्नास्ते। १२।

इत्यष्टादशी कण्डिका।

उपाकृते माहेन्द्रस्य स्तोत्रे सर्वा वाचो वदन्ति। १। उत्क्रोदं यजमानाः कुर्वते। २। अपाघाटलिकास्तम्बल[5]-वीणाः पिच्छोला इति पत्नयो वादयन्ति। ३। सं[6]प्रवदन्ति वीणावादाः[7] शङ्खा[8]न्नाडीस्तू[9]णवानिति[10]। ४। कृतीयेते ब्रह्मचारी पुंश्चली च दक्षिणां[11] द्वार्बाहुमाश्लिष्यमाणौ। ५। संवर्तेते पुंश्चली मागधश्च। ६। आजिं धावन्ति। ७। दुन्दुभीन्समाघ्नन्ति। पुच्छकाण्डेन भूमिदुन्दुभिम्। ८। शूद्रार्यौ चर्मकर्ते व्यायच्छेते आर्द्रे श्वेते परिमण्डले। अन्तर्वेदि ब्राह्मणो बहिर्वेदि शूद्रः। ९।

---

१ प्रयच्छेत् DES. २ DE add वीणावादाय. ३ सदो DE.
४ दक्षिणं DE; comp. above XI. 8. 5; XIV. 29. 1; XXI. 17. 18; 19. 5.
५ तुम्बर॰ DE instead of तम्बल॰; comp. XXI. 17. 16. ६ Q omits सं.
७ वीणाः OPQ. ८ Corrected; the MSS. have शंखा ना॰; comp. XXI 17. 17note. ९ ॰तू॰ OPQ instead of ॰सू॰. १० ॰वा इति DES; OPQ omit इति. ११ दक्षिणं DE; comp. note 8 above.

आक्रोशति शूद्रः। प्रशंसति ब्राह्मणः। १०। इमे ऽरात्सुरिमे सुभूतमक्रन्निति ब्राह्मणः। इम उद्वासीकारिण इमे दुर्भूतमक्रन्निति शूद्रः। ११। तं ब्राह्मणः संजित्या[1]ग्नीध्रे चर्माध्यस्यति। १२। [2]विपरियान्त्येतच्चर्म कवचिनः। १३। तेषामेकैकं सं[3]शास्ति मापरात्सीर्मातिव्यात्सीरिति। १४। तते[4] विद्धा[5] नातिपातयन्ति[6]। १५। राजपुत्रा विध्यन्तीत्येकेषाम्। १६। उदञ्चो ऽपरिमितमध्वानं यात्वा[7] प्रत्यायाय[8] विमुञ्चन्ति। १७। अथैता दासकुमार्य उदकुम्भानधिनिधाय त्रिः प्रदक्षिणं मार्जालीयं परिनृत्यन्ति दक्षिणान्पदो निघ्नन्तीरिदंमधुं गायन्त्यः। १८। इदमेव सारघं मध्वयं सोमः सुतो[9] इह। तस्येह पिब [10]तातृपुहैंमहा इदं मध्विदं मध्वित्येव गायेयुरित्याश्मरथ्यः। १९। अथालेखनः। २०।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

---

१ संविजित्या॰ Q. २ Corrected; all MSS. have विपर्यांत्ये॰. ३ Q omits सं. ४ Corrected; all MSS. have तत्ते. ५ विद्वा DEQS. ६ ॰पादयन्ति OPQ. ७ गत्वा DE, गात्वा S. ८ प्रजायाय Q. ९ Sic. १० Thus OP; तात्रिपुहैं॰ Q, तादयुहैं॰ DE, तात्त्वयुहैं॰ S.

हिल्लुकां[१] द्वे गायेताम्। हिम्बिनीं[२] द्वे। हस्तावारां द्वे। संवत्सरगाथां द्वे। १। वाग्वेद हिल्लुकां[१] सैनां गायतु प्राणस्य वादिते। सेमान्गीता यजमानानिहावतु॥ वाग्वेद हिम्बिनीं[२] सैनां गायतु प्राणस्य वादिते। सेमान्गीता यजमानानिहावतु॥ वाग्वेद हस्तावारां सैनां गायतु प्राणस्य वादिते। सेमान्गीता यजमानानिहावत्विति[३]। २। ततः संवत्सरगाथा॥ गाव एव सुरभयो गावो गुल्गु[४]लुगन्धयः। गावो घृतस्य मातरस्ता इह सन्तु भूयसीः॥ ननु गावो मङ्कीरस्य[५] गङ्गाया उदकं पपुः। पपुः सरस्वतीं नदीं प्राचीश्चोज्ज[६]गाहिरे॥ इमा वयं ह्नवामहे शम्याः प्रतरतामिव। निकीर्य तुभ्यं मध्य आकर्ष्ये[७] कर्ष्यो[८] यथा॥ यदा[९] भज्ञ्स्विनौ वदत ऋत[१०]पर्णक योऽवधीः[११]। आवि[१२]ष्कृतस्य दूषणमुभयोरक्षतस्य च॥ यदा[१३] राखाद्यौ[१४] वदतो ग्राम्य[१५]मङ्कीर[१६]दाशकौ।

---

१ हिलुकां Q. २ हिबिनीं S. ३ DES omit इति. ४ गुग्गु॰ S. ५ Corrected according to the reading which most of the MSS. exhibit below where this name occurs again. In this place OPS have मंकिरस्य, Q मंकरस्य; in DE there is a blank. Kâtyâyana S'r. 13. 3. 21 has मन्दीरस्य. ६ ॰स्वोज्जि॰ O only, in accordance with Kâty. S'r. ७ Sic! च्याकर्ष्यो DE. ८ कर्ष्यौ Q. ९ यथा OP. १० ऋतु॰ OP. ११ वधिः OP. १२ आदि॰ Q. १३ यथा DEOS. १४ Sic. राखाध्वौ Q. १५ ग्राम्यं S only. १६ Thus DEQS; ॰मंकिर॰ OP.

क्षेमे वृद्धे[१] ग्रामेणा[२]नड्वांस्तप्यते वहन्॥ इदं कल्माष्यो अपिबन्निदं सोमो अस्तूयत[३]। इदं हिरण्यैः[४] खीला[५] आवाय[६]न्साक्थि[७]भञ्जनम्[८] ।३। हैमहा इदं मधु हिल्लु ह्विलिल्वति[९] सर्वासामृगन्तेषु समयः ।४। अथैता दासकुमार्य उदकुम्भानुपनिनीय[१०] यथार्थं गच्छन्ति ।५। माहेन्द्रस्य स्तुतमनु घोषाः शाम्यन्ति।६। अर्कः पवित्रं रजसो विमानः पुनाति देवानां भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा संविदाने घृतं दुहाते अमृतं प्रपीने॥ पवित्रमर्को रजसो विमानः पुनाति देवानां भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो महदशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठामिति फलके कूर्चौ वाधिरुह्याध्वर्युः शस्त्रं प्रतिगृणाति।७। संतिष्ठते महाव्रतम्।८।

इति विंशी कण्डिका।

व्याख्यात उदयनीयः पृष्ठशमनीयश्च ।१। अथ ग्रहक्लृप्तिः ।२। त्रिषु परःसामसु चीनतिग्राह्यान्गृ-

१ विवृद्धे OPQ. २ Thus S only; the other MSS. have ग्रामेना॰. ३ अपिबन्नयं सोमः स्तुतो इह DES; comp. XXI. 19. 18. ४ DEPS omit the Visarga. ५ खिल OP. ६ Thus OS; वायन् P, आयन् Q, अवयत् DE. ७ Thus DEQS; साच्चि॰ OP. ८ ॰जंभनं S. ९ ह्विल्विति DEOQS. १० ॰नधिनिधाय DES.

ह्लाति। ३। उपयामगृहीतो ऽस्यङ्गास्त्वौषधीभ्यो जुष्टं गृह्लामीति प्रथमे ऽहनि गृह्लाति। ओषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्य इति द्वितीये। प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतय इति तृतीये। ४। एतानेवावृत्तानर्वाक्सामसु। ५। तानूर्ध्वानावृत्तांश्च विषुवति। ६। तेषां मध्ये सौर्यमुदु त्यं जातवेदसमिति। ७। एतस्मिन्नेवाहनि वैश्वकर्मणमतिग्राह्याणामष्टमं गृह्लाति वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतय इति। ८। श्वो भूत आदित्यं महीमू षु मातरमिति। ९। तावे[1]वमेव व्यत्यासं गृह्लात्या महाव्रतात्। १०। तौ सह महाव्रते। प्राजापत्यं च[2] पञ्चपात्रम्। ११। त्रयस्त्रिंशतमेतदहरतिग्राह्यान्गृह्लाति। १२। दशाग्नेया[3] दशैन्द्रा[3] दश सौर्या[3] वैश्वकर्मण आदित्यः पञ्चपात्र इति त्रयस्त्रिंशत्। १३। अतिग्राह्यायतने चत्वार्यतिग्राह्यपात्राणि प्रतिदिशं निहितानि भवन्ति। मध्ये पञ्चमम्। १४। पूर्वार्धे गृह्लाति। १५। इन्द्रमिद्गाथिन इ[4]त्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय त्वार्कवते जुष्टं गृह्लामीति गृहीत्वैष ते योनिरिन्द्राय त्वार्कवत इति

---

१ ता ए० DES. २ DES omit च. ३ Corrected; all MSS. have the accusative ०न्. ४ ०थिनो बृहदि० Q.

गवामयन

सादयति। १६। एवं सर्वत्र ग्रहणसादनौ संनमति[1] ।१७। अभि त्वा शूर नोनुम इति दक्षिणार्धे।१८।

इत्येकविंशी कण्डिका।

इमा नु कं भुवना सीषधेमेन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु। आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्मभ्यं भेषजा करदिति पश्चार्धे ।१। त्वामिद्धि हवामह इत्युत्तरार्धे ।२। तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः। सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रूननु यं विश्वे मदन्त्यूमा इति मध्यमे। ३। तानन्यस्मिन्पात्र आनीय सर्वान्मध्यमे गृह्णाति त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्व इति। ४। अथैकेषाम्। यन्नाना जुहुयादात्मनो ऽङ्गानि विच्छिन्द्यात्। यत्समाहृत्याहुतीः[2] संरुन्ध्यात्तदनु यजमानाः संरुन्ध्येरन्। स्तोका एवात्मन्प्रत्यानीय होतव्याः। प्रत्यह्रा[3]ऽङ्गानि ददाति[4] नाहुतीः संरुणद्धि न यज्ञं विच्छिनत्तीति विज्ञायते। ५। तं भक्षयति[5] महस्ते भक्षयामि भर्गं[6] ते भक्षयामि भुजं ते भक्षयाम्य-

१ Kaṇḍikâ 21 ends here in OPQ. २ ०ऊतिः DEOP. ३ Corrected reading of S only; प्रत्याहा० DE and original reading of S, प्रत्यहो OPQ. ४ निदधाति DES. ५ ०यन्ति DEQ. ६ भर्भं DEQS.

न्नाद्यं ते भक्षयामीति। ६। अनीकां व्याख्यास्यामः। ७। ऐन्द्रवायवाग्रं प्रथममहरथ शुक्राग्रमथाग्रयणाग्रम्। ८। एवंविहिता व्यनीका परिवर्तत इत[1] ऊर्ध्वा प्राग्विषुवतः। ९। ऊर्ध्वं विषुवत आवृत्ता[2]स्तेषु। १०। शुक्राग्रो विषुवान्। ११। अथ पशुकॢप्तिः। १२। आग्नेयं प्रायणीय आलभन्ते। श्वो भूते सारस्वतीं मेषीम्। १३। एवंविहितानैकादशिनान्वहमालभन्ते। १४।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

सौर्यं विषुवत्युपालम्भ्यम्[3]। १। तेषामेवमुपाकुर्वतां द्वादशाहीयस्य दशरात्रस्य सप्तदश उक्थ्ये द्वात्रिंश-तमे[4]कादशिन्यो ऽपवृज्यन्ते। २। नवाहान्यतिरिच्यन्ते। ३। तेषु गव्यानतिरिक्तपशूनालभन्ते। वैष्णवं वामन-मेकविंशे। ऐन्द्राग्नं त्रिणवे। वैश्वदेवं त्रयस्त्रिंशे। द्यावापृथिव्यां[5] धेनुं प्रथमे छन्दोमे। तस्या एव वायव्यं वत्सं मध्यमे। आदित्यामविं वशामुत्तमे। मैत्रावरुणी-मविवाक्ये। प्राजापत्यमृषभं तूपरं महाव्रते। आग्ने-

---

१ OQ omit इत; DE have इति. २ ०त्त आद० Q, ०त्ता आद० OP. ३ All MSS., except P, have ०लभ्यं. ४ द्वात्रिंश ए० Q. ५ ०थिवीयां DE.

गवामयन / उत्सर्गिणाम् अयनम्

यमुदयनीये। ४। इति [१]पालिङ्गायनिकाः। ५। अथ काठकाः। ६। ऐकादशिनान्प्रतिविभज्याप्रतिविभज्य वा प्रायणीयोदयनीययोरालभन्ते। ७। आग्नेयमन्तर्धौ[२] रथंतरपृष्ठेष्वैन्द्रं बृहत्पृष्ठेषु। ८। अपि वाग्नेन्द्रं[३] रथंतरपृष्ठेष्वैन्द्राग्नं बृहत्पृष्ठेषु। ९। तेष्वेव नवसु गव्यान्। १०। तत्र विकारः। ११। बार्हस्पत्यं शितिपृष्ठं त्रयस्त्रिंशे। वाचे पृश्निमुत्तमे। वैश्वकर्मणमृषभं तूपरं महाव्रते द्विरूपमुभयतएतम्[४]। १२। क्रतुपशूनेव समभ्युच्चयवद[५]न्वहमालभेरन्यदि विभवः पशवः स्युः। ऐकादशिनान्वा विहृतानिति वाजसनेयकम्। १३। ऐन्द्राग्नं वा सर्वत्र। १४।

इति त्रयोविंशी कण्डिका।

उत्सर्गिणामयनं गवामयनं गुणविकृतम्। १। उत्सृज्यां३ नोत्सृज्या३मित्युक्तम्। २। यद्यहान्युत्सृजेयुः प्रथमं पृष्ठ्यं[६] संस्थाप्यापरस्मा अह्ने वसतीवरीः परिहृत्य वसतीवरीषु मृत्पिण्डमवधायैन्द्रं सांनाय्यं

---

१ पा॰ S. २ DE add वा. ३ वाग्नेयं DES. ४ Thus OS only; all other MSS. have ॰यत एवं. ५ समुच्चयवद॰ DES. ६ पृष्ठं OPQ.

निरुप्योपवसन्ति[१]। ३। श्वो भूते ऽहरुत्सृज्य प्राजापत्यं पशुमालभन्ते। ४। तस्य यथाकालं वपया प्रचर्याग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्यैन्द्रं च दधि। ५। तयोः समानं[२] स्विष्टकृदिडम्। ६। उपहूतायामिडायां सांनाय्यं समुपहूय भक्षयन्ति। ७। माध्यंदिनकाले पशुपुरोडाशेन प्रचर्यैन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपत्यैन्द्रं च[३] चरुम्। ८। हविराहुतिप्रभृतीडान्तं संस्थाप्य तृतीयसवनकाले पशुना प्रचर्य वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपति[४] वैश्वदेवं च[५] चरुम्। ९। पूर्ववद्धविषी संस्थापयेत्। १०। अपि वा सवनीयानेव पुरोडाशानेतेषां हविषां[६] स्थाने। अध्वरकल्पान्वा। ११। आग्नीध्रौपयजानङ्गारानाहरेत्येतदादि पाशुकं कर्म प्रतिपद्यते। १२।

इति चतुर्विंशी कण्डिका।

एवमत ऊर्ध्वं षडहैर्मासान्संपाद्य सप्तममुत्सृज्यैतत्कुर्वन्ति। १। पञ्च ज्योतींषि प्राग्विषुवत उत्सृ-

---

१ ॰वसति DES. २ Q adds च, OP तु. ३ All MSS., except S, omit च. ४ निर्वपन्ति QS. ५ DEOQ omit च. ६ S omits हविषां.

उत्सर्गिणाम् अयनम्

ज्यन्ते । २ । चत्वारस्त्रयस्त्रिंशा उ[1]परिष्टादेकं च ज्योतिः संभार्यं । ३ । प्रथमसप्तमयोरेव नोत्सृजेयुरित्येके । ४ । अथैकेषाम् । यान्यहान्युत्सर्गप्राप्तान्येकचिक[2]स्तोत्राण्येव[3] स्युः । ५ । एकैकां वैषां[4] स्तोत्रीयामुत्सृजेयुः । उक्थानि[5] वा । ६ । संवत्सरस्योत्तमे[6]ऽहन्[7]येकामेव स्तोत्रीयामुत्सृजेयुः । तदुत्सृष्टं चानुत्सृष्टं च भवतीति[8] । ७ । अथैकेषाम् । यद[9]हरुत्सृजेयुस्तदेव श्वो भूत उपेयुः । ८ । तदु तथा न कुर्यात् । विकस्तिः सा[10] संवत्सरस्य[11] भवतीति[12] । ९ । अवभृथादुदेत्य तान्येवोपेयुः । १० । द्वादश यद्यमावास्यायामुत्सृजेयुः । यद्युभयच चतुर्विंशतिः । ११ । तदेतत्पौ[13]त्रीयं पशव्यमायुष्यं स्वर्ग्यम् । १२ । संतिष्ठत उत्सर्गिणामयनमुत्सर्गिणामयनम् । १३ ।

इति पञ्चविंशी कण्डिका ।

इत्येकविंशः प्रश्नः ॥

---

१ ॰ष्टादु॰ Q, ॰ष्टो॰ OP. २ DE omit चिक, O has चिंम instead. ३ DES have अहानि instead of एव. ४ DES omit वैषां. ५ उक्थ्यानि DEO. ६ ॰रस्य वोत्तमे DES. ७ ऽहन्ये॰ DEPS. ८ DES omit इति. ९ यद्यद॰ Q, यद्य॰ OP. १० DEQ omit सा, O has हि instead; comp. Taitt. S. 5. 4. 7. 7. ११ सांवत्सरिकस्य DE. १२ DES omit इति. १३ ॰त्पो॰ DE.

ओम् ॥

एकाहेष्वहीनेष्विति प्राकृतीर्दक्षिणा ददाति । यथा-समाम्नातं वा ।१। सर्वक्रतूनां प्रकृतिरग्निष्टोमः । निकायिनां तु प्रथमः सर्वत्र । यथादिष्टं वा ।२। ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिकद्रुकाः ।३। प्रथमो ऽग्निष्टोम उक्थ्या वा सर्वे ।४। ज्योतिषि सहस्रं ददातीति ।५। श्यैतनियमाद्बृहत्पृष्ठः ।५। गौर्भ्रातृव्यतः । आयुः स्वर्गकामस्य । अग्निष्टोमस्तु भ्रातृव्यतः । विश्वजिदग्निष्टोमः श्रैष्ठ्यकामस्य ।६। सहस्रं दक्षिणा[1] सर्ववेदसं वा यावतीर्वा क्रतोः स्तोत्रीयाः ।७। सर्ववेदसे ज्येष्ठं पुत्रमपभज्य संविदो[2] विपरियाचेत[3] ।८। [4]यद्दक्षिणाकाले सर्वस्वं [5]तद्दद्याद्यदन्यद्भूमेः पुरुषेभ्यश्च ।९। उत्तमां दक्षिणां नीत्वोदवसाय वा दक्षिणेनौदुम्बरीं प्राङ्निषद्य ब्रूयाद्यन्मे ऽद ऋणं यददस्तत्सर्वं ददामीति ।१०। उदवसाय रोहिणीं वत्सच्छवीमिति समानम् ।११। इन्द्रस्याभिजिदग्निष्टोमो ऽनभिजितस्याभि-

---

१ दक्षिणाः QT. २ संविदा DES. ३ All MSS. read विपर्याचेत, except S which has विपरिर्याचेत. ४ DE omit यद्. ५ DE omit तद्.

जित्यै। १२। उभे बृहद्रथंतरे भवतः परोऽक्षपृष्ठो[1] वा। १३। बृहत्तु होतुः पशवश्चैकादशैकयूपे। १४। सहस्रं दक्षिणा वराणां वा द्वादशं शतम्। १५। सर्वजिताग्निष्टोमेन सर्वमाप्नोति सर्वं जयति। १६।

इति प्रथमा कण्डिका।

अन्नादश्च भवति। १। तस्य महाव्रतं पृष्ठ्य[2]मर्क्यं शस्यते। २। सहस्रं दक्षिणा विंशतिर्वाष्टाविंशतीनाम्[3]। ३। चत्वारः साहस्राः[4]। ४। ज्योतिरग्निष्टोमो[5] रथंतरसामा प्रथमः। प्राणेष्वन्नाद्ये च प्रतितिष्ठति॥ गौरुक्थ्यो बृहत्सामा द्वितीयः। पशुषु प्रतितिष्ठति॥ सर्वज्योतिरग्निष्टोम उभयसामा तृतीयः। सर्वमाप्नोति सर्वं जयति॥ चिरात्र[6]संमितो ऽग्निष्टोमो बृहत्सामा चतुर्थः। त्रिरात्रस्य फलमाप्नोति। ५। चत्वारः साद्यस्क्राः। ६। तेषां विशेषः। ७। रथंतरसामा बृहत्सामोभयसामा वा प्रथमः। ८। तस्मिन्कामाः[7] स्पर्धायां भ्रातृव्यतिस्तीर्षा स्वर्गः पशवो वा। ९। तेषां पूर्वेद्यु-

---

१ ०पृष्ठे DE. २ पृष्ठ० PTU. ३ ०विंशतानां PQTU. ४ सहस्राः DEPST. ५ ज्योतिष्टोमो ऽग्निष्टोमो ST. ६ चिराचि० DES. ७ All MSS. omit the Visarga.

राग्नेयः सौम्यो बार्हस्पत्यश्च पशवः। १०। तेषामेकादशिन्यां रूपाणि। ११। तदलाभ एतासां देवतानामष्टाकपालः प्रथमश्चरू चेतरौ। १२। धारयत्याहवनीयम् । १३। व्याघारयत्युत्तरवेदिम् । १४। सर्पिष्मदशनम्। १५। हिरण्यं मुखे न्यस्या[1]न्तरोरू प्रियायै भार्यायै ब्रह्मचारी शेते स्व इष्ट्वा पशुना वा यक्ष्य इति। १६। ऋत्विजः समोढाः[2]। १७। तान्ययालोकं विनिधाय[3] सर्वा दिशः सक्षीरदृतयो ऽश्वरथाः सोमप्रवाका विधावन्ति। १८। तेभ्यो यन्नवनीतमुदियात्तदाज्ये ऽवनयेत्। १९। चतुर्युजा योजने प्राच्यां दिशि। त्रियुजोत्तरतस्त्रिक्रोशे। द्वियुजा पश्चाद्द्विक्रोशे। दक्षिणैकयुक्तेन क्रोशे। २०। अश्वतरीरथो वैकः। २१। प्रदक्षिणं पूर्वेणोत्सर्गः। २२। योजनादीनि वाद्विक्रोशानि। २३। अश्वरथेन दक्षिणोत्सर्गः। २४। त्रिवत्सः साण्डः सोमक्रयणः। २५।

इति द्वितीया कण्डिका।

---

१ न्यास्या॰ DET, न्यस्या॰U, स्या॰ Q, न्तरस्या॰ S. २ संमूढाः (!) DE.
३ निधाय QS.

उदित आदित्ये दीक्षिते[1] प्रागस्तमयादवभृथः ।१। उपसत्सु त्रिः संमीलेत् । संमील्य वा प्रचरेत् । अपि वा नापराह्णिक्य उपसदः ।२। यवोर्वरा वेदिः ।३। यवानां खल उत्तरवेदिः ।४। आरोहणे हविर्धाने ।५। विमितं सदः ।६। स्फ्यो यूपः स्फ्याग्रो वा खलेवाली लाङ्गलेषा वा[2] ।७। कलापि चषालम् ।८। अग्नीषोमीयकाल[3] ईजानस्य गृहाद्वसतीवरीर्गृह्णीयात् ।९। सवनीयकाले सह पशूनालभते ऽग्नीषोमीयं सवनीयमनूबन्ध्यां च ।१०। अग्नीषोमीयस्य स्थाने ऽग्नीषोमीय एकादशकपालः । अनूबन्ध्यास्थाने[4] मैत्रावरुण्यामिक्षा ।११। तस्या दक्षिणाकाले सदश्वः श्वेतो दक्षिणा ।१२। तमाङ्गिरसाय भ्रातृव्याय[5] वा दद्यात् ।१३। द्वेष्यं वा[6] ब्राह्मणं हत्वा तस्मा अश्वं रुक्मप्रतिमुक्तं दद्यात् ।१४। तदलाभे गौः[7] श्वेतः[8] ।१५। संवत्सरमुपरिष्टात्पादावनेजनं मांसं स्त्रियमनृतमुपरिशय्यामाञ्जनाभ्यञ्जने च वर्जयेत् ।१६। सा दीक्षा ।१७। यदि संवत्सरं न शक्नुयाद्द्वादशाहम् ।१८।

इति तृतीया कण्डिका ।

१ Kaṇḍikâ 2 ends here in PQTU. २ DES omit वा. ३ ०मीयस्य काल DES. ४ ०न्ध्याया स्थाने PT. ५ ब्राह्मणाय instead of भ्रा० S. ६ च DE. ७ All MSS. omit the Visarga. ८ गां श्वेतं S, गां श्वेतां DE.

27

एतेनोत्तरे व्याख्याताः। १। द्वितीयस्य पञ्चदश-मग्निष्टोमसाम कृत्वामयाविनमन्नाद्यकामं प्रजाकामं पशुकामं वा याजयेत्। २। हीनानुजावरो ऽनुक्रिया। ३। तस्याष्टादशावुत्तरौ पवमानौ। ४। अश्वसादः सोमप्रवाको दधिदृतिश्च चिक्रोशे ऽन्ततः प्राह। ५। स्त्रीगौः सोमक्रयणी। ६। प्रक्ष्णुताग्रो यूपः। ७। व्रीह्युर्वरा वेदिः। ८। व्रीहीणां खल उत्तरवेदिः। ९। भारद्वाजो होता। १०। विश्वजिच्छिल्पश्चतुर्थः सर्व-पृष्ठः सर्वस्तोमः सर्ववेदसदक्षिणः। ११। सर्वस्यान्ना-द्यस्य[1] प्रसवं गच्छति। १२। श्येनेनाभिचरन्यजेत। १३। रथौ हविर्धाने। १४। तैल्वको बाधको वा स्फ्याग्रो यूपः। १५। शवनभ्ये अधिषवणफलके भवतः। १६। अग्नये रुद्रवते लोहितः[2] पशुः। १७। स्रादयन्त्यु[3]पांश्वन्तर्यामौ। १८। शरमयं बर्हिः। १९। औद्भवः[4] प्रस्तरः। २०। वैभीतक इध्मः। २१। बाण-वन्तः परिधयः। २२। लोहितोष्णीषा लोहितवसना निवीता ऋत्विजः प्रचरन्ति। २३। नवनव दक्षिणाः कूटाः कर्णाः[5] काणाः खण्डा बण्डाः। २४। ता

१ सर्वस्यान्नस्य DE. २ रोहितः DES. ३ स्रादयन्त्यु॰ DESU. ४ औद्भव्दः QT. ५ DES omit the Visarga.

दक्षिणाकाले कण्टकैर्वितुदेयुः । २५ । इच्छन्हन्येतेति [1]रथंतरं पवमाने कुर्याद्बृहत्पृष्ठम् । जीयेतेत्येतद्विपरीतम् । २६ । परां[2] परावतं गच्छेन्न प्रतितिष्ठेदिति पूर्ववत्सर्वं च ब्रह्मसाम कुर्यात् । २७ । प्रजापतेरेकत्रिको ऽग्निष्टोमः सर्वस्य पाप्मनो निर्दिश्य[3] गच्छति । २८ । चतुर्विंशतिं गा[4] दक्षिणा ददाति । २९ ।

इति चतुर्थी कण्डिका ।

त्रयो वाचः[5] स्तोमाः । १ । पूर्वाव[6]ग्निष्टोमौ रथंतरसामानौ । सर्वस्तोमो ऽतिरात्र उत्तरः । २ । तस्मिन्सर्वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूंषि प्रयुज्यन्ते । ३ । व्रात्यानां प्रवासे व्रात्यस्तोमा उक्थ्या रथंतरसामानः । द्वितीयो वाग्निष्टोमः । ४ । उष्णीषं[7] प्रतोदो[8] ज्याह्रोडो रथो विपथः[9] फलकास्तीर्णो ऽश्वो ऽश्वतरश्च युग्यौ कृष्णशं वासः कृष्णवलक्षे अजिने रजतो[10] निष्कः । ५ । तद्गृहपतेः । ६ । वलूकान्तानि दामतूषाणीतरेषाम् । ७ । द्वेद्वे दामनी भवतः । द्वेद्वे उपानहौ । ८ । द्विषं-

१ DES add कण्व. २ DES omit परां. ३ निर्दिश्यं PQU. ४ Thus P only; all other MSS. have •विंशतिर्गा. ५ All MSS. omit the Visarga. ६ पूर्वबद•DE. ७ उष्णीष PQTU. ८ All MSS., except S, add यूपो. ९ विपथो रथः DES. १० राजतो DES.

हितान्यजिनानि। ९। त्रयस्त्रिंशता त्रयस्त्रिंशता गृह-पतिमभि समायन्ति। १०। ता दक्षिणा भवन्ति। ११। अपि वा षट्षष्टिं गा[1] वन्वीरन्[2]। १२। अथो खल्वा-हुर्यद्वैषां सातं[3] स्यात्तद्द्युस्तद्धि व्रात्यधनमिति। १३। षट्षोडशी निन्दितानाम्। द्विषोडशी कनिष्ठानाम्[4]। ऊर्ध्वस्तोमो ज्येष्ठानाम्। चतुःषोडशी सर्वेषाम्। १४। आदित्यानां प्रयतिरुक्थ्यो नाकसदां प्रथमः। १५। व्यावृत्तिं पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छन्ति[5]। १६। अग्नि-ष्टोमा इतरे। अङ्गिरसां द्वितीयः। साध्यानां तृतीयः। मरुतां चतुर्थेनौजो वीर्यमाप्नोति। त्रयस्त्रिंशः पञ्चमः। १७। स्वर्गकामो ऽभिभुवा[6] भ्रातृव्यमभिभवति। विनुत्त्या भ्रातृव्यं विनुदते। १८।

इति पञ्चमी कण्डिका।

चितिस्तोमः प्रजननकामः। १। गायत्रेणाग्निष्टोमेन रथंतरसाम्ना ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसकामः। २। गायत्रावग्नि-ष्टोमौ प्रथमयज्ञौ। ३। प्रथमेन ब्राह्मणस्य तेजो ब्रह्म-वर्चसम्। द्वितीयेन क्षत्रियस्य राष्ट्रमुग्रमव्यथ्यम्। न तु

1 Corrected; the MSS. have षट्षष्टिर्गा (cf. XXII. 4. 29). 2 वुन्वीरन् QT; DEP are totally corrupt. 3 संदितं DE. 4 कनिष्ठि-कानां DE. 5 गच्छति DES. 6 स्वर्गकामाभिभवा DES.

बहुपशू इव भवतः । ४ । त्रिवृताग्निष्टुता[1]ग्निष्टोमेनापूतो यजेत । ५ । आग्नेय्यः पुरोरुचः । आग्नेयी सुब्रह्मण्या । ६ । आग्नेयीषु स्तुवते ऽजा हिरण्यं च दक्षिणा । ७ । एतमेव चतुष्टोमं कृत्वा श्रोत्रियो ऽक्षहतः स्त्रीहतः कामहतश्चरणहतो वा यजेत । ८ । अश्वः[2] श्यावो दक्षिणा । स ब्रह्मणे देयः । ९ । एतस्यैव वायव्यासु[3] पञ्चदशम[4]ग्निष्टोमसाम कृत्वामयाविनमन्नाद्यकामं प्रजाकामं पशुकामं वा याजयेत् । एतस्यैव रेवतीषु वारवन्तीयमग्निष्टोमसाम कृत्वा[5] ब्रह्मवर्चसकामम् । एतमेव चतुष्टोमं कृत्वा ग्रामकामम् । १० । अप्रवर्ग्या भवन्तीत्येके । ११ । त्रिवृतान्नाद्यकामः । १२ । पञ्चदशेन वीर्यकामः । १३ । सप्तदशेनाग्निष्टुताग्निष्टोमेन यज्ञविभ्रष्टो यजेत यस्मिन्वा क्रतौ विभ्रंशेत । १४ । त्रिवृद्वाद्यं वदतः । १५ । पञ्चदशो निहत्यस्य[6] निरुक्तः[7] । १६ । सप्तदशो ऽनाश्यान्नस्य भोजने । १७ । एकविंशो जनं यतो[8]

---

१ QT omit अग्निष्टुता. २ All MSS. omit the Visarga. ३ DES add चतु. ४ DE add एकविंशम्, S has एकविंशम् instead of पञ्चदशम्. ५ DEQS add पशुकामं. ६ Thus DES; निरस्यस्य Q, निहात्यस्य PTU. ७ निरुत्यः PQTU. ८ Comp. IX. 11. 4; जनयंतो DE, जनयतो S.

गन्धारिकलिङ्गमगधा[1]न्पारस्करा[2]न्सौवीरान्वा । १८ । त्रिणव ओजस्कामः । १९ । त्रयस्त्रिंशः[3] स्वर्गकामः । अपि वा ज्योतिष्टोम एव । २० । अग्निष्टोमे सर्वान्कामान्कामयेत[4] । २१ ।

इति षष्ठी कण्डिका ।

चत्वारस्त्रिवृतो ऽग्निष्टोमा रथंतरसामानः । १ । तेषां प्रथमेनानिरुक्तेन ग्रामकामो[5] यजेत । २ । निरुक्तं[6] प्रातःसवनमित्येके । ३ । अश्वः श्वेतो दक्षिणा । स ब्रह्मणे देयः । ४ । बृहस्पतिसवो द्वितीयः । ५ । ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसकामः पुरोधाकामो वा यजेत यं वा स्थापत्यायाभिषिञ्चेयुः । ६ । परिस्रजी होता भवत्यरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः । ७ । बृहस्पते जुषस्व न इति बार्हस्पत्यमतिग्राह्यं गृह्णाति । ८ । बार्हस्पत्यः पशुरुपालम्भ्यः । ९ । प्रातःसवने सन्नेषु नाराशंसेष्वेकादश दक्षिणा व्यादिशति । १० । आज्येन माध्यंदिने सवने

---

१ °कलिंगानारट्टान् U, °कलिंगानारट्टवान् QT (perhaps the Ânartas are intended, on account of Pâraskara which is name of a town in the country of the Ânartas, according to commentary, on Gaṇaratnamahodadhi 2. 150). २ करस्करान् PQU (comp. Gaṇaratnam. l.c.). ३ त्रयस्त्रिंशत् QT. ४ कामयेत् DES. ५ °क्तेनान्नाद्यकामो DES. ६ अनिरुक्तं DES.

कृष्णाजिन आसीनमभिषिञ्चति शुक्रामन्थिनोर्वा संस्रावेण बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा न इति। ११। अश्वद्वादशा माध्यंदिने। एकादश तृतीयसवने। १२। ता उभयीरुपाकरोति। १३। अपि वाष्टौ प्रातःसवन एकादश माध्यंदिने द्वादश तृतीयसवने। सर्वा[1] वा माध्यंदिने। १४। अश्वं तृतीयशो ऽनुसवनं नयन्ति। १५। अपि वा मनसेतरयोः सवनयोर्ध्यायेत्। न वा मनसा चन[2]। १६। तृतीयस्येषुं विष्टुतिं[3] कृत्वाभिचरन्यजेत। १७। समानमितरच्छ्येनेन। १८। अश्वः श्यावो[4] दक्षिणा। स ब्रह्मणे देयः। १९। चतुर्थः सर्वस्वारः शुनस्कर्णस्तोमः। २०। मरणकामो यजेत यः कामयेतानामयता स्वर्गं लोकमियामिति[5]। २१। याम्यः[6] पशुः शुक्लहरित उ[7]पालम्भ्यः। २२। कृतान्नं दक्षिणा। २३। आर्भवे स्तूयमाने दक्षिणेनौदुम्बरीं पत्तोदशेनाहतेन वाससा दक्षिणाशिराः प्रावृतः संविशन्नाह ब्राह्मणाः समापयत मे यज्ञमिति। २४। तदैव[8] संतिष्ठते। २५।

---

१ पूर्वा DET. २ च instead of चन QT. ३ व्युष्टुतिं P, व्यष्टुतिं Q, व्युष्टितिं T. ४ श्वेतो S. ५ ०मीति DEST. ६ यामः ST. ७ ०हरित० ST. ८ तथैव QST.

भुवोक्थ्येन रथंतरसाम्ना भूतिकामो यजेत। २६।
धेनुर्दक्षिणा। २७।

इति सप्तमी कण्डिका।

अक्षय्यं ह वै चातुर्मास्ययाजिनः सुकृतं भवति। १।
वैश्वदेवस्य लोके त्रिवृदग्निष्टोमः। २। वैश्वदेवः पशुः।
बार्हस्पत्यानूबन्ध्या। ३। प्रातःसवनीयान्वैश्वदेवहवीं-
ष्यनुनिर्वपति। ४। समानं तु स्विष्टकृदिडम्। ५। न
यूपं मिन्वन्ति। नोत्तरवेदिमुपवपन्ति। ६। परिधौ
पशुं नियुञ्जन्ति। उल्मुके बर्हिषि वा। ७। मिन्वन्त्यु-
त्तरेषु यूपान्। उत्तरवेदिमुपवपन्ति। ८। ततश्चतुर्षु
मासेषु वरुणप्रघासानां लोकेऽग्निष्टोम उक्थ्यः[1]।
उक्थ्यावग्निष्टोमौ[2] वा। ९। मारुतः पशुः। वारुणो
द्वितीये। मैत्रावरुण्यनूबन्ध्या। १०। वैश्वदेववद्वारुण-
प्रघासिकानि हवींषि। ११। मार्जालीये करम्भपात्रै-
श्चरन्ति। १२। ततश्चतुर्षु मासेषु साकमेधानां लोके
ऽग्निष्टोम उक्थ्यो ऽतिरात्रः। १३। आग्नेयः पशुः।
ऐन्द्राग्नो द्वितीये। ऐकादशिनास्तृतीये प्राजापत्यो
वा। सौर्यनू[3]बन्ध्या। १४। आनीकवतः प्रथमे ऽहनि
प्रातःसवनीयान्। सांतपनो माध्यंदिनीयान्। १५।

---

१ ऽग्निष्टोमोक्थ्यौ DES. २ उक्थ्याग्निष्टोमौ DE. ३ सौर्यानू० DES.

वसतीवरीषु परिहृतासु गृहमेधीयेन चरन्ति। १६। उत्तरस्याह्न उपाकृते प्रातरनुवाके पूर्णदर्व्येण[1] चरन्ति। १७। क्रैडिनः प्रातःसवनीयान्। स्वातवसो माध्यंदिनीयान्। महाहविस्तार्तीयसवनिकान्। १८। सन्नेषु नाराशंसेषु परिश्रिते मार्जालीये पितृयज्ञेन चरन्ति। १९। त्रैयम्बकैश्चरित्वा प्रत्येत्यादित्येन चरन्ति। २०।

इत्यष्टमी कण्डिका।

ततश्चतुर्षु मासेषु शुनासीरीयस्य लोके ज्योतिरग्निष्टोमः। १। वायव्यः पशुः। आश्विन्यनूबन्ध्या। २। वैश्वदेववच्छुनासीरीयहवींषि। ३। चातुर्मास्यवदन्तरालव्रतानि। ४। सर्वं चाहतं वसानो ऽवभृथादुदेति। ५। अन्वहं पञ्चाशत्पञ्चाशद्गा दक्षिणा ददाति। द्वादशं[2] शतमुत्तमे। ६। यथर्तुजा वा यथास्वं चातुर्मास्येषु। वत्सांस्तृतीयसवने सह मातृभिः। ७। उपहव्येनाग्निष्टोमेनानिरुक्तेन ग्रामकामो यजेत। ८। निरुक्तं[4] प्रातःसवनमित्येके। ९। अश्वः श्वेतो दक्षिणा। स ब्रह्मणे देयः। १०। ऋतपेयेनाग्निष्टोमेन बृहत्साम्ना

१ ०दर्वेण PQ. २ यम्ब० DES. ३ द्वादश DES. ४ अनिरुक्तं S.

स्वर्गकामः[१] । ११ । षड् दीक्षा नव वा । षडुपसदः । १२ । घृतव्रतो भवति । १३ । यावत्प्रथममङ्गु[२]लिकाण्डं तावत्क्रीते सोमे व्रतम् । १४ । उत्तरेणोत्तरेण काण्डेन व्रतमुपैति । १५ । नक्तमाहवनीयमभ्यावृत्यास्ते । दिवादित्यम् । १६ । ऋतमुक्त्वा प्रसर्पन्ति । ऋतं वदन्तो भक्षयन्ति । १७ । औदुम्बरश्चमसश्चतुःस्रक्तिः सोमस्य पूर्णः सगोत्राय प्रियाय[३] ब्रह्मणे देयः । १८ । बहुहिरण्येनाग्निष्टोमेनानडुहो लोकमाप्नोति ज्योतिष्मतो लोकाञ्जयति । १९ । द्वादशमानं हिरण्यं दीक्षणीयायां ददाति । द्विस्तावत्प्रायणीयायाम् । २० । एवमत ऊर्ध्वं द्विगुणाभ्यासेनातिथ्यायामुपसत्प्रयोगेष्व[४]ग्नीषोमीयस्य वपायामग्नीषोमीये[५] सवनीयस्य वपायां सवनीये[५] प्रातःसवने । २१ । सन्नेषु नाराशंसेष्वनडुच्छतमधिकं ददाति । २२ ।

इति नवमी कण्डिका ।

हिरण्यस्रजमुद्गात्रे षट्पुष्करां द्वादशपुष्करां वा यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रेऽवभृथेष्ट्यामुदयनीयायामनूबन्ध्यायामुदवसानीयायां च । १ । त्रिवृताग्निष्टुताग्निष्टोमेन

---

१ DES add यजेत. २ यावत्प्रथमङ्गु० QT. ३ विप्राय DE. ४ T omits ष्व, उपसत्सु प्रवर्ग्येष्व० DES. ५ DES add च.

रथंतरसाम्ना ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसकामः । २ । पञ्चदशे-नेन्द्रस्तुतेन्द्रस्तोमेनोक्थ्येन बृहत्साम्ना राजन्यो वीर्य-कामः । ३ । सप्तदशेनाग्निष्टुताग्निष्टोमेन कण्वरथंतर-साम्ना वैश्यः पशुकामः । ४ । प्रतिधुषा प्रातःसवन इत्युक्तम् । ५ । तीव्रसुतोक्थ्येन रथंतरसाम्ना बृहत्साम्नो-भयसाम्ना वामयाविनमन्नाद्यकामं प्रजाकामं पशुकामं श्रिया वा प्रत्यवरूढं याजयेत् । ६ । शतमाशिरे दुहन्ति । ७ । ता दक्षिणा भवन्ति । ८ । वैश्यसव-वत्क्रयणानि । ९ । नीतमिश्रेण वा तृतीयसवने । १० । अभि सोमानुन्नयन्ति । ११ । अवजिघ्रन्त्यृत्विजो न भक्षयन्ति । १२ । तानच्छावाकस्य स्तोत्रे भक्षयन्ति । १३ । ब्रह्मणि होत्रका उपहवमिच्छन्ते । १४ । उभावध्वर्यू सर्वे चमसाध्वर्यवोऽच्छावाकाय प्रतिगृणन्ति[1] । १५ । प्राच्येकादशिनी संमीयते । १६ । यावद्यूपं वेदिमुद्धन्ति । १७ । वडबा[2] श्वेता गर्भिणी दक्षिणा । १८ । मरुत्स्तो-मेन[3] राजपुरोहितौ सायुज्यम्[4] । १९ । अथैष राड् । यो[5] राज्यमाशंसमानो न लभेत स एतेन । २० । विराजान्नाद्यकामः । स्वराजा प्रतिष्ठाकामः । २१ ।

इति दशमी कण्डिका ।

---

१ प्रतिमृजन्ति PQT. २ वडवा DES, वडवा QT. ३ मरुत्स्तोमेन DEPU.
४ सायुज्यकामो Q. ५ राज्ञो DES.

बहु प्रतिगृह्य यो गरगीरिव मन्येत स पुनस्तोमेन[१]। अनाश्यान्नस्य वा भुक्त्वा। १। अयाज्यं वा याजयित्वेत्येके। २। यो लघुरिवाप्रतिष्ठितः स्यात्स एतेन। ३। [२]एकविंशेनो[३]पच्छद्देन प्रजाकामः। ४। स्तोत्रेस्तोत्र एकैका स्तोत्रीयोपजायते। ५। गन्धर्वाप्सरसो मादयन्तामिति प्रातःसवने। ६। सन्नेषु नाराशंसेष्वधस्तात्पूतभृतो ऽंशुमुपास्यति। ७। गन्धर्वा देवा मादयन्तामिति माध्यंदिने। गन्धर्वाः पितरो मादयन्तामिति तृतीयसवने। ८। छद्देन[४] भ्रातृव्यवान्। ९। स्तोत्रेस्तोत्र एकैका स्तोत्रीयापध्वंसते। १०। तामस्यापध्वंसमानां भ्रातृव्यो ऽन्वपध्वंसत इति विज्ञायते। ११। सर्वतोमुखेन यः कामयेत सर्वमिदं भवेयमिति। १२। मध्ये गार्हपत्यः। प्रतिदिशं सौमिका[५] विहाराः। त्रिवृत्प्राच्यां दिशि। पञ्चदशो दक्षिणतः। सप्तदशः पश्चात्। एकविंश उत्तरतः। १३। राशिमरायू चतुष्टोमावन्नाद्यकामस्य। १४। धान्यराशिं पूर्वस्मिन्दधाति[६]। धान्यमरायुमुत्तरे। १५। गोतमचतुष्टोमाभ्यां पशुकामः। १६। उक्थ्यः षोडशिमानुत्तरः। १७।

---

१ PQTU add यजेत. २ QT omit एकविंशेन. ३ ॰णो॰ PQT.
४ छेदेन T, पच्छेदेन S. ५ सौमिको DES. ६ दधाति DES.

नपुंसकपशू इव[1] भवतः। १८। उद्भिद्वल[2]भिद्भ्यां पशुकामः। १९। उद्भिदेष्ट्वा संवत्सरे वल[2]भिदा यजेत। २०। आग्नेयेनाष्टाकपालेनान्तरालं प्रतिपद्यते। २१। उभयत्र गायत्रीः संपूर्णा[3] दक्षिणा ददाति। २२।

इत्येकादशी कण्डिका।

अष्टावष्टौ। १। अपचितिकामो ऽपचितिभ्याम्। २। उभयसामानौ भवतः। ३। तयोरश्वरथश्चतुर्युग्दक्षिणा। ४। सर्वे शतक्रियो ऽश्वाः। ५। स रुक्मी प्रावेपी[4] सर्वाभरण्यंशुमान्। ६। तस्य वैयाघ्रः परिवारो द्वैपो धन्वधिरार्क्षः कवचः। ७। अध्यास्थाता संनद्धः संनद्ध[5]सारथिरावृतः[6] प्रतिहिताभ्याम्[7]। ८। निष्की स्रग्वी[8] संग्रहीता भवतीति[9] विज्ञायते। ९। पक्षिभ्यां साग्निचित्याभ्यां यः कामयेत पक्षी ज्योतिष्मतः स्वर्गांल्लोकाननुसंचरेयमिति। १०। ऋषभेणा[10]ग्निष्टोमेन रथंतरसाम्ना राजानं[11] संग्रामे संयत्ते[12] याजयेत्। ११। यत्तत्र[13] विन्देरंस्ततो द्वादश[14]शतं

---

१ QTU omit इव. २ Most MSS. read बल॰. ३ संपन्ना DES. ४ प्रावेपि DEPSU. ५ संनद्धः S. ६ ॰वृत्तः QT, ॰वृत्त S, ॰वृत्ता DE. ७ प्रतिगृहीताभ्यां QU. ८ निष्कस्रग्वी DEU. ९ भवंतीति DES. १० DE add ऋग्निष्टुता. ११ राजन्यं DES. १२ संयवे DES. १३ ये तत्र DES. १४ द्वादशं P.

दक्षिणा। १२। व्योम्ना स्वर्गकामः। १३। उभे बृहद्रथंतरे भवतः। १४। सर्वः सप्तदशो भवति। १५। एकविंशमग्निष्टोमसाम। १६। गोसवेन षट्त्रिंशेनोक्थ्येन रथंतरसाम्ना बृहत्साम्नोभयसाम्ना वा स्वाराज्यकामः। १७। कण्वरथंतरं पवमाने। १८। अयुतं दक्षिणा। १९। दक्षिणेनाहवनीयमनुद्रुते वेद्यै बृहतः[1] स्तोत्रं प्रत्यभिषिच्यते प्रतिधुषा रेवज्जातः सहसा वृद्धः क्षत्राणां क्षत्रभृत्तमो वयोधाः। महान्महित्वे तस्तभानः क्षत्रे राष्ट्रे च जागृहि। प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीति[2]। २०।

इति द्वादशी कण्डिका।

तेनेष्ट्वा संवत्सरं पशुव्रतो भवति। १। [3]उपवहायोदकं पिबेत्तृणानि चाच्छिन्द्यात्। उप मातरमियादुप स्वसारमुप सगोत्राम्। २। यत्रयत्रैनं[4] विष्ठा विन्देत्तद्वितिष्ठेत। ३। मरुतां स्तोमेनानन्तां श्रियं जयति। ४। एतेन द्वौ चीर्त्वा याजयेत्। ५। अग्नेः कुलायावन्नाद्यकामस्य। ६। इन्द्राग्नियोः कुलायौ

---

१ All MSS., except S, omit the Visarga. २ In DES, this Kaṇḍikâ closes after the first sentence of the following Kaṇḍikâ. ३ उपावह्य॰ PTU. ४ DES omit the Anusvâra.

स्वर्गकामस्य।७। इन्द्रस्तुतेन्द्रस्तोमेनोक्थ्येन बृहत्साम्ना राजन्यो वीर्यकामः ।८। ऋषभो दक्षिणा ।९। इन्द्राग्नियोः[1] स्तोमेन राजपुरोहितावुभावेकर्द्धि[2] याजयेत्।१०। तेजो ब्रह्मवर्चसं ब्राह्मणस्य। विशं राजा प्रविशति।११। विघनेन वि पाप्मानं भ्रातृव्यं हते। तेन सर्वा मृधो विहते[3]।१२। वज्रेण षोडशिनाभिचरन्। संदंशेनाभिचरन्।१३। तयोः श्येनेन कल्पो व्याख्यातः।१४। त्रयोदशातिरात्राः[4]।१५। ज्योतिषर्द्धिकामः।१६। सर्वस्तोमेन बुभूषन्।१७। ऐकादशिनाः पशवः।१८। यस्मात्पशवः प्र प्रेव भ्रंशेरन्नप्तोर्यामेण। सर्वमाप्नोति सर्वं जयति।१९। नवसप्तदशेन प्रजाकामः।२०। विषुवता ज्यैष्ठिनेयः। ज्यैष्ठ्यमाप्नोति।२१। गोष्टोमेन बुभूषन् ।२२। आयुषा स्वर्गकामः ।२३। अभिजिता पशुकामः ।२४। विश्वजिता भ्रातृव्यवान्।२५। त्रिवृतान्नाद्यकामः।२६। पञ्चदशेन वीर्यकामः।२७। सप्तदशेन प्रजाकामः। २८। एकविंशेन प्रतिष्ठाकामः।२९।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

---

१ All MSS., except S, omit the Visarga. २ °र्द्धिना ऊ° DEPQ.
३ विवहते DES. ४ °रात्रो DES.

द्विरात्रप्रभृतय उपरिष्टादतिरात्रा अहीना ऐकादशरात्रात्[1] । १ । तेषां द्वादशाहेनाहीनभूतेन कल्पो व्याख्यातः । २ । द्विरात्रस्यैन्द्रवायवाग्रं प्रथममहः शुक्राग्रमुत्तरम् । ३ । त्रिरात्रस्यैतच्चैवाग्रयणाग्रं च । ४ । चतूरात्रस्यैतच्चैवैन्द्रवायवाग्रं च । ५ । पञ्चरात्रस्यैतच्चैव शुक्राग्रं च । ६ । षड्रात्रे द्विः परिवर्तते । ७ । सप्तरात्रस्यैतच्चैवैन्द्रवायवाग्रं च । ८ । अष्टरात्रस्यैतच्चैव शुक्राग्रं च । ९ । नवरात्रे त्रिः परिवर्तते । १० । दशरात्रस्यैतच्चैवैन्द्रवायवाग्रं च । ११ । एकादशरात्रस्यैतच्चैव शुक्राग्रं च । १२ । द्वादशरात्रे चतुः परिवर्तते । १३ । षोडशिनो ग्रहणं द्विरात्रस्योत्तरे[2] ऽहन् । १४ । ग्राह्यो मध्यमे त्रिरात्रस्य । चतुर्थेचतुर्थे चतूरात्रप्रभृतिषु नानाहीनेषु । १५ । चत्वारो द्विरात्राः । १६ । व्युष्टिद्विरात्रः प्रथमः । स व्याख्यातः । १७ । आङ्गी[3]रसेन यः पुण्यो हीन इव स्यात्स एतेन[4] । १८ । ज्योतिष्टोमो ऽग्निष्टोमः पूर्वः । सर्वस्तोमो ऽतिरात्र उत्तरः । १९ । कापिवनेन यं कामं कामयते तम[5]भ्यश्नुते ऽलूक्षो भवति । २० । ज्योतिरुक्थ्यो ऽग्निष्टोमो वा पूर्वः । अतिरात्र उत्तरः ।

---

१ ०रात्रान्तात् DES. २ ०त्तमे QT. ३ आङ्गि० DEPU. ४ DES add यजेत. ५ तमेतेना० Q.

२१। त्रैधातवीयया प्राणेष्वन्नाद्ये च प्रतितिष्ठति ।२२। अग्निष्टोमः पूर्वः। अतिरात्र उत्तरः। २३।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

गर्गत्रिरात्रेण प्रजातिं भूमानं गच्छत्यभि स्वर्गं लोकं जयत्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठति वसूनुद्रानादित्यानन्वारोहति ।१। त्रैधातवीया दीक्षणीया[1] ।२। रोहिणी बभ्रुर्वा[2] पिङ्गलैकहायनी द्विहायनी वा सोमक्रयणी। ३। अग्निष्टोम उक्थ्यो ऽतिरात्रः। ४। रथंतरं वामदेव्यं बृहदिति पृष्ठानि ।५। सहस्रं दक्षिणा[3]। ६। त्रीणि शतानि त्रयस्त्रिंशतं च प्रथमे ऽहनि ददाति। एवं द्वितीये तृतीये च। ७। साहस्यतिरिच्यते रोहिण्युपध्वस्ता द्विरूपोभयत एन्यन्यतरतो वा। ८। यैव वरः कल्याणीत्युक्तम्। ९। उद्धृष्टिः[4] प्रथमे ऽहनि मुख्यः ।१०। तमभिमन्त्रयते त्वमग्न सहस्रमा नयोद्दलस्याभिनस्त्व[5]चम्। स नः सहस्रमा नय[6] प्रजया पशुभिः सह पुनर्मा विशताद्रयिरिति।

१ DES add भवति. २ ०र्वापि QT. ३ दक्षिणाः PQT. ४ Thus PU; उद्भृष्टिः QT, उद्दृष्टिः DE, उद्दिष्टः S. ५ Corrected; all MSS. have ०मस्त्व०. ६ सहस्र साधेद्धि DE.

११। वेहद्द्वितीये। १२। तामभिमन्त्रयते त्वमपामोषधीनां रसेन रसिनी बभूविथ। सा मा सहस्र आ भज प्रजया पशुभिः सह पुनर्मा विशताद्रयिरिति। १३। वामनस्तृतीये। १४। तमभिमन्त्रयते सहस्रस्य प्रतिष्ठासि वैष्णवो वामनस्त्वम्। स नः सहस्र आ धेहि प्रजया पशुभिः सह पुनर्मा विशताद्रयिरिति। १५। तामुत्तरेणाग्नीध्रमित्युक्तम्। १६।

इति पञ्चदशी कण्डिका।

दक्षिणेन वा वेदिं नीत्वान्तरा यूपमाहवनीयं च द्रोणकलशमवघ्रापयेदा जिघ्र कलशमिति। आग्नीध्रे[1] हविर्धाने वा। १। तामुदीचीमाग्नीध्रं नीत्वा तस्याः पृष्ठे तार्प्यमध्यस्यति। २। तस्मिन्धिष्णियानां रूपं विग्रथितं भवति। ३। अथ पुरस्तात्प्रतीच्यां तिष्ठन्त्यां जुहुयादुभा जिग्यथुरिति। ४। रूपाणि[2] जुहोति यानि तस्यां भवन्ति। ५। आश्वमेधिकान्येके समामनन्ति। ६। प्रतीचीं[3] सदसः स्रक्तिमानीय तस्या उपोत्थाय दक्षिणं[4] कर्णमाजपेदिडे रन्त इति। ७। उत्सृज्य

---

१ आग्नीध्रीये DES. २ DES add च; comp. Taitt. S. 7. 1. 6. 8.
३ प्राचीं DE. ४ Q omits दक्षिणं; comp. Taitt. S. 7. 1. 6. 8.

विद्वानमुपैति । ८ । यद्यपुरुषाभिवीता प्राचीयादरात्सीदयं यजमानः कल्याणं लोकमजैषीदिति विद्यात् । यदि दक्षिणा क्षिप्रे ऽस्माल्लोकात्प्रैष्यति[1] । यदि प्रतीची बहुधान्यो भविष्यति । यद्युदीची श्रेयानस्मिंल्लोके भविष्यतीति । ९ । तां यजमानो ऽभिमन्त्रयते सा मा सुवर्गं लोकं गमयेति । १० । यास्तिस्रस्तिस्रस्त्रिंशत्यधि तास्वेनामुपसमाहृत्य[2] तामग्नीधे ब्रह्मणे होत्र उद्गात्र उन्नेत्रे ऽध्वर्यवे वा दद्यात् । ११ । द्वौ वोन्नेतारौ कृत्वा यतरो नाश्रावयेत्तस्मै वा । १२ । द्विभागं वा[3] ब्रह्मणे तृतीयमग्नीधे । १३ । सर्वेभ्यो वा सदस्येभ्यः । १४ । उदाकृत्या वा सा वशं चरेत् । यस्तामविद्वान्प्रतिगृह्णातीत्युक्तम् । १५ । तां शतमानेन हिरण्येन निष्क्रीय यजमानस्य गोष्ठे विसृजति[4] । १६ ।

इति षोडशी कण्डिका ।

दश प्रथमे ऽहन्ना[5]शिरं दुहन्ति । विंशतिं द्वितीये । त्रिंशतं तृतीये । १ । कृतान्नं प्रथमे ऽहनि देयम् ।

---

१ ०तीति DEQS.　२ ०माहृत्य S; comp. S'atap. Br. 4. 5. 8. 12.
३ S omits वा; comp. Taitt. S. 7. 1. 5. 7.　४ ऽपिसृजति DES.
५ ऽहन्या० DES.

हिरण्यं गौर्वास इति द्वितीये। अनो रथो ऽश्वो हस्ती पुरुष इति तृतीये। २। न साहस्रे[1] ऽधि किं[2] चिद्दद्यात्। ३। दद्यादित्येके। ४। यदि दद्यादनूबन्ध्यावपायां हुतायां दक्षिणा[3] नयन्नन्यूना दशतो नयेत्। ५। यस्मा एकां गां दास्यन्स्या[4]द्दशभ्यस्तेभ्यो दशत[5]मुपा[6]कुर्यात्। ६। यस्मै द्वे पञ्चभ्यः। यस्मै पञ्च द्वाभ्याम्। ७। एवमा शताद्दा वा सहस्रात्। ८। उत्तमां दक्षिणां नीत्वोदवसाय वा शबली। ९। समुद्रो ऽसि विश्वव्यचा ब्रह्मा देवानां प्रथमजा ऋतस्य। अन्नमसि शुक्रमसि ज्योतिरस्यमृतमसि। तां त्वा विद्म शबलि दीद्यानाम्। तस्यास्ते पृथिवी पादो ऽन्तरिक्षं पादो द्यौः पादः समुद्रः पादः। एषासि शबलि तां त्वा विद्म सा न इषमूर्जं धुक्ष्व वसोर्धारां शबलि प्रजानां शविष्ठा व्रजम[7]नुगेषं स्वाहेति शबलीहोमं जुहोति। १०।

इति सप्तदशी कण्डिका।

अश्वमेधस्याग्निष्टोम उक्थ्यो ऽतिरात्रः। १। रथंतरं महानाम्नी बृहदिति पृष्ठानि। २। राजा यजेत यः

---

१ सहस्रे DES. २ ऽधिकं DES. ३ दक्षिणां DES. ४ °न्स्या° DEPU. ५ दशशत° DEQTU; comp. S'at. Br. 4. 5. 8. 16. ६ °मपा° DES. ७ प्रजाम° Q, मृतम° T.

अहीनः

कामयेत सर्वमिदं भवेयमिति । ३ । बैदचिरात्रेण स्वाराज्यकामः । ४ । चयस्त्रिवृतो ऽतिरात्राः षोडशिमन्तः । ५ । रथंतरं वामदेव्यं बृहदिति पृष्ठानि । ६ । गर्गत्रिरात्रेणोत्तरेषां चयाणामहानि पृष्ठानीति[1] व्याख्यातानि[2] । ७ । छन्दोमपवमानेन पशुकामः । ८ । अन्तर्वसुना पशूनाप्नोति । ९ । पराकेण स्वर्गकामः । १० । चत्वारश्चतूरात्राः । ११ । अत्रेः प्रथमश्चतुर्वीरः । १२ । चत्वारो ऽस्य वीराः कुल आजायन्ते सुहोतेत्युक्तम् । १३ । अग्निष्टोम उक्थ्यावतिरात्रो ऽत्रेरेव चत्वारश्चतुष्टोमाः । १४ । अत्रिं श्रद्धादेवमित्युक्तम् । १५ । जामदग्न्येन[3] पुष्टिकामः । १६ । पुरोडाशिन्य उपसदो भवन्ति । १७ । आग्नेय एककपाल आश्विनो द्विकपालो वैष्णवस्त्रिकपालः सौम्यश्चतुष्कपालः सावित्रः पञ्चकपालो धात्रः षट्कपालो मारुतः सप्तकपालो बार्हस्पत्यो ऽष्टाकपालो मैत्रो नवकपालो वारुणो दशकपाल ऐन्द्र एकादशकपालो वैश्वदेवो द्वादशकपालः । १८ । दर्विहोमा भवन्ति । १९ ।

इत्यष्टादशी कण्डिका ।

---

१ DES omit इति.　२ DES add भवन्ति.　३ ॰दग्नेन DES.

अग्ने वेर्होत्रं वेरध्वरमा पितरं वैश्वानरमवसे करि-न्द्राय देवेभ्यो जुषतां[1] हविः स्वाहा। देवावश्विना[2] मधुकशयाद्यास्मिन्यज्ञे यजमानाय मिमिक्षतम्। देव विष्णवु[3]र्वद्येमं यज्ञं यजमानायानुविक्रमस्व। देव सोम रेतोधा अद्यास्मिन्यज्ञे यजमानायैधि। देव सवितः सुषावित्रमद्यास्मिन्यज्ञे यजमानायासुवस्व। देव धातः सुधाताद्यास्मिन्यज्ञे यजमानायैधि। देवा ग्रावाणो मधुमतीमद्यास्मिन्यज्ञे यजमानाय वाचं वदत। देव्य-दिते ऽन्वद्येमं यज्ञं[4] यजमानायैधि[5]। देव्यनुमते ऽन्व-द्येमं यज्ञं यजमानाय मन्यस्व। दिव्या[6] आपो नन्नम्य-ध्वमद्यास्मिन्यज्ञे यजमानाय। सदःसदः प्रजावान्दभु-र्जुषाणः[7]। देवेन्द्रेन्द्रि[8]यमद्यास्मिन्यज्ञे यजमानायैधि। देव त्वष्टः सुरेतोधा अद्यास्मिन्यज्ञे यजमानायैधीति प्रतिनिगद्य होमाः।१। इन्द्राय देवेभ्यो जुषतां[9] हविः स्वाहेति सर्वत्रानुषजति।२।

इत्येकोनविंशी कण्डिका।

---

१ भवतां DE, जुङ्ता Pañchav. Br. 21. 10. 11, Kâty. S'r. 23. 3. 1. २ ॰श्विनौ DES, like Pañch. Br. and Kâty. S'r. ३ विष्णा उ॰ DE, like the two corresponding texts. ४ स्वादित्यमद्यास्मिन्यज्ञे DES, like the two corr. texts. ५ ॰नायासुवस्व DES, like the two corr. texts. ६ देव्या DE, देव्य S. ७ ॰न्दपिभिर्जु॰ QT. ८ देवेन्द्रि॰ SU. ९ जुङ्ता S.

अहीन:

वसिष्ठस्य संसर्पः। यः पुण्यो हीन इव स्यात्स एतेन। १। विश्वामित्रस्य संजयः। भ्रातृव्यवान्यजेत। २। पञ्च पञ्चाहाः। ३। संवत्सरो वा इदमेक आसी-दित्युक्तम्। ४। अभ्यासङ्ग्यो द्वितीयः। ५। यं कामं कामयते[1] तमभ्यश्नुते[2]। ६। अग्निष्टोमस्त्रय उक्थ्या अतिरात्रः। ७। त्रिवृती[3] द्वे सवने पञ्चदशमेकम्। पञ्चदशे द्वे सप्तदशमेकम्। सप्तदशे द्वे एकविंशमेकम्। एकविंशे द्वे त्रिणवमेकम्। त्रिणवे द्वे त्रयस्त्रिंशमेकम्। ८। पञ्चशारदीयेन बहोर्भूयान्भवति। ९। अनुसंवत्सरं पशुबन्धेन यजते। १०। सप्तदश पृश्नीनुक्ष्णः पञ्च-वर्षानानयन्ति। सप्तदश पृश्नीर्वत्सतर्यस्त्रिवत्सा अप्र-वीताः। ११। [4]प्रोक्षितान्पर्यग्निकृतानुक्ष्ण उत्सृजन्ति। वत्सतरीरालभन्ते। १२। वर्णाननुक्रमिष्यामः। १३। राजीवा नवनीतपृश्नीररुणाः पिशङ्गीः सारङ्गीरुत्त-मीरा[5]लभ्य दीक्षन्ते। १४। त्रिवृदग्निष्टोमः पञ्चदश उक्थ्यः सप्तदश उक्थ्यः पञ्चदश उक्थ्यः सप्तदशो ऽतिरात्रः। १५। एत उक्षाणः सवनीयाः। १६। त्रींस्त्रीनन्वहमालभन्ते। पञ्चोत्तमे ऽहन्[6]। १७। ऐन्द्र-

---

१ कामयेत DES. २ तमेतेना॰ Q. ३ त्रिवृत्ति DES. ४ DES add ताम्. ५ Thus all MSS. and the quotation in the commentary on Pañchav. Br. 21. 14. 8. ६ ऽहनि DES.

मारुता उक्षाणः। मारुत्यो वत्सतर्यः। १८। यद्युक्ष्णो रुद्रो ऽभिमन्येत। १९।

इति विंशी कण्डिका।

अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। १। अपोनप्त्रीयं चरुं यद्यप्सु पतेत्। २। नैरृतं चरुं यद्यवसीदेत्। ३। भौमं चरुमेककपालं वा यद्यवसन्नः[१] संशीर्णो वा। ४। बार्हस्पत्यं चरुं यदि स्लोणः कूटो वा। ५। यदि नश्येद्वायव्यं चरुम्। ६। यदि सेनाभीत्वरी विन्देतेन्द्राय जयत एकादशकपालम्। ७। यदि प्रासहा नयेयुरिन्द्राय प्रसह्वन एकादशकपालम्। ८। यद्यन्धः स्यात्सौर्यं चरुमेककपालं वा। ९। यदि श्वभ्रं प्र[२]पतेद्वैष्णवं चरुम्। १०। यद्यविज्ञातेन यक्ष्मणा म्रियेत प्राजापत्यं चरुं द्वादशकपालं वा। ११। चतुर्थो ऽन्तर्महाव्रतः। १२। भ्रातृव्यवान्यजेत। १३। त्रिवृदग्निष्टोमः पञ्चदश उक्थ्यो महाव्रतं सप्तदश उक्थ्य एकविंशो ऽतिरात्रः। १४। पुरुषमेधः पञ्चमः। १५। पञ्चशारदीयवदहानि[३]। १६। अयुतं प्रथमे ऽहनि

---

१ यद्युत्सन्नः S, यद्युद्यवत्सन्नः DE. २ स्वभ्रे ऽप० S. ३ DES add अग्निष्टोमो गोपोत्तमो.

अहीनः

ददाति। नियुतं द्वितीये। अर्बुदं[1] न्यर्बुदं च तृतीये। यथा प्रथमयोरेवमुत्तरयोः। १७।

इत्येकविंशी कण्डिका।

चत्वारः षडहाः। १। साध्यानां प्रथमः। २। साध्या वै देवाः सुवर्गकामा इत्युक्तम्। ३। ऋतूनां द्वितीयेन प्रजाकामः। ४। पृष्ठ्यः षडहः। ५। तृतीयेनोपरिष्टात्त्रिकद्रुकेण यं कामं कामयते तमभ्यश्नुते। ६। त्रिवृदग्निष्टोमः पञ्चदश उकथ्यः सप्तदश उक्थ्यो ज्योतिर्गौरायुरतिरात्रः। ७। चतुर्थेन प्रैव जायते प्रजया पशुभिः। ८। अभ्यासङ्ग्यः पञ्चाहो विश्वजिदतिरात्रः। ९। अष्टौ सप्तरात्राः। १०। कौसुरुबिन्देन पशुकामः। ११। स व्याख्यातः। १२। सप्तर्षीणां द्वितीयेन स्वर्गकामः। १३। पृष्ठ्यः षडहो महाव्रतवानतिरात्रः। १४। प्राजापत्येन प्रजाकामः। १५। पृष्ठ्यः षडहः प्राजापत्यं महाव्रतमतिरात्रे। १६। छन्दोमपवमानेन पशुकामः। १७। पृष्ठ्यः षडहश्छन्दोमपवमानं महाव्रतमतिरात्रे[3]। १८। पृष्ठ्यावलम्बेना-

---

१ DES add च. २ तमेतेना॰ DES. ३ ॰तिरात्रः QTU.

न्नाद्यकामः ।१६। पृष्ठ्यस्तोमः षडहो महाव्रतवानति[1]रात्रः।२०।

इति द्वाविंशी कण्डिका।

सत्रसंमितेनान्नाद्यकामः ।१। कौसुरुबिन्दवद्हानि।२। ऐन्द्रेणौ[2]जस्कामः ।३। ज्योतिर्गौरायुरथाभिजिद्विश्वजित्सर्वजित्सर्वस्तोमो ऽतिरात्रः ।४। जनकसप्तरात्रेण प्रजातिं भूमानं गच्छत्यभि स्वर्गं लोकं जयत्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठति।५। चत्वारि त्रिवृन्त्यहान्यग्निष्टोममुखानि विश्वजिन्महाव्रतं ज्योतिष्टोमो वैश्वानरो ऽतिरात्रः।६। अष्टरात्रेण ब्रह्मवर्चसकामः। स व्याख्यातः।७। त्रयो नवरात्राः।८। प्रथमेनायुष्कामः।९। पृष्ठ्यः षडहो ज्योतिर्गौरायुरतिरात्रः।१०। द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसकामः।११। त्रिवृदग्निष्टोमः पञ्चदश उक्थ्यः सप्तदश उक्थ्यो ऽभ्यासङ्ग्यः पञ्चाहो विश्वजिदतिरात्रः।१२। शललीपिशङ्गेनान्नाद्यकामः।१३। ज्योतिर्गौरायुर्ज्योतिर्गौरायुरायुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रः ।१४। चत्वारो दशरात्राः।१५। दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये सग्रहं जुहु-

१ °व्रतमति° DES. २ Corrected; all MSS. have °णौ°.

अद्दीनः

यात्।१६। त्रिककुत्प्रथमः। त्रिककुत्प्रजानां समानानां च[1] भवति ।१७। त्रिवृदग्निष्टोमः पञ्चदश उक्थ्यस्त्रिवृदग्निष्टोमः सप्तदशो ऽग्निष्टोम एकविंश उक्थ्यः सप्तदशो ऽग्निष्टोमस्त्रिणवो ऽग्निष्टोमस्त्रयस्त्रिंश उक्थ्यस्त्रिणवो ऽग्निष्टोमो विश्वजित्सर्वपृष्ठो ऽतिरात्रः।१८।

इति त्रयोविंशी कण्डिका।

देवपुराभिचर्यमाणः ।१। त्रिष्टोमो ऽग्निष्टोमो ज्योतिरुक्थ्यस्त्रिष्टोमो ऽग्निष्टोमो ऽभिजिदग्निष्टोमो गौरुक्थ्यो ऽभिजिदग्निष्टोमो विश्वजिदग्निष्टोम आयुरुक्थ्यो विश्वजिदग्निष्टोमः सर्वस्तोमो ऽतिरात्रः।२। छन्दोमवता पुरुषं पशूनोजो वीर्यमाप्नोति।३। अभ्यासङ्ग्यः षडहस्त्रयश्छन्दोमा अतिरात्रः ।४। अथैकेषाम्। अभ्यासङ्ग्यः पञ्चाहश्चत्वारश्छन्दोमा अतिरात्रः।५। कौसुरुबिन्देन बहोर्भूयान्भवति।६। त्रयस्त्रिवृतो ऽग्निष्टोमास्त्रयः पञ्चदशा उक्थ्यास्त्रयः सप्तदशा उक्थ्या एकविंशो ऽतिरात्रः।७। पौण्डरीक एकादशरात्रो ऽयुतदक्षिणः।८। अन्वहं सहस्राणि ददाति। अश्वसहस्रमुत्तमे ऽश्वशतं वा।९। तेन सर्वामृद्धिमृध्नोति[2] परमेष्ठितां गच्छत्यभि स्वर्गं[3] लोकं जयत्येषु

१ S omits च. २ °माप्नोति DE. ३ सुवर्गं DE.

लोकेषु प्रतितिष्ठति। १०। अभ्यासङ्ग्यः षडहस्त्रिवृत्स्तोमो ऽग्निष्टोमस्त्रयस्छन्दोमा अतिरात्रः। ११। अथैकेषाम्। अभ्यासङ्ग्यः पञ्चाहश्चत्वारश्छन्दोमा महाव्रतं विश्वजित्सर्वपृष्ठो ऽतिरात्रः। १२।

इति चतुर्विंशी कण्डिका।

अथ सवानां व्याख्यातो बृहस्पतिसवः। १। वैश्यः पुष्टिकामः। २। आग्नेयादीनि सप्त हवींषि निर्वपति। ३। पृश्निः पष्ठौही मारुत्यालभ्यते। ४। तस्याः[१] पुरस्तात्स्विष्टकृतो यजमानायतन ऋषभचर्म प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीर्य तस्मिन्नासीनं यजमानं दध्नाभिषिञ्चति। ५। ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसकामः। ६। आग्नेयादीन्यष्टौ हवींषि निर्वपति। ७। पुरस्तात्स्विष्टकृतो हिरण्येन घृतमुत्पूय तेन कृष्णाजिन आसीनमभिषिञ्चति। ८। अथ सोमसवः। ९। यत्किंच राजसूयमृते सोमं तत्सर्वं भवति। १०। मैत्राबार्हस्पत्यं संस्थाप्य सौमीं सूतवशामा[२]लभते। ११। तस्याः पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽषाढं युत्सु पृतनासु पप्रिमिति सौम्यर्चाद्भिरभिषिञ्चति। १२। शेषं संस्थाप्य संसृपां हवि-

१ तस्यां QT. २ DES add अनूबन्ध्याम्.

भिर्दिशामवेष्ट्या द्विपशुना पशुबन्धेन सात्यदूतानां हविर्भिः प्रयुजामिति यजते । १३ । पृथिसवेन[१] पशुकामः । १४ । यत्किंच राजसूयमनुत्तरवेदिकं[२] तत्सर्वं भवति । १५ । मैत्राबार्हस्पत्यस्य[३] पुरस्तात्स्विष्टकृतो ये मे पञ्चाशतमि[४]ति नाराशंस्यर्चाङ्गिरभिषिञ्चति । १६ । समानमुत्तरं पूर्वेण पशुबन्धवर्जम् । १७ । व्याख्यातो गोसवः । १८ । ओदनसवेनान्नाद्यकामः । १९ । रोहिण्यां यजतोपव्युषं[५] श्रपयति । २० । दर्विहोमो भवति । २१ । उदित आदित्ये सिंहे व्याघ्र इति चतस्र आहुतीरोदनाद्धुत्वा राडसि विराडसीत्येतैः प्रतिमन्त्रम् । २२ ।

इति पञ्चविंशी कण्डिका ।

मन्थान्कल्पयन्ति[६] । आज्यमन्थं ब्राह्मणः पयोमन्थं राजन्यो दधिमन्थं वैश्य उदमन्थं शूद्रः । १ । इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तं श्रीणामीति ब्राह्मणः सक्तुभि-

१ Thus P only (comp. commentary on Taitt. Br. I. p. 761–763); all other MSS. have पृथिवीसवेन or (Q) पृथ्वी°. २ °वेदोक्तं QT and Taitt. Br. 2, 7, 5, 2. ३ °स्पत्यः DES. ४ DES add ददुर् (Taitt. Br. 2, 7, 5, 2). ५ Thus all MSS. and the quotation in the commentary on Taitt. Br. I. p. 766, l. 3. ६ °यति PQS.

राज्यं श्रीत्वा तेजो ऽसीत्यभिमन्त्र्य तत्ते प्रयच्छामीति यजमानाय प्रयच्छति । २ । तेजस्वदस्तु मे मुखमिति प्रतिगृह्य भक्षयति । ३ । एवमितरेषामुत्तरउत्तरः[1] अयणो ऽभिमन्त्रणः प्रदानो भक्षणश्च यथालिङ्गम् । ४ । सर्वान्यजमानो भक्षयित्वा[2] हिरण्यं ब्राह्मणाय ददाति । तिसृधन्वं राजन्याय । अष्ट्रां वैश्याय । माषकमण्डलुं शूद्राय । ५ । ओदनशेषं यजमानः प्राश्नाति । ६ । इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीति प्राश्नन्तमभिमन्त्रयते । ७ । हिरण्यं यजमानायाबध्नाति[3] । ८ । आयुरसि विश्वायुरसीत्याबध्यमाने जपति । ९ । अपां ग्रहान्गृह्णन्ति[4] ये मन्थान्कल्पयन्त्यपां यो द्रवणे रस इत्येतैः प्रतिमन्त्रम् । १० । तैरेनं संसृष्टैरभिषिञ्चति यतो वातो मनोजवा इति । ११ । समुद्र इवासि गह्मनेत्येनमभिमन्त्र्याथैनं त्रिभिर्दर्भपुञ्जीलैः[5] पवयति । १२ । अवभृथप्रत्याम्नायो भवतीति विज्ञायते । १३ । अग्रेणाहवनीयं रथो ऽव[6]स्थितो भवति । १४ । अभि प्रेहीति तं यजमानो ऽभ्येति[7] । १५ । आतिष्ठ मित्र-

---

१ All MSS. omit the Visarga ; उत्तरमुत्तरं DES. २ भक्षयेत् DES. ३ ०नाय बध्नाति DEST. ४ गृह्णाति DEPSU. ५ ०पिञ्जूलैः DES. ६ DES omit ऽव . ७ ऽभ्यैति DEP.

सव:

वर्धन इत्यारोहन्तमभिमन्त्रयते । १६ । अङ्क्षौ न्यङ्क्षा-
विति रथचक्रे अभिमृशति । पथ्सी वा । १७ । आतिष्ठ
वृत्रहन्निति पञ्चभिरारूढम्[1] । १८ । दिद्दक्षेण्यो दर्श-
नीयो भवति य एतेन यजत इति विज्ञायते । १९ ।

इति षड्विंशी कण्डिका ।

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

संतिष्ठत ओदनसवः । १ । व्याख्यातः पञ्चशार-
दीयः । २ । तथाग्निष्टुत् । ३ । तस्य पुरोरुचः । ४ ।
अस्याजरासो ऽग्न आयूंषि पवस इत्यै[2]न्द्रवायवस्य ।
द्वितीया मैत्रावरुणस्य । तृतीयाश्विनस्य । चतुर्थीं
पञ्चमी च शुक्रामन्थिनोः षष्ठ्याग्रयणस्य । ५ । अन्या-
माग्नेयीमुक्थ्यस्य नियुनक्ति । ६ । नित्या ध्रुवस्य । ७ ।
नियुनक्त्यैन्द्राग्नवैश्वदेवयोः । ८ । अग्निश्रिय इति तिस्रो
मरुत्वतीयानाम् । श्रुधि श्रुत्कर्णेत्युत्तरां माहेन्द्रस्य ।
विश्वेषामदितिरिति तिस्र आदित्यग्रहस्य । उत्तमा
सावित्रस्य । ९ । नियुनक्ति वैश्वदेवस्य । १० । नित्या
पात्नीवतस्य । ११ । नियुनक्ति हारियोजनस्य । १२ ।
इन्द्रस्तुतेन्द्रस्तोमेनोक्थ्येनेन्द्रियकामो वीर्यकामो[3] वा

---

१ ०रूढो DES.   २ आयूंषीत्यै० DE.   ३ PQT omit वीर्यकामो.
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

यजेत। १३। ऐन्द्रियः[१] पुरोरुचः। १४। तिष्ठा हरी कस्य वृषेत्यैन्द्रवायवस्य। तृतीया मैत्रावरुणस्य। चतुर्थ्याश्विनस्य। पञ्चमी षष्ठी च शुक्रामन्थिनोः। सप्तम्याग्रयणस्य। १५। नित्योक्थ्यस्य। १६। नियुनक्ति ध्रुवैन्द्राग्नवैश्वदेवानाम्। १७। नित्या मरुत्वतीयमाहेन्द्राणाम्। १८। आ नो विश्वाभिरूतिभिरिति तिस्र आदित्य[२]ग्रहस्य। उत्तमा सावित्रस्य। १९। नियुनक्ति वैश्वदेवपात्नीवतयोः। २०। नित्या हारियोजनस्य। २१। व्याख्यातो ऽप्तोर्यामः। २२।

इति सप्तविंशी कण्डिका।

राजाभिषेक्ष्यमाणो[३] जनपदेषु समवेतेषु द्वयोः पुण्याहयोः पूर्वस्मिन्स्थण्डिलं कल्पयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य वसति। १। उदित आदित्ये ये केशिनो नर्तं ब्रह्मण इति द्वे आहुती हुत्वा राडसि विराडसीति यजमानायतन औदुम्बरीमासन्दीं प्रतिष्ठापयति। २। तां राजारोहति। ३। आरोह प्रोष्ठमित्यारोहन्तमभिमन्त्रयते। ४। अत्र वरं ददाति। ५।

---

१ ऐन्द्राः PQU. २ आदित्यस्य DE. ३ ०भिषिच्यमाणो DE.

सव ः

तस्यामासीनः केशान्वापयते[1] येनावपत्सविता क्षुरेणेति। ६। मा ते केशानिति[2] केशान्प्रकीर्यमाणाननुमन्त्रयते। ७। तान्समोप्य दर्भस्तम्बे निदधाति तेभ्यो निधानमिति। ८। अथैनमाज्यमिश्रेण पयसानक्ति। बलं ते बाहुवोरिति बाहू। यत्सीमन्तमिति शिरः। ९। व्याघ्रो ऽयमग्नाविति सप्ताहुतीर्हुत्वा द्यौरसि पृथिव्यसीति यजमानायतने शार्दूलचर्म प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तृणाति। १०। तस्मिन्राजोपविशति। ११। व्याघ्रो वैय्याघ्र इत्यासीनमभिमन्त्रयते। १२। अथैनं तोक्मावास्ताभिर्दूर्वावास्ताभिर्वाद्भिरभिषिञ्चति या दिव्या आप इति प्रतिपद्या[3] पाङ्क्तात्। १३। अरुणं त्वा वृकमित्येनमभिमन्त्र्य प्र बाहवेति बाहू प्रसार्येन्द्रस्य ते वीर्यकृत इत्युपावहरति[4]। १४। अग्रेणाग्निं[5] रथो ऽवस्थितो भवति। १५। अभि प्रेहीति तं राजाभ्येति[6]। १६। आतिष्ठ वृत्रहन्तम इत्यारोहन्तमभिमन्त्रयते। १७। अङ्कौ न्यङ्कावविति रथचक्रे अभिमृशति। पक्षसी वा। १८। नमस्त ऋष इति पुरोहितमभिमन्त्रयते। १९। तिष्ठा रथ इति सारथिम्। २०। आ रश्मीनिति रश्मीनालभते। २१। आतिष्ठ

१ ॰पयेत DES. २ DES put मा ते केशानिति after ॰नुमन्त्रयते. ३ प्रतिपाद्या QS. ४ ॰वरोहति DES. ५ अग्रेणाग्नीध्रं DE. ६ ॰भ्यैति DEP.

वृचद्दन्निति षड्भिरारूढम् । २२ । परि मा सेन्या इति द्वे वाचयित्वोत्तराभिस्तिसृभिरभिमन्त्र्योदसावेत्वित्यादित्यमुदीक्षयति । २३ । अन्ववतामिति जनपदाननुवीक्षते । २४ । संतिष्ठते राजाभिषेकः । २५ । व्याख्यातो विघनः । २६ । संतिष्ठन्ते[१] सवाः सवाः । २७ ।

इत्यष्टाविंशी कण्डिका ।

इति द्वाविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Corrected ; all MSS. have संतिष्ठते.

सत्राणि

ओम् ॥

चतुर्विंशतिपरमाः सत्त्रमासीरन् । १ । तेषां द्वादशाहेन सत्त्रभूतेन कल्पो व्याख्यातो यानि पुरस्तात्संवत्सरात् । गवामयनेनेतरेषाम् । २ । उभयतोऽतिरात्राणि भवन्ति । ३ । तृतीयं पञ्चदशरात्रं परिहाप्य कुण्डपायिनां च सत्त्रम् । ४ । ऋतूना[1]मेकादशरात्रेण प्रजां सृजन्ते प्रजामवरुन्धते प्रजां विन्दन्ते प्रजावन्तो भवन्ति । ५ । ज्योतिरतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहस्त्रयश्छन्दोमा अतिरात्रः । ६ । द्वौ त्रयोदशरात्रौ । ७ । यं कामं कामयन्ते तम[2]भ्यश्नुवते[3] । ८ । अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहः सर्वस्तोमो[4] ऽतिरात्रश्चत्वारश्छन्दोमा अतिरात्रः । ९ । द्वितीयं ब्रह्मवर्चसकामा उपेयुः । १० । अतिरात्रो द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च । ११ । त्रयश्चतुर्दशरात्राः । १२ । यं कामं कामयन्ते[5] तमभ्यश्नुवते[6] । १३ । अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडह आवृत्तः पृष्ठ्यः

---

१ ऋतताना॰ OT. २ तमेतेना॰ T. ३ ॰श्नुते QT. ४ सर्वतस्तोमो QT.
५ कामयते OQT. ६ ॰श्नवे DEQT.

षडहो ऽतिरात्रः। १४। द्वितीयं यांस्तल्प उदके विवाहे वा मीमांसेरन्। १५। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः पृष्ठ्यः षडह आयुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रः। १६। तृतीयमृद्धिकामा उपेयुः। १७। अतिरात्रो गोआयुषी द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १८।

इति प्रथमा कण्डिका।

चत्वारः पञ्चदशरात्राः। १। दैवत्वं गच्छति। २। अमावास्यायां प्रायणीयो ऽष्टम्यां महाव्रतं पौर्णमास्यामुदयनीयः। एतद्वा विपरीतम्। ३। अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो महाव्रतमावृत्तः पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्रः। ४। द्वितीयं ब्रह्मवर्चसकामा उपेयुः। ५। अतिरात्रस्त्रिवृदग्निष्टुज्ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः पृष्ठ्यः षडह आयुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रः। ६। तृतीयेनोभौ कामाववरुन्धते[1] यः सत्त्रे यश्चाहीने। ७। त्रिवृदग्निष्टुज्ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहो[2] द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। ८। चतुर्थेन प्रैव जायन्ते प्रजया पशुभिः। ९। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १०। ऐन्द्रं षोडशरात्रमोजस्कामा उपेयुः। ११। एता[3] एव समहा-

---

१ ०वरंते DE. २ ०स्त्र्यहं DE. ३ Supply râtrayaḥ.

सत्राणि

व्रताः। १२। सप्तदशरात्रमन्नाद्यकामा उपेयुः। १३। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपञ्चाहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १४। अष्टादशरात्रं पशुकामा उपेयुः। १५। अतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १६। एकान्न[1]विंशतिरात्रेण प्र प्रजया पशुभिर्जायन्ते। १७। एता एव समहाव्रताः। १८। विंशतिरात्रेण ब्रह्मवर्चसिनो ऽन्नादा भवन्ति। १९। अतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो ऽभिजिद्विश्वजितौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। २०।

इति द्वितीया कण्डिका।

द्वावेकविंशतिरात्रौ। १। यं कामं कामयन्ते[2] तमभ्यश्नुवते[3]। २। अतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो ऽतिरात्रो द्वावभिप्लवावतिरात्रः। ३। द्वितीयं ब्रह्मवर्चसकामा उपेयुः। ४। सोमापौष्णः पशुरुपालम्भ्यः। ५। मनो-र्ऋचः सामिधेन्यः। ६। निदाघ उपयन्ति। ७। अप तमो घ्नते। ८। अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहस्त्रयः स्वर-सामानो दिवाकीर्त्यमहस्त्रयः स्वरसामान आवृत्तः

१ एकोन॰ OP. २ कामयते T. ३ ॰श्नुते QT. ४ Corrected (comp. मानव्यः सामिधेन्यः Kâtyâyana S'rautas. 24. 2. 8); मनो ऋचः DEO, मनोऋचः PQT.

पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्रः। ९। द्वाविंशतिरात्रेण संवत्सरादेभ्यो लोकेभ्यो ऽमुष्मादादित्यादन्नाद्यमवरुन्धते।१०। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहो ऽभिप्लवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च। ११। त्रयोविंशतिरात्रं पशुकामा उपेयुः। १२। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपञ्चाहो ऽभिप्लवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १३। द्वौ चतुर्विंशतिरात्रौ। १४। यं कामं कामयन्ते तमभ्यश्नुवते। १५। अतिरात्रो द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १६।

इति तृतीया कण्डिका।

संसदा चतुर्विंशतिरात्रेण स्वर्गे लोके सीदन्ति। १। अतिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्य आरम्भणीयस्त्रिवृद्वा पृष्ठ्यस्तोमः षडहस्त्रयस्त्रिंशमहरनिरुक्तं त्रयस्त्रिंशं निरुक्तं त्रिणवं द्वे एकविंशे त्रिणवं त्रयस्त्रिंशमहर्निरुक्तं त्रयस्त्रिंशमनिरुक्तं पृष्ठ्यस्तोमः षडहः प्रत्यङ् त्रिवृदहर[1]-निरुक्तं ज्योतिष्टोमो वैश्वानरो ऽतिरात्रः। २। पञ्चविंशतिरात्रं पशुकामा उपेयुः। ३। अतिरात्रो द्वाव-

---

१ DE omit अहर्.

सत्राणि

भिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च। ४। षड्विंशतिरात्रं स्वर्गकामा उपेयुः। ५। अतिरात्रो गोआयुषी द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। ६। सप्तविंशतिरात्रमन्नाद्यकामा उपेयुः। ७। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहो द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। ८। अष्टाविंशतिरात्रं पशुकामा उपेयुः। ९। एता एव समहाव्रताः। १०। एकान्नत्रिंशद्रात्रेणापरिमितां श्रियं जयन्ति। ११। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपञ्चाहो द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १२। त्रिंशद्रात्रमन्नाद्यकामा उपेयुः। १३। अतिरात्रस्त्रयो ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १४।

इति चतुर्थी कण्डिका।

एकत्रिंशद्रात्रमन्नाद्यकामा उपेयुः। १। एता एव समहाव्रताः। २। द्वात्रिंशद्रात्रं प्रतिष्ठाकामा उपेयुः। ३। अतिरात्रो गोआयुषी त्रयो ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। ४। त्रयस्त्र[१]यस्त्रिंशद्रात्राः। ५।

---

१ The first त्रयस् which is not found in any MS. is to be supplied, as the context shows; comp. also Kâtyâyana S'rautas. 24. 2. 24.

यं कामं कामयन्ते तमभ्यश्नुवते ।६। अतिरात्रस्त्रयः पञ्चाहा विश्वजिदतिरात्र एकः पञ्चाहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः ।७। द्वितीयं ब्रह्मवर्चसकामा उपेयुः ।८। अतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो ऽतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो ऽतिरात्रो ऽभिप्लवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च ।९। तृतीयमृद्धि-कामा उपेयुः ।१०। अतिरात्रस्त्रयः पञ्चाहा अति-रात्रस्त्रयः पञ्चाहा अतिरात्रः ।११। चतुस्त्रिंशद्रात्र-मिन्द्रियकामा उपेयुः ।१२। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरा-युस्त्र्यहस्त्रयो ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहानि महा-व्रतमतिरात्रश्च ।१३।

इति पञ्चमी कण्डिका ।

पञ्चत्रिंशद्रात्रं पशुकामा उपेयुः ।१। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपञ्चाहस्त्रयो ऽभिप्लवा द्वादशा-हस्य दशाहान्यतिरात्रः ।२। षट्त्रिंशद्रात्रं स्वर्गकामा उपेयुः ।३। अतिरात्रश्चत्वारो ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः ।४। सप्तत्रिंशद्रात्रमन्नाद्यकामा उपेयुः ।५। एता एव समहाव्रताः ।६। अष्टात्रिंशद्रात्रं पशुकामा उपेयुः ।७। अतिरात्रो गोआयुषी चत्वारो

सत्राणि

ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। ८। एकान्नचत्वारिंशद्रात्रेणानन्तां श्रियं जयन्ति। ९। अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहश्चत्वारो ऽभिप्लवा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः। १०। चत्वारिंशद्रात्रेण परमायां विराजि प्रतितिष्ठन्ति। ११। एता एव समहाव्रताः। १२।

इति षष्ठी कण्डिका।

सप्तैकस्मान्नपञ्चाशद्रात्रा विधृतयः। १। प्रथमेन[1] वि पाप्मना भ्रातृव्येणावर्तन्ते। २। अतिरात्रस्त्रयस्त्रिवृतो ऽग्निष्टोमा अतिरात्रो दश पञ्चदशा उक्थ्याः षोडशिमदृशममहर[2]तिरात्रो द्वादश सप्तदशा उक्थ्या अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्रो द्वादशैकविंशा उक्थ्या अतिरात्रः। ३। यमातिरात्रो द्वितीयः। ४। यस्मैवैषां श्रीर्भवति मित्रश्च वरुणश्च धाता चार्यमा चांशश्च भगश्चेन्द्रश्च विवस्वांश्चैतासां देवतानामृद्धिमृभुवन्ति। ५। अतिरात्रो द्वावभिप्लवौ गोआयुषी द्वावभिप्लवावभिजिद्वि[3]श्वजिच्चातिरात्रावेको ऽभिप्लवः सर्वस्तोमो नवसप्तदशश्चातिरात्रौ द्वादशाहस्य दशाहानि

१ प्रथमो OPQ. २ षोडशिमदृशममहः is said parenthetically.

३ ॰भिजिच्च वि॰ OP.

महाव्रतमतिरात्रश्च । ६ । आञ्जनाभ्यञ्जनस्तृतीयः । ७ । यान्न जानीयुर्यदा चाञ्जते ऽभि चाञ्जते जानन्त्येनान्[1] । शुभमेवात्मन्द[2]धते । ८ । गौल्गुलवेन प्रातःसवने सौगन्धिकेन माध्यंदिने पौतुद्रवेण[3] तृतीयसवने । ९ । अतिरात्रश्चत्वारो ऽभिप्लवाः सर्वस्तोमो ऽतिरात्रो द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः । १० । संवत्सरसंमितश्चतुर्थः । ११ । संवत्सरस्यर्द्धिम्भुवन्ति । १२ । अतिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्य आरम्भणीयस्त्रिवृद्वा त्रयो ऽभिप्लवा अभिजित्त्रयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यमहस्त्रयः स्वरसामानो विश्वजिदेको ऽभिप्लव आवृत्त आयुर्गौर्द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च । १३ ।

इति सप्तमी कण्डिका ।

सवितुः ककुभः पञ्चमः । १ । सर्वस्यान्नाद्यस्य प्रसवं गच्छन्ति । २ । अतिरात्रो नव त्रिवृन्त्यहान्यग्निष्टोममुखः षडहो ऽथ यानि त्रीण्यग्निष्टोमावभित उक्थ्यं मध्ये[4] तथैव नव पञ्चदशानि तथैव नव सप्तदशानि तथैव

---

१ ०न्त्येतान् Q. २ ०वात्मानं द० DE. ३ पौतुदारवेण P, ०दारेणेति Q.

[4] The text from अग्निष्टोममुखः to मध्ये explains नव त्रिवृन्त्यहानि.

सत्राणि

नवैकविंशानि द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमति-रात्रश्च । ३ । षष्ठं प्रतिष्ठाकामा उपेयुः । ४ । अति-रात्रश्चत्वारो ऽभिप्लवा महाव्रतं द्वावभिप्लवौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः । ५ । सप्तमेनात्यन्याः प्रजा भव-न्त्योजिष्ठा भवन्ति । ६ । अतिरात्रः षडभिप्लवा द्वाद-शाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च । ७ । एक-षष्टिरात्रमृद्धिकामा उपेयुः । ८ । देव वरुण देवयजनं मे देहीति देवयजनमध्यवसाय जुहोति । ९ । अति-रात्रश्चतुर्विंश उकथ्य आरम्भणीयस्त्रिवृद्वा पृष्ठ्यः षडह-स्त्रयो ऽभिप्लवा अभिजित्त्रयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्य-महस्त्रयः स्वरसामानो विश्वजिदावृत्तः पृष्ठ्यः षडह एको ऽभिप्लव आवृत्त आयुर्गौर्द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्च । १० । देवानां शतरात्रेण सर्व-मायुर्यन्ति वसीयांसो भवन्ति । ११ । अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहश्चतुर्दशाभिप्लवा द्वादशाहस्य दशा-हानि महाव्रतमतिरात्रश्च । १२ । अभिप्रयायाभि-षुण्वन्ति समानत्र वा । १३ ।

इत्यष्टमी कण्डिका ।

आदित्यानामयनेन प्रजातिं भूमानं गच्छन्त्यभि स्वर्गं लोकं जयन्त्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठन्ति। १। गवामयनेन व्याख्यातम्। २। सर्वेऽभिप्लवाः। ३। मासास्त्रिवृत्पञ्चदशा मध्येपृष्ठ्या भवन्ति। ४। अभिजितः[१] स्थाने त्रिवृद्बृहस्पतिसवः। विश्वजितः[१] स्थाने पञ्चदश इन्द्रस्तोम उक्थ्यः। ५। तस्मादनन्तरं पृष्ठ्याभिप्लवावुपेत्य[२] द्वादशाहीयस्य दशरात्रस्य व्यूढा अग्निष्टोमास्त्रिवृतः। ६। उद्भिद्वलभिद्भ्यामिति द्यूनो मासः पूर्यते[३]। ७। आयुषं गां चोपेत्य छन्दोमदशरात्रः प्रत्यङ्ङष्टाचत्वारिंशं चतुश्चत्वारिंशं[४] चत्वारिंशं[५] षट्त्रिंशं द्वात्रिंशं[५] त्रिंशं द्वे अष्टाविंशे पञ्चविंशं चतुर्विंशम्। ८। महाव्रतोदयनीयाभ्यामिति द्यूनो मासः पूर्यते। ९। एतेनाङ्गि[६]रसामयनं व्याख्यातम्। १०। स्वर्गकामा उपेयुः। ११। त्रिवृतोऽभिप्लवाः। १२। मासाः पुरस्तात्पृष्ठ्या भवन्ति प्राग्विषुवतः। ऊर्ध्वं विषुवत उपरिष्टात्पृष्ठ्याः पञ्चदशिनः। १३। छन्दोमदशरात्र ऊर्ध्वस्तोमश्चतुर्विंशं पञ्चविंशं द्वे अष्टाविंशे त्रिंशं द्वात्रिंशं षट्त्रिंशं चत्वारिंशं चतुश्चत्वारिंशमष्टाचत्वारिंशम्। १४। महाव्रतो-

---

१ The MSS. omit the Visarga. २ ०प्लवा उपेत्य OP. ३ पूर्यते is missing in OPQ. ४ is missing in OQ. ५ is missing in DEO. ६ ०ङ्गी० Q.

दयनीयाभ्यामिति ह्यूनो मासः पूर्यते। १५। अथैकेषाम्। पृष्ठ्या आस्यन्ति चादित्यानामयनमभिप्लवा आस्यन्ति चाङ्गि[1]रसामयनम्। यदन्यत्पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यस्तान्यास्यन्तीत्याचक्षते। १६।

इति नवमी कण्डिका।

हृतिवातवतोरयनेन यं कामं कामयन्ते तमभ्यश्नुवते। १। अतिरात्रावभितः। २। त्रिवृता मासं पञ्चदशेन मासं सप्तदशेन मासमेकविंशेन मासं त्रिणवेन मासं त्रयस्त्रिंशेन मासम्। ३। अथ विषुवान्महाव्रतं वा। ४। एत एवोत्तरे मासास्त्रयस्त्रिंशारम्भणास्त्रिवृदुत्तमाः। ५। कुण्डपायिनामयने मासं दीक्षिता भवन्ति। ६। प्रायणीयया प्रचर्य राजानं क्रीत्वोपनह्य निदधति[2]। ७। द्वादशभिरुपसद्भिश्चरित्वा हविर्यज्ञैर्य[3]जन्ते। ८। मासमग्निहोत्रं जुह्वति[4]। मासं दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते मासं वैश्वदेवेन मासं वरुणप्रघासैर्मासं साकमेधैर्मासं शुनासीरीयेण॥ त्रिवृता मासं पञ्चदशेन मासं सप्तदशेन[5] मासमेकविंशेन मासं

---

१ °ङ्गी° Q २ Thus Q only; the other MSS. have निदधाति.
३ Thus Q only; हविर्यज्ञमासैर्य° DE, °र्यज्ञं मासैर्य° OP. ४ जुहोति Q.
५ OPQ omit मासं सप्तदशेन.

त्रिणवेन मासम् । अष्टादश त्रयस्त्रिंशान्यहानि द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रश्चेति द्वादश मासाः । ९ । सर्व एव भवन्ति सर्वामृद्धिमृध्नुवन्ति[1] । १० । अत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयन्ति । ११ । यो होता सोऽध्वर्युः स पोता । य उद्गाता स नेष्टा सोऽच्छावाकः । यो मैत्रावरुणः स ब्रह्मा स प्रतिहर्ता । यः प्रस्तोता स ब्राह्मणाच्छंसी स ग्रावस्तुत् । यः प्रतिप्रस्थाता सोऽग्नीत्स उन्नेता । गृहपतिर्गृहपतिः । सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यः । १२ ।

इति दशमी कण्डिका ।

त[2]पश्चितामयनं स्वर्गकामा उपेयुः । १ । संवत्सरं दीक्षाः । संवत्सरमुपसदः[3] । २ । चतुरश्चतुरो मासानेकैकेनोपसन्मन्त्रेण जुहोति । ३ । अनु[4]पसदमग्निं चिनोति । ४ । द्वौद्वौ मासावेकैका चितिः । चतुर उत्तमा[5] । ५ । चतुस्तनं त्रिस्तनं द्विस्तनमेकस्तनमिति त्रींस्त्रीन्मासान्व्रतानि । ६ । संवत्सरं प्रसुताः । ७ । प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सरेण प्रजापतेर्ऋद्धिमृध्नुवन्ति । ८ । त्रयस्त्रिवृतः संवत्सरास्त्रयः पञ्चदशास्त्रयः सप्तदशास्त्रय

---

१ ०मामुवन्ति DE. २ ता० DEQ. ३ DE add पुरस्तादुपसदामाग्नेयो ऽष्टाकपालः. ४ चन० DEO. ५ उत्तमाः PQ.

सत्राणि

एकविंशाः । ९ । एतदेव[1] नैमिषीयाणां[2] स्वर्गकामा उपेयुः । १० । नव त्रिवृतः संवत्सरा नव पञ्चदशा नव सप्तदशा नवैकविंशाः शाक्त्यानां षट्त्रिंशत्संवत्सरं तरसपुरोडाशं काप्या[3]ध्वर्यवमाग[4]स्त्यगृहपतिकम् । ११ । संस्थितेसंस्थिते ऽहनि गृहपतिर्मृगयां याति । १२ । स यान्मृगान्हन्ति तेषां तरसाः पुरोडाशा भवन्ति । १३ । एतेन ह वै शाक्त्यो गौरिवीतिस्तरसपुरोडाश आर्ध्नोद्देवलोके च[5] मनुष्यलोके चर्द्धिमृभ्नुवन्ति । १४ । पञ्चविंशतिस्त्रिवृतः संवत्सराः पञ्चविंशतिः पञ्चदशाः पञ्चविंशतिः सप्तदशाः पञ्चविंशतिरेकविंशाः । १५ ।

इत्येकादशी कण्डिका ।

साध्यानां शतसंवत्सरेण सगवाः सपुरुषाः स्वर्गं लोकं यन्ति । १ । अग्नेः सहस्रसाव्येन सर्वस्यान्नाद्यस्य प्रसवं गच्छन्ति । २ । अतिरात्रः सहस्रं त्रिवृन्त्यहान्यतिरात्रः । ३ । त्रीणि सारस्वतानि सत्त्राणि । मित्रावरुणयोः प्रथममिन्द्राग्न्यो[6]र्द्वितीयमर्यम्णस्तृतीयम् । ४ । सरस्वत्या उपमज्जने[7] दीक्षन्ते । ५ । प्रायणीयया

---

१ एतेन Q. २ °शीयानां OPQ. ३ कापर्या° Q, कार्या° P. ४ Thus Q only; the other MSS have °वमग°. ५ PQ omit च. ६ °ग्नियो° DEP. ७ उपमज्जकेन DE.

प्रचर्य राजानं क्रीत्वोपनह्य निदधति[1] । ६ । द्वादशभिरुपसद्भिश्चरित्वा प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य तदहर्वत्सानपा[2]कुर्वन्ति । ७ । संस्थिते प्रायणीये सांनाय्येन यजन्ते । ८ । तस्मिन्संस्थिते ऽध्वर्युः शम्यां प्राचः प्रास्यति । ९ । सा यत्र निपतति तद्गार्हपत्यः । १० । तस्मात्षट्त्रिंशतं प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रामति । ११ । तदाहवनीयः । १२ । चक्रीवन्ति सदोहविर्धानान्याग्नीध्रं च । १३ । आश्वत्थि[3] हविर्धानमाग्नीध्रं च । १४ । उलूखलबुध्नो यूपः प्रकृष्य उपोप्त एव । १५ । नोपरवान्खनन्ति । १६ । त एतमापूर्यमाणपक्षमामावास्येन हविषा यान्ति[4] । १७ । पौर्णमास्यां गोष्टोमं बृहत्सामानमुपयन्ति । १८ । तस्मिन्संस्थिते पौर्णमासेन[5] यजन्ते । १९ । त एतमपरपक्षं पौर्णमासेन[5] हविषा यान्ति । २० । अमावास्यायामायुष्टोमं रथंतरसामानमुपयन्ति । २१ । तस्मिन्संस्थिते सांनाय्येन यजन्ते । २२ । त एवमेव[6] व्यत्यासं सरस्वत्या दक्षिणेन कूलेन । २३ ।

इति द्वादशी कण्डिका ।

---

१ निदधाति DEQ. २ ०नुपा० Q. ३ ०त्थौ DE. ४ यजन्ति DE.
५ ०मासेन DEQ. ६ एतमेव OPQ.

सत्राणि

आक्रोशन्तः प्राञ्चो यान्ति। १। दृषद्वत्या अप्यये ऽपोनप्त्रीयं चरुं निरुप्यातियन्ति। २। दशसु गोषु[1] शते[2] वर्षभमुत्सृजन्ति। ३। यदा दशशतं कुर्वन्त्यथै-कमुत्थानं यदा वा शतं सहस्रम्। यदा वा गृहपति-र्म्रियेत[3] यदा वा सर्वस्वं जीयेरन्यदा वा प्लाक्षं प्रस्रवणं प्राप्नुवन्ति। ४। प्लाक्षं प्रस्रवणं प्राप्याग्नये कामायेष्टिं निर्वपन्ति। ५। तस्यामश्वां पुरुषीं च धेनुके दत्त्वा कारपचवं प्रति यमुनामवभृथमभ्य[4]वयन्ति। ६। द्वितीये त्रिवृद्बृहस्पतिसवो गोआयुषी इन्द्रकुक्षी। ७। अत्यन्याः प्रजा भवन्त्योजिष्ठा भवन्ति। ८। तृतीये ज्योतिर्गौ-रायुरयनं विश्वजिदभिजिताविन्द्रकुक्षी। ९। अर्यम्णः पन्थानमारोहन्ति देवलोकं यन्ति[5]। १०। दार्षद्वते संवत्सरं ब्राह्मणस्य गा रक्षेद[6]नष्टगुः। ११। संवत्सरं व्यर्णे नैतन्धवे ऽग्निमिन्धीत। १२। परिणह्यग्निमाधाय दृषद्वत्या दक्षिणेन कूलेनाग्नेयेनाष्टाकपालेन[7] शम्या-परासीयात्। १३। त्रिःप्लक्षं[8] प्रति यमुनामवभृथ-मभ्यवैति। १४। तदैव[9] मनुष्येभ्यस्तिरो भवति। १५।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

१ गवेषु DE.　२ शतेषु DE.　३ ०यते DE.　४ OP omit ०भ्य०.
५ जयन्ति DE.　६ रक्षयेद० Q.　७ Corrected; all MSS. read ०कपालेना.
८ Sic! त्रिःप्लाक्षं DE.　९ तथैव PQ.

तुरायणेन सर्वामृद्धिमृध्नोति ।१। अदीक्षितः कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चते। मानुषीं तेनर्द्धिमृध्नोति।२। यत्तपस्तप्यते दैवीं[1] तेन ।३। हविरुच्छिष्टव्रतो[2] भवति ।४। संवत्सरं सवनविधा इष्टीर्नि[3]र्वपति[4]। आग्नेयो ऽष्टाकपाल ऐन्द्र[5] एकादशकपालो वैश्वदेवो द्वादशकपालः ।५। चरुरित्येके ।६। प्रातःसवने वा सर्वा ।७। सर्पाणां सत्त्रेणाप जरां घ्नते। आदित्यानामिवैषां प्रकाशः ।८। सर्वो दशदशी संवत्सरो द्वादशो विषुवान् ।९। त्रिसंवत्सरं गवामयनमादित्यानामङ्गिरसाम् ।१०। प्रजातिं[6] भूमानं गच्छन्त्यभि स्वर्गं[7] लोकं जयन्त्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठन्ति ।११। प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरेण प्रजापतेर्ऋद्धिमृध्नुवन्ति ।१२। अतिरात्रः सहस्रं त्रिवृतः संवत्सरा अतिरात्रः ।१३। पञ्च पञ्चाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः पञ्च पञ्चाशतः पञ्चदशाः पञ्च पञ्चाशतः सप्तदशाः पञ्च पञ्चाशत एकविंशा विश्वसृजां सहस्रसंवत्सरम् ।१४। एतेन वै विश्वसृज इदं विश्वमसृजन्त। यद्विश्वमसृजन्त तस्माद्विश्वसृजः[8]। विश्वमेनाननुप्रजायते ।१५। तत्र श्लोकः।

---

१ दैवों OQ. २ हविरुच्छिष्टो DE. ३ इष्टिं नि॰ DEQ. ४ ॰पन्ति DE.
५ ऐन्द्राग्न Q. ६ Thus P only; the other MSS. read प्रजापतिं.
७ सुवर्गं DE. ८ This clause is omitted in OP.

समाप्ति

विश्वसृजः प्रथमाः सत्त्रमासत
सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः।
ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपा
हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्मनामेति। १६।

ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति य एतदुपयन्ति। १७।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

इति त्रयोविंशः प्रश्नः॥

ओम् ॥

[1]यज्ञं व्याख्यास्यामः ।१। स त्रयाणां वर्णानां ब्राह्मणराजन्ययोर्वैश्यस्य च ।२। स त्रिभिर्वेदैर्विधीयते ।३। ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदैः ।४। ऋग्वेदयजुर्वेदाभ्यां दर्शपूर्णमासौ ।५। यजुर्वेदेनाग्निहोत्रम् ।६। सर्वैरग्निष्टोमः ।७। उच्चैर्ऋग्वेदसामवेदाभ्यां क्रियते ।८। उपांशु य[2]जुर्वेदेन ।९। अन्यत्राश्रुतप्रत्याश्रुतप्रवरसंवादसंप्रैषैश्च ।१०। अन्तरा सामिधेनीष्वनूच्यम् ।११। मन्द्रेण प्रागाज्यभागाभ्यां प्रातःसवने च ।१२। मध्यमेन प्राक् स्विष्टकृतो माध्यंदिने च ।१३। क्रुष्टेन शेषे तृतीयसवने च ।१४। वाक्संद्रवश्च तद्वत् ।१५। ऋग्वेदेन होता करोति ।१६। सामवेदेनोद्गाता ।१७। यजुर्वेदेनाध्वर्युः[3] ।१८। सर्वैर्ब्रह्मा ।१९।

---

१ Kaṇḍikâs 1-4, containing the Paribhâshâs, have been edited, together with the commentary of Dhûrtasvâmin, in the Journal Ushâ Vol. I, and translated by Max Müller into German, Journal of the German Or. Soc. Vol. IX, p. XLIII *seq.*, and into English, Sacred Books of the East, Vol. XXX p. 310 *seq.* २ उपांशुयं॰ V.
३ PQS transpose Sûtras 17 and 18.

परिभाषा:

वचनाद्विप्रतिषेधाद्वान्यः कुर्यात्। २०। ब्राह्मणाना-मार्त्विज्यम्। २१। सर्वक्रतूनामग्नयः सकृदाहिताः। २२। जुहोतीति[1] चोद्यमाने सर्पिराज्यं प्रतीयात्। २३। अध्वर्युं कर्तारम्। २४। जुहूं पात्रम्। २५। व्यापृतायां स्रुवेण। २६। आहवनीये प्रदानम्। २७। आधानप्रभृति यावज्जीवं पात्राणि धार्यन्ते। २८। तेषां प्रतितन्त्रं[2] संस्कारः। २९। मन्त्रब्राह्मणे यज्ञस्य प्रमाणम्। ३०। मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयम्। ३१। कर्मचोदना ब्राह्मणानि। ३२। ब्राह्मणशेषो ऽर्थवादो निन्दा प्रशंसा परकृतिः पुराकल्पश्च। ३३। अतो ऽन्ये मन्त्राः। ३४। अनाम्नातास्त्वमन्त्रा यथा प्रवरोहनामधेयग्रहणानीति[3]। ३५। रथशब्दो दुन्दुभिशब्दश्च। ३६। स्वाध्याये ऽनध्यायो मन्त्राणां न कर्मण्यर्थान्तरत्वात्। ३७। एकमन्त्राणि कर्माणि। ३८। अपि संख्यायुक्तचेष्टापृथक्त्वनिर्वर्तीनि। ३९। कण्डूयनस्वप्ननदीतरा[4]ववर्षणा[5]मेध्यप्रतिमन्त्रणेषु[6] च तद्वत्कालाव्यवेतेषु[7]। ४०। प्रयाणे त्वार्थनिर्वृत्तेः[8]। ४१। असंनि-

१ जुहोति QV. २ प्रतितन्त्र V and Ushâ Sûtra 32. ३ Ushâ Sûtra 39 omits इति. ४ ॰तरणा॰ S and Ushâ Sûtra 44. ५ ॰वमर्षणा॰ PQS. ६ ॰प्रतिमन्त्रेषु Ushâ Sûtra 44. ७ ॰व्यपेतेषु QW. ८ ॰निर्वृत्तेः QS, ॰निर्वृत्तिः W.

पाति[1]कर्मसु[2] च तद्वत्। ४२। हविष्कृदग्निगुपुरोऽनुवाक्यामनोतस्यावृत्तिर्भिन्नकालेषु। ४३। वचनादेकं कर्म बहुमन्त्रम्। ४४।

इति प्रथमा कण्डिका।

मन्त्रान्तैः कर्मादीन्संनिपातयेत्। १। आघारे धारायां चादिसंयोगः। २। आदिप्रदिष्टा मन्त्राः। ३। उत्तरस्यादिना पूर्वस्यावसानं विद्यात्। ४। होत्रायाजमानेषु समुच्चयः। ५। विकल्पो याज्यानुवाक्यासु। ६। संख्यासु च तद्वत्। ७। क्रयपरिक्रयसंस्कारेषु द्रव्यसमुच्चयः। ८। रौद्रराक्षसनैर्ऋतपैतृकच्छेदनभेदननिरसना[3]त्माभिमर्शनानि च कृत्वाप उपस्पृशेत्। ९। उत्तरतउपचारो विहारः। १०। नाग्नेरपपर्यावर्तेत। ११। न विहारात्। १२। अन्तराणि[4] यज्ञाङ्गानि। बाह्याः कर्तारः। १३। न मन्त्रवता यज्ञाङ्गेनात्मानमभिपरिहरेत्। १४। प्रागपवर्गाण्युदगपवर्गाणि वा यज्ञोपवीती प्रदक्षिणं दैवानि कर्माणि करोति। १५। प्राचीनावीती प्रसव्यं दक्षिणापवर्गाणि पित्र्याणि[5]। १६।

---

१ ०पात० S. २ ०कर्मस्वपि SW and Ushâ Sûtra 46. ३ Ushâ Sûtra 57 omits निरसन. ४ अन्तरा S and Ushâ Sûtra 61; in V, अन्तराणि has been altered into अन्तरा. ५ पित्रियाणि PQV.

परिभाषाः

यानि शुल्बानि समासं गच्छन्ति प्रसव्यं तान्यावेष्ट्य प्रदक्षिणं समस्येत्। १७। अथ यानि न समस्यन्ते प्रदक्षिणं[1] तानि। १८। अमावास्यायाम[2]मावास्यया यजेत[3]। १९। पौर्णमास्यां पौर्णमास्या[4]। २०। यदहः पुरस्ताच्चन्द्रमाः पूर्ण उत्सर्पेत्तां पौर्णमासीमुपवसेत्। २१। श्वः पूरितेति वा। २२। खर्विकां तृतीयां वाजसनेयिनः समामनन्ति। २३। यदहर्न दृश्येत[5] तदहरमावास्या। २४। श्वो न द्रष्टार[6] इति वा। २५। एकप्रकरणे चोद्यमानानि प्रधानानि[7] समानविधानानि[8]। २६। प्रकरणेन विधयो बध्यन्ते। २७। अनिर्देशात्साधारणानि। २८। निर्देशाद्व्यवतिष्ठन्ते। २९। आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीय एकादशकपाल उपांशुयाजश्च[9] पौर्णमास्यां प्रधानानि। ३०। तदङ्गमितरे होमाः। ३१। आग्नेयो ऽष्टाकपाल ऐन्द्राग्न एकादशकपालो द्वादशकपालो वा[10]मावास्यायामसोमयाजिनः। ३२। सांनाय्यं द्वितीयं सोमयाजिनः। ३३। नासोमयाजिनो ब्राह्म-

---

१ ऽप्रदक्षिणं V, which, however, is not to be approved according to the commentaries extant on these four Kaṇḍikâs; प्रसव्यं S. २ Thus all MSS. and Ushâ Sûtra 67. ३ यजते S. ४ पौर्णमास्यया Ushâ Sûtra 67. ५ दृश्यते QS and Ushâ Sûtra 71. ६ श्वो युक्ता Ushâ Sûtra 72. ७ Q omits प्रधानानि. ८ Q adds स्युः. ९ °याजश्च V and Ushâ Sûtra 77. १० PQ omit वा.

णस्याग्नीषोमीयः पुरोडाशो विद्यते। ३४। नैन्द्राग्नः संनयतो वर्णाविशेषेण। ३५। पितृयज्ञः[1] स्वकालविधानाद्नङ्गं[2] स्यात्। ३६। तुल्यवच्च प्रसंख्यानात्। ३७। प्रतिषिद्धे[3] च दर्शनात्। ३८। सहाङ्गं[4] प्रधानम्। ३९।

इति द्वितीया कण्डिका।

देशे काले कर्तरीति निर्दिश्यते स्वशब्दं यत्। १। अपूर्वो दर्विहोमः। २। जुहोति[5]चोदनः[6]। ३। स्वाहाकारप्रदानः[7]। ४। सकृद्गृहीत्वा[8]। ५। आहुतिगणे प्रत्याहुति गृहीत्वा। ६। न वा समवद्येत्। ७। समिदभावश्चाग्निहोत्रवर्जम्। ८। अपरेणाग्निं दक्षिणं जान्वाच्यानाच्य वासीनो दर्विहोमाञ्जुहोति। ९। वचनादन्यथा। १०। अपरेणाहवनीयं दक्षिणातिक्रम्योदगावृत्तः सर्वा आहुतीर्जुहोति। ११। वचनादन्यथा[9]। १२। आश्रुतप्रत्याश्रुते याज्यानुवाक्ये अव-

१ All MSS., except V, omit the Visarga. २ ०दनङ्ग V, ०दनङ्गः Ushâ Sûtra 83. ३ प्रतिषेधे Ushâ Sûtra 85. ४ माङ्गं W only. ५ जुहोमीति S. ६ Kapardisvâmin's commentary has ०चोदनाः. ७ ०प्रदानाः Kapard. ८ S adds जुहोति. ९ Sûtra 12 is omitted in the Ushâ edition and in Max Müller's English translation.

परिभाषा:

दानेषु चोपस्तरणाभिघारणे चतुर्गृहीतं वषट्कारश्चा-दर्विहोमानाम् । १३ । वषट्कृते वषट्कारेण वाहुतिषु संनिपातयेत् । १४ । उपयामेन ग्रहेषु । १५ । तया-देवतेनेष्टकासु । १६ । पुरोडाशगणे यथाभागं व्यावर्त-ध्वमित्येकैकमपच्छिन्द्यात् । १७ । उत्तमौ यथाभागं व्यावर्तेथामिति । १८ । तयोरेव देवतोपदेशनं करोति । १९ । चरुपुरोडाशगणे चरुपुरोडाशीयान्प्रागधिवप-नाद्विभजति । २० । यथादेवतमुपलक्षयति[1] । २१ । इदंशब्दस्तन्त्रं स्यात् । २२ । व्यतिषक्तेष्वपि । २३ । कपालानामुपधानकाले प्रथमेन कपालमन्त्रेण चरु-मुपदधाति । २४ । ध्रुवो ऽसीति मन्त्रं संनमति[2] । २५ । पिष्टानामुत्पवनकाले तण्डुलानुत्पुनाति । २६ । अधि-श्रयणकाले ऽधिश्रयणमन्त्रेण तण्डुलानावपति । २७ । अनुद्धृत्य चरुमासादयति । २८ । पञ्चदश सामिधेन्यो दर्शपूर्णमासयोः । २९ । सप्तदशेष्टिपशुबन्धानां यत्र श्रूयन्ते[3] । ३० । उपांशु काम्या इष्टयः क्रियन्त इति तत्र यावत्प्रधानमुपांशु । ३१ । दर्शपूर्णमासाविष्टीनां प्रकृतिः । ३२ । अग्नीषोमीयस्य च पशोः । ३३ । स

---

१ ०दै० Ushâ Sûtra 106. २ संनमयति Ushâ Sûtra 109. ३ श्रूयते S and Ushâ Sûtra 114.

सवनीयस्य । ३४ । सवनीय ऐकादशिनानाम् । ३५ । ऐकादशिनाः पशुगणानाम् । ३६ । वैश्वदेवं वरुणप्रघाससाकमेधशुनासीरीयाणाम् । ३७ । वैश्वदेविक एककपाल एककपालानाम् । ३८ । वैश्वदेव्यामिक्षामिक्षाणाम् । ३९ । तत्र सामान्याद्विकारो गम्येत[1] । ४० । एकदेवता आग्नेयविकाराः । ४१ । द्विदेवता अग्नीषोमीयविकाराः । ४२ । बहुदेवताश्च । ४३ । ऐन्द्राग्नविकारा वा । ४४ । अन्यत्र प्रकृतिदेवताभ्यो यथैन्द्रः पुरोडाशः सौम्यश्चरुरिति[2] । ४५ । हविर्देवतासामान्ये हविर्बलीयः । ४६ । द्रव्यसंस्कारविरोधे द्रव्यं बलीयः । ४७ । अर्थद्रव्यविरोधे ऽर्थो बलीयान् । ४८ । न प्रकृतावूहो विद्यते । ४९ । विकृतौ यथार्थमूहो ऽर्थवादवर्जम् । ५० । परवाक्यश्रवणादर्थवादः । ५१ । शिष्टाभावे सामान्यात्प्रतिनिधिः । ५२ ।[3] तद्धर्मा[4] च स्यात्[5] । ५३ । मात्रापचारे तच्छेषेण समाप्नुयात् । ५४ ।

इति तृतीया कण्डिका ।

---

१ गम्यते QW. २ Ushâ Sûtra 129 omits इति. ३ Max Müller adds a Sûtra here (Nr. cxxxv in his English translation) by taking some words of Kapardisvâmin's commentary for Âpastamba's text. ४ तद्धर्मं PQSU. ५ The Ushâ edition omits Sûtra 53 which is given by all MSS.

परिभाषा.

स्वामिनो ऽग्नेर्देवतायाः शब्दात्कर्मणः प्रतिषेधाच्च प्रतिनिधिर्निवृत्तः । १ । त्रिभिः कारणैः प्रकृतिर्निवर्तते प्रत्याम्नानात्प्रतिषेधादर्थलोपाच्च । २ । अग्निष्टोम एकाहानां प्रकृतिः । ३ । द्वादशाहो ऽहर्गणानाम् । ४ । गवामयनं सांवत्सरिकाणाम् । ५ । निकायिनां तु[1] प्रथमः । ६ । अग्निष्टोम उत्तरवेदिः । ७ । उत्तरेषु क्रतुष्वग्निः । ८ । अन्यत्र साद्यस्क्रेभ्यो वाजपेयात्षोडशिनः सारस्वताच्च सत्त्रात् । ९ । क्रत्वादौ क्रतुकामं कामयेत[2] । १० । यज्ञाङ्गादौ यज्ञाङ्गकामम् । ११ । अल्पीयांसो मन्त्रा भूयांसि कर्माणि तत्र समशः प्रतिविभज्य पूर्वैः पूर्वाणि कारयेदुत्तरैरुत्तराणि । १२ । अल्पीयांसि कर्माणि भूयांसो मन्त्रास्तत्र प्रतिमन्त्रं कुर्यात् । अवशिष्टा विकल्पार्था यथा यूपद्रव्याणीति[3] । १३ । अन्त्याल्लोपो विवृद्धिर्वा । १४ । प्रकृतेः पूर्वोक्तत्वादपूर्वमन्ते स्यात् । १५ । कुम्भीशूलवपाश्रपणीप्रभुत्वात्तन्त्रं स्यात् । १६ । जातिभेदे तु भिद्येत पक्ति[4]वैषम्यात् । १७ । स्विष्टकृद्विकारे वनस्पतौ याज्यायां देवतानिगमाः स्युः प्रकृत्युपबन्धात् । १८ । अन्वारम्भ-

---

१ तु in brackets V. २ कामयते W. ३ S omits इति. ४ Thus PW; the other MSS. and Ushâ Sûtra 155 have पंक्ति॰

णीया विकृतौ न स्यात्प्रकृतिकालमध्यत्वात्। कृता हि तदर्थेन ।१९। स्याद्वा कालस्याशेषभूतत्वात्।२०। आरम्भविभागाच्च।२१। अर्थायार्थायाग्निं प्रणयति[1]। अपवृत्ते कर्मणि लौकिकः संपद्यते यथा समारूढे।२२।

इति चतुर्थी कण्डिका।

प्रवरान्व्याख्यास्यामः।१। आर्षेयं वृणीते। बन्धोरेव नैत्यथो संतत्या इति विज्ञायते ।२। न देवैर्न मनुष्यैरार्षेयं वृणीते। ऋषिभिरेवार्षेयं वृणीत इति विज्ञायते।३। आर्षेयमन्वाचष्टे। ऋषिणा हि देवाः पुरुषमनुबुध्यन्त इति विज्ञायते।४। यो वा अन्यः सन्नथा[2]न्यस्यार्षेयेण प्रवृणीते स वा अस्य तद्दृषिरि[3]ष्टं वीतं वृङ्क्त इति विज्ञायते।५। त्रीन्वृणीते। मन्त्रकृतो वृणीते। यथर्षि मन्त्रकृतो वृणीत इति विज्ञायते[4]।६। अथैकेषाम्॥ एकं वृणीते। द्वौ वृणीते। त्रीन्वृणीते। न चतुरो वृणीते। न पञ्चातिवृणीत[5] इति विज्ञायते[6]। ७। अत[7] ऊर्ध्वानध्वर्युर्वृणीते ऽमुतो ऽर्वाचो होतेति

---

[1] प्रणयेत् Ushâ Sûtra 160. [2] सन्नधा॰ PY. [3] तद्दृहिरि॰ TX, तद्दृहिषिरि॰ Y. [4] Y omits इति विज्ञायते. [5] ॰तिप्रवृणीत TY. [6] Y omits विज्ञायते. [7] इत Y only.

प्रवरा:

विज्ञायते। ८। पुरोहितस्य प्रवरेण राजा प्रवृणीत इति विज्ञायते। ९। भृगूणामेवाग्रे व्याख्यास्यामः। १०। जामदग्न्या वत्साः। ११। तेषां पञ्चार्षेयः[1] प्रवरः। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जामदग्न्येति। जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदिति। १२। त्र्यार्षेयमु हैके। भार्गवौर्व जामदग्न्येति। जमदग्निवदूर्ववद्भृगुवदिति। १३। एष एवाविकृतः सावर्णिजीवन्तिजाबाल्यैतिशायनवैरोहित्यावटमण्डुप्राचीनयोग्यानाम्। १४। अथार्ष्टिषेणानां पञ्चार्षेयः। भार्गव च्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानूपेति। अनूपवदृष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदिति। १५। त्र्यार्षेयमु हैके। भार्गवार्ष्टिषेणानूपेति। अनूपवदृष्टिषेणवद्भृगुवदिति। १६।

इति पञ्चमी कण्डिका।

अथ वीतहव्या यास्कवाधूल[2]मौनमौकाः[3]। १। तेषां त्र्यार्षेयः। भार्गव वै[4]तहव्य सावेद[5]सेति। सवेदो[5]वद्वीतहव्यवद्भृगुवदिति। २। अथ गार्त्समदाः शुनकाः। ३। तेषामेकार्षेयः। गार्त्समदेति होता। गृत्समदवदित्यध्वर्युः। ४। अथ वाध्र्यश्वा मित्रायुवः[6]। ५। तेषामेकार्षेयः। वाध्र्यश्वेति होता। वध्र्यश्ववदित्य-

1 PTY omit the Visarga. 2 वाधुल X. 3 मोकाः PXY. 4 वी० PSX 5 Thus all MSS. 6 मित्रायवः PY, मित्रवयः S, विश्वायुवः T.

ध्वर्युः। ६। अथ वैन्याः पार्थाः। ७। तेषां त्र्यार्षेयः। भार्गव वैन्य पार्थेति। पृथु वद्वेन[2]वद्भृगुवदिति। ८। इमे भृगवो व्याख्याताः। ९। अथातोऽङ्गिरसामायास्या[3] गौतमाः। १०। तेषां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरसा[4]यास्य गौतमेति। गो[5]तमवदयास्यवदङ्गिरोवदिति। ११। अथौचथ्या गौतमाः। १२। तेषां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरसौचथ्य गौतमेति। गोतमवदुचथ्यवदङ्गिरोवदिति। १३। अथौशिजा गौतमाः। १४। तेषां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरसौशिज काक्षीवतेति। कक्षीवद्वदु[6]शिजवदङ्गिरोवदिति। १५। अथ वामदेवा गौतमाः[7]। १६। तेषां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरस वामदेव[8] बार्हदुक्थ्येति। बृहदुक्थवद्वामदेववदङ्गिरोवदिति। १७। अथ भर[9]द्वाजानां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति। भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदिति। १८। एष एवाविज्ञतः[10]। १९।

इति षष्ठी कण्डिका।

---

१ पृथि॰ S. २ Thus T only; the other MSS. have ॰द्वैन्य॰ or ॰द्वेन्य॰. ३ ॰मयास्या S. ४ Some MSS. read आङ्गीरस here and further on, but without consistency. ५ Thus S only; the other MSS. have गौ॰. ६ Corrected; कक्षीववदु॰ Y, the other MSS. have कक्षीवदु॰. ७ गोतमाः TY. ८ ॰देव्य S. ९ भार॰ XY. १० ॰विक्रतिः P.

प्रवरा:

कुक्का[1]भिवे[2]श्योर्जायनानां[3] सर्वेषां च[4] स्तम्बस्तम्ब-शब्दानाम्। १। अथ द्व्यामुष्यायणानां कुलानां यथा शुङ्ग[5]शैशिरयः[6]। २। भरद्वाजाः शुङ्गाः। कताः शैशिरयः। ३। तेषां पञ्चार्षेयः। आङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज कात्यात्कौ[7]लेति। अत्कौ[7]लवत्कतवद्भरद्वाजवद्बृहस्पति-वदङ्गिरोवदिति। ४। त्र्यार्षेयमु हैके। आङ्गिरस कात्यात्कौ[7]लेति। अत्कौ[7]लवत्कतवदङ्गिरोवदिति। ५। अथर्क्षाणां पञ्चार्षेयः। आङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मातवचसेति। मतवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजव-द्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदिति। ६। त्र्यार्षेयमु हैके। आङ्गिरस वान्दन मातवचसेति। मतवचोवद्वन्दनवदङ्गिरोव-दिति। ७। अथ कपीनां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरसामह्वौ[8]-यौरुक्षयेति। उरुक्षयवदमह्वौ[9]यवदङ्गिरोवदिति। ८। अथ गर्गाणां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरस गार्ग्य शैन्येति। शिनि वद्गा[10]वदङ्गिरोवदिति। ९। भरद्वाजमु हैके

---

१ Sic! कुत्सा० T, हाला PX. २ ०वै० PSU. ३ Sic! श्यौर्जायन is to be expected. ४ चाप S. ५ शौङ्ग० S. ६ ०रयोः SX. ७ ०चौ० TXY. ८ Thus PU; ०ह्व० S, ०ह्वा० the other MSS. ९ Thus U only; ०ह्व० RS, ०ह्वा० the other MSS.; आमह्वीयव and अमह्वीयुवद् would be the correct forms. Comp. Âśvalâyana S'rautas. 12. 13. 2. १० शिन० PY.

ऽङ्गिरसः[१] स्थाने । भारद्वाज गार्ग्य शैन्येति । शिनि[२]-वद्गर्गवद्भरद्वाजवदिति । १० । अथ हरितानां त्र्यार्षेयः । आङ्गिरसाम्बरीष यौवनाश्वेति । युवनाश्ववदम्बरीषवदङ्गिरोवदिति । ११ । मान्धा[३]तारमु हैके ऽङ्गिरसः[४] स्थाने । मान्धात्राम्बरीष यौवनाश्वेति । युवनाश्ववदम्बरीषवन्मान्धा[५]तृवदिति । १२ ।

इति सप्तमी कण्डिका ।

अथ कुत्सानां त्र्यार्षेयः । आङ्गिरस मान्धात्र कौत्सेति । कुत्सवन्मान्धा[६]तृवदङ्गिरोवदिति । १ । अथाजमीढाः कण्वाः । २ । तेषां त्र्यार्षेयः । आङ्गिरसाजमीढ काण्वेति । कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदिति । ३ । अथ वि[७]रूपा र[८]थीतराः । ४ । तेषां त्र्यार्षेयः । आङ्गिरस वैरूप पार्षदश्वेति । पृषदश्ववद्विरूपवदङ्गिरोवदिति । ५ । अष्टा[९]दंष्ट्रमु हैके ऽङ्गिरसः[१०] स्थाने । आ[११]ष्टादं[१२]ष्ट्र वैरूप पार्षदश्वेति । पृषदश्ववद्विरूपवदष्टा[१२]दंष्ट्रवदिति । ६ । अथ मुद्गलानां त्र्यार्षेयः । आङ्गिरस

१ All MSS. omit the Visarga. २ शिन० P. ३ मन्धा० SY. ४ All MSS. omit the Visarga. ५ Thus X only; ०न्मन्धा० the other MSS. ६ Thus X only; ०न्मन्धा० the other MSS. ७ Thus all MSS. ८ रा० X only. ९ Thus Y only; त्रष्टा० the other MSS. १० All MSS. omit the Visarga. ११ Corrected; all MSS. have त्र०. १२ Thus T only; ०ष्टा० the other MSS.

प्रवरा:

भार्म्यश्व मौद्गल्येति[1]। मुद्गलवद्भृम्यश्व[2]वदङ्गिरोवदिति।७। तृक्षमु हैके ऽङ्गिरसः[3] स्थाने। तार्क्ष्य भार्म्यश्व मौद्गल्येति। मुद्गलवद्भृम्यश्ववत्[2]तृक्षुवदिति।८। अथ विष्णुवृद्धानां त्र्यार्षेयः। आङ्गिरस पौरुकुत्स[4] त्रासदस्यवेति। त्रसदस्युव[5]त्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदिति।९। एष एवाविकृतः शठमर्षणभद्रणमद्रण[6]बादरायणौपमिन्यौ[7]पगविसात्यकि[8]सात्यं[9]काम्यारुणिनितुण्डी[10]नाम्।१०। अथात्रीणां त्र्यार्षेयः। आत्रेयार्चनानस श्यावाश्वेति। श्यावाश्ववदर्चनानस[11]वदत्रिवदिति।११। अथ गविष्ठिराणां त्र्यार्षेयः। आत्रेयार्चनानस गाविष्ठिरेति। गविष्ठिरवदर्चनानस[11]वदत्रिवदिति।१२। अथातिथीनां त्र्यार्षेयः। आत्रेयार्चनानसातिथ्येति। अतिथिवदर्चनानस[11]वदत्रिवदिति।१३। एष एवाविकृतो वामरथ्यसुमङ्गलबै[12]जवापीनाम्।१४।

इत्यष्टमी कण्डिका।

१ ०ल्वेति S. २ Thus S only; ०द्भर्म्यश्व० the other MSS. ३ All MSS. omit the Visarga. ४ ०कुत्स्य PY. ५ All MSS., except S, read त्रासदस्येति। त्रसदस्युवत्. ६ TX omit मद्रण. ७ Thus S; ०मित्यौ० the other MSS; ०ौपमन्यव is to be conjectured. ८ सात्यक X. ९ Thus all MSS. १० ०न्दो० TX. ११ Thus all MSS. १२ Thus Y only; बी० the other MSS.

35

अथ विश्वामित्राणां देवरातश्चिकितमनुतन्त्वौलकि[1]वालुकि[2]यज्ञवल्को[3]लूकदृहदग्निबभ्रुगालवि[4]शालावतशालङ्कायनकालबवाः । १ । तेषां त्र्यार्षेयः । वैश्वामित्र दै[5]वरातौदलेति । उदलवद्देवरातवद्विश्वामित्रवदिति । २ । अथ श्रौमतकामकायनानां त्र्यार्षेयः । वैश्वामित्र दैवश्रवस दैवतरसेति । देवतरस[6]वद्देवश्रवोवद्विश्वामित्रवदिति । ३ । अथाज्यानां[7] त्र्यार्षेयः । वैश्वामित्र माधुच्छन्दसाज्येति । अजवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदिति । ४ । अथ माधुच्छन्दसा एव धनंजयाः । ५ । तेषां त्र्यार्षेयः । वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजय्येति[8] । धनंजयवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदिति । ६ । अथाष्टका लोहिताः । ७ । तेषां द्व्यार्षेयः । वैश्वामित्राष्टकेति । अष्टकवद्विश्वामित्रवदिति । ८ । अथ पूरणा वारिधापयन्ताः[9] । ९ । तेषां द्व्यार्षेयः । वैश्वामित्र पौरणेति । पूरणवद्विश्वामित्रवदिति । १० ।

---

१ Thus STXY; ०वालकि० P, ०लालुकि० U. २ Thus U only; वालकि Y, बालकि TX, बाकिल P, वालखिल्य S. ३ ०लक्यो० XY. ४ Corrected according to गालव Âśvalâyana S'rautas. 12. 14. 2; गालवि STU, गालवि PXY. ५ Thus X only; दे० the other MSS. ६ Thus all MSS. ७ अथाजानां S. ८ Thus Y only; ०येति the other MSS. ९ Thus S only and Âśvalâyana S'rautas. 12. 14. 5; पारिधापयन्त्यः the other MSS.

प्रवरा:

अथ कतानां त्र्यार्षेयः। वैश्वामित्र कात्यात्की[१]लेति। अत्की[१]लवत्कतवद्विश्वामित्रवदिति। ११। अथाघमर्षणाः कुशिकाः। १२। तेषां त्र्यार्षेयः। वैश्वामित्राघमर्षण कौशिकेति। कुशिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदिति। १३। अथ क[२]श्यपानां त्र्यार्षेयः। काश्यपावत्सार नैध्रुवेति। निध्रुववदवत्सारवत्कश्यपवदिति। १४। अथ रेभा[३]णां त्र्यार्षेयः। काश्यपावत्सार रैभे[३]ति। रेभ[३]वदवत्सारवत्कश्यपवदिति। १५।

इति नवमी कण्डिका।

अथ शण्डिलानां द्व्यार्षेयः। दैवलासितेति। असितवद्दे[४]वलवदिति। १। त्र्यार्षेयमु हैके। काश्यप दैवलासितेति। असितवद्देवलवत्कश्यपवदिति। २। द्व्यार्षेयास्त्वेवंन्यायेन। ३। एकार्षेया वासिष्ठा अन्यत्र पराशरेभ्यः। वासिष्ठेति होता। वसिष्ठवदित्यध्वर्युः। ४। त्र्यार्षेयमु हैके। वासिष्ठै[५]न्द्रप्रमदाभरद्वसो[६] इति। आभर[७]द्वसुवदिन्द्रप्रमदवद्वसिष्ठवदिति। ५। अथ परा-

१ Thus S only; ॰त्री॰ the other MSS. २ का॰ TX. ३ Thus S only; all other MSS. have फ instead of भ. ४ Thus PU; ॰द्दै॰ the other MSS. ५ Thus S only; ॰ष्ठे॰ the other MSS. ६ ॰प्रमद भरद्वसू TX. ७ भर॰ TX.

शराणां त्र्यार्षेयः। वासिष्ठ शाक्त्य पाराशर्येति। पराशरवच्छक्तिवद्वसिष्ठवदिति। ६। अथ कुण्डिनानां त्र्यार्षेयः। वासिष्ठ मैत्रावरुण कौण्डिन्येति। कुण्डिनवन्मित्रावरुणवद्वसिष्ठवदिति। ७। अथ संकृतिपूतिमाषाणां त्र्यार्षेयः। शाक्त्य सांकृत्य गौरिवीतेति। गौरिवीतिव[1]त्संकृतिवच्छक्तिवदिति। ८। अथागस्तीना[2]मेकार्षेयः। आगस्त्येति होता। अगस्तिवदि[3]त्यध्वर्युः। ९। त्र्यार्षेयमु हैके। आगस्त्य दार्ढच्युतै[4]ध्मवाहेति। इध्मवाहवद्दृढच्युत[5]वदगस्ति[6]वदिति। १०। अथ क्षत्रियाणाम्। ११। यद्वह सार्ष्टिं[7] प्रवृणीरन्नेक एवैषां प्रवरः। मानवैड पौरूरवसेति। पुरूरवोवदिडावन्मनुवदिति। १२। अथ ये[8]षामु ह मन्त्रकृतो न स्युः सपुरोहितप्रवरास्ते प्रवृणीरन्। १३। अथ ये[9]षां स्युरपुरोहितप्रवरास्ते। १४। सपुरोहितप्रवरास्त्वेवंन्यायेन। १५। एकार्षेया[6] विशः। वात्सप्रेति होता। वत्सप्र[10]वदित्य-

---

१ Corrected; गुरिवीतवत् S, गुरीवीतवत् T, गुदवीतवत् PX, गुर्वीतवत् UY. २ Thus S only; अथागस्त्याना॰ the other MSS. ३ Thus PS; आगस्त्यवदि॰ the other MSS. ४ Thus TX; ॰ते॰ the other MSS. ५ ॰ति॰ STX. ६ ॰गस्त्य॰ TXY. ७ U adds प्रवरं; P has सार्षं, X ऋषिं instead of सार्ष्टिं; ST are totally corrupt here. ८ Thus S only; ए॰ the other MSS. ९ S adds एव. १० Thus all MSS.

ध्वर्युः। १६। अथासंप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुप्रब्रवीताचार्यप्रवरं प्रवृणीत। १७। अथाह[1] ताण्डिन एकार्षेयं सार्ववर्णिकं समामनन्ति। मानवेति होता। मनुवदित्यध्वर्युः॥ मानव्यो हि प्रजा इति हि ब्राह्मणमिति हि ब्राह्मणम्। १८।

इति दशमी कण्डिका।

पुरस्तात्सामिधेनीनां होता हृदयदेश ऊर्ध्वं प्रादेशं धारयमाणो जपति मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं यो नो अग्निः पितर इति। १। अन्तराहवनीयमुत्करं च प्रतीचीनं गच्छञ्जपति कं प्रपद्ये तं प्रपद्ये। यत्ते प्रजापते शरणं छन्दस्तत्प्रपद्ये। यावत्ते विष्णो वेद तावत्ते करिष्यामि। नमो अग्नय[2] उपद्रष्ट्रे नमो वायव उपश्रोत्रे नम आदित्यायानुख्यात्रे। जुष्टामद्य देवेभ्यो वाचमुद्यासं स्वधावतीं पितृभ्यः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यः। प्रशास्त आत्मना प्रजया पशुभिः प्रजापतिं प्रपद्ये। अभयं मे अस्तु। प्राजापत्यमनुवक्ष्यामि। वागार्त्विज्यं करोतु मन आर्त्विज्यं करोतु। वाचं प्रपद्ये भूर्भुवः सुवरिति॥ सत्यं प्रपद्य इति वा। २। विष्णो स्थाने तिष्ठामीत्यव-

---

१ अथ ह S. २ ऽग्नय Y.

तिष्ठते । ३ । अन्तर्वेदि दक्षिणः पादो भवति । बहिर्वेदि सव्यः । ४ । अथोर्ध्वस्तिष्ठन्ब्रह्मन्सामिधेनीरनुवक्ष्यामीति ब्रह्माणमामन्त्र्य दशहोतारं व्याख्याय व्याहृतीश्च जपित्वा त्रिर्हिंकृत्योत्तमेन हिङ्कारेणार्धर्चमुपसंदधाति।५। त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमाम् । ६ । यं कामयेत सर्वमायुरियादिति तस्य त्रिरनवानं प्रथमोत्तमे अनु[1]ब्रूयात् । ७ । एकैकामेव संतन्वन्ननवानमनुब्रूयादित्येके । ८ । तृतीयां सामिधेनीं त्रिर्विगृह्णाति । संततमन्वाहेति सामिधेनीनामविशेषात् । ९ । विज्ञायते च । ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यत्सामिधेन्यः । ता यदसंयुक्ताः[2] स्युः प्रजया पशुभिर्यजमानस्य वितिष्ठेरन् । अर्धर्चौ संदधाति संयुनक्त्येवैना इति ते मन्यामहे । १० । पूर्वस्याश्चोत्तरमुत्तरस्याश्च पूर्वं तौ संदध्यात् । ११ । संततमन्वाहेति सामिधेनीनामनुच्छ्वासवादो विज्ञायते च । १२ । नान्तरर्चौ व्यन्यात् । यद्यन्तरर्चौ व्यन्यादपाने प्राणं दध्यात् । अतिहाय पूर्वस्या अर्धर्चमुत्तरस्या अर्धर्चे व्यनिति । १३ । त्रिरनुवचनेनार्धर्चसंतानो विद्यत एकर्षित्वात् । १४ । त्वं वरुण इति वसिष्ठराजन्यानां परिधानीया ।

---

१ ०त्तमेध्वन्० SY. २ All MSS. omit the Visarga.

हौत्रक

जुहोतेतीत[1]रेषां गोत्राणाम् । १५ । नराशंसो द्वितीयः प्रयाजो[2] वसिष्ठशुनकानाम् । तनूनपादितरेषां गोत्राणाम् । १६ । सामिधेनीरनूच्य प्रवरमुक्ता निविदोऽन्वाह । १७ । तासां सप्त पदान्युक्तापानिति[3] । १८ ।

इत्येकादशी कण्डिका ।

अथ चत्वार्यथ चत्वारि । १ । ता अनूच्य देवता आवाहयति या यक्ष्यमाणो भवति । २ । स वै खलु वाजिनो नावाहयेद्देविका देवसुवो[4] यच्च किं चैतादृक्ते मन्यामहे । ३ । परप्रधानानां परतन्त्रव्यवेतानां च प्रतिषेधः[5] स्यात्तल्लिङ्गत्वाच्छब्दस्य । ४ । एकदेवतानां नानादेवताव्यवेतानां तन्त्रमावाहनं विभवात् । ५ । अथोर्ध्वज्ञुः प्रादेशेन भूमिमभिनिधाय जपतीदमहं त्रिवृता स्तोमेन रथंतरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेणा[6]स्यै पृथिव्या अस्यै प्रतिष्ठाया अस्मादायतनाद्यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तं हन्मि[7] ॥ यदद्य होतृवर्ये[8] जिह्मं चक्षुः परापतत् । अग्निष्टत्पुनराभरज्जातवेदा

---

१ जुहोतीत॰ TU. २ SU add भवति. ३ ॰पानति T. ४ ॰सुवश्च U, ॰सुवा SY. ५ All MSS., except S, omit the Visarga. ६ S omits वज्रेण. ७ Y adds इति. ८ ॰वूर्ये S.

विचर्षणिः ॥ वसूनां रातौ स्याम रुद्राणामूर्म्यायां[१] स्वादित्या अदितये ऽनेहसः । चारुमद्य देवेभ्यो वाचमुद्यासं चारुं ब्रह्मभ्यश्चारुं मनुष्येभ्यश्चारुं नराशंसायानुमतां पितृभिः[२] ॥ ये ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा विततः पुरूचा । तेभ्यो न इन्द्रः सवितोत विष्णुर्विश्वे देवा मुञ्चन्तु मरुतः स्वस्त्येति । ६ । अथ यदेनमाहासौ मानुष इति तदुपोत्थाय दक्षिणेन पाणिना दक्षिणमध्वर्योरंसमन्वा[३]रभ्य जपति । सव्येनाग्नीध्रस्य दक्षिणम्[४] ॥ षष्टिश्चाध्वर्यो नवतिश्च पाशा होतारमग्निमन्तरा विचृत्ताः । सिनन्ति पाकमति धीर [५]एत्यृतस्य पन्थामन्वेति[६] होता ॥ अग्निमन्वारभामहे होतृवर्यं[७] पुरोहितम् । येनायन्नुत्तमं स्वर्देवा अङ्गिरसो दिवमिति । ७ । मयि प्राणापानाविति पाणी प्रत्याहृत्योरोदेशं[८] स्पृशते[९] । ८ । आ पृणोषि संपृण प्रजया मा पशुभिरापृणेतीध्मसंनहनानि मुखं प्रति विधूनुते[१०] । ९ । अथाप उपस्पृश्याग्ने नय सुपथा राये

---

१ Thus all MSS.; ॰मुर्व्यायां S'atapatha Br. 1. 5. 1. 17, ॰मोम्यायां S'âṅkhâyana S'rautas. 1. 6. 2. २ पितृभ्यः Y. ३ S omits अनु. ४ S adds अंसं. ५ Thus S only; येत्यृ॰ the other MSS. ६ ॰न्वेमि Y, like Âśvalâyana S'rautas. 1. 3. 25. ७ ॰वूर्यं S. ८ अन्तर्देशं S. ९ Thus (स्पृशत) TY, स्पृशति U, स्पृशतः S. १० विधुनुते S.

हौत्रम्

अस्मान् ॥ एह्यग्न इह होता नि षीदादब्धः सु पुरएता भवा नः । अवतां मा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनसाय देवानित्येते ऋचौ जपन्होतृषदनाय प्रव्रजति । १० । जघनेन होतृषदनं प्राङ्मुख उपविश्याथ होतृषदनमभिमृशत्यहे दैधिषव्येति । ११ । अथास्मात्तृणं निरस्यति । १२ ।

इति द्वादशी कण्डिका ।

शुष्कं प्रच्छिन्नाग्रं वा निरस्तः पराग्वसुः सह पाप्मनेति । १ । अथ होतृषदन उपविशति पातं मा द्यावापृथिवी उपस्थ इति दक्षिणपूर्विणं सव्योत्तरिणं वोपस्थं कृत्वा । २ । अथ जपति सीद होतर्नि होता होतृषदन इति द्वे ॥ पिप्रीहि देवाँ उशतो यविष्ठेत्येषा ॥ वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा । स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान्यजत्व[१]ग्निरर्हन् ॥ आ देवानाम् ॥ त्वमग्ने व्रतपा असि ॥ यद्वो वयं प्रमिनाम ॥ यत्पाकत्रा मनसा ॥ विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता[२] त्वा जजान । स आ

१ Thus all MSS.; ०त्व० Rigveda 10. 2. 2. २ Corrected according to Ṛigveda 10. 2. 6; all MSS. have जनिमा under the influence of सुजनिमा जजान in the following verse.

यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्याः ॥ यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वापस्त्वष्टा यं त्वा सुजनिमा जजान । पन्थामनु प्रविद्वान्पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहीत्येतस्य सूक्तस्य षट् सर्वं वा ॥ विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य । प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि ॥ यमिच्छामि[१] मनसा सो ऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान्परुषश्चिकित्वान् । स नो यक्षद्देवताता यजीयान्नि हि षत्सदन्तरः पूर्वो अस्मन्निषद्य ॥ तदद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुराँ अभि देवा असाम । ऊर्जाद उत यज्ञियासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ॥ नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः । यजाम देवान्यदि शक्नवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवा इति । ३ । एतज्जपित्वा स्रुचावादापयति । ४ । सर्वत्र पुरस्ताद्याज्याया येयजामहमुक्त्वा[२] व्याहृतीर्दधाति । ५ । नानूयाजेषु येयजामहं करोति । ६ । अनवानमनूयाजान्यजति । अमत्सतेति वापानिति । ७ । पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या[३] ।

---

१ Thus all MSS.; यमैच्छाम Rigveda 10. 53. 1. २ ये यजामह इत्युक्त्वा S. ३ S adds भवति.

हौत्रक

उपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या। एतद्वा विपरीतम्।८। उभयतोलक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या तथा याज्येत्येके।९। तिष्ठन्पुरोऽनुवाक्यामन्वाह। आसीनो याज्याम्। उभे तिष्ठन्नासीनो वा।१०। सा ह त्वै समृद्धा पुरोऽनुवाक्या यामभिव्याहरन्देवतामेवाग्रे ऽभिव्याहरति। सा ह त्वै समृद्धा याज्या यस्यै देवताया अधि वषट्करोति।११। ऋचि प्रणवं दधाति[1] याज्यावर्जम्।१२। ओमित्यृचो ऽधि[2] प्रणौति।१३।

इति त्रयोदशी कण्डिका।

उत्तमस्याक्षरस्य विकारमेक आहुः।१। अधिकः[3] स्यादित्यपरम्।२। विज्ञायते च। ऋचमुक्त्वा प्रणौत्यपरामुक्त्वा प्रणौत्यधिके[4] पुनरेतदुपपद्यते संततमृचा वषट्करोतीति च तद्याज्याया अधि[5] वषट्करोति।३। अपगूर्य[6] वषट्करोती[7]त्युच्चैर्वादः शब्दस्य।४। यं कामयेत प्रमायुकः[8] स्यादिति तस्योच्चैरपगूर्य निखिदन्निव वषट्कुर्यात्। यं कामयेत पापीयान्स्यादिति[9] नीचै-

---

१ ददाति S. २ ऽभि S. ३ All MSS. omit the Visarga. ४ ०कं S. ५ ऽभि Y. ६ आगूर्य U. ७ SU omit ती. ८ The MSS., except S, omit the Visarga. ९ S adds च.

स्तरां तस्य[१] याज्याया[२] वषट्कुर्यात्। यं कामयेत वसीयान्स्यादित्युच्चैस्तरां तस्य याज्याया वषट्कुर्यात्। न वसीयान्न पापीयानिति समं तस्य[३] याज्याया वषट्कुर्यात्। उच्चैः क्रौञ्चमिव वषट्कुर्यात्स्वर्गकामस्येति विज्ञायते। ५। बलीय ऋचो वषट्करोतीति तद्वत्। ६। यां देवतां यजेत्तां मनसा ध्यायेत्पुरा[४] वषट्कारात्स्वर्गकामस्येति विज्ञायते। ७। वषट्कृत्य प्राण्यापान्य निमिषेत्। ८। अपानेनैव प्राणं धारयेन्नि[५]मिषेण चक्षुरिति विज्ञायते। ९। यं द्विष्यात्तस्यौषड्ढिति वषट्कुर्यात्। ओषत्येवेति विज्ञायते। १०। वाषड्ि[६]त्येके समामनन्ति। वौषडित्येके। वौषाडित्येके[७]। वाक्षडित्येके[८]। वौक्षडित्येके[९]। वौक्षाडित्येके[१०]। ११। वषट्कारस्मा मे प्र वाक्षो[११](?) अहं त्वां हृदता मन उपह्वये। न मां न मे वाचं हिनसात्। हव्यं देवेभ्यो ऽभिवहाम्योजः सहः[१२] सह ओजः। वाग्वषट्कार नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरित्येतद्वषट्कृते जपति[१३]। वाग्वषट्कार नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति वा। १२। अङ्गुली मुक्त्वा

---

१ तस्या T. २ याज्यायामनु S. ३ तस्या Y. ४ T adds वा. ५ Thus S; द्दाधार Y, द्दार T, दधाति U. ६ Corrected; all MSS. have वषड्ि॰ ७ ST omit this clause. ८ Omitted in U. ९ Omitted in S. १० Omitted in T. ११ Thus UY; प्र वाक्ष्मा S, प्रावक्ष्म T. १२ SU omit सहः. १३ जपित्वा Y.

हौत्रक

मिषे प्राणायेति मुखदेशमूर्ध्वमुत्कृष्योर्जे[1] ऽपानायेत्यवाचीनं नियच्छति। १३। अवान्तरेडामवत्तामङ्गुलीभिर्निगृह्य[2] न मुष्टिं[3] करोति। १४। मुखमिव प्रत्युपह्वयते[4]। १५। यं कामयेतापशुः[5] स्यादिति पराचीं तस्येत्युक्तम्। १६। पदाभ्यासप्रतिषेधस्तु। १७। विज्ञायते चेडोपहूतेति तत्पराची। उपहूतेति तत्प्रतीची। १८। आध्वर्यव एवातो ऽन्यानि कर्माणि होतुराम्नातानि भवन्ति। उपदेशादितराणीतराणि[6]। १९।

इति चतुर्दशी कण्डिका।

इति चतुर्विंशः प्रश्नः॥

---

१ ०र्ध्वमाकर्षंवूर्जे S.　२ ०भिरभिनिमृह्य S.　३ मुष्टौ Y.　४ ०ह्वयेत Y.
५ All MSS. omit the Visarga.　६ Of the four MSS. extant for the Hautraka section, T only repeats the last word इतराणि. In Y, the Pravara section (Kaṇḍikâs 5–9) is found behind the Hautraka section. S and U add two spurious Kaṇḍikâs, of which the former begins: अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकाग्निप्रविधमाने चयः प्रचरेयुः, and the second: अथातः पाप्मकमग्निप्रणयनकाले ऽग्नाराचासालोत्करौ पूर्ववत्प्रपद्य etc.

INDEXES.

I. INDEX OF AUTHORITIES QUOTED IN THE S'RAUTASÛTRA OF ĀPASTAMBA.

एके I. 1. 7. 2. 6. 4. 4. 8. 6. 14. 13. 15. 9. 25. 6. II. 4. 1, 3. 5. 3, 5. 7. 6. 14. 6. III. 1. 1, 4. 3. 12. 8. 7, 9. 5, 6, 11. 15. 2. IV. 2. 8. 3. 16. 8. 7. 9. 14. 10. 1. 14. 9. 16. 9. V. 3. 10, 15. 5. 6. 16. 5, 7. 21. 4. 22. 5. 23. 2, 7, 8. 24. 2. 25. 17. 29. 3. VI. 2. 10. 3. 3. 6. 9. 10. 12. 13. 2, 3. 15. 1. 19. 8. 26. 8. 29. 11. 30. 5. 31. 7. VII. 2. 12, 16. 3. 11. 4. 6. 6. 2. 11. 7. 12. 3, 7. 15. 2. 18. 3, 5. 20. 8. 25. 5. 26. 1. 27. 3. 28. 6. VIII. 3. 15. 5. 33. 7. 3, 7, 16, 19, 20. 9. 12. 12. 4. 13. 16. 14. 25. 15. 4. 16. 11. 17. 7. 18. 6. 20. 5, 7, 11. 22. 4. IX. 1. 12. 3. 24. 4. 4, 17. 6. 3, 6. 7. 2, 7, 13. 8. 4. 9. 2, 10. 11. 20. 12. 8, 9, 10, 11, 12. 13. 3, 5. 15. 7. 16. 8, 10. 17. 2. 19. 17. X. 2. 4, 7. 4. 4, 6, 10 6. 10. 7. 8, 15. 8. 3, 4, 10, 14, 16. 9, 18, 19. 16. 3, 6, 7. 17. 5. 19. 13, 15. 20. 4. 22. 4. 24. 1. 26. 3. 27. 4, 7, 8. 30. 11. 31. 11. XI. 2. 9, 12. 8. 4, 6. 10. 7, 17, 19. 11. 7. 13. 11. 14. 8. 18. 6. 19. 10. XII. 3. 3, 4, 8, 11, 16. 4. 2. 6. 8. 11. 10. 12. 2. 13. 8. 13. 16. 16. 17. 20. 18, 14. 23. 13. 24. 11. 25. 8. 26. 12. XIII. 2. 3, 5. 5. 10. 15. 10. 20. 9. 23. 10. 24. 10, 11. 25. 2. XIV. 2. 6. 4. 15. 23. 2. 24. 15. 25. 11. 26. 2. 27. 3. 28. 3. XV. 1. 2. 2. 3. 5. 7. 10. 4. 11. 8. 16. 8, 10. 18. 11. 20. 8. XVI. 1. 2. 5. 6. 6. 5. 8. 8. 9. 2. 10. 18. 12. 5. 22. 7. 24. 11. 26. 9. 35. 3. XVII. 4. 7. 9. 6. 10. 4, 8. 15. 3. 16. 16, 17. 19. 7, 9. 20. 6, 10, 13. 24. 10. 26. 17. XVIII. 1. 2. 2. 6. 3. 5. 8. 14, 19. 10. 7, 16, 19, 24, 30. 11. 10, 11, 14. 14. 3, 8. 16. 16. 17. 13. 18. 4. 21. 7. 22. 1. XIX. 2. 6. 6. 1. 21. 15. 26. 18. 27. 8. XX. 5. 12. 7. 6. 9. 8. 10. 6, 8. 14. 1. 14. 20. 4. 21. 13. 22. 8, 11. 23. 1, 7, 11. XXI. 1. 7, 13. 3. 5. 4. 8. 5. 8. 15. 3. 17. 11. 19. 16. 22. 5. 25. 4, 5, 8. XXII. 6. 11. 7. 3. 9. 9. 11. 2. 16. 6. 17. 4. 24. 5, 12. XXIII. 9. 16. 14. 6. XXIV. 5. 7, 13, 16. 7. 5, 7, 10, 12. 8. 6, 8. 10. 2, 5, 10. 11. 8. 13. 9. 14. 1, 11.

कङ्कतिब्राह्मणम् XIV. 20. 4.

काठकाः XXI. 23. 6.

कालबविब्राह्मणम् XX. 9. 9.

II. INDEX OF WORDS.[1]

अ

---

[1] In this Index, the technical terms of the ritual have been registered, except: araṇi, âhavanîya, uktha, ṛich, gârhapatya, dakshiṇâgni, prasava, parisha, mantra, yajamâna, yajus, saṁpraisha, sâman, stoma, havis. The adjectives âgneya, aindra, bârhaspatya, saumya, etc., and the words which are contained in a quotation have been passed over. On the other hand, many rare or characteristic words have been admitted in addition to the ritualistic terms, so that I may hope not to have missed the proper limit very far. At any rate, every detail of the ritual, mentioned in the Âpastamba S'rautasûtra, can be found out by consulting this Index.

अकामसंज्ञपन *n.* IX. 18. 6.

अकूट *adj.* X. 22. 3.

अकूर्मपृषत् *adj.* II. 11. 3.

अक्रतुसंयुक्त X. 14. 3.

अक्षधुर् *f.* XI. 6. 5.

अक्षरपङ्क्ति *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10.

अक्षशब्द *m.* XI. 6. 12.

अक्षहत XXII. 6. 8.

अक्षावाप *m.* XVIII. 10. 20. 18. 15, 16.

अगस्ति *n. pr.* XXIV. 10. 9.

अगस्तिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 9, 10.

अगस्त्यस्य कयाशुभीय निष्केवल्य *n.* XIV. 19. 11.

अग्नि *m.* registered only in the sense of fire-altar or construction of the fire-altar: XIV. 8. 5. 23. 9. XVI. 1. 1. 8. 8. 17. 7, 8, 15, 17. 19. 1. 20. 8. 21. 7, 13. 23. 1. 26. 3, 11. 35. 8. XVII. 1. 12. 3. 3, 8. 10. 11. 11. 1, 3. 13. 5. 24. 6. 26. 3, 5. XIX. 11. 6. 15. 3, 7, 13, 15. XX. 9. 1. 21. 1. 25. 5. XXI. 4. 11. XXIII. 11. 4. Comp. चित्यग्नि.

अग्निकर्मन् *n.* V. 7. 8.

अग्निचित् *adj.* XVI. 10. 6.

अग्निचित्या *f.* XIV. 23. 9. XVIII. 6. 6. Comp. साग्निचित्य.

अग्नितनू *f. plur.* "name of certain formulas" V. 13. 7.

अग्निदक्षिणा *f.* XIX. 15. 13.

अग्निन्यक्त V. 28. 13.

अग्निप्रथम *adj.* XI. 17. 3.

अग्निरूप *n.* "name of five particular bricks" XVII. 5. 11.

अग्निवाह *m.* XVIII. 19. 3.

अग्निविद् *adj.* XVI. 10. 6.

अग्निवेश्य *n. pr.* XXIV. 7. 1.

अग्निष्टुत् *m.* "name of an Ekâha" XX. 25. 6. XXII. 6. 5, 14. 10. 2, 4. 27. 3. XXIII. 2. 6.

अग्निष्टोम *m.* VI. 4. 10. X. 2. 3. XI. 10. 13. XII. 6. 7, 8. 15. 9. 18. 14. XIII. 15. 6. 25. 10. XIV. 1. 1, 3. 2. 10. 10. 4. 19. 8. 22. 4, 14. 24. 16. XXI. 6. 10, etc.

अग्निष्टोमचमस *m.* XIV. 1. 6, 8.

अग्निष्टोममुख *adj.* XXII. 23. 6. XXIII. 8. 3.

अग्निष्टोमसाम *n.* XVIII. 20. 22.

अग्निष्टोमसामन् *n.* XXII. 4. 2. 6. 10. 12. 16.

अग्निष्ठ (1) *m.* (यूप) XIV. 5. 6, 12, 15, 18. 6. 8, 13. XVII. 22. 7. XX. 9. 6. 13. 11, 13. 19. 6. XXI. 14. 13.

(2) *n.* (अनस्) I. 2. 10. VI. 28. 7. XVII. 17. 7.

(3) अग्निष्ठा *f.* (यूपाश्रि) VII. 3. 2. 10. 3, 9. 11. 9. IX. 20. 7.

अग्निहोत्र *n.* I. 1. 2. 11. 1, 3. 14. 15. V. 17. 6, 7. 22. 10, 13. 23. 1, 2, 3. 27. 14. VI. 1. 1. 5. 1, 7. 6. 1. 10. 8. 14. 3, 4. 15. 14. VII. 7. 4. VIII. 8. 23. 11. 18. IX. 2. 4, 6. 6. 3, 10, 11. 7. 1, 3, 4, 9, 10, 11. 8. 2, 5. 9. 6, 7. 10. 6. 11. 5. X. 14. 4. 16. 11, 14. 17. 7, 8. XIII. 25. 9, etc.

अग्निहोत्रस्थाली *f.* VI. 3. 7, 15. 14. 2, 5, 9. IX. 4. 1.

अग्निहोत्रहवणी *f.* I. 11. 5, 9. 17. 1, 10. 19. 1. VI. 3. 6. 7. 1. 12. 2. VII. 8. 3. XI. 2. 16.

अग्निहोत्रिन् *m.* VI. 19. 3.

अग्निहोत्री *f.* (धेनु) VI. 3. 8. 30. 14. VIII. 11. 17. IX. 5. 1.

अग्नीध् *m.* II. 12. 10. 15. 2. III. 3. 3, 4, 5. 4. 5. 7. 2, 9. 9. 7. 16. 17. IV. 12. 7. V. 20. 7. VII. 26. 6, 8. 27. 11. VIII. 8. 1. 16. 1. XI. 1. 8. 3. 13. XII. 17. 19, 20. 24. 1, 3. XIII. 3. 1. 6. 1. 14. 8, 11. 16. 12. XIV. 1. 7. 2. 1. XV. 6. 1, 9. 1, 10. 11. 12. 13. 1. XVIII. 21. 7. XIX. 4. 5. XXI. 24. 12. XXII. 16. 11, 13. XXIII. 10. 12.

अग्नेः कुलाय *m. du.* "name of two Ekâhas" XXII. 13. 6.

अग्नेर्विमोक *m.* "name of a libation" XVII. 23. 10.

अग्नेर्हृदय *n.* "name of a particular brick" XVII. 5. 14.

अग्नेः सहस्रसाव्य *n.* XXIII. 12. 2.

अग्न्यगार *m.* I. 2. 10. 6. 11.

अग्न्यन्वाधान *n.* I. 14. 17. IV. 2. 8. VII. 1. 4. X. 4. 12, 13. Comp. अन्वाधान.

अग्न्यवभृथ *m.* XIV. 21. 8.

अग्न्यागारिक *adj.* XIX. 16. 12.

अग्न्याधेय *n.* V. 1. 1. 7. 12. 16. 6. 26. 2. 29. 14. IX. 12. 3.

अग्न्युपघात *m.* IX. 10. 10.

अग्न्युपसमिन्धन *adj. m.* (मन्त्र) VI. 13. 10.

अग्न्युपस्थान (1) *adj. m.* (मन्त्र) VI. 15. 12. 25. 1.

(2) *n.* VI. 16. 1.

अग्न्युपस्थानवत् *adv.* VI. 26. 6.

अग्रपाक *m.* VI. 29. 3.

अग्रह *adj.* XIV. 15. 3.

अघमर्षणवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 13.

अघूर्ण *adj.* VII. 1. 17.

अङ्ग *n.* registered only in the sense of "supplementary, auxiliary part": XI. 16. 3. XIV. 5. 3. XXIV. 2. 31. Comp. यज्ञा°, सद्दा°.

अङ्गहोम *m.* XX. 11. 12.

अङ्गिरस् *n. pr.* XXIV. 6. 10. 7. 10, 12. 8. 6, 8.

अङ्गिरसामयन *n.* XXIII. 9. 10, 16. 14. 10.

अङ्गिरसां प्रयति *f.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 17.

अङ्गिरोवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 11, 13, 15, 17, 18. 7. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11.

अङ्गुलिप्रक्षालन *n.* "water for washing the hands" I. 25. 14.

अङ्गुष्ठपर्वमात्र *adj.* II. 18. 9.

अचक्रवर्त *adj.* VI. 3. 7.

अक्षशाल *adj.* XIV. 7. 12.

अच्छदिदृश् VI. 25. 6. XV. 20. 2, 8. 21. 3, 10.

अच्छावाक *m.* X. 1. 9. XI. 14. 5. XII. 5. 15. 25. 11. 26. 1, 2, 3, 4, 5. XIV. 23. 13. XVIII. 21. 7. XXII. 10. 13, 15. XXIII. 10. 12.

अच्छावाकचमस *m.* XII. 29. 9. XIII. 4. 12, 16. XIV. 3. 10.

अजगाव *n.* "a certain Soma vessel" XII. 1. 11.

अजमीढवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 3.

अजवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 4.

अजामदग्न्य *m.* II. 18. 2.

अज्यानि *f. plur.* (1) "name of some particular offerings" VI. 29. 12.
(2) "name of some particular bricks" XVII. 9. 4.

अणिकाषम् *absol.* II. 11. 3.

अणिमत् *adj.* VII. 24. 6, 7.

अणूकमात्र *adj.* XVI. 13. 6.

अतपस्विन् *m.* XXI. 1. 10.

अतिग्राह्य (ग्रह) XII. 15. 9. 18. 20. XIII. 8. 7. XVIII. 2. 1. XXI. 13. 20, 22. 21. 3, 8, 12, 14. XXII. 7. 8.

अतिग्राह्यपात्र *n.* XII. 1. 15. XVIII. 1. 13. XXI. 21. 14.

अतिच्छन्दस् *f.* (1) "name of an extensive metre" XXI. 9. 15.
(2) "name of a particular brick" XVII. 4. 10.

अतिथि *n. pr.* XXIV. 8. 13.

अतिथिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 13.

अतिद्दोषम् *adv.* XV. 21. 7.

अतिमथित *n.* XXI. 17. 8, 9.

अतिमुक्ति *f. plur.* "name of some particular libations" VII. 7. 2. XIX. 13. 1, 2. Comp. Rudradatta's comment on VIII. 1. 7.

अतिरात्र *m.* X. 2. 4. XI. 10. 13. XII. 6. 8. 18. 13, 14. XIV. 1. 1, 2. 2. 9. 3. 8. 7. 20. 10. 4. 18. 13. 19. 8, 9. 23. 1, 3. XVIII. 22. 9, 13. XX. 22. 3. 25. 20. XXI. 5. 2, 15. 15. 8. 16. 2, 12, etc. Comp. उपरिष्टाद॰, उभयतोऽ॰, यमा॰.

अतिवर *m.* "an additional present" V. 11. 4.

अतिष्ठुहित "glutted" IV. 2. 4.

अतीमोच *m. plur.* "name of certain formulas" IV. 14. 9, 10. 16. 8. XIII. 25. 1.

अतुज्ञ *adj.* I. 25. 4.

अतूपर *adj.* X. 29. 5.

अत्कीलवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 4, 5. 9. 11.

अत्यन्तप्रदेश *m.* XII. 7. 12. 17. 17. 20. 22. XV. 2. 8.

अत्यभिषुत्य *p. fut. pass.* XIV. 20. 3.

अत्रि *n. pr.* XXII. 18. 14. XXIV. 8. 11.

अत्रिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8, 11, 12, 13.

अत्रेश्चतुर्वीर *m.* "name of a Chatûrâtra" XXII. 18. 12.

अत्सरुक *adj.* "having no handle" XII. 2. 8. XXIII. 10. 11. Comp. **त्सरुमत्.**

अथर्वशिरस् *n.* "name of a particular brick" XVII. 8. 2.

अदक्षिण *adj.* "not bringing in a reward to the priest" IX. 15. 20. XIV. 26. 5.

अदर्विहोम *m.* XXIV. 3. 13.

अदानीय *m.* "not entitled to a Dakshiṇâ" XIII. 7. 13.

अदाभ्य *m.* "name of a Soma libation" XII. 2. 2. 7. 17. 8. 11, 12. 12. 1.

अदाभ्यांशु *m.* XIII. 10. 5.

अदीक्षित X. 17. 10. XI. 21. 2. XVI. 13. 5. XXI. 1. 4. XXIII. 14. 2.

अदीक्षितवाद *m.* X. 18. 2.

अद्र *m.* VII. 2. 9.

अद्यसुत्या *f.* XXI. 6. 2.

अधस्पदम् *adv.* XX. 3. 13.

अधाराग्रह *m.* XII. 18. 11.

अधिदेवन *n.* V. 19. 2. XVIII. 18. 16.

अधिनिधानी *adj. f.* (**ऋच्**) "name of the verse **या जाता ओषधयः** (Taitt. Br. 3. 7. 4. 9.)" I. 5. 5.

अधिमन्थन *adj.* VII. 3. 3. 12. 12.

अधिवृक्षसूर्ये I. 7. 2. V. 4. 12. VI. 1. 2. X. 16. 16. XXI. 12. 8, 10.

अधिषवणचर्मन् *n.* XII. 2. 14, 15. XIII. 19. 6.

अनङ्ग n. "not an auxiliary" XXIV. 2. 36.

अनङ्गहीन X. 1. 1.

अनतिदृश्य "untransparent" II. 9. 2.

अनधस् adv. I. 4. 1. 5. 2, 4. 6. 2. 14. 5.

अनधिकृत XII. 7. 15.

अनध्याय m. XXIV. 1. 36.

अननुवषट्कार adj. XII. 23. ९. XIII. 8. 2.

अननूयाज adj. III. 5. 1. VII. 26. 11. X. 21. 7.

अनन्तर्गर्भ adj. II. 9. 12.

अनपवृत्तार्थ adj. (unnecessarily corrected into अनपवृक्तार्थ) IX. 19. 15. Comp. अपवृत्त.

अनपव्याहरत् part. II. 16. 1.

अनपस्वरी adj. f. XX. 1. 3.

अनपूपाकृति adj. I. 25. 4.

अनभिघारित XVIII. 6. 8.

अनभ्यासादयत् part. XVIII. 4. 17.

अनवक्रामम् absol. II. 13. 7.

अनवदानीय n. XVIII. 7. 7.

अनवयव m. IX. 13. 7.

अनवर्तिमुखिन् adj. VIII. 11. 10.

अनवानम् absol. VIII. 3. 9. XII. 8. 5. XIII. 24. 10. XXIV. 11. 7, 8. 13. 7.

अनुपरिक्रामम् *absol.* II. 13. 1.

अनुपरिचारम् *absol.* XVII. 11. 3. 13. 6. 20. 14.

अनुपरिहारम् *absol.* XVII. 1. 5. 5. 5, 7.

अनुपसर्ग *adj.* " without an addition " XIX. 27. 13.

अनुपिण्डम् *adv.* I. 9. 14.

अनुपृष्ठ्य *adj.* XII. 18. 7.

अनुभृ *f. plur.* " name of some formulas and offerings " XX. 11. 10.

अनुराध *m. plur.* " a lunar mansion " V. 3. 14. 27. 5.

अनुल्बण *adj.* (= अविक्षत Comm.) IX. 15. 15.

अनुवत्सरीण *adj.* (स्वस्ति) VIII. 21. 1.

अनुवषट्कार *m.* XII. 24. 2. 28. 1. XVIII. 7. 4. XXI. 10. 8. Comp. अननु॰ and सानु॰.

अनुवाक *m.* VI. 21. 1. VIII. 4. 3. X. 3. 6. XIV. 30. 1. XV. 5. 4. 8. 12, 17. 10. 12. 12. 3. 17. 4, 5. 18. 17. 19. 1, 3, 5, 7, 8, 9, 11. 20. 2, 4, 5. 21. 3, 10. XVI. 31. 1. XVII. 2. 9. 5. 1. 11. 4. 21. 1. XIX. 7. 7, 8. 9. 9. 12. 26. 13. 8, 9, 24. 14. 3. 15. 3, 4, 6. 24. 11. XX. 4. 6. 10. 7. 12. 10. 19. 7. 21. 9, 11.

अनुवाक्या *f.* V. 23. 9. 28. 15. VIII. 1. 4. 20. 5. IX. 3. 20, 22. 4. 17. 8. 6. 9. 3. 16. 9. XVI. 7. 10. 8. 4. XIX. 2. 19. 18. 8, 17. 19. 19, etc. Comp. पुरोऽ॰.

अनुशंसन *n.* XIX. 15. 5.

अनुख्यातन *n.* see under काण्डानुख्यातन.

अनुविद्ध *adj.* XIX. 2. 5. 8. 5.

अनुष्टुभ् *f.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10. 10. 4.

अनुसंवत्सरम् *adv.* XXII. 20. 10.

अनुसवनम् *adv.* XII. 4. 2. 8. 4. 11. 11. 16. 16. XIV. 26. 2. 28. 3.

अनूचान X. 1. 1. XI. 2. 10.

अनूपवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 15, 16.

अनूपसदम् *adv.* XVI. 35. 8. XVII. 26. 5. XXI. 4. 11. XXIII. 11. 4.

अनूबन्ध्या *f.* XII. 3. 3, 4. XIII. 7. 15. 23. 6, 10, 15, 16, 17. 24. 6, 8, 10. XIV. 7. 12, 18. 19. 3. XVII. 23. 10. XVIII. 20. 4. XX. 8. 16. 22. 10. 24. 15. XXII. 3. 10, 11. 8. 3, 10, 14. 9. 2. 10. 1. 17. 5.

अनूयाज *m.* II. 9. 8. IV. 11. 7. 12. 1. V. 28. 5, 17. 29. 5. VII. 26. 12. 27. 4. VIII. 2. 20. 6. 18. 8. 10. 9. 10. 16. 17. 20. 6. IX. 12. 1. X. 21. 8. XI. 20. 2. XIII. 20. 7. XVII. 17. 6. XVIII. 7. 12. XXIV. 13. 6, 7. Comp. अननूयाज, अ०.

अनूयाजसमिध् *f.* I. 5. 11. II. 12. 6. VIII. 14. 19.

अनृत्विज् *m.* XIII. 7. 8.

अनेककाम *adj.* XXI. 12. 4.

अनैडक *adj.* VIII. 6. 11.

अनोयुक्त XX. 7. 5, 6. 22. 7. 8.

अन्तःपरिधि *adv.* II. 21. 7. IX. 2. 5. XII. 24. 5. XIV. 30. 2.

अन्तराय *m.* "impediment" IX. 16. 10. Comp. देवतान्तराय.

अन्तरालव्रत *n.* VIII. 4. 4. XXII. 9. 4.

अन्तराष्ट्रग्रीय *adj.* VII. 6. 1.

अन्तरेष *adj. m.* (पथि) "the space between the two shafts of a carriage" XII. 12. 6.

अन्तर्निर्बाध *adj.* XVI. 10. 9.

अन्तर्महाव्रत *adj.* XXII. 21. 12.

अन्तर्मांस *adj.* X. 8. 12.

अन्तर्याम *m.* (ग्रह) XII. 1. 8. 13. 5, 6, 11, 12. 18. 20. 19. 5. XXII. 4. 18.

अन्तर्यामपात्र *n.* XIII. 13. 1.

अन्तर्वती *adj. f.* XIX. 13. 14.

अन्तर्वर्त *m.* XI. 8. 3. 10. 14.

अन्तर्वसु *m.* "name of a Trirâtra" XXII. 18. 9.

अन्तर्वेदि *adv.* I. 5. 2. 6. 7. 25. 14. II. 7. 2, 12. 8. 1. 9. 13. 13. 10. III. 3. 2, 14. 7. 7. 13. 2, 5. 19. 7. 20. 7. IV. 6. 1. 11. 3. 13. 5. 14. 3, 4. 16. 6, 8. VI. 11. 4. 13. 13. 14. 5, 6. VII. 9. 6. VIII. 3, 6, 12. 10. 5. 17. 5. IX. 2. 2. 11. 23. X. 8. 15. XI. 3. 2. 9. 4. 21. 1. XII. 25. 13. XIII. 18. 1, 4. 25. 1, 8, etc.

अन्तःसदस *n.* XXI. 9. 4.

अन्नहोम *m.* XVIII. 6. 5. XIX. 13. 5. XX. 10. 5.

अन्नीय् X̄. 16. 13.

अन्यतरतःक्ष्णु *adj.* XVI. 1. 7.

अन्यतरतःपाश *adj.* X. 9. 13.

अन्यतरतोमोद *adj.* XIII. 13. 9.

अन्वयज्ञ *m.* XIV. 31. 9.

अन्वग्ज्येष्ठ *adj.* IX. 20. 7.

अन्वयम् *adv.* II. 13. 1. VII. 2. 9.

अन्वाधान *n.* I. 1. 7. 14. 17. Comp. अन्व्य०.

अन्वाधि *m.* XIV. 12. 3.

अन्वारम्भणीया *adj. f.* (इष्टि) V. 23. 4. VIII. 1. 3. 22. 18. XXIV. 4. 19. Comp. सान्वारम्भणीय.

अन्वारोह *m. n. plur.* "name of some formulas and offerings" XII. 17. 15. XIII. 3. 1. 11. 1. XVI. 23. 10. XVII. 11. 4. 13. 2. Comp. प्रत्यवरोह.

अन्वाहार्य *m.* III. 3. 12. 4. 3. 20. 7. IV. 11. 3, 4. X. 4. 12.

अन्वाहार्यपचन *m.* I. 1. 4. 7. 10, 13. V. 18. 2. VI. 2. 14. 13. 4, 9. 24. 3, 6. 26. 2, 5. VIII. 6. 3. 13. 2. IX. 15. 18. XIX. 1. 15.

अन्वाहार्यस्थाली *f.* I. 15. 9.

अन्वाहिताग्नि *adj.* IX. 1. 8, 11.

अन्विष्टकम् *adv.* XIX. 13. 11.

अन्वीपम् *adv.* XVIII. 13. 4, 5.

अपचिति *f.* (1) "retaliation" XX. 3. 1.
(2) *du.* "name of two Ekâhas" XXII. 12. 2.

अपचितिकाम *adj.* XXII. 12. 2.

अपदाति *m.* XX. 1. 6.

अपदिवद्ध X. 22. 9.

अपनय *m.* (कालाο, अघाο) XIX. 18. 15. 21. 8.

अपन्नदत् *adj.* VII. 12. 4. XVIII. 2. 12.

अपपात्र *adj.* XV. 21. 9.

अपबर्हिस् *adj.* VIII. 8. 6, 10. 14. 23. 16. 17. XIII. 20. 7.

अपभरणी *f. plur.* "name of a particular brick" XVII. 6. 8.

अपरपक्ष *m.* XXIII. 12. 20.

अपरशुवृक्ण XVI. 10. 1.

अपरसक्थि *n.* "the upper part of the thigh" VII. 25. 6.

अपरिमितदक्षिण *adj.* (क्रतु) X. 26. 4.

अपरिमितोद्धि *adj.* XV. 2. 14. XVI. 4. 7.

अपरिवर्गम् *absol.* II. 11. 3.

अपरोद्धृ *m.* XIX. 20. 6, 14.

अपवित्र *adj.* VIII. 9. 11.

अपवृक्त "finished" XVIII. 19. 14. XX. 7. 5. XXIV. 4. 22.
Comp. अनपवृक्तार्थ.

अपस्या *f. plur.* "name of some particular bricks" XVI. 28. 4.
XVII. 1. 5.

अपां होम *m.* XX. 11. 17.

अपाघाटलिका *f.* XXI. 17. 16. 19. 3.

अपादान *adj. m.* (मन्त्र) II. 2. 1.

अपाषा *f. plur.* "name of some offerings" XIX. 15. 17.

अपानभृत् *f. plur.* "name of some particular bricks" XVI.
32. 2. XX. 20. 10.

अपामार्गहोम *m.* XVIII. 9. 15, 16.

अपाव्य *n. plur.* "name of some offerings" VII. 15. 4. XX. 11. 16. 17. 4.

अपिपक्ष *m.* XVII. 12. 11. 19. 5.

अपिव्रत *adj.* XI. 16. 12.

अपुरीष *adj.* XVII. 25. 4.

अपुरुषाभिवीत XXII. 16. 9.

अपुरोहितप्रवर *adj.* XXIV. 10. 14.

अपूत XXII. 6. 5.

अप्तोर्याम *m.* XIV. 1. 1, 2. 4. 12. 10. 4. XX. 25. 12. XXII. 13. 19. 27. 22.

अप्नवानवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 12, 13, 15.

अप्यय *m.* "influx" XXIII. 13. 2.

अप्रचरणीय *adj.* "not being in actual use, kept in reserve" XV. 6. 11.

अप्रतिधृष्य *p. fut. p.* XX. 4. 2.

अप्रतिमृड्ढकाय *adj.* I. 1. 8. VII. 1. 17. 12. 5.

अप्रतिषेक्य *adj.* VI. 6. 5. 15. 8.

अप्रतिहृत "whereat the Pratihartṛi does not join in the singing" XIV. 21. 13. XXI. 17. 3.

अप्रतीक्ष *adj.* VIII. 8. 18. 18. 10.

अप्रतीक्षम् *absol.* XIII. 22. 5. XVI. 16. 1. XVIII. 8. 20. 9. 20.

अप्रत्तदेवत *adj.* IX. 15. 10. *Comp.* प्रत्तदेवत.

अप्रयाज *adj.* X. 21. 8.

अप्रवर्ग्य *adj.* XIII. 4. 5. XV. 3. 14. XXII. 6. 11.

अप्रवीत XXII. 20. 11.

अप्रस्तुत XVII. 23. 7. XVIII. 5. 7. XXI. 6. 18. 7. 4, 10. 8. 5.

अप्सुमत् *adj.* (1) "a special Agni" V. 26. 4. IX. 3. 22.

(2) "belonging to that special Agni" VIII. 8. 6, 7. IX. 3. 23. XVI. 7. 4.

अफलीकृत XV. 5. 20.

अब्रह्मचर्य *n.* XV. 21. 7.

अब्राह्मण *m.* IV. 14. 2. VII. 27. 14. X. 20. 12. XIII. 7. 6, 7. XX. 5. 17. 9. 14. 24. 12. 25. 21.

अभिक्रामम् *absol.* II. 17. 5. VI. 10. 5, 6. XI. 14. 9.

अभिच्छाया *f.* XI. 20. 8.

अभिजित् *m.* "a Soma festival of one day" XIV. 19. 9. 20. 1. XVII. 26. 12. XXI. 15. 14. 16. 16. XXII. 1. 12. 13. 24. 23. 4. 24. 2. XXIII. 2. 20. 7. 6, 13. 8. 10. 9. 5. 13. 9.

अभितरम् *adv.* II. 17. 5.

अभितराम् *adv.* VI. 8. 4.

अभिदक्षिणम् *adv.* XIX. 15. 3.

अभिदद्धि *m.* "a charu with âjya" XIII. 14. 3.

अभिधानी *f.* "rope" I. 11. 5. 12. 7. X. 28. 1. 29. 9. XV. 5. 20. XVI. 2. 1. XVIII. 10. 21.

अभिप्रयायम् *absol.* XIX. 15. 8.

अभिप्लव *m.* XXI. 15. 10, 11, 14, 23. 16. 2, 6, 8, 11, 20. XXIII. 2. 16, 20. 3. 3, 11, 13, 16. 4. 4, 6, 8, 12, 14. 5. 4, 9, 13. 6. 2, 4, 8, 10. 7. 6, 10, 13. 8. 5, 7, 10. 9. 3, 6, 12, 16.

अभिभू *m.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 18.

अभिमन्त्रण *adj. m.* (मन्त्र) XXII. 26. 4.

अभिवान्यवत्सा *f.* "a cow who suckles the calf of another cow" IX. 11. 5.

अभिवान्या *f.* the same VIII. 11. 17. 14. 14. Comp. वान्या "a cow whose calf is dead" (Taitt. Br. 2. 6. 16. 2).

अभिषव *m.* XII. 25. 17. XIII. 1. 1, 10, 11. Comp. मह्रा॰.

अभिषेक *m.* XVIII. 15. 8. 16. 11. XIX. 4. 13. XX. 19. 12. 20. 9. 24. 14. Comp. राजा॰.

अभिषेचनपात्र *n.* XIX. 9. 7.

अभिषेचनीय *m.* XVIII. 8. 4, 5. 11. 7. 12. 1, 2. 19. 14.

अभिषमाहारम् *absol.* II. 4. 4.

अभिसंमुख *adj.* XII. 2. 16.

अभिष्टोम *m.* XIV. 7. 5.

अभीत्वरी *adj. f.* XXII. 21. 7.

अभीवर्त *m.* XIV. 19. 6. 20. 1.

अभोजनीय IX. 3. 13. 15. 17.

अभ्यग्र *adj.* II. 9. 6. XI. 10. 10. XIII. 15. 12.

अभ्याकारम् *absol.* II. 4. 4, 5, 6.

अभ्यातान *m. plur.* "name of some formulas" XIX. 17. 19.

अभ्यात्मम् *adv.* III. 20. 5.

अभ्यादाह्य *m.* "fire burning a house" IX. 3. 22.

अभ्याषङ्ग्य *adj. m.* XXII. 20. 5. 22. 9. 23. 12. 24. 4, 5, 11, 12.

अभ्युपसेकम् *absol.* X. 6. 7.

अमन्त्र *m.* XXIV. 1. 35.

अमहीयवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 8.

अमांस *n.* IV. 2. 5. 3. 7.

अमावास्या *f.* (1) "new moon day" I. 7. 1. 11. 1. 14. 17. 15. 1. II. 11. 5. 20. 5. III. 14. 14. 15. 6. 16. 6, 7, 9, 10, 11. 17. 5, 6. IV. 2. 3, 6. 3. 13. 8. 7. V. 3. 17. 24. 9. VI. 29. 4. 30. 12, 13. VII. 1. 2. VIII. 9. 12. IX. 4. 4. X. 2. 8. 15. 2, 4. XV. 1. 1. XVI. 1. 1. XVIII. 22. 15. XIX. 16. 1. 18. 1, 14, 15. XX. 1. 4, 6, 8. 8. 3. XXI. 25. 11. XXIII. 2. 2. 12. 21. XXIV. 2. 19, 24, 32.

(2) "new moon sacrifice" (इष्टि = आमावास्या elsewhere) XXIV. 2. 19. Perhaps the passage is to be corrected.

(3) "name of a particular brick" VII. 6. 8.

अमाष *n.* IV. 2. 5. 3. 7.

अमेध्य *adj.* X. 15. 7. XV. 18. 8.

अमेध्यप्रतिमन्त्रण *n.* XXIV. 1. 40.

अम्नस् *adv.* VI. 4. 6. 6. 5.

अम्बरीषवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 11, 12.

अम्भस् *n. plur.* "name of some offerings" XX. 11. 18.

अयजुष्क *adj.* VIII. 9. 11.

अयक्ष्मसंयुक्त VI. 17. 11. XVII. 11. 6. 14. 4, 8. 17. 7.

अयज्ञिय *adj.* XV. 18. 8.

अयन *n.* XXIII. 13. 9. Comp. अङ्गिरसाम॰, आदित्यानाम॰, कुण्डपायिनाम॰, गवाम॰, तपस्विताम॰, दृतिवातवतोर॰, विश्वसृजाम॰.

अयाज्य *p. fut. p.* XXII. 11. 2.

अयास्यवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 11.

अयुज् *adj.* "odd, uneven" I. 4. 2. **अयुगर्थ** *adj.* I. 4. 4.

अयुत *n.* "ten thousand" XXII. 21. 17.

अयतदक्षिण *adj.* XXII. 24. 8.

अरण्येऽनुवाक्य *adj.* V. 15. 4. 17. 8. XIII. 4. 4. XV. 19. 1. XVII. 16. 16. 17. 1, 2, 4, 7. XVIII. 12. 12. XX. 21. 10. Comp. ग्रामेऽनुवाक्य.

अराजन् *m.* XX. 4. 2. 5. 13. 15. 8.

अर्काङ्कति *f.* XI. 20. 10. XVII. 20. 16.

अर्क्य *adj.* XXII. 2. 2.

अर्चनानसवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 11. 12. 13.

अर्थकर्मन् *n.* IX. 13. 13.

अर्थलोप *m.* XXIV. 4. 2.

अर्थवाद *m.* XXIV. 1. 33. 3. 50, 51.

अर्धमासायतन *adj.* XXI. 1. 14.

अर्धर्चसंतान *m.* XXIV. 11. 14.

अर्धशराव VIII. 14. 14.

अर्धाध्वे V. 14. 12, 13. 23. 5. VII. 23. 5. XV. 13. 9.

अर्धिन् *adj.* "entitled to half of the sacrificial fee" XXI. 2. 17.

अर्धोदिते सूर्ये V. 13. 1.

अर्बुद *n.* "ten millions" XXII. 21. 17.

अर्सकपाल *n.* XVI. 4. 1.

अर्यम्णः सत्र *n.* XXIII. 12. 4. (13. 9).

अर्वाक्सामन् *adj.* XXI. 15. 20. 21. 5.

अर्वाग्वसु *m.* "name of a formula" VI. 16. 11

अलूष *adj.* XXII. 14. 20.

अलूनपूर्व *adj.* VII. 6. 1.

अवकावास्त XXI. 7. 9.

अवक्रामम् *absol.* VI. 10. 5.

अवच्चायम् *absol.* X. 27. 6.

अवघ्र (1) *adj.* "being in immediate contact" II. 13. 10.

(2) *subst. m.* (= अवघ्राण *n.*) VIII. 16. 3, 12. XIII. 17. 9. XV. 11. 14.

अवघ्रापण *n.* XV. 2. 3.

अवट *m.* (1) "the hole in the ground for the sacrificial post" (= यूपावट) VII. 9. 9, 10. 10. 8. XI. 9. 11, 12. 12. 5.

(2) *n. pr.* XXIV. 5. 14.

अवतरम् *adv.* II. 17. 5.

अवतान *m. plur.* "name of some formulas" XVII. 11. 4.

अवत्सारवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 14, 15.

अवदान *n.* II. 18. 9. 19. 2, 5, 6. III. 1. 7. 2. 6. IV. 9. 12. VII. 23. 12. VIII. 6. 29, 31. 15. 21, 22. IX. 15. 3, 9. 16. 9. 18. 15. XIII. 13. 17. 23. 9. XIV. 7. 14. XV. 19. 7. XIX. 19. 17. XX. 21. 9. XXI. 2. 3. XXIV. 3. 13.

अवदानीय *n.* XVIII. 7. 7.

अवप *adj.* XX. 25. 13.

अवभृथ *m.* VIII. 7. 12, 14, 18, 27. 8. 13, 15. XIII. 19. 1, 9, 10. 20. 6, 12, 14. 21. 1. XIV. 10. 12. 19. 3. 21. 8, 9. 24. 20. XVII. 22. 3. XVIII. 20. 2, 3. XIX. 4. 6, etc. Comp. अग्न्य°, नाना°.

अवभृथेष्टि *f.* XXII. 10. 1.

अवरपरम् *adv.* XVIII. 18. 15.

अवरार्ध्य *adj.* "at least so much,—many" I. 2. 2. X. 14. 8. XII. 17. 11. Comp. त्र्यवरार्ध्यम्.

अवरोहण *adj. m.* (मन्त्र) XIX. 12. 20.

अवर्णसंयोगेन "without distinction of caste" X. 16. 6.

अवाग्र *adj.* II. 9. 6.

अवान्तरदीक्षा *f.* XI. 1. 13. 18. 3. XV. 20. 1.

अवान्तरेडा *f.* III. 2. 5, 10. VII. 26. 2. XXIV. 14. 14.

अवालम्ब *m.* "the hinder part of a carriage" (= अपालम्ब) XII. 25. 27.

40

अवाष्टङ्ग *adj*. XIX. 16. 16.

अविकार *m.* VIII. 13. 7.

अविकृत XXIV. 5. 14. 6. 19. 8. 10, 14.

अविक्लिन्नाक्ष *adj*. V. 10. 10.

अविग्राहम् *absol.* XIV. 15. 1.

अविच्छिन्नसोमपीथ *adj*. XVIII. 21. 3.

अविज्ञातप्रायश्चित्त *adj*. XIV. 17. 1.

अविद्वत् (ब्राह्मण) XIII. 7. 7. XVI. 23. 1, 3. XVII. 1. 12. 3. 8.

अविद्विषाण XIV. 20. 4.

अविबाधक *adj*. XXI. 1. 19.

अविभविन् *adj*. XXI. 3. 3.

अविवाक्य *adj*. "name of a certain festival day" XXI. 9. 1. 23. 4.

अविवेकम् *absol.* I. 7. 10.

अवेष्टि *f.* see under दिशामवेष्टि, भूतानाम॰.

अव्यतिषक्त II. 12. 8.

अव्यतिषङ्गम् *absol.* XV. 8. 10.

अव्यवायेन VII. 2. 12. XVI. 27. 13.

अव्युप्तवह *adj*. (अश्व) "whose hair is not scoured off on the shoulder" XVIII. 10. 11.

अव्यूढ XVIII. 7. 12. XXI. 7. 16. 14. 4.

अशत्य *adj*. IX. 4. 15.

अश्वनिहत V. 2. 4. XVI. 6. 2.

अश्मीगर्भ *adj.* V. 1. 3.

अशान्तिकृत् *adj.* XV. 21. 13.

अश्रुकर्मन् *n.* IX. 4. 17.

अश्वचरित *n. plur.* "name of some offerings" XX. 6. 3. 7. 3.

अश्वतरीरथ *m.* XX. 2. 6. XXII. 2. 21.

अश्वद्वादशा *adj. f. plur.* "eleven cows and a horse as twelfth" XXII. 7. 12.

अश्वनामन् *n. plur.* "name of some formulas and offerings" XX. 5. 9. 11. 1.

अश्वमेध *m.* X. 26. 9. XX. 1. 1. 5. 15. 23. 13. 24. 12, 14. 25. 21. XXII. 18. 1.

अश्वरथ (1) *m.* XXII. 2. 24. 12. 4.
(2) *adj.* XXII. 2. 18.

अश्वरूप *n. plur.* "name of some formulas and offerings" XX. 6. 4. 11. 13.

अश्वशक *n.* XVI. 5. 5.

अश्वशफबुध्न *adj.* XII. 1. 13.

अश्वशफमात्र *adj.* VII. 5. 1.

अश्वषाद *m.* XXII. 4. 5.

अश्वसूक्त *n.* VI. 19. 9.

अश्वस्तोमीय *adj.* (होम) XX. 12. 10. 21. 11.

अश्वाञ्जनि or ॰नी *f.* XVIII. 4. 16. XX. 16. 12.

अषाढा *f.* "name of a particular brick" XVI. 1. 2. 5. 4, 9, 12. 24. 12.

अष्टकवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 8.

अष्टमी *f.* (रात्रि) "the eighth day in a half-month" XV. 20. 20. XXIII. 2. 3.

अष्टरात्र *m.* XXII. 14. 9. 23. 7.

अष्टाचत्वारिंश *adj.* "connected with the Ashṭâchatvârimśa Stoma" XXI. 8. 11. XXIII. 9. 8, 14.

अष्टात्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 6. 7.

अष्टादश *adj.* "connected with the Ashṭâdaśa Stoma" XXII. 4. 4.

अष्टादशरात्र *m.* XXIII. 2. 15.

अष्टादशिन् *m. plur.* "name of the animals which are to be sacrificed at the Aśvamedha and which are enumerated in groups of eighteen in Taitt. Saṃhitâ 5. 6. 11-23": XX. 13. 13. Comp. Taitt. Br. 3. 9. 1. 1, 2 and the introduction of Mâdhavâchârya's comment on Taitt. S. 5. 6. 11.

अष्टापृष् *adj.* IX. 18. 16. 19. 11.

अष्टाविंश *adj.* "connected with the Ashṭâvimśa Stoma" XXIII. 9. 8, 14.

अष्टाविंशतिरात्र *m.* XXIII. 4. 9.

अष्ट्रा *f.* XXII. 26. 5.

अष्ट्रादंष्ट्र *n. pr.* XXIV. 8. 6.

अष्ट्रादंष्ट्रवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 6.

असंवत्सरभृत् *adj.* XVI. 8. 12. Comp. 9. 1, 2.

असंश्लिष्ट XXI. 1. 10.

असंचर *m.* XIX. 12. 25.

असंनिपातकर्मन् *n.* XXIV. 1. 42.

असंप्रज्ञातबन्धु *adj.* XXIV. 10. 17.

असंखिद्य "without chewing" III. 19. 7.

असार्वभौम *adj.* XX. 1. 1.

अषितवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 1, 2.

असिद्द *m.* I. 3. 1, 2, 3, 13.

असिपथ *m.* XX. 18. 7, 8.

असुषिर *adj.* I. 1. 8. VII. 1. 17. 12. 5. XVI. 1. 7.

असोमयाजिन् *m.* I. 14. 8. XXIV. 2. 32, 34.

अस्थिकुम्भ *m.* XIV. 22. 6.

अस्फ्य *adj.* XI. 19. 7.

अस्वाहाकार *adj.* XIV. 15. 3.

अहर्गण *m.* XIV. 21. 11. XXIV. 4. 4.

(1) अहीन *m.* "a sacrifice lasting several days" XI. 4. 7. 10. 13. XIV. 7. 21. XXI. 1. 3, 16. 5. 9. XXII. 1. 1. 14. 1, 2, 15. XXIII. 2. 7.

(2) अहीन *adj.* "not vile" X. 1. 3.

अहीनसंतति *f.* XXI. 13. 2, 3.

अहोमार्थ *adj.* I. 15. 14. XIV. 15. 3.

अह्नां रूप *n. plur.* "name of some particular bricks" XII. 7. 4.

आ

आकूति *f. plur.* "name of some offerings" XVII. 23. 11.

आक्ष्यत् *adj.* XXIII. 9. 16.

आखुकरीष *n.* V. 1. 7. 9. 8.

आखूत्कर *m.* VIII. 17. 9.

आगतोपस्थान *n.* VI. 27. 1. Comp. **प्रवत्स्यदुपस्थान.**

आगस्त्य *patron.* XXIV. 10. 9, 10.

आगस्त्यगृहपतिक *adj.* XXIII. 11. 11.

आग्निक *adj. f.* **ई** XIV. 33. 9. XV. 1. 4. XVI. 7. 2. 8. 13. XX. 8. 11.

आग्निपावमानी *f.* "name of the verse Ṛigveda 9. 66. 19": IV. 16. 2. VI. 19. 1.

आग्निष्टोमिक *adj.* XIV. 2. 1.

आग्नीध्र (1) *m.* "the priest who kindles the fire" (= the older **अग्नीध्**) I. 20. 2. 25. 11. II. 1. 8. 2. 2, 5. 13. 1. 15. 1, 2, 4. 16. 2. III. 3. 8. 4. 6. 7. 3, 4, 8, 9, 8. 1, 2, 9. 9. 8, 9. IV. 11. 2. V. 13. 8. VII. 15. 2, 8. 19. 5. IX. 2. 9. 16. 1. 20. 7. X. 1. 9. XI. 1. 9. 3. 14. 19. 8. XII. 3. 10. 26. 8, etc.

(2) *m. n.* "the place or the altar of the Âgnîdhra priest" II. 15. 5. III. 3. 8. VII. 26. 9. IX. 18. 14. XI. 9. 4. 13. 10. 14. 2. 15. 1. 17. 5. 21. 12, 13. XII. 1. 1, 3. 3. 3. 18. 1. 25. 12. XIII. 3. 2. 6. 8. 10. 8. 18. 1. XIV. 15. 1. 17. 2. 20. 6. 24. 3. 31. 5, 8. XVII. 14. 6, 9. XVIII. 3. 14. 6. 13. 12. 14. 14. 9. 18. 5. XXI. 7. 11. 8. 2, 7, etc.

(3) *n.* "the *Soma Vessel* of the Âgnîdhra priest" XI. 19. 8.

आग्नीध्रचमस *m.* XII. 24. 3. XIII. 4. 16.

आग्नीध्रागार *n.* XV. 18. 14. XXI. 6. 1.

आग्नीध्रीय *m.* (अग्नि or धिष्ण्य) XI. 14. 2, 6. 17. 4, 6. 21. 4, 5. XII. 18. 6. 20. 3. XIII. 3. 8. 5. 6. 6. 10. 7. 17. 14. 6. XIV. 8. 9. 9. 3. 20. 8. 29. 1. 31. 5. 33. 6. XVII. 21. 2. XVIII. 13. 22.

आग्न्याधेयिक *adj.* V. 29. 1.

आग्रयण (1) *m.* (ग्रह) "the first Soma libation" XII. 9. 2. 14. 1. 15. 3, 7. 18. 20. 19. 5. XIII. 2. 1, 2. 10. 11, 12. 13. 1. 14. 7. 17. 2. XIV. 2. 6, 7. 9. 4. 27. 3, 4. XX. 13. 2. XXI. 14. 3, 5. 22. 8. XXII. 14. 4. 27. 5, 15.

(2) *n.* "oblation consisting of first-fruits" VI. 29. 2. 30. 12, 16.

आग्रयणस्थाली *f.* XII. 1. 14. 11. 5. 13. 9. 15. 4.

आग्रायण *n.* (= आग्रयण (2) *n.*) IX. 14. 5, 6.

आघमर्षण *patron.* XXIV. 9. 12, 13.

आघार *m.* II. 12. 7, 8. 14. 1, 7. 19. 9. III. 5. 1. XII. 20. 20. 21. 8. XXIV. 2. 2. Comp. IV. 9. 4, 5.

आघारसमिध् *f.* I. 5. 11. II. 9. 9. XI. 3. 2.

आघारसंभेद *m.* II. 17. 1. 19. 8.

आङ्गिरस or आङ्गीरस *m.* (1) *patron.* V. 11. 7. XXII. 3. 13. XXIV. 6. 11, 13, 15, 17, 18. 7. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11. 8. 1, 3, 5, 7, 9.

(2) "name of a Dvirâtra" XXII. 14. 18.

आचार्य *m.* VI. 25. 6. X. 12. 14.

आचार्यप्रवर *m.* XXIV. 10. 17

आचार्यामुष्यायण *adj.* XXIV. 10. 17.

आच्छेदनी *adj. f.* (ऋच्) "name of the verse अपां मेध्यं यज्ञियं (Taitt. Br. 3. 7. 4. 9)": I. 5. 5.

आजमीढ *patron.* XXIV. 8. 2, 3.

(1) आज्य *n.* registered only as name of some stotras or formulas: XII. 28. 6, 8. XIV. 19. 4.

(2) आज्य *m. patron.* XXIV. 9. 4.

आज्यग्रह *m.* (1) "a ladle full of clarified butter" XII. 7. 9.

(2) *plur.* "name of some formulas" IV. 5. 7.

आज्यभाग *adj.* (subst. not registered) XIII. 23. 4.

आज्यमन्थ *m.* XXII. 26. 1.

आज्यस्थाली *f.* I. 7. 5. 15. 7. II. 6. 1. 12. 8. III. 8. 1. 14. 7. IV. 7. 2. VII. 8. 3. 12. 14. VIII. 11. 2. XI. 2. 10. XV. 3. 12. 15. 1.

आज्यस्रुव *m.* XV. 15. 1.

आज्यहविस् *n.* XIX. 19. 6.

आज्याहुति *f.* XII. 3. 12. XIV. 25. 11. XVII. 20. 14.

आञ्जनाभ्यञ्जन *m.* "name of a Sattra lasting 49 days" XXIII. 7. 7.

आतिथ्य (1) *m. patron.* XXIV. 8. 13.

(2) *n.* X. 30. 5. 31. 10.

(3) ०थ्या *adj. f.* (इष्टि) X. 4. 10, 11. 30. 1. XI. 1. 1. 2. 11. 16. 4. XVI. 17. 5. 21. 1. XXII. 9. 21.

आत्कील *patron.* XXIV. 7. 4, 5. 9. 11.

आत्मनिष्क्रयण *adj.* VII. 28. 8.

आत्मसंस्कार *m.* XXI. 3. 8.

आत्मेष्टका *f.* XVII. 7. 6.

आत्रेय *patron.* XIII. 6. 12. XX. 22. 6. XXIV. 8. 11, 12, 13.

आदार *m.* "name of a plant serving as a surrogate for Soma" XIV. 24. 12.

आदित्यग्रह *m.* XI. 21. 8. XIII. 10. 12. XXII. 27. 3, 19.

आदित्यपात्र *n.* XII. 2. 4. 20. 19. 21. 4, 12. XIII. 9. 5. 10. 5.

आदित्यस्थाली *f.* XII. 2. 4. 21. 4, 12. XIII. 9. 5. 10. 12.

आदित्यानामयन *n.* XXIII. 9. 1, 16. 14. 10.

आदित्यानां प्रयति *f.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 15.

आदित्येष्टका *f.* XVII. 5. 6, 8.

आदित्योपस्थान (1) *adj. m.* (मन्त्र) XII. 21. 11.
(2) *n.* X. 24. 1. 27. 4. XII. 21. 10.

आदिप्रदिष्ट XXIV. 2. 3.

आधवन *adj.* (अंशु) "stirring up" XII. 8. 4. (comp. 2).

आधवनीय *m.* XII. 2. 12. 12. 6. 13. 2. 16. 11. 18. 17, 20. 19. 5. 29. 2.

आधान *n.* V. 16. 2. 24. 9. 25. 2. IX. 6. 13. XXIV. 1. 28. Comp. अग्न्यन्वा°, अन्वा°, यथर्ध्या°.

आधाव *m. sing.* XXI. 6. 17, 19.

आध्वरिक *adj.* XVI. 8. 12. XVII. 23. 9.

आध्वर्यव (1) *adj.* XIV. 8. 3.

(2) *n.* "the Soma vessel of the Adhvaryu" XI. 19. 8. XV. 3. 11.

(3) *n.* "the directions given to the Adhvaryu for the performance of the rites" XIV. 10. 11. XXIV. 14. 19. Comp. काण्वा०.

आनीकवत *adj.* "dedicated to Agni anīkavat" XXII. 8. 15.

आनुजावर *adj.* II. 19. 2, 4.

आनूप *patron.* XXIV. 5. 15, 16.

आनूयाजिक *adj.* IV. 11. 5.

आपराह्णिक *adj.* XI. 4. 1. 5. 8. XVI. 35. 11. XVII. 4. 8. XXII. 3. 2.

आपूर्यमाणपक्ष *m.* XV. 1. 1. 20. 2. XVIII. 22. 16. XXI. 2. 11. XXIII. 12. 17.

आपोहिष्ठीया *adj. f.* (ऋच्) XV. 11. 6. XX. 18. 7.

आप्ति *f. plur.* "name of some formulas and offerings" XVII. 23. 12. XX. 11. 7.

आप्नवान *patron.* XXIV. 5. 12, 15.

आप्यलेप *m.* I. 14. 17.

आप्री *f.* XVI. 7. 9. XX. 17. 3. 20. 8.

आभरद्वसु *n. pr.* XXIV. 10. 5.

आभरद्वसुवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 5.

आभिचरणिक *adj.* XIX. 16. 6. Comp. आ० and चर् with अभि.

आभू *f. plur.* "name of some formulas and offerings" XX. 11. 9.

आमपक्व *adj.* XIX. 27. 2.

आमपेष *adj.* VIII. 5. 40, 42.

आमस्थ *adj.* XVIII. 11. 3.

आमहीय *patron.* (corrupt) XXIV. 7. 8.

आमावास्य *adj.* VI. 29. 5. XXIII. 12. 17.

आमिक्षा *f.* VIII. 1. 9. 2. 6, 9. 5. 32. XIII. 24. 10. XVII. 24. 1. XVIII. 7. 15. 12. 11. 18. 3, 4. 22. 21. XIX. 15. 15. XX. 25. 1. XXII. 3. 11. XXIV. 3. 39.

आमिक्षापयस्य *n.* "a particular Prâtardoha" VIII. 5. 33.

आमिक्षावत् *adv.* VIII. 5. 39. XII. 4. 11.

आम्बरीष *patron.* XXIV. 7. 11. 12.

आयास्य *patron.* XXIV. 6. 10, 11.

आयुर्दा *adj.* (होम) VIII. 7. 17.

आयुष्टोम *m.* "name of on Ekâha" XXIII. 12. 21. Comp. आयुस्.

आयुष्या *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 13.

आयुस् generally *n.*, but sometimes also *m.* (as for instance XXI. 15. 10. XXIII. 9. 8, in which case आयुस् may be considered as an abbreviation from आयुष्टोम) "name of

one of the three Trikadruka-days" XXI. 15. 10. 16. 2, 11. XXII. 1. 3, 6. 13. 23. 22. 7. 23. 4, 10, 14. 24. 2. XXIII. 1. 16, 18. 2. 6, 8, 10, 14. 3. 11, etc. Comp. गो and ज्योतिष्.

आरण्याशन *n.* X. 4. 12.

आरम्भणीय *adj.* XXI. 15. 8. XXIII. 4. 2. 7. 13. 8. 10.

आराग्र *adj.* XI. 4. 9. XIV. 6. 3.

आरुणकेतुक *adj. m.* (अग्नि) "a particular construction of the fire-altar" XIX. 15. 10, 11.

आरुणि *n. pr.* XXIV. 8. 10.

आरोहण (1) *adj. m.* (मन्त्र) XIX. 12. 20.

(2) *n.* "waggon" XXII. 3. 5.

आर्क्ष *adj.* "made of bear's skin" XXII. 12. 7.

आर्चनानस *patron.* XXIV. 8. 11, 12, 13.

आर्तपात्र *n.* XII. 23. 12.

आर्तिगत IX. 1. 20.

आर्त्विज्य *n.* X. 1. 3. XIV. 15. 1. 31. 8. XXI. 1. 19, 20. XXIV. 1. 21.

आर्भव *adj. m.* (पवमान) XIII. 11. 1. XIV. 26. 9. XVII. 23. 2. XXII. 7. 24.

आर्य *m.* IX. 15. 17. XV. 2. 4. XXI. 18. 4. 19. 9.

आर्यकृत VI. 3. 7.

आर्षेय (1) *adj. m.* V. 5. 9. 22. 4. IX. 7. 1, 10. X. 1. 1. XIII. 6. 13. 7. 10. XX. 2. 5.

(2) *n.* II. 16. 12. VIII. 14. 21. XI. 3. 8. XXIV. 5. 2, 3, 4, 5. Comp. एका॰, त्र्या॰, द्व्या॰, पञ्चा॰, यथर्षि and यथार्षेय.

आहुति *f.* II. 14. 7. 18. 8. 19. 8, 10, 11. 21. 6. V. 21. 5. 25. 13. 27. 1. 28. 16. VI. 2. 6. 10. 11. 11. 1. 16. 3. 26. 7, 8. VII. 5. 7. 28. 4. IX. 1. 11. 2. 7, 8. 9. 14. 10. 14, 16. 11. 11, 18, 20, 24, 26. 12. 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10. 13. 15. 14. 2. 15. 23. 16. 1, 7, 10. 17. 2, 6. 18. 15, 16. 19. 17. 20. 10. X. 14. 3. XI. 3. 6. XII. 5. 10. 29. 13. XIII. 8. 13, etc. Comp. अर्का०, आज्या०, दीक्षा०, पश्वा०, पुरोडाशा०, पूर्णा०, प्रत्या०, प्राणा०, महा०, यूपा०, सर्पा०, सोमा०, हविरा०.

इ

इषुकाण्ड *n.* }
इषुशलाका *f.* } VIII. 4. 1. 14. 14.

इज्या *f.* IX. 1. 3. Comp. सोमेज्या.

इड् *f. plur.* II. 17. 2.

इडा *f.* III. 1. 1, 6. 2. 1, 2, 3, 5, 11. 9. 7. 14. 6. IV. 10. 3, 4, 8. 13. 4. VII. 23. 1, 2. 24. 7, 10, 11. 26. 1. 27. 11. VIII. 7. 3. 11. 7. 15. 23. X. 31. 15. XII. 20. 17, 18. 25. 8, 9. 28. 6. XIII. 4. 9. 11. 3, 5. 24. 10. XVIII. 6. 14. 19. 17. XIX. 13. 22. 21. 5. XXI. 24. 7, 9. Comp. अवान्तरेडा and स्विष्टकृदिड.

इडापात्र *n.* I. 15. 7. III. 1. 6.

इडावत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 12.

इदंशब्द *m.* "the word *idam*" XXIV. 3. 22.

इदंमधु *m.* "name of a song" XXI. 19. 18.

इदावत्सरीण *adj.* (इष्टि) VIII. 12. 5.

इध्म *m.* I. 5. 6. 6. 1, 3. II. 3. 17. 8. 1. 12. 6, 7. 14. 1. III. 9. 12. V. 13. 3. VI. 2. 2, 3. 9. 1. VII. 6. 4. 7. 7. VIII. 1. 13. 13. 13.

14. 19. IX. 12. 4, 5. X. 30. 2. XI. 2. 14. 3. 1, 2. 16. 5. 17. 2. 18. 11. XII. 3. 5, etc. Comp. पञ्चेध्मीय.

इध्मप्रव्रश्चन *n.* I. 6. 3.

इध्मवाहवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 10.

इध्मसंनहन *n.* II. 13. 1. 15. 1, 2. III. 4. 8. XXIV. 12. 9.

इध्माबर्हिस् *n. sing. or du.* I. 14. 17. II. 3. 11, 17. III. 19. 3. VII. 7. 6. VIII. 5. 27. 9. 10. 10. 4. 13. 10. XI. 17. 1. 18. 11. 21. 10.

इन्द्रकुक्षि *m. du.* "name of two Soma festival days" XXIII. 13. 7, 9.

इन्द्रतनू *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 6. 2.

इन्द्रतुरीय *n.* XVIII. 9. 6.

इन्द्रनामन् *n. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 6. 1.

इन्द्रप्रसद्वत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 5.

इन्द्रयाजिन् *adj.* I. 2. 7. Comp. महेन्द्रयाजिन्.

इन्द्रस्तुत् *m.* "name of an Ekâha" XX. 25. 7. XXII. 10. 3. 13. 8. 27. 13.

इन्द्रस्तोम *adj.* XXII. 10. 3. 13. 8. 27. 13. XXIII. 9. 5.

इन्द्राग्नियोः कुलाय *m. du.* "name of two Ekâhas" XXII. 13. 7.

इन्द्राग्नियोः सत्त्र *n.* XXIII. 12. 4. (13. 7).

इन्द्राग्नियोः स्तोम *m.* "name of an Ekâha" XXII. 13. 10.

इन्धन *n.* XVI. 12. 10. Comp. चर्म॰.

इरिण *n.* XVI. 15. 8. XVIII. 8. 17. 9. 17.

इषु *m.* "name of one of the Trivṛit Agnishṭomas" XXII. 7. 17.

इषुहत XVI. 6. 2.

इष्टका *f.* XVI. 5. 4. 13. 2, 5, 6, 10. 14. 5, 10. 15. 8. 21. 2, 7, 12. 24. 2. 33. 8. XVII. 3. 3, 10. 4. 12. 11. 2. 12. 2. 21. 1, 6. 26. 11. XIX. 12. 24. XXIV. 3. 16. Comp. आत्म°, आदित्य°, ऋषी°, कुम्भे°, घर्म°, घृते°, दूर्वे°, नक्षत्रे°, भूते°, मण्डले°, लोके°, हिरण्ये°, and the many special names for particular bricks.

इष्टप्रथमयज्ञ *adj.* XXI. 2. 1.

इष्टाहोत्रीय *n.* "name of a Sâman" XV. 14. 2.

इष्टि *f.* III. 16. 5. 20. 11. V. 20. 19. 21. 11. 22. 5, 7, 9. 23. 4. 24. 6. 27. 2. 29. 8, 10. VI. 30. 11, 12, 21. 31. 1, 6, 7. VII. 1. 5. VIII. 1. 3, 4. 3. 18. 7. 11. 9. 4, 7. 11. 22. 12. 7. 19. 4, 7. 21. 1. IX. 1. 10, 21. 4. 4. 7. 8. 11. 21. 14. 13. 15. 15. X. 2. 8. XI. 16. 3, etc. Comp. अनुगतेष्टि, अवभृथे°, प्रायश्चित्ते°, मृगारे°, से°.

इष्टिपरिवेषण *n.* XVIII. 10. 13.

इष्टिविध *adj.* VII. 28. 1.

उ

उक्थश्रम् *m.* XII. 27. 19. 28. 14. 29. 11. XIII. 16. 7.

उक्थ्य (1) *adj. m.* (ग्रह) "name of a Soma libation" XII. 15. 11. 18. 20. 28. 11. 29. 4, 8. XIII. 2. 3. 8. 11. 10. 13. XIV. 1. 8. XX. 13. 1, 2. XXII. 27. 6, 15.

(2) *m.* (क्रतु) "one of the principal forms of Soma sacrifice, one of the festival days forming the Jyotishṭoma" VI. 4. 10. XI. 10. 13. 13. 3. XII. 6. 8. 18. 13, 14. 19. 5. XIII.

10. 13. XIV. 1. 1, 2, 6. 2. 6, 8. 10. 4. 18. 12, 13. 19. 8. XV. 12. 11. XVIII. 11. 7. 12. 1. XX. 25. 7, 8, 9. XXI. 6. 13, 16. 7. 8, 12. 8. 11. 15. 8, 10, 14, 20. 23. 2. XXII. 1. 4, 6. 2. 5. 5. 4. 7. 26. 8. 9, 13. 10. 3, 6. 11. 17. 12. 17. 13. 8. 14. 21. 15. 5, etc.

(3) *n.* (= उक्थ *n.*, = शस्त्र comment.) XIII. 16. 2. Comp. संचितो०.

उक्थ्यचमस *m.* XIV. 2. 2.

उक्थ्यतृतीय *adj.* XII. 28. 11.

उक्थ्यपर्याय *m.* XVIII. 6. 7.

उक्थ्यपात्र *n.* XII. 1. 14. 28. 11.

उक्थ्यस्थाली *f.* XII. 1. 14.

उखा *f.* XIV. 8. 6. 23. 4. 33. 9, 10. XVI. 1. 1. 4. 5. 5. 4, 5, 8, 9. 6. 1. 9. 4. 10. 8. 12. 11, 12. 15. 6, 7. 26. 6, 13. 27. 7. XX. 8. 3. Comp. पशूखा.

उखाकर्मन् *n.* XIV. 8. 5.

उखासंसर्जन *adj.* XV. 2. 7.

उख्य *adj.* XIV. 34. 1. XVI. 9. 1, 10, 14. 10. 1, 12, 17. 11. 1, 11. 12. 2, 4, 11, 13. 15. 5. XX. 8. 13.

उचथ्यवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 13.

उच्चैर्वाद *m.* XXIV. 14. 4.

उच्चैस्तराम् *adv.* XXIV. 14. 5.

उच्छिष्टखर *m.* XV. 6. 22. 11. 16. 13. 2, 8. 14. 6. 16. 10.

उज्जिति *f. plur.* "name of the formulas beginning with अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयत् (Taitt. S. 1. 7. 11. 1.)" XVIII. 4. 19.

उत्कर *m.* I. 19. 3, 4. 20. 7. 21. 2. II. 1. 7. 2. 5. 3. 4, 14. 4. 10. 5. 1. 7. 11. 15. 4. IV. 5. 3. VII. 15. 10. VIII. 2. 11. 5. 13, 14. IX. 11. 19. XI. 3. 14. 5. 4. 9. 4. 13. 10. 14. 10. XII. 19. 6. XIII. 19. 6. XIV. 8. 7. XVII. 12. 8. 22. 5. XVIII. 16. 10. XIX. 26. 2, 14. 27. 1, 7. XXIV. 11. 2.

उत्क्रोद *m.* XXI. 19. 2.

उत्तम *adj.*, *f.* उत्तमी XXII. 20. 14.

उत्तमज *adj.* XX. 23. 1.

उत्तरतउपचार *adj.* XXIV. 2. 10.

उत्तरद्व *adj.* X. 24. 7.

उत्तरनाभि *f.* VII. 5. 1, 4. XV. 14. 5, 7. XIX. 15. 3.

उत्तरनारायण *m.* "the second part of the hymn Ṛigveda 10. 90" XX. 24. c.

उत्तरवेदि *f.* VII. 3. 10, 13. 4. 2, 3, 5. 5. 1, 3, 4, 6. 6. 1, 2. VIII. 5. 21, 25. 8. 23. X. 20. 13. XI. 5. 5. 15. 5. 19. 2. 21. 3, 4. XII. 3. 3, 4. 22. 6, 7, 8. XIII. 17. 4, 8. 19. 4. XIV. 8. 5, 7. 9. 3. 10. 5. 23. 11, etc. उत्तरा वेदि see under वेदि. Comp. अनुत्तरवेदिक, औत्तरवेदिक.

उत्तराधर *adj.* XVIII. 11. 19.

उत्तरार्ध्य *adj.* I. 5. 10.

उत्थान *n.* "breaking off a sacrifice" XXIII. 13. 4. Comp. स्था with उद्.

उत्सर्ग *m.* "name of some formulas" XVI. 27. 13, 19, 20.

उत्सर्गप्राप्त XXI. 25. 5.

उत्सर्गम् *absol.* X. 24. 9.

उत्सर्गिणामयन *n.* XXI. 24. 1. 25. 13.

उत्सृष्टाग्नि *adj.* V. 27. 4.

उदक *n.* in the sense of उदककर्मन्, ॰क्रिया, ॰दान XXIII. 1. 15.

उदकशत्य *adj.* XV. 2. 9.

उदकमण्डलु *m.* III. 8. 1.

उदकुम्भ *m.* I. 8. 2. VIII. 13. 17. 14. 16. 16. 4. X. 20. 14. XV. 14. 4. 20. 8. XVII. 12. 4. XXI. 18. 7. 19. 18. 20. 5.

उदक्शुल्ब *adj.* IX. 2. 2.

उदगपवर्ग *adj.* XXIV. 2. 15.

उदगयन *n.* XV. 20. 2.

उदग्रीव *adj.* X. 24. 4. 29. 9.

उदग्दश *adj.* X. 24. 7.

उदञ्चन *n.* XII. 13. 2. XIII. 2. 2.

उदन्तीक्ष VI. 6. 3.

उदपात्र *n.* I. 8. 12. V. 5. 4. XIV. 20. 8. XVI. 19. 10. XIX. 11. 11.

उदमन्थ *m.* XXII. 26. 1.

उदयनीय *adj.* X. 21. 8, 15, 18. XXI. 13. 1, 7. 14. 2, 5, 9, 13. 21. 1. 23. 4, 7. XXIII. 2. 3. 9. 9, 15.—उदयनीया *f.* (इष्टि) XIII. 23. 1. XX. 8. 16. XXII. 10. 1.

उदलवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 2.

उदवसानीय *adj.* XIV. 22. 13.—उदवसानीया *f.* (इष्टि) XIII. 22. 4. 25. 3, 7. XX. 8. 16. XXI. 2. 15. 13. 5. XXII. 10. 1.

उदश्वित् *n.* XIX. 5. 8.

उदितानुदित XV. 18. 13.

उदीचीनदश *adj.* XII. 12. 12. 16. 11. 29. 9.

उदीचीनपाद *adj.* VII. 16. 5.

उदीचीनवंश *adj.* V. 4. 1.

उदीचीनावनत X. 20. 1.

उदूह *m.* XX. 3. 16.

उद्गातृ *m.* X. 1. 9, 14. 2. 11. 3. 1. XI. 9. 13. 10. 1. XII. 12. 12. 17. 1. 23. 13. XIII. 2. 9. 6. 6. 14. 1, 2, 11. 15. 8. XIV. 1. 7. 21. 13. 25. 1. 33. 2, etc.

उद्गीथ *m.* V. 16. 8. XX. 13. 5, 7. XXI. 10. 4.

उद्दृष्ट *n.* "the coming in sight of the moon" VIII. 21. 3. XVIII. 22. 15.

उद्द्राव *m. plur.* "name of some offerings" XX. 6. 2. 11. 2.

उद्धि *m.* see under अपरिमितोद्धि, त्र्यु॰, पञ्चो॰.

उद्भिद् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 19, 20. XXIII. 9. 7.

उद्भृष्टि *adj.* XXII. 15. 10.

उद्यतहोम *m.* VII. 6. 5. VIII. 1. 6. 5. 23.

उन्नेतृ *m.* X. 1. 9. XII. 5. 2. 12. 2, 6. XIII. 5. 12. 8. 8, 9. 14. 11. 17. 1, 4. 22. 1, 5. XIV. 1. 7, 10. XVIII. 21. 7. XXI. 2. 19. XXII. 16. 11, 12. XXIII. 10. 12.

उपकाश *m.* XV. 18. 13.

उपगातृ *m.* XII. 17. 10. XXI. 17. 15. Comp. **औपगात्र.**

उपगीथ *m.* XX. 13. 7.

उपच्छद *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 4.

उपज्वलन *adj.* XIV. 24. 5.

उपतपत् *n.* XX. 7. 9.

उपतल्प *m.* XX. 10. 4, 5.

उपदीकसंतत XV. 16. 5.

उपधान (1) *adj. m.* (**मन्त्र**) XVI. 27. 10.
(2) *n.* "pillow, cushion" XVII. 26. 8.

उपध्वस्त "spotted" XX. 14. 7. XXII. 15. 8.

उपनिग्राह्यम् *absol.* XII. 25. 1.

उपबन्ध *m.* XXIV. 4. 18.

उपबिलम् *adv.* I. 16. 1. XV. 3. 3.

उपभृत् *f.* I. 15. 7, 10. II. 4. 3, 6. 7. 2, 3, 4, 6, 7, 9. 10. 2. 13. 2, 3. 17. 1, 6. 18. 3. III. 5. 1, 4, 5, 7. 6. 1, 2, 4. 7. 14. 8. 1, 7. 14. 7. IV. 7. 2. VII. 8. 3, 7. 9. 1, 5. 20. 4, 6. 23. 11, 12. 24. 5. 26. 12. VIII. 2. 20. 15. 2. X. 21. 7, 8. XI. 2. 16. 3. 9, 10. XII. 20. 14. Comp. **औपभृत.**

उपमज्जन *n.* "the place where the river Sarasvatî is lost in the sand" (= **विनशन** elsewhere) XXIII. 12. 5.

उपमध्यमा *f.* "ring-finger" III. 1. 2.

उपमूललून VIII. 13. 12.

उपयज् *f.* VII. 24. 6, 7. XIV. 7. 11. Comp. **औपयज.**

उपयम *m.* "support" XV. 9. 10.

उपयमन (1) *adj.*, *f.* °नी "serving as support" V. 13. 3. VII. 6. 6. 7. 1.

(2) *n.* "support" XV. 9. 10. 10. 6. 11. 2, 6, 9, 10, 15, 16. 15. 1.

उपयमनी *f.* "a sacrificial ladle" XV. 5. 10.

उपयष्टृ *m.* VII. 26. 8.

उपयाम *m.* "an earthen Soma vessel" XII. 10. 7. XVIII. 1. 17. 2. 5. XXIV. 3. 15.

उपर (1) *m.* "the lower stone on which the Soma plants are laid when being pressed" XII. 2. 15. 7. 10. 8. 5. 9. 3, 8. 12. 3. 11.

(2) *n.* "the lower part of the sacrificial post" VII. 3. 1. 9. 8. 10. 3, 12. XIV. 6. 11. XIX. 16. 15. Comp. **एकादशोपर.**

उपरव *m.* X. 20. 13. XI. 10. 19. 11. 1, 7, 8. 12. 3, 5. 13. 4, 7, 8. 15. 5. XIV. 23. 11. 30. 5. XXIII. 12. 16.

उपरसंमित XIV. 6. 10.

उपरिष्टात्त्रिकद्रुक *adj.* XXII. 22. 6.

उपरिष्टात्पृष्ठ्य *adj.* XXIII. 9. 13.

उपरिष्टादतिरात्र *adj.* XXII. 14. 1.

उपरिष्टादलंकार *adj.* VI. 3. 2.

उपरिष्टादासेचनवत् *adj.* XII. 1. 4. 2. 14. XV. 2. 14.

उपरिष्टादुपयाम *adj.* XII. 15. 3.

उपरिष्टान्निर्बाध *adj.* XVI. 22. 3.

उपरिष्टाल्लक्ष्मन् *adj.* XVI. 24. 12. XIX. 18. 9. XXIV. 13. 8. Comp. पुरस्ताल्ल°.

उपला *f.* I. 20. 2, 3. 21. 3, 6.

उपवसथ *m.* I. 13. 12. VI. 2. 16. XX. 8. 15. XXI. 4. 18. Comp. औपवसथ्य.

उपवह *m.* XXII. 13. 2.

उपवाका *f.* "Indra-grain" XIX. 6. 7. 7. 1.

उपवास *m.* I. 14. 17.

उपविक्रान्त *m.* } XVII. 26. 17.
उपवीचाय *m.* }

उपवीतिन् *adj.* I. 7. 7. 8. 3. Comp. दक्षिणत°, यज्ञो°.

उपवेष *m.* I. 6. 7. 11. 5. 12. 1. 15. 9. 22. 2. III. 13. 6. 14. 1. VI. 1. 2. 5. 6. XII. 25. 13.

उपव्युषम् *adv.* V. 8. 5. XV. 18. 13. XXII. 25. 20. Comp. यजतो°.

उपशय *m.* "name of the twelfth sacrificial post" XIV. 5. 8. 6. 12. 7. 1. XXI. 14. 12.

उपशीवरी *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 16.

उपसत्प्रयोग *m.* XXII. 9. 21.

उपसद् *f.* X. 4. 10, 11, 15. 15. 1. 16. 15. XI. 2. 5, 11, 13. 3. 12. 4. 1, 7, 11. 5. 7. 15. 7. XIV. 23. 6. XV. 12. 4. XVI. 35. 6, 7. XVII. 26. 3, 4. XVIII. 1. 6, 7, 9. 20. 18, 19, 20. XXI. 1. 12. 4. 7, 9, 10. XXII. 3. 2. 9. 12. 18. 17. XXIII. 10. 8. 11. 2, 3. 12. 7. Comp. औपसद, त्र्युपसत्क, द्वादशोपसत्क, षडुपसत्क.

उपस्पृष्टोदक *adj.* III. 2. 5.

उपस्तम्भन *adj. m.* (मन्त्र) XIV. 31. 7.

उपस्थान (1) *adj. m.* (मन्त्र) XI. 14. 8. XIX. 12. 21.

(2) *n.* in the sense of अग्न्युपस्थान. VI. 26. 8.

उपस्पृष्टोदक *adj.* III. 9. 7.

उपह्व *m.* XII. 24. 16. 26. 3, 7. XIII. 17. 4. XXII. 10. 14. Comp. उपांशूपह्व.

उपहव्य *m.* "name of an Ekâha" XXII. 9. 8.

उपहोम *m.* II. 21. 2. IX. 8. 7. XIX. 9. 3. 16. 18. 18. 12. 23. 9. 24. 1. 25. 8, 15. 26. 17. 27. 14.

उपांशु registered only as *m.* (ग्रह) "name of a Soma libation" XII. 11. 7. 13. 6, 11, 12. 18. 20. 19. 5. 20. 20. XXII. 4. 18.

उपांशुपात्र *n.* XII. 1. 7. 10. 5. XIII. 10. 5. 14. 7. XXI. 10. 2.

उपांशुपावन *adj.* (अंशु) "purifying the Upâṃśu Graha" XII. 11. 11. 12. 1. XIII. 10. 5.

उपांशुयाज *m.* II. 19. 12. IV. 9. 13. XXIV. 2. 30.

उपांशुयाजवत् *adv.* XI. 3. 10.

उपांशुसवन *adj.* (ग्रावन्) XII. 1. 9. 9. 2, 8. 12. 3. 13. 9. 18. 20. 19. 5. XIII. 9. 7.

उपांशूपह्व *m.* IV. 10. 4.

उपाकरण (1) *adj. m.* (मन्त्र) XII. 17. 8 (see 6 and 9). Comp. स्तोत्रोपाकरण.

43

(2) *n.* "name of certain formulas" VII. 16. 4. 18. 12. Not registered in other senses.

उपाधाय्यपूर्वय *adj.* XIX. 20. 1.

उपार्ध *adj.* "about half" XV. 2. 7. XVI. 4. 2.

उपोद्दयम् *adv.* VI. 4. 9. X. 17. 2. XX. 12. 10.

उपोलव *adj.* V. 27. 11.

उभयतएत *adj.* XXI. 23. 12.

उभयतःक्ष्णु *adj.* XVI. 1. 7.

उभयतोऽतिरात्र *adj.* XXIII. 1. 3.

उभयतोमुख *adj.* XII. 1. 13.

उभयतोमोद *adj.* XIII. 13. 8. 15. 14. XIV. 3. 4.

उभयतोलक्ष्मन् *adj.* XXIV. 13. 9.

उभयतोऽलंकार *adj.* VI. 3. 3.

उभयसामन् *adj.* "whereat both the Rathaṃtara and the Bṛihat Sâman are employed" X. 2. 6. 14. 2. XXII. 2. 5, 8. 10. 6. 12. 3, 17.

उरुक्षयवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 8.

उलपराजी *f.* I. 15. 4.

उलूक *n. pr.* XXIV. 9. 1.

उलूखल *n.* I. 7. 5, 10. 19. 6, 7. VI. 29. 15. XII. 4. 15. XVI. 13. 10. 26. 1, 12.

उलूखलबुध्न *adj.* XXIII. 12. 15.

उल्म्य *adj.* XVIII. 13. 14.

उष्णिजवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 15.

उष्णिहा *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10.

उष्णीष *n.* IX. 18. 16. X. 9. 9. 24. 14. XVII. 26. 14. XVIII. 14. 1, 3, 4. XXII. 5. 5. Comp. कृष्णो०, लोहितो०, सोमो०.

ऊ

ऊर्जायन *n. pr.* XXIV. 7. 1.

ऊर्णास्तुका *f.* VIII. 1. 7. X. 26. 11, 14.

ऊर्ध्वज्ञु *adj.* II. 16. 5. III. 8. 8. V. 13. 8. VIII. 3. 9.

ऊर्ध्वपात्र *n.* XII. 29. 6.

ऊर्ध्ववाच् *adj.* X. 1. 1.

ऊर्ध्ववास्य *n.* X. 9. 12.

ऊर्ध्वशकल *adj.* VII. 1. 17.

ऊर्ध्वसानु *adj.* XII. 1. 4. 2. 15.

ऊर्ध्वस्तोम *adj.* XXII. 5. 14. XXIII. 9. 14.

ऊर्ववत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 12, 13.

ऊर्वस्थिमात्र *adj.* XVI. 13. 6.

ऊवध्यगोह *m.* VII. 16. 1.

ऊषपुट *m.* XVIII. 5. 16.

ऊह *m.* "modification" XXIV. 1. 35. 3. 49, 50.

ऋ

ऋक्शस् *adv.* IX. 16. 4.

ऋक्ष *n. pr.* XXIV. 7. 6.

ऋग्वेद *m.* XXIV. 1. 4, 5, 8, 16.

ऋजीष *n.* VIII. 7. 15. XII. 12. 11. XIII. 10. 5, 6. 20. 8, 10. XIV. 24. 7. XIX. 4. 7.

ऋजुलेख *adj.* XVI. 13. 6. 34. 2.

ऋत्, आर्त्तिष्यमाण XXI. 17. 18, ऋतीयेते XXI. 19. 5.

ऋतव्या *f. plur.* "name of some particular bricks" XVI. 24. 9, 10. XVII. 1. 3, 4, 7. 2. 1, 10. 4. 5, 7. 5. 15.

ऋतुग्रह *m.* XII. 24. 2. 26. 8. XIII. 1. 4. XIV. 28. 4.

ऋतुदीक्षा *f.* XX. 8. 12. 11. 6.

ऋतुपशु *m.* XX. 23. 10.

ऋतुपात्र *n.* XII. 1. 13. 18. 20. 27. 13. 28. 9. XIII. 2. 4.

ऋतुपेय *m.* "name of an Ekâha" XXII. 9. 11.

ऋतुप्रैष *m.* XI. 19. 5.

ऋतुमुखीय *adj.* XIV. 14. 13.

ऋतुयाज *m.* XXI. 7. 14.

ऋतुयाजिन् *m.* VIII. 4. 12, 13.

ऋतुयाज्या *f.* XXI. 2. 2.

ऋतुव्यावृत्ति *f.* VII. 28. 7.

ऋतुस्थायज्ञायज्ञिय *n.* "name of a Sâman" XVII. 12. 10.

ऋतूनां षडह *m.* XXII. 22. 4.

ऋतूनामेकादशरात्र *m.* XXIII. 1. 5.

ऋतेमूल *adj.* I. 5. 12.

ऋतेरक्ष्य *adj.* II. 13. 1.

ऋत्विज् *m.* I. 15. 2. III. 7. 15. V. 5. 9. VII. 14. 4. 18. 4. VIII. 5. 15. 11. 8. 15. 1. 16. 15. X. 1. 1, 3. 2. 11. XI. 1. 2. 9. 8. 19. 5. 21. 13. XII. 16. 17. 20. 8. 23. 12. XIII. 6. 15, 16, etc. Comp. महर्त्विज्.

ऋत्वे, corrupt form for ऋत्व्ये, ऋत्विये, III. 17. 8. VIII. 4. 6.

ऋबीसपक्व *adj.* V. 25. 6.

ऋषभ *m.* registered only in the two following senses:

(1) "name of an Ekâha" XXII. 12. 11.

(2) "name of a particular brick" XVI. 33. 7. XVII. 9. 3.

ऋषभचर्मन् *n.* XXII. 25. 5.

ऋषि *m.* XXIV. 5. 3, 4, 5. Comp. एकर्षित्व

ऋषीणामाग्नेय *n.* XVII. 26. 8, 9.

ऋषीष्टका *f.* XVI. 31. 1.

ऋष्टिषेणवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 15, 16.

ए

एकचितीक *adj.* XVI. 15. 3, 4. XVII. 24. 6, 8.

एकत्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 5. 1.

एकत्रिक *m.* "name of an Ekâha" XXII. 4. 28.

एकत्रिकस्तोत्र *adj.* XXI. 25. 5.

एकदेवत *adj.* XXIV. 3. 41. 12. 5.

एकधन (1) *m.* (घट) "a jug with which the Ekadhana-water is taken up" XII. 2. 13.

(2) *f.* ०ना *plur.* (आपः) XII. 5. 11. 7. 2. 16. 11. XIII. 2. 6. 10. 14. 17. 9.

एकधनिन् *adj.* XII. 5. 2.

एकनाराशंस *adj.* XII. 25. 26.

एकपात्र *adj.* XII. 24. 17.

एकप्रकरण *n.* XXIV. 2. 26.

एकभार्य *adj.* XVI. 4. 5.

एकमन्त्र *adj.* XXIV. 1. 38.

एकयुक्त XXII. 2. 20.

एकयूप *m.* XVII. 22. 6, 8. XIX. 1. 11, 20. 16. 21. XXII 1. 14.

एकर्द्धि *adv.* XXII. 13. 10.

एकर्षित्व *n.* XXIV. 11. 14.

एकविंश (1) *adj. m.* "the Ekavimśa Stoma" XXII. 11. 13.

(2) *adj.* "connected with the Ekavimśa Stoma" XX. 13. 1. XXI. 7. 1. 13. 21. 15. 16. 23. 4. XXII. 6. 18. 11. 4. 12. 16. 13. 29. 20. 8. 21. 14. 23. 18. 24. 7. XXIII. 4. 2. 7. 3. 8. 3. 10. 3, 9. 11. 9, 11, 15. 14. 14.

एकविंशतिच्छदिस् *adj.* XXI. 4. 16.

एकार्षेय *adj*. XXIV. 6. 4, 9. 10. 4, 9, 16, 18.

एकाष्टका *f*. VI. 30. 7, 20. XVI. 1. 1.

एकाह *m*. I. 13. 12. V. 3. 16, 23. 7. 4, 14. XI. 13. 2. XIV. 21. 10. XXII. 1. 1. XXIV. 4. 3.

एकोल्मुक *n*. I. 8. 7. 10. 14. VIII. 17. 8, 12. XVIII. 8. 16. 9. 16.

एतिवत् *adj*. "containing a derivate from the root इ" XIV. 19. 4.

एध *m*. see under **तृणैध, शकैध**.

एवंविहित I. 10. 17. III. 20. 11. XII. 10. 8. 12. 9. XVII. 25. 4. XXI. 13. 17. 14. 4, 7. 15. 11, 12, 24. 16. 9. 22. 9, 14.

एवंन्याय *m*. XXIV. 10. 3, 15.

ऐ

ऐकध्यम् *adv*. II. 17. 3.

ऐकादशिन *adj*. VII. 13. 9. XIV. 5. 1, 12. XVII. 22. 8. 23. 4. XVIII. 22. 17. XIX. 16. 10. XX. 9. 9, 13. 15. 4. 22. 4. 24. 7, 11. XXI. 14. 8. 22. 14. 23. 7, 11. XXII. 8. 14. 13. 18. XXIV. 3. 35, 36.

ऐड (1) *adj*. (**अवदान**) II. 21. 4. IX. 19. 9.
(2) *metron*. XXIV. 10. 12.

ऐडादध *m*. "name of a certain sacrifice" (=**इडादध**) III. 17. 12.

ऐडिकी *adj*. *f*. (**चिति**) XV. 17. 5. XVII. 11. 3.

ऐतिशायन *patron*. XXIV. 5. 14.

ऐध्मवाह *patron*. XXIV. 10. 10.

ऐन्द्र *m.* "name of a Saptarâtra" XXII. 23. 3.

ऐन्द्रप्रमद *patron.* XXIV. 10. 5.

ऐषीक *adj.* XX. 3. 16. 4. 5.

ओ

ओथा मोद इव XII. 27. 14, 17. XIII. 13. 9, 10.

ओथा मोद इवम् XII. 27. 15.

ओथा मोद इव मदे XIV. 3. 4.

ओथा मोद इवोम् XII. 27. 15.

ओदन *m.* III. 3. 12. 4. 3. V. 7. 2. VI. 15. 1, 7, 8. 30. 17. VIII. 10. 7, 8, 10. 11. 2, 8, 9. IX. 1. 31. 15. 18. X. 3. 7. XVII. 17. 10. XVIII. 19. 2. XIX. 13. 12. Comp. ब्रह्मौ०.

ओदनसव *m.* "name of a certain sacrifice" XXII. 25. 19. 27. 1.

ओमोथा मोद इव XII. 27. 14.

ओषट् (or **औषट्**) *interj.* XXIV. 14. 10.

ओषधिसूक्त *n.* XIV. 21. 1.

ओषधिहोम *m.* XX. 11. 14.

औ

औचथ्य *patron.* XXIV. 6. 12, 13.

औत्तरवेदिक *adj.* XI. 6. 10. 7. 10.

औद्दल *patron.* XXIV. 9. 2.

औद्ग्रहण *n.* "name of certain offerings" X. 8. 7. XX. 8. 5, 8, 9.

औद्धव (1) *m. plur.* "blades remaining from the spreading of the Barhis" VIII. 14. 5.

(2) *adj.* "consisting of such blades of grass" VIII. 14. 6. XXII. 4. 20.

औपगवि *n. pr.* XXIV. 8. 10.

औपगात्र *n.* "the function of the Upagâtṛi" XII. 17. 2.

औपस्तत *adj.* II. 17. 6. III. 5. 1. VII. 25. 17. VIII. 8. 10. 16. 17. X. 31. 14. XI. 3. 12.

औपमिन्य *n. pr.* (corrupt) XXIV. 8. 10.

औपयज *adj.* (अङ्गार) VII. 26. 8, 9. XIII. 16. 12. XIV. 2. 1. XIX. 4. 5. XXI. 24. 12.

औपवसथ्य *adj.* XXI. 14. 11.

औपसद *adj.* XV. 18. 16.

औपासन *adj. m.* (अग्नि) I. 10. 18. V. 4. 12, 13, 15, 16. 7. 8. XVIII. 16. 14.

औरुचय *patron.* XXIV. 7. 8.

और्व *patron.* I. 14. 10. XXIV. 5. 12, 12.

औलकि *n. pr.* XXIV. 9. 1.

औशिज *patron.* XXIV. 6. 14, 15.

औषट् (or **ओषट्**) *interj.* XXIV. 14. 10.

क

ककर *m.* XX. 14. 5.

कक्षीवद्वत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 15.

कण्व *n. pr.* XIII. 7. 5. XXIV. 8. 2.

कण्वरथंतर *n.* "name of a Sâman" XXII. 12. 18.

कण्वरथंतरसामन् *adj.* XXII. 10. 4.

कण्ववत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 3.

कत *n. pr.* XXIV. 7. 3. 9. 11.

कतवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 4, 5. 9. 11.

कपाल *n.* I. 14. 8. 15. 7. 20. 11. 22. 3. 23. 3, 6. 24. 6. 25. 3. II. 10. 4. 11. 3. III. 14. 4. 15. 1, 6, 8. 16. 5. 17. 6. V. 19. 1. 22. 1, 6. 23. 5, 6. 26. 4. 28. 1, 2. 29. 9. VI. 3. 7. 29. 7, 9, 10, 20. 30. 6. VII. 1. 3. 22. 3. VIII. 1. 3. 2. 1, 10, 17, 18. 5. 34. 6. 5. 7. 7. 1, 2, 16. 9. 2, 14. 10. 2. 11. 22. 12. 3, 5. 13. 16, 18. 15. 3. 17. 1. 19. 5. 20. 3, 5, 8, 13. IX. 1. 19, 31. 3. 16, 17, 18, 19, 21, 22. 4. 2, 4, 15, 16. 7. 7. 8. 5. 9. 1, 4, 10. 10. 11, 13. 11. 17. 13. 8, 10, 13. 14. 1, 3, 7, 10. 19. 6. X. 4. 2. 21. 3. 30. 12. XII. 4. 1, 2, 9, etc. The compounds **एक°**, **द्वि°**, etc., have not been registered separately. Comp. **अ°**, **पुरोडाश°**, **रौहिण°**.

कपालयोग *m.* I. 23. 2.

कपालविमोचन (1) *adj. m.* (**मन्त्र**) IV. 14. 5.

(2) *n.* XII. 25. 13.

कपि *n. pr.* XXIV. 7. 8.

कपिञ्जल *m.* XX. 14. 5.

काम्य *adj.* IV. 13. 2. **VII. 2.** 11. **X. 20.** 5. **XI. 10.** 12. **XII. 7.** 8. **14.** 4, 6. **21.** 17. 22. **XIII. 24.** 7. **XVI. 9.** 9. **XVII. 26.** 2. **XIX. 16.** 1. **18.** 1. **XXIV. 3.** 3 .

कारपचव *m.* "name of a locality" XXIII. 13. 6.

कारीरी *adj. f.* (**इष्टि**) XIX. 25. 16. Comp. **खव०.**

कारोतर *m.* XIX. 6. 1.

कार्ष्णाजिन *adj.* XV. 5. 12.

कार्ष्मर्यमय *adj.* X. 30. 3. XI. 13. 1. XV. 5. 11.

कालकाभ्रु (?) *adj.* XX. 23. 1.

कालबव *n. pr.* XXIV. 9. 1.

कालसमापादनीय *adj.* (**होम**) IX. 7. 3, 4.

कालातिपन्न IX. 7. 11.

कालानुप्रातन *n.* XIX. 5. 7.

कालाव्यवेत XXIV. 1. 41.

काव्यवाहनी *adj. f.* (**ऋच्**) "containing the word **कव्यवाहन**" XIX. 3. 11.

काश्यप *patron.* XXIV. 9. 14, 15. 10. 2.

कासाम्बव *adj.* XX. 15. 12.

किकिदीवि *m.* XX. 22. 13.

कीनाश *m.* XVI. 19. 3.

कुक *n. pr.* XXIV. 7. 1.

कुण्डपायिनां सत्र *n.* XXIII. 1. 4.

कुण्डपायिनामयन *n.* XXIII. 10. 6.

कुण्डिन *n. pr.*
कुण्डिनवत् *n. pr. adv.* } XXIV. 10. 7.

कुत्स *n. pr.*
कुत्सवत् *n. pr. adv.* } XXIV. 8. 1.

कुम्बकुरीर *n.* X. 9. 5, 7.

कुम्भ *m.* VIII. 16. 5. XI. 20. 5. XIV. 21. 12. XV. 14. 4. XVI. 32. 5. XVII. 12. 5, 6. Comp. अस्थि॰, उद॰.

कुम्भी *f.* I. 11. 5. 12. 1, 5. 13. 6, 10. III. 16. 17. 17. 1. VII. 8. 3. 22. 9. 23. 7. XIV. 7. 4. XVI. 32. 5. XXIV. 4. 16. Comp. सांनाय्य॰.

कुम्भोपाक्य *adj.* VIII. 6. 6.

कुम्भेष्टका *f.* XVI. 33. 1, 3.

कुम्भ्य *adj.* XI. 20. 11.

कुरु
कुरुपञ्चाल
कुरुपाञ्चाल } *m. plur.*, *n. pr.* XVIII. 12. 7.

कुरुवाजपेय *m.* XVIII. 3. 7.

कुलत्थ *m.* XVI. 19. 11.

कुलायिनी *f.* "name of a particular brick" XV. 3. 13. XVI. 24. 11.

कुल्मि "cow's hair" I. 3. 17.

कुशिक *n. pr.* XXIV. 9. 12.

कुशिकवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 13.

कुशोर्णा *f. plur.* VIII. 6. 12.

कुष्ठा *f.* "twelfth part" X. 25. 6.

कुष्ठिका *f.* XIX. 9. 5.

कुष्ठिकाशफ *m.* XIX. 9. 4, 5, 7.

कुशयसर्पिस् *n.* XVII. 11. 3.

कूट (1) *adj.* "not horned" VII. 12. 1. XXII. 4. 24. 21. 5.

(2) *n.* "a certain instrument" IX. 14. 14.

कूप्य *adj.* XVIII. 13. 6.

कूर्मपृषत् *adj.* XVII. 13. 6.

कृताकृत I. 9. 3. V. 27. 7. XIII. 1. 15.

कृतान्त *m.* "action" XV. 2. 13.

कृत्तिका *f. plur.* (1) "a lunar mansion" V. 3. 3.

(2) "name of some particular bricks" XVII. 5. 4.

कृत्यधीवास *m.* XII. 8. 11. XVIII. 18. 6. XX. 17. 8.

कृष्णग्रीव *adj.* XX. 13. 12. 1. 4. 7.

कृष्णतूष *adj.* XVIII. 8. 18. XIX. 25. 17.

कृष्णवलक्ष *adj.* XXII. 5. 5.

कृष्णमधुस् *n.* XIX. 26. 1.

कृष्णल *n.* XVIII. 5. 4. Comp. शत°.

कृष्णवसन *adj*. XIX. 26. 15.

कृष्णविषाणा *f*. X. 9. 17. 13. 3. 23. 3. XIII. 7. 16. 18. 7. XVIII 16. 9. XXI. 5. 13.

कृष्णश *adj*. XXII. 5. 5.

कृष्णशकुनि *m*. IX. 11. 24. 17. 4. XIV. 31. 1.

कृष्णसारङ्ग *adj*. X. 29. 5.

कृष्णाजिन *n*. I. 7. 5, 10. 19. 3, 5. 20. 9. 21. 3, 7. IX. 11. 23. 14. 14. X. 8. 11, 15. 9. 1, 3. 15. 11, 12. 27. 10. 31. 3. XI. 17. 10. XIII. 5. 11. 19. 7. 20. 14. XIV. 22. 11. XV. 1. 6, 10. 2. 1. 4. 12. 6. 11. 15. 1. XVI. 3. 3, 4, 7. 4. 1, 4. 10. 11. XVII. 19. 5, etc.

कृष्णोष्णीष *adj*. XIX. 26. 15.

कॢप् with नि-, *med*. XXI. 17. 16, 17, 18. 18. 4, 7.

कॢप्ति *f*. "name of the verse कल्पेतां द्यावापृथिवी (Taitt. Br. 1. 2. 1. 18)" V. 20. 4. Comp. चिति॰.

केशवपनीय *m*. "name of a festival" XVIII. 8. 4. 22. 9.

केशवाप *m*. "hair-dresser" XVIII. 15. 6.

केशिनी दीक्षा *f*. "name of a collection of formulas" X. 10. 6.

केसरपाश *adj*. XVIII. 10. 21.

कौकिली *f*. "name of a ceremony" XIX. 5. 1. 10. 13.

कौण्डिन्य *patron*. XXIV. 10. 7.

कौत्स *patron*. X. 20. 12. XXIV. 8. 1.

कौरव्य *patron*. XVIII 12. 7.

कौशिक *patron*. V. 10. 11. XXIV. 9. 13. See also under गाथिनः

कौसुरुबिन्द *m.* (1) "name of a Saptarâtra" XXII. 22. 11.
(2) "name of a Daśarâtra" XXII. 24. 6.

कौसुरुबिन्दवत् *adv.* XXII. 23. 2.

क्रतु *m.* IX. 20. 9. X. 25. 1. XIV. 24. 20. XVII. 24. 8. XXII. 1. 2, 7. 6. 14. XXIV. 4. 8, 10. Comp. **यज्ञ॰**.

क्रतुकरण *n.* "name of a certain offering" XII. 6. 5. XIV. 1. 5.

क्रतुकाम *m.* XXIV. 4. 10.

क्रतुदक्षिणा *f.* XIX. 15. 13.

क्रतुपशु *m.* XIV. 1. 5. 5. 1. XVIII. 2. 12. XXI. 23. 13.

क्रय *m.* "the purchase of the Soma" X. 3. 7. XVI. 11. 8. XXIV. 2. 8.

क्रयवत् *adv.* XII. 9. 3.

क्रिमिण *adj.* "having worms" (**गो**) XV. 19. 5.

क्रिमुण *adj.* "worm-eaten" (**यूप**) IX. 20. 2.

क्रुमुक *m.* XIV. 24. 5. XVI. 9. 6.

क्रैडिन *adj.* "belonging to the Maruts, called krîḍin" XXII. 8. 18.

क्रोश (1) *m.* "a measure of distance" XIX. 2. 20. Comp. **त्रि॰** and **द्वि॰**.
(2) *n.* "name of a Sâman" XIV. 20. 1.

क्रौञ्च *n.* XXIV. 14. 5.

क्लीतका *f. plur.* "liquorice" XV. 3. 16.

क्लम *m. plur.* I. 14. 1. XIX. 2. 10.

क्षत्रस्य धृति *f.* "name of a part of the Râjasûya ceremony" (=**क्षत्रधृति** elsewhere) XVIII. 8. 4.

क्षत्राणां धृति *f.* the same XVIII. 22. 18.

क्षत्रिय *m.* IX. 12. 5. XVIII. 17. 3. XXII. 6. 4. XXIV. 10. 11.

क्षत्तृ *m.* XVIII. 19. 6. XX. 4. 1.

क्षामवती *adj. f.* (**इष्टि**) "belonging to Agni kshamavat" IX. 3. 23.

क्षीरहोतृ *m.* VI. 15. 16.

क्षेत्रमर्यादा *f.* IX. 12. 6.

क्षेत्रपती *adj. f.* (**ऋच्**) "name of the verse **क्षेत्रस्य पतिना वयम्** (Taitt. S. 1. 1. 14. 2)" XI. 10. 18.

ख

खण्ड *adj.* VII. 12. 1. XXII. 4. 24.

खनातक *m.* XVII. 26. 17.

खनि *f.* II. 2. 3.

खनित्र *n.* XVII. 26. 15.

खर *m.* "a quadrangular mound of earth to receive the sacrificial vessels" XI. 7. 8. 13. 8. 15. 5. XII. 1. 6. 2. 6. XIV. 9. 3. 23. 11. XV. 5. 20. 6. 20. 7. 3. 11. 2. 13. 2, 7. 14. 5, 7. XVIII. 1. 11, 17. 2. 5. XIX. 1. 15, 16, 18. 2. 7. 8. 3. Comp. **उर्ध्वकृष्ट०**.

खर्जूरसक्तु *m. plur.* XIX. 26. 1.

खर्विका *adj. f.* (पौर्णमासी) XXIV. 2. 23.

खलति *adj.* XX. 22. 6.

खलेवाली *f.* XXII. 3. 7.

खिद् with नि- XXIV. 14. 5.

ग

गतश्री *adj.* I. 1. 3. II. 19. 3. VI. 2. 12. 4. 1. XI. 17. 8. XII. 6. 9. XIII. 25. 3.

गधा *f.* "roof of a carriage" XIX. 26. 4. Comp. त्रिगध.

गन्धारि *m. plur.* "name of a country" XXII. 6. 18.

गमन *adj. m.* (मन्त्र) I. 5. 1.

गरगिर *adj.* XXII. 11. 1.

गर्ग *n. pr.* XXIV. 7. 9.

गर्गत्रिरात्र *m.* XXII. 15. 1. 18. 7.

गर्गवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 9, 10.

गर्भपुरोडाश *m.* IX. 19. 6, 7, 13.

गर्भरस *m.* IX. 19. 5, 9.

गर्भिणिप्रायश्चित्त *n.* IX. 19. 14.

गवामयन *n.* XXI. 15. 1. 24. 1. XXIII. 1. 2. 9. 2. 14. 10. XXIV. 4. 5.

गविष्ठिर *n. pr.* } XXIV. 8. 12.
गविष्ठिरवत् *adv.* }

गवीधुक *m. plur.* XV. 3. 16. XVI. 19. 13. XVII. 11. 8. Comp. गावीधुक.

गव्य (1) *adj.* XX. 22. 4.

(2) *n. plur.* "name of some offerings" XX. 12. 2.

गाथामिश्र *adj.* XVIII. 19. 10.

गाथिनः कौशिकस्य सामन् *n.* V. 10. 11.

गायत्र *adj.* "consisting of twenty-four" XXII. 11. 22.

गायत्री *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10. 10. 4, 5. 23. 2.

गार्ग्य *patron.* XXIV. 7. 9, 10.

गार्त्समद *patron.* XXIV. 6. 3, 4.

गार्मुत *m.* (= गर्मुत्) XVI. 19. 14.

गार्हपत्यागार *n.* IV. 3. 17.

गार्हपत्यायतन *n.* V. 4. 2, 12. 7. 17. 9. 1, 4, 8. 10. 3.

गालवि *n. pr.* XXIV. 9. 1.

गाविष्ठिर *patron.* XXIV. 8. 12.

गावीधुक *adj.* XVII. 12. 1. XVIII. 10. 20.

गिरिभिद् *adj.* XI. 20. 5.

गुणविकार *m.* XIV. 1. 1.

गुणविकृत XXI. 24. 1.

गुर् with अप- (अपगूर्य) XXIV. 14. 1, 5.

with आ- (आगूर्य) XIV. 23. 1.

गृत्समदवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 4.

गृहपति *m.* XII. 27. 6, 7. XXI. 2. 1, 2, 3, 16. 7. 14, 15. 9. 5. 10. 13. 11. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. 17. 11. XXII. 5. 6, 10. XXIII. 10. 12. 11. 12. 13. 4. Comp. अगस्त्यगृहपतिक.

गृहमेधीय *adj.* XXII. 8. 16.

गृ with प्रति- (प्रतिगृणाति, ०गीर्य) XIII. 13. 8. 15. 12, 13, 14. 16. 6. Comp. प्रतिगर.

" अभिप्रति- (०गृणाति) XII. 27. 16.

गो *m.* registered only as name of one of the three Trikadruka-days (abbreviated from गोष्टोम) XXI. 15. 10. 16. 2, 11. XXII. 1. 3, 6. 2. 5. 22. 7. 23. 4, 10, 14. 24. 2. XXIII. 1. 16, 18. 2. 6, 8, 10, 14. 3. 11, etc. Comp. आयुस् and ज्योतिस्.

गोस्थिति *f.* XVII. 4. 11.

गोतमचतुष्टोम *m. du.* "name of two Ekâhas" XX. 9. 12. XXII. 11. 16.

गोतमवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 11, 13.

गोत्र *n.* XXI. 2. 5, 7. XXIV. 11. 15, 16. Comp. नाना०, स०, समान०.

गोदोहन *n.* "milk-pail" I. 16. 3.

गोधूमकलापिन् *adj.* } XVIII. 1. 8.
गोधूमपिष्टचषाल *adj.* }

गोपदमात्र *adj.* VII. 5. 1.

गोमती *adj. f.* (ऋच्) "containing the word गो, name of the verse गोमाँ अग्ने (Taitt. S. 1. 6. 6. 4.)" IV. 16. 13, 20

गोमृग *m.* XIX. 16. 16. XX. 13. 11. 17. 8. 18. 8, 15. 19. 2, 3, 9, 11. 21. 2, 6. 22. 1.

गोविकर्त *m.* XVIII. 10. 20.

गोव्यच्छिन् *adj. f.* ॰नी XVIII. 10. 23.

गोषूक्त *n.* VI. 19. 9.

गोष्टोम *m.* "name of an Ekâha" XXII. 13. 22. XXIII. 12. 18. Comp. गो.

गोसव *m.* "name of an Ekâha" XXII. 12. 17. 25. 18.

गौतम *patron.* I. 14. 10. XXIV. 6. 10, 11, 12, 13, 14, 16.

गौरिवीत (1) *patron.* XXIV. 10. 8.
(2) *adj. n.* (सामन्) XIV. 18. 6, 10, 14. XXI. 13. 22.

गौरिवीति *n. pr.* XXIII. 11. 14.

गौरिवीतिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 8.

गौल्गुलव *adj.* XX. 15. 12. XXIII. 7. 9.

ग्रह् with परिप्र- XII. 26. 16.

ग्रह *m.* "libation" XII. 7. 10. 8. 5. 9. 8. 10. 13. 13. 5. 14. 4, 10, 15, 16. 14. 18. 16, 20. 19. 4, 5. 20. 22. 21. 5, 7. 22. 6, 8. 26. 16. 27. 18. 28. 3, 9, 14. XIII. 1. 16. 8. 3, 6, etc. Comp. आज्य॰, आदित्य॰, ऋतु॰, दधि॰, धारा॰, पयो॰, पवमान॰, पृश्नि॰, प्राण॰, मनो॰, मृत्यु॰, स॰, सुरा॰, सोम॰.

ग्रहकॢप्ति *f.* XXI. 13. 6. 21. 2.

ग्रहण *adj. m.* (मन्त्र) XII. 15. 10, 11. 18. 10. 27. 8. 28. 4. 29. 4, 8. XIII. 8. 2, 4, 12. 13. 5. XIV. 1. 9. 2. 12. XVI. 33. 1. XIX. 13. 16. XXI. 21. 17.—ग्रहणी *f.* (ऋच्) XVIII. 2. 6.

ग्रहावकाश *m. plur.* "name of some formulas during the recitation of which the eyes must be fixed on the Soma-vessels" XIII. 2. 7.

ग्रामणी *m.* XX. 4. 3. 15. 8.

ग्रामेऽनुवाक्य *adj.* XVII. 17. 1. Comp. **अरण्येऽनुवाक्य.**

ग्राम्यवादिन् *m.* XIX. 20. 7.

ग्रावन् *m.* XI. 17. 1, 5. XII. 1. 9. 2. 15. 3. 13. 9. 2, 8. 10. 2. 12. 3, 11. 13. 9. IXII. 1. 11. 9. 7, 8. XIV. 25. 5, 7.

ग्रावस्तुत् *m.* X. 1. 9. XIII. 1. 5. XVIII. 21. 7. XXIII. 10. 12.

ग्रावस्तोत्रीया *f.* XIII. 1. 6.

ग्रुग्रुष्टि *m.* see under **दूर्व°.**

ग्रैष्म *adj.* XX. 23. 11.

ग्लुन्थ *m.* see under **मधु°.**

घ

घर्म *m.* "hot milk" VIII. 3. 11. IX. 12. 9. XV. 6. 1. 12. 1. 17. 1, 2, 9, 10, 11, 12. 19. 2. Comp. **दधि°, परिघर्म्य.**

घर्मदुह् *f.* (accus. **घर्मदुघम्,** loc. **घर्मधुगि**) XI. 21. 8. XV. 9. 3, 5, 6. 18. 1, 2. 19. 5.

घर्मप्रायश्चित्त *n.* XV. 17. 4.

घर्मशिरस् *n.* "name of the formulas beginning with **घर्मः शिरः** (Taitt. Br. 1. 1. 7. 1.)" V. 11. 6. 12. 1, 2. 13. 8. 15. 6. 16. 2.

घर्मेन्धन *n.* XV. 5. 11.

घर्मेष्टका *f.* XV. 3. 13. 17. 5. XVI. 24. 14.

घृतवत् *adj.* "containing the word घृत" II. 17. 1. I. 6. 2. VIII. 20. 4. XI. 3. 10.

घृतव्रत *adj.* XXII. 9. 13.

घृतेष्टका *f.* XVI. 13. 10. XVII. 5. 7.

घोटप्रकार *adj.* XV. 3. 12.

घोराल्वः *f. plur.* XV. 19. 1. Comp. V. 15. 3. 17. 8 and शिवा.

च

चक्रीवत् *adj.* XXIII. 12. 13.

चण्डातक *n.* XV. 3. 16.

चतुरच *adj.* XX. 3. 6.

चतुरपश्चाव *adj.* XVIII. 18. 5.

चतुरवत्त *adj.* III. 1. 6. XI. 1. 1.

चतुरवत्तिन् *adj.* II. 18. 9. VII. 20. 11. VIII. 15. 5.

चतुरह *m.* V. 21. 2. VIII. 20. 1. IX. 8. 5. XXI. 4. 10, 13. 15. 5.

चतुर्दशरात्र *m.* XXIII. 1. 12.

चतुर्धाकरण *n.* V. 22. 3. XIX. 21. 6. 23. 4. Comp. III. 3. 2 and चातुर्धाकारणिक.

चतुर्नामन् *n. plur.* "name of three particular bricks" XIX. 12. 14.

चतुर्युज् *adj.* XXII. 2. 20. 12. 4.

चतुर्विंश *adj.* "connected with the Chaturvimśa Stoma" XXI. 8. 11. 9. 1. 15. 8. XXIII. 4. 2. 7. 13. 8. 10. 9. 8, 14.

चतुर्विंशतिगव *adj.* (सीर) XVI. 18. 5.

चतुर्विंशतिपरम *adj.* XXIII. 1. 1.

चतुर्विंशतिरात्र *m.* XXIII. 3. 14. 4. 1.

चतुर्हविस् *adj.* XVIII. 9. 6.

चतुर्होतृ (1) *adj.* XXI. 11. 3.

(2) *m. sing. and plur.* "name of a certain liturgical section" II. 11. 5. IV. 8. 7. 9. 7. V. 11. 1. 24. 7. X. 31. 10. XII. 28. 6, 7, 8. XIII. 3. 1. XIV. 13. 1, 2, 4, 7. 14. 2, 5, 12. 15. 2, 3. XIX. 14. 21. XXI. 10. 6, 7. 11. 12. 12. 6.

चतुश्चत्वारिंश *adj.* "connected with the Chatuśchatvârimśa Stoma" XXI. 8. 11. XXIII. 9. 8, 14.

चतुःशत *adj.* "four hundred" XVIII. 19. 5. XX. 5. 12.

चतुःशराव *adj.* VI. 30. 17. IX. 15. 18. XVII. 17. 10.

चतुष्टोम *adj.* XXII. 6. 8, 10. 11. 14. 18. 14. 24. 11. Comp. गोतम॰.

चतुष्पथ *m.* VIII. 17. 12. Comp. चातुष्पथ.

चतुष्पुट *adj.* XII. 2. 14.

चतुःपुरुष *adj.* "having the length of four men" XVI. 17. 11.

चतुःषोडशिन् *adj.* "having four Shoḍaśin Stomas" XXII. 5. 14.

चतुस्तन *adj.* XVI. 35. 10. XVII. 26. 7. XXI. 4. 14. XXIII. 11. 6.

चतुस्त्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 5. 12.

चतुःस्तूण *adj*. XI. 9. 4.

चतूरात्र *m*. XXII. 14. 5, 15. 18. 11.

चत्वारिंश *adj*. "connected with the Chatvârimśa Stoma" XXIII. 9. 8, 14.

चत्वारिंशद्रात्र *m*. XXIII. 6. 11.

चत्वारिंशन्मान *adj*. V. 21. 9.

चनस्तित *adj*. X. 12. 7, 8.

चमस *m*. I. 16. 3, 5. VIII. 3. 8. X. 10. 6. XI. 1. 1. XII. 2. 8. 20. 22. 21. 14, 16. 22. 1. 23. 6, 13, 15. 24. 5. 25. 9, 19, 20, 21. 26. 8. 27. 18. 28. 10, 12, 13, 14. 29. 4, 5, 9. XIII. 12. 1, etc. Comp. अग्निष्टोम०, अच्छावाक०, आग्नीध्र०, उक्थ्य०, ब्रह्म०, ब्राह्मणाच्छंसि०, मैत्रावरुण०, षोडशि०, संधि०, होतृ०.

चमसगण *m*. XIV. 1. 6. XXI. 10. 3.

चमसाध्वर्यु *m*. X. 1. 14. 3. 1. XII. 2. 9. 5. 2. 22. 1. 23. 4, 6, 15. 26. 4. 27. 18. 28. 14. XIII. 6. 6, 7. 12. 1. 16. 7. XIV. 4. 6. 28. 1. XVIII. 6. 16. XXII. 10. 15.

चमसिन् *adj*. XII. 25. 9. XIII. 12. 9. 17. 9.

चर् with अभि- "to exorcise" III. 14. 1. 15. 6. 16. 10. IV. 15. 3. VII. 17. 7. X. 20. 6. XII. 11. 6, 10. 15. 5, 6. 16. 7. 19. 3. XIV. 6. 3. 13. 13. XV. 11. 4. 19. 7. XVI. 4. 11. 10. 2. XVII. 12. 6. XVIII. 15. 3. XIX. 4. 12. XXII. 4. 13. 7. 17. 13. 13. 24. 1. Comp. आभिचरणिक and साभिचरणिक.

चरणहत XIII. 6. 8.

चरु *m*. III. 15. 6, 7. 16. 5. V. 22. 1, 6, 8. 23. 5. 26. 4. VI. 29. 10. VIII. 1. 3. 9. 5, 8, 12. 10. 2. 12. 4. 19. 1, 5. IX. 7. 1, 6. 9. 10. 14. 11. 19. 16. X. 4. 2, 3, 4. 21. 4, 12, etc.

चरुपुरोडाशीय *adj*. XXIV. 3. 20.

चरुस्थाली *f*. I. 7. 5.

चर्मकर्त *m* XXI. 18. 4. 19. 9.

चषाल *n*. VII. 3. 4, 5, 6. 10. 3. IX. 11. 26. XIV. 6. 11. XXII. 3. 8. Comp. अ०, गोधूमपिष्ट०, स०.

चषालसंमित XIV. 6. 10.

चातुर्धाकारणिक *adj*. II. 21. 4. Comp. चतुर्धाकरण.

चातुर्मास्य (1) *n. plur*. VIII. 21. 1, 2. 22. 8. XVIII. 9. 3. XXII. 9. 4, 7. Comp. काठक०.

(2) *adj*. "belonging to the Châturmâsya sacrifice" XX. 15. 3.

चातुर्मास्ययाजिन् *adj*. VIII. 1. 1. 4. 12, 13. XXII. 8. 1.

चातुर्होत्र *adj. m*. (अग्नि) "a particular construction of the fire-altar" XIX. 14. 18, 27. 15. 10, 11.

चातुष्प्रय *adj*. (अग्नि) VIII. 18. 1. Comp. चतुष्पथ.

चात्वाल *m*. VII. 4. 1. 15. 2, 10. 17. 6. 18. 4. 21. 6. 27. 16. XI. 5. 4, 5. 13. 10. 14. 1, 10. XII. 5. 2. 6. 1, 3. 17. 5. XIII. 7. 16. 17. 9. 18. 7. 19. 6, 7. 20. 2. XIV. 8. 7. XVI. 15. 1. 34. 6. XVII. 22. 1. XVIII. 4. 1, 3. XIX. 1. 15. 2. 7. 12. 18. XX. 19. 6.

चिकित *n. pr*. XXIV. 9. 1.

चिति *f*. XIV. 8. 5. 23. 6. XV. 17. 5. XVI. 14. 1, 4, 5. 15. 1, 2, 5. 20. 9. 21. 2. 24. 4. 34. 3, 6, 7. 35. 1, 2, 9. XVII. 1. 1, 10, 11. 2. 7, 8, 13. 3. 1. 4. 9, 13. 10. 10. 11. 3. 25. 10, 13. 26. 6, 9. XIX. 12. 18, 19. 15. 4, 11. XXI. 4. 12. XXIII. 11. 5. Comp. गोचिति, पुनश्चिति, स्वयं०, एकचितीक, त्रि०, पञ्च०, and अग्नि.

चितिक्लृप्ति *f.* "name of the verse चित्तिमचित्तिम् (Taitt. S. 5. 5. 4. 4.)" XVI. 34. 3.

चितिस्तोम *m.* XXII. 6. 1.

चित्यग्नि *m. plur.* "bricks serving for the construction of the fire-altar" XIV. 8. 6. XVI. 21. 3.

चित्रा (1) *adj. f.* (इष्टि) XIX. 25. 14.

(2) *f.* "a lunar mansion" V. 3. 13. XIX. 25. 14. XX. 1. 2.

चित्रावसु *m.* "name of a formula" VI. 16. 10, 11.

चित्रिय *adj.* (अश्वत्थ) V. 5. 10.

चुबुकदघ्न X. 10. 5.

चुबुकप्रतिष्ठित X. 24. 4.

चैत्र *adj.* (1) *m.* "name of a month" XXI. 2. 11.

(2) *f.* चैत्री (पौर्णमासी) VIII. 1. 2. 22. 11. XX. 1. 4. XXI. 15. 6.

चैत्ररथ *m.* "name of a Dvirâtra" XXII. 14. 22.

च्यवनवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 12, 15.

च्यावन *patron.* XXIV. 5. 12, 15.

छ

छगल *m.* XX. 22. 13.

छद *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 9.

छन्दश्चित् *adj.* XVII. 26. 2.

छन्दस्या *f. plur.* "name of seven particular bricks" XVII. 10. 1.

छन्दोम *m.* "name of three festival days" XXI. 8. 11. 23. 4. XXII. 24. 4, 5, 11, 12. XXIII. 1. 6, 9.

छन्दोमदशरात्र *m.* XXIII. 9. 8, 14.

छन्दोमपवमान (1) *m.* "name of a Trirâtra" XXII. 18. 8.
(2) *n.* "name of a Saptarâtra" XXII. 22. 17, 18.

छन्दोमवत् *m.* "name of a Daśarâtra" (= **छन्दोमदशरात्र**) XXII. 24. 3.

छिन्दत्प्राणिन् *n.* IX. 13. 1. 16. 8.

ज

जगती *f.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10. 10. 4. 23. 2.

जगत्सामन् *adj.* "whereat the Jagat Sâman is employed" XII. 14. 1.

जन *m.* registered only in the sense of "foreign people or country" IX. 11. 4. XXII. 6. 18.

जनकसप्तरात्र *m.* XXII. 23. 5.

जन्यमित्र *n.* XVIII. 16. 5.

जप *m.* IX. 1. 3. XIV. 15. 4.

जमदग्नि *m. plur., n. pr.,* II. 18. 2. VI. 8. 2. Comp. **जामदग्न्य** and **अजामदग्न्य**.

जमदग्निवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 12, 13.

जय *m. plur.* "name of some formulas (Taitt. S. 3. 4. 4. 1) and offerings" V. 24. 1.

जर्तिल *m. plur.* XVI. 19. 13. XVII. 11. 3.

जागत *adj.* (विष्णुक्रम) XIII. 18. 8. XX. 20. 11.

जान्वक्न *adj.* X. 9. 2.

जाबालि *n. pr.* XXIV. 5. 14.

जामदग्न्य (1) *patron.* II. 18. 2. XXIV. 5. 11, 12, 13.
(2) *m.* "name of a Chatûrátra" XXII. 18. 16.

जायापती *du.* IV. 2. 3. V. 4. 10.

जायुक *adj.* XVI. 9. 8.

जीमूता *f. plur.* "name of five particular bricks" XVII. 5. 3.

जीवतण्डुल *adj.* I. 7. 12. V. 5. 7.

जीवन्ति *n. pr.* XXIV. 5. 14.

जीवपितृ *adj.* I. 9. 8.

जीववत् *adj.* "referring to life" VIII. 14. 23, 24.

जुहू *f.* I. 15. 7. 10. II. 4. 5. 7. 3, 4, 7, 8. 10. 1, 2, 3. 13. 2, 3. 14. 12, 13. 17. 1, 6. 18. 3, 9. 21. 3, 7. III. 5. 1, 4, 5, 6, 7, 8. 6. 1, 2, 4, 5. 7. 14. 8. 1, 7. 11. 1. 14. 7. 16. 16. IV. 7. 2. VI. 29. 22. VII. 5. 4. 8. 3, 7. 9. 1. 14. 1, 10. 20. 4, 9. 23. 11, 12. 24. 5. 25. 15, 17. 26. 12. 27. 4. VIII. 2. 20. 8. 10. 11. 4. 15. 2, 3, 8. 16. 17. X. 21. 7, 8. 22. 1. XI. 2. 16. 3. 9, 10, 12. 16. 7. XII. 20. 14, etc.

जुहोतिचोदन *adj.* XXIV. 3. 3.

जौहव *adj.* XI. 3. 11. Comp. जुहू.

ज्याह्रोड *m.* XXII. 5. 5.

ज्यैष्ठिनेय *m.* II. 19. 3. VI. 4. 1. XXII. 13. 21.

ज्योतिष्टोम (1) *adj.* XXI. 13. 5. XXII. 14. 19. 23. 6. XXIII. 4. 2.
(2) *m.* X. 2. 1, 2, 5. XIV. 8. 1. XXI. 5. 1. XXII. 6. 20.

ज्योतिष्मत् *adj.* (1) "burning" II. 14. 1. 18. 6.
(2) *f.* °ती (ऋच्) "containing the word ज्योतिस्" XVI. 7. 7.
(3) *f.* °ती *plur.* (इष्टका) "name of some particular bricks" XVII. 6. 4.

ज्योतिस् registered only as name of one of the three Trikadruka-days; generally *n.*, but once at least clearly *m.* (XXI. 15. 10, in which case ज्योतिस् may be considered as an abbreviation from ज्योतिष्टोम) XXI. 15. 10. 25. 2, 3. XXII. 1. 3, 5. 2. 5. 9. 1. 13. 16. 14. 21. 22. 7. 23. 4, 10, 14. 24. 2. XXIII. 1. 6, 16. 2. 6, 8, 10, 14. 3. 11, etc. Comp. आयुस् and गो.

त

तद्धर्मन् *adj.* XXIV. 3. 53.

तद्रूपवर्णवयस् *adj.* IX. 18. 5, 8.

तन्त्र *n.* I. 15. 1. V. 19. 1. VI. 29. 5. 31. 10. VII. 7. 5. VIII. 5. 6. 12. 1. 13. 1. X. 4. 1. 21. 1. 30. 1. XI. 2. 13. 16. 1. XIII. 13. 14. 19. 1. 25. 3. XIV. 5. 3, 16. 7. 5, 7. XVII. 16. 1. XVIII. 20. 11. XIX. 1. 1. XXI. 3. 4, 8. 5. 6. XXIV. 3. 22. 4. 16. 12. 5. Comp. नाना°, समान°, परतन्त्रव्यवेत, प्रतितन्त्रम्.

तन्नीभाव *m.* XXI. 3. 2.

तप्, तप्यते "to undergo religious austerity" X. 12. 3.

तपश्चितामयन *n.* XXIII. 11. 1.

तपस् *n.* "religious austerity" X. 12. 3.

तपस्विन् *m.* "ascetic" X. 12. 2. XXI. 1. 10.

तप्तव्रत *adj.* XI. 2. 2.

तम्बलवीणा *f.* XXI. 17. 16. 19. 3.

तयादेवत *m.* "name of the formula beginning with तया देवतया (Taitt. S. 4. 2. 4. 4)" XVI. 14. 10. 15. 10. XXIV. 3. 16. Comp. समान०.

तरक्ष *m. plur.* XXIII. 11. 13.

तरक्षपुरोडाश *adj.* XXIII. 11. 11, 14.

तल्प *m.* XXIII. 1. 15.

तल्प्य *adj.* XX. 5. 13.

तसर *n.* XIX. 5. 7.

तानूनप्त्र *n.* XI. 1. 1, 2, 6.

तानूनप्त्रिन् *m.* XI. 1. 11. XIII. 8. 2.

तान्त्र *adj. f.* ई (दक्षिणा) XIV. 12. 5, 6.

तापश्चित *adj.* (अग्नि) XVII. 26. 3.

तार्क्ष्य *patron.* XXIV. 8. 8.

तार्तीयसवनिक *adj.* XIV. 19. 11. XXI. 10. 3. XXII. 8. 18.

तार्प्य *n.* XVIII. 5. 7. 14. 1, 3. XIX. 27. 21. XX. 17. 8. XXII. 16. 2.

तावन्मान *adj.* XIX. 23. 12.

तित्तिरि *m.* XX. 14. 5.

तिरोअह्निय or ०अह्न्य *adj.* (सोम) XIV. 4. 7, 8. 28. 2.

तिलकावल *adj.* XX. 22. 6.

तिसृधन्व *n.* XVII. 12. 3. XVIII. 21. 17. XXII. 26. 5.

तिस्तीर्षा *f.* XXII. 2. 9.

तीर्थ *n.* "the path to the altar between the Châtvâla and Utkara" XII. 5. 4. XIII. 6. 8.

तीव्रसुत् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 10. 6.

तुरायण *n.* "name of a Sattra" XXIII. 14. 1.

तुषनिष्कास *n.* VIII. 8. 13.

तुषपक्व *adj.* "dried at a fire of chaff" XVI. 15. 8.

तूणव *m.* V. 8. 2. XXI. 17. 17. 19. 4.

तूपर *adj.* X. 29. 5. XVI. 7. 1. 8. 3. XVIII. 1. 8. 2. 13. XX. 1. 5. 13. 11. 14. 9. 17. 8. 18. 8, 15. 19. 2, 3, 9. 21. 2, 6. 22. 4. XXI. 23. 4, 12.

तृत्सु *n. pr.*
तृत्सुवत् *n. pr. adv.* } XXIV. 8. 8.

तृणाग्र *n.* XX. 2. 11.

तृणैध *adj.* IX. 9. 12.

तृतीयसवन *n.* XII. 4. 1. 11. 5. 24. 7. 25. 26. 29. 12. XIII. 4. 17. 9. 1. 11. 6. 12. 2. 16. 6. XIV. 2. 6, 7. 18. 12. 24. 14, 15. 25. 6, 9, etc.

तृतीयिन् *adj.* "entitled to the third part of the sacrificial fee" XXI. 2. 18.

तैजन *adj.* XVII. 14. 8.

तैल्वक *adj.* XXII. 4. 15.

तोक्मावास्त XXII. 28. 13.

तौरश्रवस *n.* "name of a Sâman" XIV. 20. 1.

त्रयस्त्रिंश *adj.* "connected with the Trayastrimśa Stoma" XX. 25. 19. XXI. 7. 12. 13. 21. 23. 4, 12. 25. 3. XXII. 5. 17. 6. 20. 20. 8. 23. 18. XXIII. 4. 2. 10. 3, 9.

त्रयस्त्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 5. 5.

त्रयस्त्रिंशारम्भण *adj.* "beginning with a Trayastrimśa day" XXIII. 10. 5.

त्रयोदशरात्र *m.* V. 23. 3. XXIII. 1. 7.

त्रयोविंशतिदाह *adj.* VII. 7. 7. VIII. 1. 14.

त्रयोविंशतिरात्र *m.* XXIII. 3. 12.

त्रसदस्युवत् *n. pr. adv.* } XXIV. 8. 9.
त्रासदस्यव *patron.* }

त्रिंश *adj.* "connected with the Trimśa Stoma" XXIII. 9. 8. 14.

त्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 4. 13.

त्रिंशन्मान *adj.* V. 21. 9.

त्रिंशिमास *adj.* "consisting of months of thirty days" XX. 7. 4.

त्रिककुद् *m.* "name of a Daśarâtra" XXII. 23. 17.

त्रिकद्रुक *m. plur.* "name of three festival days, called Jyotis, Go, Âyus" XXII. 1. 3. Comp. उपरिष्टात्त्रि°.

त्रिक्रोश *n.* "distance of three Krośas" XXII. 2. 20. 4. 5.

त्रिगध *adj.* XIX. 26. 2.

त्रिचितीक *adj.* XVI. 15. 3.

त्रिणव *adj.* "connected with the Triṇava Stoma" XX. 25. 18. XXI. 7. 8. 13. 21. 23. 4. XXII. 6. 19. 20. 8. 23. 18. XXIII. 4. 2. 10. 3, 9.

त्रिपर्याय *adj.* XII. 12. 10.

त्रियुज् *adj.* XXII. 2. 20.

त्रिरात्र *m.* XIV. 19. 8. XXII. 2. 5. 14. 4, 15. Comp. गर्ग°, बैद°.

त्रिरात्रसंमित XXII. 2. 5.

त्रिरात्रीण *adj.* IX. 2. 3.

त्रिवती *adj. f.* (ऋच्) "containing the word त्रि" XIX. 27. 18.

त्रिवत्स *adj.* XVIII. 10. 22. XXII. 2. 25. 20. 11.

त्रिवलि *adj.* X. 9. 19.

त्रिवितस्त *adj.* VII. 4. 2.

त्रिवृत् (1) *adj. m.* "the Trivṛit Stoma" XIV. 4. 3. XXII. 11. 13.

(2) *adj*. "connected with the Trivṛit Stoma" XXI. 6. 10. XXII. 6. 5, 12, 15. 7. 1. 8. 2. 10. 2. 13. 26. 18. 5. 20. 8, 15. 21. 14. 22. 7. 23. 6, 12, 18. 24. 7. XXIII. 2. 6, 8. 4. 2. 7. 3, 13. 8. 3, 10. 9. 5, 6, 12. 10. 3, 9. 11. 9, 11, 15. 12. 3. 13. 7. 14. 13, 14.

त्रिवृत्पञ्चदश *adj*. "connected with the Trivṛit and Pañchadaśa Stoma" XXIII. 9. 4.

त्रिवृदुत्तम *adj*. "ending with a Trivṛit day" XXIII. 10. 5.

त्रिव्यायाम *adj*. VII. 11. 2.

त्रिशुक्र *adj*. XXII. 7. 7.

त्रिसंवत्सर *adj*. (सत्त्र) XXIII. 14. 10.

त्रिषाहस्र *adj*. XVI. 13. 11.

त्रिष्टुभ् *f*. "name of some particular bricks" XVII. 4. 10. 10. 4. 23. 2.

त्रिष्टोम *adj*. XVIII. 22. 18. XXII. 24. 2.

त्रिःप्लक्ष (*sic*) *m*. "name of a locality (else called त्रिप्लक्ष)" XXIII. 13. 14.

त्रिसप्त *adj*. *plur*. XVI. 20. 10.

त्रिस्तन *adj*. XVI. 35. 10. XVII. 26. 7. XXI. 4. 14. XXIII. 11. 6.

त्रिस्ताव *adj*. XX. 9. 1.

त्रिहविस् *adj*. XVI. 8. 11. XVIII. 21. 16. XX. 8. 11.

त्रैककुद *adj*. (आञ्जन) X. 7. 1, 2.

तचै *m*. "three-twin-kid" XX. 23. 1.

त्रैधातवीया *adj. f.* (**इष्टि**) XIV. 23. 2. XX. 8. 4. 23. 5. 24. 16, 17. XXII. 15. 2. Comp. comment on XIV. 32. 5.

त्रैयम्बक *adj. m.* "cake belonging to Tryambaka" XXII. 8. 20.

त्र्यङ्ग *n. plur.* "the three portions of the sacrificial animal which are due to Agni Svishṭakṛit" XIV. 7. 8. XX. 18. 13.

त्र्यनीका *f.* "name of a ceremony" XXI. 14. 1, 4. 22. 7, 9.

त्र्यनूयाज *adj.* VIII. 20. 7.

त्र्यरत्निविस्तार *adj.* XI. 8. 1.

त्र्यवरार्ध्यम् *adv.* "three times at least" III. 16. 9.

त्र्यह *m.* I. 13. 12. V. 7. 4. 21. 2. VIII. 20. 1. IX. 8. 5. XXI. 3. 6. 4. 14. 13. 21. XXIII. 1. 16. 2. 6, 10. 3. 11. 4. 8. 5. 13. 6. 10. 8. 12.

त्र्यार्षेय *adj.* XXIV. 5. 13, 16. 6. 2, 8, 11, 13, 15, 17, 18. 7. 5, 7, 8, 9, 11. 8. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 12, 13. 9. 2, 3, 4, 6, 11, 13, 14, 15. 10. 2, 5, 6, 7, 8, 10.

त्र्यालिखित XVI. 5. 4. 13. 6. 34. 2.

त्र्युद्धि *adj.* XV. 2. 4. XVI. 4. 7.

त्र्युपसत्क *adj.* XV. 12. 5.

त्र्येणी *adj. f.* (**शलली**) VIII. 4. 1.

त्वक्तोबिल *adj.* I. 15. 12.

त्वै (= **तु वै**) XXIV. 13. 11.

त्सरुमत् *adj.* "having a handle" XII. 2. 8. Comp. **अत्सरुक**.

द

दक्षिणतउन्नत X. 20. 1.

दक्षिणतउपचार *adj*. XI. 9. 4.

दक्षिणतउपवीतिन् *adj*. III. 17. 1.

दक्षिणपूर्विन् *adj*. XXIV. 13. 2.

दक्षिणसद् *adj*. III. 4. 1.

दक्षिणा *f*. "sacrificial fee" III. 15. 7. IV. 1. 2. V. 4. 11. 20. 6, 13, 17. V. 21. 8. 22. 8. 23. 1. 24. 5. 28. 19. VI. 31. 5. VII. 21. 5. VIII. 2. 19. 7. 5, 7. 11. 21. 12. 5. 13. 5. 19. 2. 20. 9. IX. 1. 21. 7. 5. 8. 2. 13. 14. 14. 14. 15. 7, 21. 19. 11. X. 1. 3. 2. 5. 13. 3. 20. 4. 25. 1. XI. 3. 10. XIII. 5. 1, 6, 9. 6. 3, 7. 7. 12, 13, 16, etc. Comp. क्रतु० ; अदक्षिण, अपरिमित०, एकविंशति०, द्वादशशत०, धेनु०, यथाश्रद्ध०, षष्टि०, सर्ववेदस०, सहस्र०.

दक्षिणातिनयन *adj*. *m*. (मन्त्र) XIII. 6. 9.

दक्षिणापथ *m*. "the path of the Dakshiṇâ, between the Sâlâ and the Sadas" XXI. 5. 10. 7. 11. 8. 7.

दक्षिणापवर्ग *adj*. I. 9. 1. XVI. 15. 9. XXIV. 2. 16.

दक्षिणार्ध्य *adj*. I. 5. 10.

दक्षिणावृत् *adj*. X. 9. 19. XVI. 13. 6. 34. 2.

दक्षिणाशिरस् *adj*. XXII. 7. 24.

दण्ड *m*. (= दीक्षितदण्ड) X. 15. 12. Comp. मैत्रावरुण०.

दण्डप्रदान *n*. XI. 18. 6.

दधिग्रह *m*. XI. 21. 8. XII. 7. 5, 8. 15.

दधिग्रहपात्र *n.* XII. 2. 1.

दधिघर्म *m.* XI. 21. 8. XIII. 3. 1, 2. 4. 1. XV. 18. 17.

दधिद्रुति *adj.* XXII. 4. 5.

दधिमन्थ *m.* VI. 31. 5. XXII. 26. 1.

दधीय् X. 16. 12.

दर्भमुष्टि *m.* XVII. 13. 6.

दर्भतरुण *n.* XII. 24. 5.

दर्विहोम *m.* XIII. 1. 4. XV. 6. 7. XXII. 18. 19. 25. 21. XXIV. 3. 2, 9. Comp. अ०.

दर्वी *f.* VIII. 11. 19. Comp. पूर्णदर्व्य.

दर्व्युदायुवन *n.* VIII. 11. 16.

दर्शपूर्णमास *m. du.* I. 1. 1. II. 5. 11. III. 14. 5, 8. 17. 9. 18. 1. IV. 16. 15. V. 23. 2. 24. 7. VI. 31. 13. X. 4. 12. 14. 5. XXIII. 10. 9. XXIV. 1. 5. 3. 29, 32. Comp. दार्शपूर्णमासिक .

दर्शपूर्णमासयाजिन् *adj.* IX. 4. 2. 14. 4.

दर्शपूर्णमासवत् *adv.* VII. 3. 10. 8. 5. X. 9. 16. 28. 1. XI. 5. 3.

दशत् *f.* XX. 14. 4. XXII. 17. 5, 6.

दशतयी *f. plur.* "name of the Ṛigveda" XVII. 26. 10. Comp. दाशतयी.

दशदशसंपात *adj.* XX. 4. 6.

दशदशिन् *adj.* XXIII. 14. 9.

दशदारु *adj.* XI. 2. 14.

दशपद *adj*. VII. 3. 10.

दशपेय *m*. XVIII. 8. 4. 12. 1, 2, 3. 20. 11.

दशरथाच *adj*. (रज्जु) XIV. 5. 10.

दशरात्र *m*. XVIII. 12. 1. XX. 25. 3. XXI. 15. 19. 16. 19, 21. 23. 2. XXII. 14. 11. 23. 15, 16. XXIII. 9. 6. Comp. छन्दोम॰

दशर्षभ *adj*. XIX. 16. 9.

दशहविस् *adj*. XX. 9. 2. 23. 2.

दशहोतृ (1) *adj*. XXI. 11. 1.

(2) *m*. "name of a certain liturgical section" I. 17. 10. IV. 9. 1, 3. V. 10. 8. 22. 10. VI. 8. 5, 7. XII. 17. 14. XIV. 13. 4, 6, 13. 14. 12. 15. 17, 2. XIX. 14. 20. XXI. 10. 7. XXII. 23. 16. XXIV. 11. 5.

दशापवित्र *n*. X. 26. 11. Comp. स॰.

दाक्षायणयज्ञ *m*. "a modification of the Darśapûrṇamâsa sacrifice" III. 17. 4, 11.

दाक्षिण *adj*. (होम) XVIII. 2. 19. XXI. 5. 10.

दामतृष *adj*. XVIII. 10. 23. XXII. 5. 7.

दार्ढच्युत *patron*. XXIV. 10. 10.

दार्शपूर्णमासिक *adj*. II. 11. 6. IX. 12. 7.

दार्षद्वत *n*. "name of a Sattra" XXIII. 13. 11.

दाशतयी *adj*. *f*. *plur*. (ऋच्) "the verses of which the Ṛigveda consists" XIV. 24. 2. Comp. दशतयी.

दासकुमारी *f.* XXI. 18. 7. 19. 18. 20. 5.

दासी *f.* I. 21. 8.

दित्यवाह् *m.* }
दित्यौही *f.* } V. 20. 16.

दिदृक्षेण्य *adj.* XXII. 26. 19.

दिवःश्येनी *f. plur.* "name of some offerings" XIX. 15. 17.

दिवाकीर्त्य *adj. n.* (1) (सामन्) XX. 21. 10.

(2) (अहन्) XXI. 15. 18. XXIII. 3. 9. 7. 13. 8. 10.

दिवाकीर्त्यसामन् *adj.* XXI. 15. 16.

दिशामवेष्टि *f.* "name of an expiatory offering" XVIII. 21. 8. XXII. 25. 13.

दिश्या *adj. f. plur.* (इष्टका) "name of five particular bricks" XVII. 2. 2.

दीक्ष् (दीक्षते, दीक्षयति, दीक्षित) VII. 1. 9. VIII. 21. 3. X. 8. 11, 12. 9. 11, 13. 11. 5, 6. 12. 1. 13. 1. 14. 8, 9, 10. 16. 2, 16. 17. 6. 18. 4. XIV. 20. 4. 22. 11. 23. 3. 24. 3, 20. 29. 3. XV. 1. 2. XVI. 9. 1. 13. 2, 5. XVIII. 20. 12. XXI. 1. 4, 9, 12, 14, 15. 2. 8, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20. 3. 2, 6, 9, 11. 4. 3. 15. 5. XXII. 3. 1. 20. 14. 23. 16. XXIII. 10. 6. 12. 5. Comp. अदीक्षित,

with उप- XXI. 3. 7.

दीक्षणीया *adj. f.* (इष्टि) X. 3. 8. 4. 1, 6, 7, 10, 11, 13. 7. 15. 8. 3, 5. XVI. 8. 11. XVIII. 11. 8. XX. 8. 4. XXII. 9. 20. 15. 2. Comp. सदीक्षणीय.

दीक्षा *f.* X. 4. 14. 6. 5, 6, 9. 15. 1, 2, 4. XIV. 23. 4. XVII. 26. 3. XVIII. 1. 6, 7. 11. 7. 12. 1. 20. 14, 18. XX. 11. 5. XXI. 3. 4. 15. 3. XXII. 3. 17. 9. 12. XXIII. 11. 2. Comp. अवान्तर°, ऋतु°, पूर्व°, एकविंशिनी, केशिनी, दैक्ष.

दीक्षाकल्प *m.* XVI. 13. 5.

दीक्षापरिमाण *n.* XVI. 14. 1.

दीक्षाहुति *f.* X. 8. 4, 5. XVI. 8. 13. XX. 8. 6.

दीक्षित see under दीक्ष्.

दीक्षितदण्ड *m.* X. 10. 4. 27. 2. Comp. दण्ड.

दीक्षितवसन *n.* VIII. 8. 17. X. 15. 15.

दीक्षितविमित *n.* X. 13. 6. 15. 5.

दीक्षितव्यञ्जन *n.* X. 15. 13.

दीर्घमुखी *f.* (=टिट्टिभ, comment.) XV. 19. 4.

दुन्दुभिविमोचनीय *adj.* (होम) XVIII. 5. 2.

दुरःप्रभृति *adj.* VII. 14. 9. VIII. 2. 15.

दुर्ब्राह्मण *m.* XI. 2. 8.

दुर्वराह *m.* IX. 10. 15.

दूर्वावास्त XXI. 8. 4. XXII. 28. 13.

दूर्वेष्टका *f.* XVI. 24. 1.

दृढच्युतवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 10.

दृतिवातवतोरयन *n.* XXIII. 10. 1.

दृशीकु *m.* XI. 13. 10, 11. XXI. 9. 3.

दृषद् *f.* I. 20. 2, 3. 21. 3, 5. IX. 11. 16.

दृषद्वती *f.* "name of the well-known river" XXIII. 13. 2, 13.

देवगव *m. plur.* "celestial bulls" XI. 7. 6.

देवगवी *f. plur.* "name of certain formulas" IV. 10. 4. Comp. मनुष्यगवी.

देवतरसवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 3.

देवतादेशन *n.* X. 1. 14. 30. 9.

देवतानिगम *m.* XXIV. 4. 18.

देवतान्तरय *m.* IX. 16. 9. Comp. अन्तरय.

देवतोपदेशन *n.* VII. 12. 9. XXIV. 3. 19.

देवपत्नी *f. plur.* II. 5. 7. III. 9, 1, 3, 6. XI. 3. 13, 14.

देवपुर् *f.* "name of a Daśarâtra" XXII. 24. 1.

देवयजन *n.* "sacrificial compound" V. 4. 1. X. 2. 9, 10. 3. 1, 2, 3. 19. 15, 17. 20. 1, 3, 4, 10, 11. XIII. 25. 3. XIV. 25. 2. XVIII. 20. 7, 8. XIX. 16. 8. 17. 16. XX. 1. 3, 8. XXIII. 8. 9.

देवयजनवत् *adj.* X. 2. 10.

देवरात *n. pr.* XXIV. 9. 1.

देवरातवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 2.

देवलवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 1, 2.

देवश्रवोवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 3.

देवसंयुक्त (मन्त्र) VIII. 13. 6.

देवसु m. plur. "an epithet applied to eight deities" XXIV. 12. 3. देवसुवां हविस् n. plur. XIII. 24. 8. XVII. 22. 9. XVIII. 12. 4.

देवानां शतरात्र m. XXIII. 8. 11.

देविका f. plur. "name of a class of inferior goddesses" XXIV. 12. 3.

देविकाहविस् n. plur. XIII. 24. 1, 12. XVIII. 10. 1.

दैच्च adj. (वाद) X. 16. 15.

दैवतरस patron. XXIV. 9. 3.

दैवरात patron. XXIV. 9. 2.

दैवल patron. XXIV. 10. 1, 2.

दैवश्रवस patron. XXIV. 9. 3.

दैव्याहोतृ m. plur. (formed from the dual दैव्या होतारा) III 7. 10.

दोग्ध्र n. "milk-pail" XV. 3. 10. 9. 4, 8. 15. 1.

दोह m. II. 11. 8. 20. 3. III. 16. 12. IX. 1. 31. Comp. प्रातर्दोह and सायंदोह.

दोहन n. "milk-pail" I. 11. 5. 13. 10. VI. 3. 15. 6. 7. 14. 9. Comp. गो०.

दौःष्वप्न्य n. IX. 12. 8.

द्युतान मारुत m. "name of a Ṛishi" XIV. 25. 7 (द्युतानस्य मारुतस्य ब्रह्मसामन्).

द्रप्सवती adj. f. plur. (ऋच्) "containing the word द्रप्स" XIII. 20. 8.

द्रविणोदा *f. plur.* "name of five particular bricks" XVII. 5. 12.

द्रोणकलश *m.* XI. 17. 1, 5. XII. 2. 10. 6. 8. 12. 12. 16. 11. 18. 5, 11, 18, 20. 19. 5. 20. 19, 20. 21. 15. 23. 15. 26. 9. XIII. 17. 2, 4. XIV. 27. 5. 32. 5. XXII. 16. 1.

द्वंद्विन् *adj.* XX. 15. 5. 22. 12.

द्वात्रिंश *adj.* "connected with the Dvâtrimśa Stoma" XXIII. 9. 8, 14.

द्वात्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 5. 3.

द्वादशगव *adj.* (सीर) VIII. 20. 9. XVI. 18. 5.

द्वादशपुण्डरीक *adj.* XVIII. 20. 14.

द्वादशपुष्कर *adj.* XXII. 10. 1.

द्वादशमान *adj.* XXII. 9. 20.

द्वादशरात्र *m.* XXII. 14. 13.

द्वादशशतदक्षिण *adj.* (क्रतु) X. 26. 1.

द्वादशसंवत्सर *n.* see under प्रजापतेर्द्वा०.

द्वादशाह *m.* V. 7. 4, 14. 21. 2. 22. 13. VI. 14. 13. 15. 9. X. 14. 8. XXI. 1. 1, 5, 6, 11, 13. 3. 6. 4. 3, 5, 7. 15. 2. 16. 2, 11. XXII. 14. 2. XXIII. 1. 2, 11, 18. 2. 8, 10, 14, 16, 20. 3. 11, 13, 16. 4. 4, 6, 8, 12, 14. 5. 4, 7, 9, 13. 6. 2, 4, 8, 10. 7. 6, 10, 13. 8. 3, 5, etc. Comp. भरत०.

द्वादशाहीय *adj.* XXI. 15. 19. 16. 19, 21. 23. 2. XXIII. 9. 6.

द्वादशोद्याम *adj.* XVI. 10. 8.

द्वादशोपसत्क *adj.* XV. 12 5.

द्वार्बाज्ञ *f.* XI. 8. 5. XIV. 29. 1. XV. 19. 10. XXI. 17. 18. 18. 12. 19. 5.

द्वाविंशतिदारु *adj.* X. 30. 2.

द्वाविंशतिरात्र *m.* XXIII. 3. 10.

द्विक्रोश *n.* "distance of two Krośas" XXII. 2. 20, 23.

द्विगुणाभ्यास *m.* XXII. 9. 21.

द्विदैवत *adj.* XXIV. 3. 42.

द्विदेवत्य *adj.* (ग्रह) V. 29. 9. XII. 21. 17. 24. 2. XIII. 1. 4.

द्विदेवत्यपात्र *n.* XII. 1. 10. XIII. 13. 12.

द्विदेवत्यवत् *adv.* XII. 27. 8. XIII. 8. 2.

द्विनाराशंस *adj.* XII. 25. 26.

द्विपदा *f.* (1) "a verse consisting of only two Padas" XX. 21. 14.

(2) *plur.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10.

द्विपशु *adj.* XVIII. 21. 12. XXII. 25. 13.

द्विपितृ *adj.* I. 9. 7.

द्विभाग *n.* "two thirds" XXII. 16. 13.

द्वियज् *adj.* XXII. 2. 20.

द्विरात्र *m.* XIV. 18. 13. 19. 8. XVIII. 22. 22. XXII. 14. 1, 3, 14, 16. Comp. व्युष्टि°.

द्विवत् *adv.* VIII. 5. 9.

द्विव्यायाम *adj.* VII. 11. 2.

द्विशूल *adj.* VII. 8. 3. 19. 1. 21. 3.

द्विषंहित XXII. 5. 9.

द्विषाहस्र *adj.* XVI. 13. 11.

द्विषोडशिन् *adj.* "having two Shoḍaśin Stomas" XXII. 5. 14.

द्विस्तन *adj.* XVI. 35. 10. XVII. 26. 7. XXI. 4. 14. XXIII. 11. 6.

द्विस्ताव *adj.* XX. 9. 1.

द्वीष *adj.* XVI. 12. 4.

द्वैप *adj.* "made of a panther's skin" XXII. 12. 7.

द्व्यह *m.* I. 13. 12. V. 3. 16. 7. 4. 21. 2. VIII. 9. 1. 20. 1. IX. 8. 5. XXI. 3. 6. 4. 12.

द्व्यामुष्यायण *adj.* XXIV. 7. 2.

द्व्यार्षेय *adj.* XXIV. 9. 8, 10. 10. 1, 3.

द्व्यून *adj.* XXIII. 9. 7, 9, 15.

ध

धनंजय *n. pr.* XXIV. 9. 5.

धनंजयवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 6.

धन्वधि *m.* XXII. 12. 7.

धयद्वती *adj. f.* (ऋच्) "containing a derivate from the root धे" XIV. 18. 5.

धर्म *m.* XXI. 3. 3, 10. Comp. सोम०.

धवित्र *n.* XV. 5. 12. 8. 5, 15. 15. 1.

धानंजय्य *patron.* XXIV. 9. 6.

धानासोम *m. plur.* XIII. 17. 2.

धान्यमरायु *m.*
धान्यराशि *m.* } XXII. 11. 15.

धामच्छद् *f.* "name of the verse अग्ने भूरीणि (Taitt. S. 3. 1. 11. 6.) and of the offering belonging thereto" XVI. 35. 2. XIX. 26. 13.

धाय्या *f.* VI. 31. 12. XIX. 18. 3. 19. 8. 27. 17.

धारयद्वतीय *adj.* "due to the Âdityas, called *dhârayat*" XIX. 20. 5.

धाराग्रह *m.* XIV. 2. 4. Comp. अ०.

धाराग्रहण *n.* XII. 21. 17.

धाराघोष *m.* I. 12. 17. 13. 1. VI. 4. 4.

धिष्ण्य, धिष्णिय (1) *m.* "side-altar" XI. 10. 16. 14. 1. 15. 5. 21. 3, 4, 5. XII. 26. 1. XIII. 2. 9. 5. 6. 14. 13. XIV. 8. 9. 10. 6. 23. 11. XVII. 20. 19. 21. 1, 4, 5. XVIII. 13. 21. 15. 5. XIX. 14. 13. XXI. 7. 7. XXII. 16. 3. Comp. पांसु०, यथाधिष्णियम्.

(2) *adj. m.* (अग्नि) XI. 9. 8. XII. 18. 1, 5. XIII. 11. 2. 14. 5, 6. 15. 4.

धूम्रानूकाश *adj.* XX. 14. 13.

धृति *f. plur.* "name of some offerings" XX. 5. 19. 6. 14.

धृष्टि *m. du.* "a pair of tongs" XV. 4. 6. 5. 11. 7. 8. 15. 1.

धेनुदक्षिण *adj.* V. 22. 8.

ध्रुव *adj. m.* (ग्रह) XII. 13. 5. 16. 1, 5, 7. 18. 20. 19. 5. XIII. 14. 11. 15. 15. XIV. 1. 7. 27. 4, 6. XXII. 27. 7, 17.

ध्रुवगोप *m.* XVIII. 7. 9.

ध्रुवस्थाली *f.* XII. 2. 5.

ध्रुवा *f.* "the largest of the three sacrificial ladles" I. 15. 7, 10. II. 4. 7. 7. 3, 4, 5, 7, 10. 10. 2, 3. 11. 10. 12. 7, 9. 13. 2. 14. 12, 13. 17. 6. III. 1. 10. 6. 1, 2, 4. 7. 7. 13. 2, 4. IV. 7. 2. VII. 9. 3. 14. 3. 20. 5. 27. 8. VIII. 10. 4, 5. 11. 3. 15. 2. XI. 2. 16. 3. 2. XVII. 16. 7, 9. XIX. 23. 13.

ध्रौव *adj.* X. 4. 8. 8. 5. 21. 12, 17. 22. 1. 31. 16. XI. 1. 1. 3. 9. XVI. 17. 4. 21. 1.

ध्वान *m.* III. 8. 8.

न

नक्षत्र *n.* V. 3. 2, 21. 7. 4. 27. 5. X. 12. 3. 16. 1. 17. 1. XV. 1. 1. 20. 2. XIX. 25. 16. XX. 1. 2.

नक्षत्रेष्टका *f.* XVII. 6. 5, 11.

नग्नहु *m.* XIX. 5. 10, 11.

नदीतर *m.* XXIV. 1. 40.

नद्धयुग *adj.* X. 24. 4. XI. 6. 3.

नपुंसकपशु *m.* XXII. 11. 18.

नभस् *n. plur.* "name of some offerings" XX. 11. 18.

नमस्कार *m. plur.* "name of some formulas containing the word नमस्" I. 10. 2. XIII. 12. 10. XX. 1. 17.

नमोवृक्तिवत् *adj.* IX. 18. 14.

नवनीतपृश्नि *adj.* XXII. 20. 14.

नवरात्र *m.* XXII. 14. 10. 23. 8.

नवरात्रवास्तु *m.* VI. 28. 6.

नवसप्तदश *adj. m.* "connected with the Navasaptadaśa Stoma, name of a particular Atirâtra" XXII. 13. 20. XXIII. 7. 6.

नवायाम *adj.* XI. 8. 1.

नवारत्निविस्तार *adj.* XI. 9. 7.

नवावसान *n.* VI. 2. 16.

नाकसद् (1) *m.* "name of some Ekâhas" XXII. 5. 15.
(2) *f.* "name of some particular bricks" XVII. 3. 6.

नाचिकेत *adj. m.* (**अग्नि**) "a particular construction of the fire-altar" XIX. 13. 17. 14. 1, 17. 15. 10, 11.

नाथवत् *adj.* XIV. 22. 11.

नानागोत्र *adj.* XXI. 3. 4.

नानातन्त्र *adj.* V. 21. 6. 23. 8. VI. 31. 1.

नानादेवताव्यवेत XXIV. 12. 5.

नानाबीज *n.* VI. 29. 19.

नानामन्त्रा *f.* "name of particular bricks" XVII. 24. 7, 9, 14. 25. 10, 11, 12, 13. 26. 11.

नानावभृथ *adj.* (**अहन्**) XVIII. 22. 22.

नानावृत्तीय *adj.* V. 17. 5.

नाभि *f.* "cavity (of the Vedi)" XIX. 12. 15. 14. 3. Comp. उत्तर०.

नामगृह्य *gerund.* "by mentioning the name" III. 14. 1.

नामग्रहण *n.* IV. 16. 6.

नामव्यतिषञ्जनीय *adj.* (होम) XVIII. 16. 14. 19. 9.

नाराशंस *adj. m.* registered only when denoting a certain kind of Soma vessels (चमस) XII. 24. 7. 25. 25. 28. 1, 3, 9, 15. XIII. 4. 7. 5. 1. 8. 3, 6. 11. 5. 12. 9. 13. 13. XIV. 28. 1. XX. 25. 15. XXII. 7. 10. 8. 19. 9. 22. 11. 7. Comp. एक०, द्वि०.

नारिष्ठ *adj.* (होम) II. 20. 6.

निकायिन् *adj. m.* "name of a class of sacrifices" XXII. 1. 2. XXIV. 4. 6.

निगद *m.* VIII. 5. 18.

निगम *m.* I. 2. 7. Comp. देवता०.

निग्राभ *m.* (निग्राभमुपैति) XII. 9. 8.

निग्राभोपायन *n.* XII. 10. 10.

निग्राभ्या *adj. f. plur.* (आपः) XII. 7. 18. 9. 1. XIII. 1. 3.

'नितुण्डि *n. pr.* XXIV. 8. 10.

नित्य *adj.* VI. 2. 12, 13. 4. 3. 7. 9. 15. 12. IX. 8. 2. X. 19. 17. XII. 7. 8. XV. 20. 12. 21. 4. XVI. 11. 2. 13. 2. XIX. 25. 11. XXI. 9. 10, 11.

नित्यवत् *adv.* III. 9. 5. IV. 8. 7. V. 3. 15. 23. 7. X. 27. 8. XII. 3. 11. XVIII. 1. 2.

निदान *n.* "rope, halter" I. 11. 5. XV. 5. 20. 9. 4.

निधन *n.* (1) "the concluding passage at the end of a Sâman which is sung in chorus" XIII. 20. 4. XV. 13. 10. 14. 2.

(2) = सुष्टीनां राशयः (comment.) I. 4. 3, 12.

निध्रुववत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 14.

नियुत *n.* "million" XXII. 21. 17.

नियुत्वत् *adj.* "containing the word नियत्" XVI. 8. 4.

नियोजन *n.* VII. 12. 9.

निरवदान *n.* VII. 26. 1. XII. 25. 8.

निरूढपशुबन्ध *m.* VII. 2. 17. 3. 7, 13. 26. 10. 28. 5. IX. 18. 14. XIX. 1. 2. 16. 2.

निरूढपशुबन्धवत् *adv.* XI. 16. 2. XIII. 23. 7.

निर्ऋतिदेवत्य *adj.* IX. 15. 4.

निर्बाध *m.* "knob, prominence" XVI. 10. 9. Comp. अन्तर्नि॰, उपरिष्टान्नि॰, एकविंशति॰.

निर्मथ्य, निर्मन्थ्य (अग्नि) V. 4. 14. VIII. 2. 13. 6. 18. X. 31. 12. XIV. 21. 11. XVI. 13. 7.

निर्वस्क *adj.* X. 20. 6.

निविद् *f.* XXIV. 11. 17.

निवीत *n.* VIII. 16. 18.

निश्रेणी *f.* XVIII. 5. 13.

निषाद *m.* "name of some wild aboriginal tribes" XVII. 26. 18.

निषादस्थपति *m.* IX. 14. 12.

निष्कास *m.* "scrapings from a pan" VIII. 7. 14. 8. 8. 11. 19. XIII. 20. 7. Comp. तुष०.

निष्किन् *adj.* XXII. 12. 9.

निष्केवल्य *adj.* XIII. 4. 14. Comp. under अगस्त्यस्थ०.

निष्टप्तोपवात I. 24. 1.

निष्टर्क्य *adj.* X. 9. 15. 22. 1.

निष्टुब्ध *part. perf. pass.* from the root स्तुभ्, स्तुभ्नाति निष्कोषणे (Dhâtup.) XV. 5. 10. Comp. अ०.

निःषेचनवत् *adj.* XV. 6. 22.

निहव *m.* see under वसिष्ठस्य०, प्राण०.

निह्नव *m.* XI. 3. 13. 4. 2. Comp. ह्नु with नि.

नी with सम्- "to prepare the Sâmnâyya offering" I. 1. 8. 14. 8. 16. 2. XXIV. 2. 35.

नीचैस्तराम् *adv.* X. 4. 10. XXIV. 14. 5.

नीतमिश्र *adj.* XIV. 24. 14. XX. 25. 2. XXII. 10. 10.

नु with प्र- VIII. 15. 14. Comp. प्रणव.

नेष्टृ *m.* X. 1. 9. XI. 14. 5. 19. 8. XII. 5. 2, 3, 13, 12. 2. 24. 1. 26. 8. XIII. 5. 12. 8. 8, 9. 14. 11, 13. XIV. 1. 7. XVIII. 21. 7. XXI. 2. 18. XXIII. 10. 12.

नेष्ट्र *n.* "the Soma vessel of the Neshṭri" XI. 19. 8.

नेष्ट्रीय *adj*. (धिष्ण्य) XII. 5. 14.

नैतन्धव *m*. "name of a locality" XXIII. 13. 12.

नैध्रुव *patron*. XXIV. 9. 14.

नैमिषीय *m. plur*. "the inhabitants of the Naimisha forest" XXIII. 11. 10.

नैवार *adj*. XVI. 33. 3, 4. XVIII. 2. 17. 4. 1, 14. 5. 1. 6. 10. 20. 5
नैवारगोप *m*. XVIII. 7. 9.
न्यग्रोधस्तिभिनी *f*. XII. 24. 5.
न्ययन *n*. (अपाम्) XVIII. 9. 16.
न्यर्बुद *n*. "a hundred millions" XXII. 21. 17.
न्यूङ्ख्य *part. fut. pass*. from न्यूङ्खय् XXI. 7. 2, 13.

प

पक्षिन् *m. du*. "name of two Ekâhas" XXII. 12. 10.

पङ्क्ति *f*. "name of some particular bricks" XVII. 4. 10. 10. 4,. 5.

पञ्चाचतीक *adj*. XVI. 15. 3.

पञ्चचोडा *f*. "name of some particular bricks" XVII. 3. 7.

पञ्चत्रिंशद्रात्र *m*. XXIII. 6. 1.

पञ्चदश (1) *adj. m*. "the Pañchadaśa Stoma" XXII. 4. 2. 6. 10. 11. 13.

(2) *adj*. "connected with the Pañchadaśa Stoma" XXI. 6. 13. XXII. 6. 13, 16. 10. 3. 13. 27. 20. 8, 15. 21. 14. 22. 7. 23. 12, 18. 24. 7. XXIII. 7. 3. 8. 3. 9. 5. 10. 3, 9. 11. 9, 11, 15, 14. 14. Comp. त्रिवृत्प० and पञ्चदशिन् 2).

पञ्चदशरात्र *m.* XXIII. 1. 4. 2. 1.

पञ्चदशवार्षिक *adj.* VIII. 22. 12.

पञ्चदशिन् *adj.* (1) "certain animal sacrifices at the Aśvamedha" XX. 14. 6.
(2) "connected with the Panchadaśa Stoma" XXIII. 9. 13. Comp. **पञ्चदश** 2).

पञ्चपशु *m. plur.* XXI. 2. 13.

पञ्चपात्र (1) *adj.* XXI. 21. 13.
(2) *n.* XXI. 21. 11.

पञ्चप्रयाज *adj.* VIII. 20. 7.

पञ्चबिल *adj.* XX. 25. 1, 2.

पञ्चरात्र *m.* XXII. 14. 6.

पञ्चवलि *adj.* X. 9. 19.

पञ्चवाहिन् *adj.* XVIII. 9. 13.

पञ्चविंश *adj.* "connected with the Pañchavimśa Stoma" XXI. 17. 1. XXIII. 9. 8, 14.

पञ्चविंशतिरात्र *m.* XXIII. 4. 3.

पञ्चशराव *adj.* IX. 1. 31, 32, 33.

पञ्चशारदीय *m.* "name of a Pañchâha representing five years" XX. 24. 5. 25. 1. XXII. 20. 9. 21. 16. 27. 2.

पञ्चसवन *adj.* XIV. 19. 3.

पञ्चसांवत्सरिक *adj.* VIII. 22. 9, 16.

पञ्चहोतृ (1) *adj*. XXI. 11. 5.

(2) *m*. "name of a certain liturgical section" II. 11. 5. IV. 8. 7. 9. 12. VII. 23. 11. VIII. 1. 3. 2. 12. 22. 16. XII. 3. 10. 16. 14. XIII. 2. 6. 3. 1. 11. 1. XIV. 14. 7, 12. 15. 2. XIX. 14. 22. XXI. 10. 7.

पञ्चापवर्ग *adj*. XVIII. 8. 3. 22. 18.

पञ्चार्षेय *adj*. XXIV. 5. 12, 15. 7. 4, 6.

पञ्चाल *m. plur., n. pr.* XVIII. 12. 7. Comp. कुरु॰ and पाञ्चाल.

पञ्चावत्त *adj*. II. 18. 2. III. 1. 6. VII. 20. 10, 11. VIII. 15. 5. XI. 1. 1.

पञ्चावत्तिन् *adj*. II. 18. 9. 21. 3. III. 2. 8. VII. 25. 3. VIII. 15. 5, 7.

पञ्चाह *m*. XX. 24. 1. XXII. 20. 3. 22. 9. 23. 12. 24. 5, 12. XXIII. 2. 14. 3. 13. 4. 12. 5. 7, 11. 6. 2.

पञ्चेध्मीय *adj*. XVIII. 9. 10.

पञ्चोद्धि *adj*. XV. 2. 14. XVI. 4. 7.

पण्डक *m*. XVIII. 15. 6.

पत् with संनि-, *caus*. "to make to coincide" XXIV. 3. 14.

पत्तोदश *adj*. "having a fringe below" IX. 11. 23. XXII. 7. 23.

पत्नी *f*. I. 6. 12. 7. 10. 10. 10, 11. 20. 12. 21. 8. II. 3. 11. 5. 2, 7. 6. 1, 4. III. 9. 8, 10. 10. 3, 6. IV. 13. 3. V. 4. 9. VI. 5. 1, 2. 12. 4, 5. VII. 18. 1, 2, 4, 5, 7. 27. 12. VIII. 5. 40. 6. 3, 19, 23. 8. 14, 15. 10, 10. 14. 1. IX. 2. 1, 9. 7. 8. 20. 7. X. 6. 3. 9. 5, 11, 13, 16. 15. 13. 16. 16. 17. 6, 13. 21. 5. 23. 4, 5, 6, 7, 9. 30. 5, 6. XI. 6. 4. 16. 9, 10, 14. 17. 1. 21. 1, 8, 12. XII. 5. 2, 3, 12, 13, 14. 25. 13, etc. Comp. सहपत्नीक.

परार्थ *adj.* XXI. 2. 2.

पराशर *n. pr.* XXIV. 10. 4, 6.

पराशरवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 6.

परिक्रय *m.* XXIV. 2. 8.

परिग्राह *m.* I. 14. 17. II. 3. 7, 8. III. 19. 3. VII. 3. 10. 8. 5. VIII. 5. 20. 13. 8. XI. 3. 1. 5. 3, 11. XIX. 11. 6.

परिघर्म्य *m.* XV. 5. 6. 6. 4. 11. 16. 13. 2. 14. 9.

परिणह् *f.* "name of a place on the Sarasvatî" XXIII. 13. 13.

परिधानीया *adj. f.* (**ऋच्**) II. 12. 6. XIII. 16. 4. XIV. 9. 3. XXI. 2. 4. XXIV. 11. 15.

परिधि *m.* I. 5. 2, 7. II. 9. 5, 9. 12. 10. 13. 1, 7. III. 4. 5, 7. 5. 7. 7. 10, 11, 14. IV. 6. 3. 12. 3, 9. VII. 5. 6. 7. 7. 13. 6. 26. 8. 27. 8. VIII. 3. 6. 14. 9, 12. IX. 12. 4. X. 30. 3. XI. 2. 11, 12. 16. 5. XII. 6. 8. 11. 1, 3, 4. XIII. 17. 1. XV. 5. 11. 8. 1. XIX. 23. 8. XX. 9. 4. XXII. 4. 22. 8. 7. Comp. **अन्तः॰**, **प्रस्तर॰**, **बहिः॰**.

परिधिसंधि *m.* II. 12. 7. 13. 11. VII. 5. 7. XII. 10. 15. 13. 7. 20. 20. XV. 9. 2. Comp. VII. 13. 6.

परिनदी *f.* XVIII. 13. 9.

परिप्लवा *f.* "a certain small spoon" XII. 2. 7. 18. 5, 11. 20. 20.

परिभच्च *m.* (comp. the comment.) XIV. 31. 9.

परिलेखन *adj. m.* (**मन्त्र**) VII. 9. 7. XIV. 5. 16.

परिवत्सरीण *adj.* (**स्वस्ति**) VIII. 7. 8.

परिवप्य *adj.* (होम) VII. 20. 9. 21. 2. XIV. 7. 5. XX. 19. 2, 6.

परिवाप *m.* "fried grains of rice" XII. 4. 6, 13.

परिवार *m.* "cover" XXII. 12. 7.

परिवासन *n.* "shred, chip" I. 6. 8. Comp. वेद॰.

परिवित्त
परिविन्न
परिविविदान } IX. 12. 11 (the meanings of these three participles are given in the commentary).

परिवृक्ती *f.* XX. 10. 2. 15. 7, 10, 12. 18. 7.

परिश्रयण *n.* VIII. 14. 25. 15. 1. 16. 16. XI. 10. 14.

परिश्रित *n.* III. 9. 3. VIII. 15. 18. 16. 10. X. 5. 6. 17. 9. XI. 6. 3. XV. 1. 8. 2. 5. 8. 17. 13. 5. XVI. 3. 14. XXII. 8. 19.

परिसमूहन *n.* VI. 3. 1.

परिस्तरण *n.* I. 14. 17.

परिस्तरणी *adj. f.* (ऋच्) I. 14. 13.

परिस्रज् *n.* "a certain Soma vessel" XII. 1. 11.

परिस्रजिन् *adj.* XXII. 7. 7.

परिस्रुत् *f.* XVIII. 1. 10. XIX. 1. 8. 6. 5.

परिहारम् *absol.* XII. 25. 1.

परिहारसू *adj. f.* "calving only after a long time" XIX. 16. 11.

परीष्ट (meaning given in the comment.) IX. 12. 11.

परुत्क *adj.* V. 27. 11.

परोऽचपृष्ठ *m.* XXII. 1. 13. Comp. X. 20. 9.

परोगव्यूति *adj. m.* (देश) }
परोगोष्ठ *adj. m.* (देश) } III. 4. 8.

पर्णवल्क *m. plur.* "bast from the Butea frondosa" I. 14. 1.

पर्यग्निकरण *n.* XIX. 8. 2, 3.

पर्यग्नि कृ I. 25. 8. VI. 6. 8. VII. 15. 1, 2, 4. XVI. 6. 7. XVIII. 2. 14. XIX. 8. 4. 17. 9. XX. 17. 4, 5. 24. 11. XXII. 20. 12.
,, ,, with अभि VII. 16. 2.

पर्यङ्ग्य *adj.* (पशु) XX. 13. 12.

पर्यन्तीय *adj.* XI. 10. 6.

पर्याप्ति *f. plur.* "name of some formulas and offerings" XX. 11. 8.

पर्याय *m.* XII. 10. 8, 11. 12. 8. 29. 2. XIII. 1. 10. XIV. 2. 6. 3. 15. 23. 13. XVI. 31. 1. XVII. 19. 12. 20. 1, 2, 3. XIX. 8. 3. 15. 9. XXI. 13. 17. Comp. उक्थ्य०, त्रि०, रात्रि०.

पर्यारिणी *adj. f.* (गो) XIX. 16. 11.

पर्याहित (meaning given in the comment.) IX. 12. 11.

पर्वन् *n.* "change of the moon, or period of the Châturmâsya festivals" IV. 1. 4. V. 24. 9. VI. 15. 15. VIII. 1. 3. 4. 4. 9. 1. 22. 4, 8. XV. 20. 2, 20. Comp. पार्वण.

पर्वय् XXI. 18. 8.

पर्शु *f.* "sickle" XI. 5. 2.

पवमान *m.* "name of three certain Stomas at the Jyotishṭoma sacrifice" XII. 17. 8, 9, 16. XIII. 2. 7, 9. 3. 1. 11. 1. XIV. 9. 6. 10. 5. 25. 9. XV. 18. 13. XVII. 23. 3. XXII. 4. 4, 26. 12. 18. Comp. छन्दोम०, बहिष्प०.

पवमानग्रह *m.* XII. 16. 12.

पवमानहविस् *n. plur.* V. 21. 1. VI. 16. 9.

पवित्र *n.* I. 6. 9. 7. 7. 11. 6, 9, 10. 12. 6. 13. 6. 16. 1, 3. 17. 10. II. 6. 1, 7. 8. 6. VII. 8. 4. 22. 9. VIII. 10. 5. X. 26. 12, 13. XI 2. 16. 3. 2. XII. 10. 7. 12. 12 13. 1. 14. 9, 10, 11. 16. 10, 11. 17. 10. 29. 9. XIII. 10. 10. XV. 5. 20. XVIII. 8. 4. XIX. 1. 18. 3. 7. 7. 1, 4, 5, 6. Comp. अ०, दशा०, शाखा०, स०.

पवित्रवत् *adj.* I. 17. 10. 24. 1. VIII. 9. 12. XVIII. 11. 18. XIX. 21. 3.

पशु *m.* registered only in the senses of sacrificial animal or animal sacrifice: IV. 16. 15. V. 23. 2, 3. 25. 19. VII. 6. 3. 11. 2. 12. 1, 4, 8. 13. 8. 14. 1, 6, 11, 13. 15. 2, 7, 9, 10. 16. 4. 17. 4, 5. 20. 8. 22. 4, 5, 9, 11. 23. 8, 10. 28. 8. VIII. 21. 2. IX. 15. 1. 17. 6. 18. 13, 14. 19. 8. X. 2. 8. XI. 16. 1, 3. XII. 17. 20. 18. 12, etc. Comp. ऋतु०, क्रतु०, द्वि०, नपुंसक०, पञ्च०.

पशुकृप्ति *f.* XXI. 14. 6. 22. 12.

पशुगण *m.* XXIV. 3. 36.

पशुपुरोडाश *m.* VII. 22. 1, 3. IX. 19. 6, 7. XI. 20. 13. XIII. 1. 12. 23. 17. 24. 8. XIV. 7. 18. XVI. 8. 7, 8. XVII. 22. 9. XVIII. 2. 17. 6. 10. 12. 4. 20. 5. XIX. 2. 15. 4. 3. XX. 23. 2. XXI. 24. 8.

पशुबन्ध *m.* III. 20. 11. VII. 7. 3. 28. 1. XVII. 14. 5. XVIII. 21. 12. XIX. 11. 2. 14. 6. XX. 23. 13. XXII. 20. 10. 25. 13, 17. XXIV. 3. 30. Comp. निरूढ०.

पशुबन्धयाजिन् *adj.* VII. 1. 1.

पशुबन्धवत् *adv.* VIII. 1. 6. 3. 12. 5. 21, 22. XI. 5. 9.

पशुवत् *adv.* VIII. 2. 7, 13, 16. 3. 17. 6. 8, 18. X. 31. 12. XIII. 18. 3.

पशुव्यृद्ध V. 28. 12.

पशुव्रत *adj.* XXII. 3. 1.

पशूखा *f.* IX. 18. 12.

पश्चाद्दघ्नम् *adv.* XII. 2. 10, 13. 7. 2. XVIII. 1. 11. 2. 9.

पश्चादासेचनवत् *adj.* XVII. 17. 8.

पश्चाद्वात *m.* XIX. 25. 18.

पश्चाहुति *f.* XII. 3. 12.

पश्चैकादशिनी *f.* XIV. 7. 19.

पष्ठौही *f.* V. 11. 4. XII. 8. 11. XV. 13. 1. XIX. 13. 11, 14 XXII. 25. 4.

पांसुधिष्णिय *m.* XII. 18. 3.

पाकयज्ञ *m.* IX. 15. 5.

पाञ्चाल *adj. m.* XVIII. 12. 7. Comp. कुरु०.

पात्नीवत *adj. m.*, registered only in the sense of "a certain Yûpa" XIV. 5. 9. 7. 12.

पात्र (1) *m.* "a measure of capacity" (श्यामाक०) IX. 14. 14.

(2) *n.* I. 10. 14. 11. 5, 10. 13. 16. 14. 3. 15. 6. 17. 12. 19. 3. II. 3. 15. III. 3. 10. 16. 15. 17. 1. 20. 4. IV. 4. 6. VII. 8. 2, 5. 22. 1, 2. VIII. 2. 1, 9. 9. 13. 13. 14. IX. 17. 4, 5. 19. 5. X. 21.3 . 30. 4. XI. 2. 15, 17. 16. 6. 20. 13. XII. 1. 6, 9, 12. 3. 8, 19. 11. 3, 4, 5. 13. 9. 15. 4. 18. 9. 21, 3, 22. 24. 6. 25. 2, 5, 6. 26. 16, 18. 27. 8, 11. XIII. 8. 2, 3, etc. Comp. अतिग्राह्य०, अध्वर्यु०, अन्तर्याम०, आदित्य०, आर्त०, आश्विन०, इडा०, उकथ्य०, उद०, उपांशु०, ऊर्ध्व०, ऋतु०, एक०, करम्भ०, दधिग्रह०, द्विदेवत्य०, पञ्च०, पिण्डपितृयज्ञ०, पूर्ण०, प्रवर्ग्य०, प्रातर्दोह०, मन्थि०, वाजिन०, शुक्र०, षोडशि०, सवनीय०, सांनाय्य०, सुराग्रह०, सोम०, सोमग्रह०.

पात्री *f.* I. 15. 7. 18. 7. 20. 11. 24. 1. II. 10. 6. 11. 1. III. 8. 5. XVII. 19. 4.

पात्रीनिर्णेजन *n.* "water for cleaning a vessel" I. 25. 14.

पादिन् *adj.* "entitled to the fourth part of the sacrificial fee" XXI. 2. 19.

पान्नेजन *adj. f.* ई (स्थाली) XII. 5. 3. Comp. पन्नेजनी.

पापवस्यस *n.* XVI. 2. 4.

पारस्कर *m. plur.* "name of a country" XXII. 6. 18.

पाराशर्य *patron.* XXIV. 10. 6.

पारिप्लव *adj. n.* (आख्यान) XX. 6. 7.

पार्थ (1) *m., n. pr.* XXIV. 6. 7, 8.

(2) *n.* "name of certain offerings" XVIII. 15. 8. 16. 11.

पार्वण *adj.* (होम) II. 20. 5.

पार्षदश्व *patron.* XXIV. 8. 5, 6.

पालाकल *m.* XVIII. 10. 25.

पालाकली *f.* XX. 10. 2.

पावमानी *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 9. 8.

पाशुक *adj.* VIII. 1. 8. 2. 15. 3. 1. XI. 16. 5, 8. 19. 4. XIII. 11. 3. 16. 12. XIV. 19. 4. XVII. 15. 4. XIX. 2. 14. 4. 5. 6. 14. 11. 4. 13. 1, 10, 25. XXI. 24. 12.

पिङ्गाक्ष *adj.* XX. 22. 6

पिच्छोला *f.* XXI. 17. 16. 19. 3.

पिण्डपितृयज्ञ *m.* I. 7. 1, 2. 10. 15. Comp. पितृयज्ञ.

पिण्डपितृयज्ञपात्र *n.* I. 7. 5.

पिण्डपितृयज्ञवत् *adv.* VIII. 16. 13.

पिण्डी *f.* XIX. 26. 1, 6, 9, 12, 17. 27. 2, 14.

पितापुत्रीय *adj.* XI. 20. 3, 4.

पितामह *m.* XIX. 8. 14.

पितृ *m. plur.* "departed ancestors, Manes" X. 1. 7. XIX. 8. 14. XX. 16. 11. Comp. पितृमेध, पितृयज्ञ, and पित्र्य.

पितृमत् *adj., f.* तौ° (ऋच्) "containing the word पितृ" XIX. 3. 8.

पितृमेध *m.* IX. 11. 20.

पितृयज्ञ *m.* III. 16. 7. VIII. 13. 1, 5, 9. 15. 18. 16. 22. XIX. 10. 7. XXII. 8. 19. XXIV. 2. 36. Comp. पिण्ड°.

पित्र्य *adj.* (कर्मन्) XXIV. 2. 10.

पिष्टलेप *m. plur.* III. 10. 1.

पिष्टलेपहोम *m.* III. 9. 11, 12. XII. 25. 13.

पुंव्यञ्जन *n.* VIII. 6. 2.

पुंश्चली *f.* XXI. 17. 18, 19. 19. 5, 6. Comp. पौंश्चलेय.

पुच्छाप्यय *m.* XVI. 21. 12.

पुण्यनामन् *adj.* (नक्षत्र) XX. 1. 2.

पुत्रमर्त्या *f.* V. 26. 3.

पुनराधेय *n.* V. 26. 1. 29. 10, 13, 14. IX. 8. 3. Comp. पौनराधेयिक.

पुनरालम्भ *m.* see under यज्ञस्य पुन०.

पुनराहारम् *absol.* II. 6. 7.

पुनरुत्सृष्ट XIX. 16. 16.

पुनर्वषट्कार *m.* XII. 21. 8.

पुनर्वसु *m. du.* "a lunar mansion" V. 3. 7. 27. 5.

पुनश्चिति *f.* XVII. 24. 11.

पुनस्तोम *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 1.

पुंनद *m.* "a river of masculine gender" XVIII. 13. 3.

पुरस्तात्पृष्ठ्य *adj.* XXIII. 9. 13.

पुरस्तादलंकार *adj.* VI. 3. 2.

पुरस्तादुपयाम *adj.* XII. 15. 3. 16. 13. 26. 13.

पुरस्ताल्लक्ष्मन् *adj.* XIX. 18. 9. XXIV. 13. 8. Comp. उपरिष्टाल्ल०.

पुराकल्प *m.* XXIV. 1. 33.

पुरीष *m.* "rubbish, rubble-stones" II. 3. 4. XVI. 13. 3. 15. 1. 34. 6. XVII. 3. 3, 7. 24. 7, 9, 14. 25. 8, 10, 11, 12, 13. 26. 11. XIX. 1. 15. 12. 18. Comp. साम० and आहार्यपुरीषा.

पुरीषवत् *adj.* II. 2. 7; *f.* ०वती "name of a particular brick" XVII. 3. 3.

पुरुकुत्सवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 9.

पुरुष नारायण *m.* "name of the hymn Ṛigveda 10. 90" XVI. 28. 3. XX. 20. 2. 24. 10. Comp. उत्तरनारायण.

पुरुषमेध *m.* XX. 24. 1. XXII. 21. 15. Comp. पौरुषमेधिक.

पुरुषशिरस् *n.* XVI. 6. 2, 3, 6.

पुरुषसामन् *n.* XV. 19. 11. XVI. 22. 3.

पुरुषाकृति *f.* XV. 15. 1. XVI. 28. 1.

पुरूरवोवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 12.

पुरोऽक्षम् *adv.* XII. 7. 2. XVIII. 2. 9.

पुरोग्रन्थि *adj.* (बर्हिस्) II. 8. 1.

पुरोडाश *m.* I. 24. 6. 25. 3, 12. II. 10. 4, 6. 11. 3, 7. 18. 9, 10. III. 1. 2, 7. 3. 2. 15. 1, 8. 16. 17. IV. 8. 1, 2. 10. 9. V. 28. 16. VII. 22. 11, 12. VIII. 9. 2. 11. 22. 15. 2, 6, 9. 17. 9, 12. 18. 4. 20. 5. IX. 1. 19, 27, 32. 3. 16. 4. 2, 15. 10. 11. 11. 17. 15. 2, 7, 18. 16. 11. X. 4. 3. 30. 12. XII. 4. 6, 11. 17. 19, 20. 20. 14, 15. 25. 6, 11. 26. 2. XIII. 3. 1. 4. 8, etc. Comp. गर्भ०, तरस०, पशु०.

पुरोडाशकपाल *m.* I. 20. 9. 22. 2. XII. 4. 1.

पुरोडाशाहुति *f.* XII. 3. 12.

पुरोडाशिन् *adj.* XXII. 18. 17.

पुरोडाशीय *adj.* I. 17. 9, 10. Comp. चरु०.

पुरोधा *f.* II. 19. 5. XXII. 7. 6.

पुरोऽनुवाक्या *f.* II. 18. 3. V. 28. 10. VIII. 6. 24. 15. 13. IX. 14. 9. XIX. 2. 8. 6. 15. 7. 3. 18. 9. 19. 15. 22. 6. XXIV. 1. 43. 13. 8, 9, 10, 11.

पुरोरुच् *f.* XIX. 2. 8. 6. 15. 7. 3. XXII. 6. 6. 27. 4, 14.

पुरोवात *m.* XIX. 25. 19.

पुरोहविस् *adj.* (देवयजन) X. 20. 5.

पुरोहित *m.* II. 16. 10. 19. 5. XVIII. 12. 3. 18. 14. XXII. 10. 19. 13. 10. 28. 19. XXIV. 5. 9. Comp. अपुरोहितप्रवर and स०.

पूतभृत् *m.* XII. 2. 12. 16. 11. 18. 17, 20. 19. 5. 21. 15. 29. 9. XIII. 10. 10. 13. 4. XXII. 11. 7.

पूतिक *m.* "a species of plant" I. 14. 1. Comp. पूतीक.

पूतिमाष *n. pr.* XXIV. 10. 8.

पूतीक *m.* "a species of plant serving as a substitute for the Soma plant" XIV. 24. 12, 15. XV. 2. 1. Comp. पूतिक.

पूरण *n. pr.* XXIV. 9. 9.

पूरणवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 10.

पूर्णदर्व्य *n.* VIII. 11. 18. XXII. 8. 17.

पूर्णपात्र *m.* or *n.* III. 10. 7. V. 20. 7. VII. 28. 1. VIII. 7. 11, 12. IX. 16. 1. XIII. 6. 1.

पूर्णमास *m.* IV. 2. 6. V. 3. 16. XIX. 25. 14. Comp. दर्श०.

पूर्णाहुति *f.* V. 18. 1. VII. 7. 1. X. 8. 6, 9. XIII. 25. 7. XIV. 29. 3. XVI. 8. 13. XVII. 15. 7. XX. 2. 2. 8. 9.

पूर्वदीक्षा *f.* XX. 11. 4.

पूर्ववाह् *adj.* V. 14. 17, 18.

पूर्वहोम *m.* XX. 5. 9. 11. 3.

पृज्, पृणज्मि XII. 28. 16.

पृणाका *f.* see under हरिण०.

पृथग्मात्र *adj.* II. 2. 7. VIII. 5. 10.

पृथिसव *m.* XXII. 25. 14.

पृथुक *m.* XX. 10. 5.

पृथुपाजवत् *adj.*, *f.* ०ती (ऋच्) "containing the word पृथुपाजस्" XIX. 18. 3.

पृथुवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 8.

पृश्नि *m.*, abbreviated from पृश्निग्रह, XXI. 13. 14, 15, 16.

पृश्निग्रह *m.* XXI. 13. 7, 8.

पृश्निवाल *adj.* } X. 22. 4.
पृश्निशक *adj.* }

पृषदश्ववत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 5, 6.

पृषदाज्य *n.* VII. 9. 2. 17. 1. 20. 5. 23. 3, 7. 25. 15. 26. 12. VIII. 2. 8, 20. 6. 9. IX. 17. 1, 2. XII. 18. 20. 19. 5.

पृषदाज्यधानी *f.* VII. 8. 3, 7. 9. 2, 5. 26. 12. VIII. 2. 8, 20. 6. 9.

पृषोदर *adj.* XX. 13. 12.

पृष्ठ *n.* "name of special Stotras" X. 20. 9. XVII. 12. 10. XXI. 16. 19. XXII. 15. 5. 18. 2, 6, 7. Comp. परोऽक्ष°, बृहत्पृष्ठ, रथंतर°, सर्व°.

पृष्ठशमनीय *m.* "name of a special Agnishṭoma" XXI. 13. 5. 21. 1.

पृष्ठ्य *adj. m.* (षडह) "name of six particular Soma festival days" XXI. 8. 8. 15. 11, 14, 23. 16. 6, 8, 16, 17, 20. 24. 3. XXII. 2. 2. 22. 5, 14, 16, 18. 23. 10. XXIII. 1. 6, 9, 14, 16. 2. 4, 6. 3. 9. 7. 3. 8. 10. 9. 6, 16. Comp. उपरिष्टात्पृ°, पुरस्तात्पृ°, पृष्ठ्याहन्, मध्येपृष्ठ्य.

पृष्ठ्यस्तोम *adj.* (षडह) the same XXII. 22. 20. XXIII. 4. 2.

पृष्ठ्या *f.* "the ridge along the back of the Vedi" XI. 4. 16. 6. 3. 9. 9. 14. 4.

पृष्ठ्यावलम्ब *m.* "name of a Saptarâtra" XXII. 22. 19.

पृष्ठ्याहन् *n.* XXI. 13. 20. Comp. पृष्ठ्य.

पैठक *adj.* XXIV. 2. 9.

पोतृ *m.* X. 1. 9. XI. 14. 5. 19. 8. XII. 24. 1. XXIII. 10. 12.

पोत्र *n.* "the Soma vessel of the Potṛi" XI. 19. 8.

पौंस्खलेय *m.* XX. 3. 9, 12.

पौण्डरीक *m.* "name of an Ekâdaśarâtra" XXII. 24. 8.

पौतुद्रव *adj.* VII. 5. 6. XX. 9. 7. XXIII. 7. 9.

पौत्रीय *adj.* "bringing about the birth of a son" XXI. 25. 12.

पौनराधेयिक *adj.* V. 29. 1.

पौरण *patron.* XXIV. 9. 10.

पौरुकुत्स *patron.* XXIV. 8. 9.

पौरुषमेधिक *adj.* XX. 25. 11.

पौरूरवस *patron.* XXIV. 10. 12.

पौर्णमास *adj.* III. 16. 5. IV. 2. 4. V. 25. 1. VIII. 8. 22. XXIII. 12. 19, 20.

पौर्णमासी *f.* (1) "full moon day or full moon sacrifice" I. 14. 17. 15. 1. 18. 1. II. 11. 5. 19. 12. 20. 5. III. 14. 14. 15. 1, 6. 16. 6, 10. 17. 5, 6. IV. 8. 7. V. 3. 17. 24. 9. 27. 3. VI. 29. 4. 30. 12, 13. VII. 1. 2. VIII. 1. 2. 4. 1. 8. 19. 19. 9. 21. 1. IX. 4. 4. X. 2. 8. 15. 2, 4. XV. 1. 1. XVI. 1. 1. XVIII. 22. 14. XIX. 16. 1. 18. 1. XX. 1. 4, 5. XXI. 15. 5. XXIII. 2. 3. 12. 18. XXIV. 2. 20, 21, 30.

(2) "name of a particular brick" XVII. 6. 5, 10.

पौर्वाह्णिक *adj.* XI. 4. 1. 5. 8. XVI. 21. 2. XVII. 1. 1, 11. 2. 8. 3. 1. 4. 9.

प्रकृति *f.* IX. 1. 16. X. 4. 12. XII. 25. 10. XIX. 18. 4, 5. XXII. 1. 2. XXIV. 3. 32, 45, 49. 4. 2, 3, 15, 18, 19.

प्रकृतिवत् *adv.* II. 12. 5. Comp. यथाप्रकृति.

प्रक्रमस्थानीय *adj.* (रज्जु) XIV. 5. 11.

प्रचास *adj.* IX. 15. 20.

प्रच्युताग्र *adj.* XXII. 4. 7.

प्रचरणी *f.* (स्रुच्) "a wooden ladle employed for want of a better" XI. 16. 6, 8, 15. XII. 5. 1. 6. 3, 5, 11. 7. 1. 18. 5. XIII. 5. 6.

प्रचरणीय *adj.* "being in actual use" XV. 7. 2. 14. 7. Comp. श्र०.

प्रजापतिपरिवाद (1) *m.* XXI. 12. 1.
(2) *adj.* XXI. 12. 2.

प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सर *n.* (सत्त्र) XXIII. 11. 8.

प्रजापतेः सहस्रसंवत्सर *n.* (सत्त्र) XIX. 15. 7. XXIII. 14. 12.

प्रजापतेः सामन् *n.* XVII. 12. 11.

प्रजाव्यृद्ध V. 28. 12.

प्रणयनीय *adj.* (इध्म) VII. 6. 4. XI. 17. 2.

प्रणव *m.* II. 12. 4. XII. 27. 14. XV. 8. 10. XXIV. 13. 12. Comp. नु with प्र-.

प्रणीता *f. plur.* "holy water" I. 24. 3, 4, 5. III. 13. 5. IV. 2. 7. 4. 4. 14. 3. IX. 12. 2. XII. 25. 13.

प्रणीताप्रणयन *n.* "the vessel in which the holy water is fetched" I. 15. 7, 10. 16. 3.

प्रतिक्रामम् *absol.* II. 17. 5.

प्रतिगर *m.* XIV. 3. 4. XVIII. 19. 13. XXI. 10. 7. Comp. शस्त्र० and गृ with प्रति-.

प्रतिग्रहण *adj. m.* (मन्त्र) XIV. 12. 5.

प्रतितन्त्रम् *adv.* XXIV. 1. 29.

प्रतिदुह् *n.* (प्रतिधुग्, प्रतिधुषा, etc.) VIII. 20. 5. XIV. 24. 14, 15. XX. 25. 2. XXII. 12. 20.

प्रतिनिग्राह्य *p. fut. pass.* XII. 20. 19. 21. 10, 22.

प्रतिनिधि *m.* XXIV. 3. 52. 4. 1.

प्रतिपद् *f.* "introductory verse" IV. 9. 2. XIV. 19. 5. 22. 8. 23. 15.

प्रतिपदी *f.* the same XXII. 28. 13.

प्रतिप्रस्थातृ *m.* VII. 18. 1. 19. 8, 9. 21. 3. 25. 10. 26. 5, 11. VIII. 5. 5, 11, 16, 24, 25, 28, 37, 38, 43. 6. 15, 19, 26, 29. 7. 3. X. 1. 9. 31. 1. XI. 5. 12. 6. 14. 7. 4. 8. 8. 16. 9. 21. 7. XII. 1. 13. 3. 15, 18. 4. 4. 8. 8. 10. 5, 12. 12. 2. 17. 20. 20. 12, 19. 21. 3, 4, 12. 22. 1, 2, 8. 23. 2, 3, 8, 11. 26. 11, 14, 16, 17, 18, 19. 27. 8. 29. 3, 6. XIII. 1. 11. 2. 4. 3. 1, 2. 5. 12. 8. 2, 8, 9, etc.

प्रतिप्रस्थान *n.* "the Soma vessel of the Pratiprasthâtṛi" XII. 21. 18, 21. XV. 3. 11.

प्रतिमन्त्रण *n.* "conjuring" XXIV. 1. 40.

प्रतिमन्त्रम् *adv.* XXIV. 4. 13.

प्रतियूपम् *adv.* XIV. 5. 20.

प्रतिराजन् *m.* XVIII. 22. 3.

प्रतिवचन *adj. m.* (मन्त्र) VIII. 3. 14. XII. 24. 15. XV. 11. 11. XXI. 11. 2, 4, 6, 8, 10.

प्रतिवेश *adj.* (ओदन) "auxiliary" VIII. 10. 10.

प्रतिषेकम् *absol.* VI. 15. 2.

प्रतिसंस्कारम् *adv.* XIV. 5. 4.

52

प्रतिषाहस्त्र *adj.* XVIII. 8. 6.

प्रतिहतशम्य *adj.* XI. 6. 3.

प्रतिहर्तृ *m.* X. 1. 9. XII. 17. 1. XIII. 6. 2. XIV. 26. 4, 7. XXIII. 10. 12.

प्रतिहार *m.* "name of certain syllables with which the Pratihartṛi joins in the singing" XX. 10. 4.

प्रतिहित *m.* "a beloved son or friend" XVIII. 16. 14. 17. 3. 18. 14. Comp. Taitt. Br. 1. 7. 9. 2.

प्रतीपम् *adv.* XVIII. 13. 4, 5, 7.

प्रत्तदैवत *adj.* IX. 15. 13. Comp. अ०.

प्रत्यक्शिरस् *adj.* VII. 16. 5.

प्रत्यगपवर्ग *adj.* I. 25. 15. II. 9. 2.

प्रत्यगाशिस् *adj.* (मन्त्र) "containing a personal wish" IV. 1. 3.

प्रत्यवरोह *m. plur.* "name of some (formulas and) offerings" XVII. 11. 5. Comp. अन्वारोह.

प्रत्यवरोहणीय *m.* "name of an Ekâha" XVIII. 7. 17.

प्रत्यभन *adj. m.* (मन्त्र) XVI. 33. 1.

प्रत्याम्नान *n.* "corollary" XXIV. 4. 2.

प्रत्याम्नाय *m.* the same V. 20. 18. VI. 30. 9, 20. VII. 1. 4. IX. 10. 6. X. 30. 9. XVIII. 20. 6. XXII. 26. 13.

प्रत्यायन (1) *n.* XIX. 4. 10.
(2) *adj. m.* (मन्त्र) I. 5. 1.

प्रत्याश्रावण *n.* II. 16. 2. VII. 27. 5. Comp. श्रु with प्रत्या-.

प्रत्याहुति *adv.* XIV. 29. 3. XXIV. 3. 6.

प्रथमगर्भ *adj.* XII. 8. 11.

प्रथमपरापातिन् *adj.* VII. 2. 5. 9. 10.

प्रथमह्रुत XII. 7. 11.

प्रथमयज्ञ *m.* X. 2. 3. XI. 2. 6. XXI. 2. 1. XXII. 6. 3. Comp. इष्ट॰.

प्रदान *adj. m.* (मन्त्र) XXII. 26. 4.

प्रदाव्य *adj. m.* (अग्नि) IX. 3. 22. XIII. 24. 16. XVI. 9. 8.

प्रधान *n.* II. 19. 13. 21. 2. III. 16. 10. XXIV. 2. 26, 30, 39. 3. 32. Comp. पर॰.

प्रधिमुख *adj.* XI. 13. 1.

प्रधुर *n.* "the foremost part of the pole" XII. 2. 12. 6. 11.

प्रपितामह *m.* I. 9. 4. XIX. 8. 14.

प्रप्रोथ *m.* "the nostrils of a horse" XVIII. 4. 15.

प्रबाहुक् *adv.* XII. 1. 12, 13. 21. 19. XVI. 24. 2.

प्रमाण *n.* "authority" XXIV. 1. 30.

प्रयुक्ति *f. plur.* "name of certain offerings" XX. 12. 4.

प्रयाज *m.* II. 17. 1. IV. 9. 7. V. 28. 6, 8, 17. VII. 14. 6. VIII. 2. 14. 6. 18. 8. 6. 9. 10. 14. 23. 20. 6. IX. 2. 9. 16. 1. X. 31. 13. XI. 20. 2. XIII. 24. 10. XVI. 7. 9. XVII. 16. 12. XIX. 21. 10. XXI. 2. 6. XXIV. 11. 16. Comp. अ॰, पत्न॰.

प्रयाण (1) *n.* "commencement" XXI. 2. 9.
(2) *adj. m.* (मन्त्र) X. 19. 8.

प्रयुजां हविस् *n. plur.* XVIII. 22. 5. XXII. 25. 13.

प्ररूढकच *adj.* (देश) VIII. 5. 2.

प्ररेक *m.* XVIII. 13. 22. 16. 13.

प्रलव *m.* (मुञ्ज) XV. 5. 20. 7. 3.

प्रवत्स्यदुपस्थान *n.* VI. 26. 2. 27. 1. Comp. आगतोपस्थान.

प्रवर *m.* II. 15. 1, 3. 16. 10, 11. III. 19. 3. VII. 14. 3. VIII. 8. 5. 14. 20, 22. XI. 3. 7, 8. 19. 4. XXIV. 1. 10, 35. 5. 1, 9, 12. 10. 12. 11. 17. Comp. अध्वर्यु०, अपुरोहित०, सपुरोहित०, होतृ०.

प्रवर्ग्य *m.* IX. 12. 9. XI. 2. 5. 4. 1, 11. 5. 7, 9. 15. 7. XIII. 4. 3. XV. 1. 1. 2. 9, 12, 13. 5. 1. 6. 1. 12. 4. 13. 1. 21. 15. XVI. 24. 15. XVII. 12. 14. Comp. अ०, प्रवृञ्जन, and वृज् with प्र-.

प्रवर्ग्यपात्र *n.* XV. 1. 12.

प्रवर्त *m.* "ear-ring" XIX. 23. 11, 13. 24. 2. Comp. Mâdhava's commentary on Taitt. S. 2. 3. 11. 4. (page 454, line 2): प्रवर्तः कर्णाभरणं कुण्डलम्.

प्रवर्तम् *absol.* XI. 8. 2.

प्रवाहणी *adj. f.* (ऋच्) "name of the verse परेत पितरः सोम्याः (Taitt. S. 1. 8. 5. 2.)" I. 10. 7.

प्रवृञ्जन *n.* "performance of the Pravargya ceremony" XV. 18. 11, 16.

प्रवृत्तहोम *m.* XI. 20. 1.

प्रव्याध *m.* XVIII. 3. 14.

प्रशास्तृ *m.* VII. 14. 5. X. 27. 2. XI. 19. 8. XII. 23. 16. 29. 14. XIII. 2. 9. XIV. 9. 7. 10. 6. XVIII. 15. 5.

प्रशास्त्र *n.* "the Soma vessel of the Praśâstṛi" VII. 14. 5. XI. 19. 8.

प्रशास्त्रीय *adj. m.* (धिष्णिय) XI. 14. 4.

प्रष्टिवाहिन् *adj.* XVIII. 3. 3. 9. 13. 17. 1.

प्रसर्पक *m.* XI. 9. 8. XIII. 6. 6, 7, 17. 7. 1.

प्रसुत *m.* X. 15. 1. XI. 13. 11. XVIII. 1. 6, 7. XXIII. 11. 7. 14. 16.

प्रसूमय *adj.* VIII. 1. 10.

प्रसृताकृति *adj.* VI. 3. 7.

प्रसेचनवत् *adj.* XV. 3. 10.

प्रस्तर *m.* I. 3. 16. 4. 4, 5, 7, 12. II. 8. 5, 7. 9. 5, 7, 13, 14, 15. 10. 1. 13. 7. 18. 3. III. 3. 2. 5. 8, 9. 6. 5, 6, 12. 7. 3, 5. 14. 7. IV. 7. 1. 12. 3, 7, 8. VII. 7. 7. 23. 3. VIII. 1. 10. 14. 6, 7. X. 30. 2. XI. 1. 12. 2. 11. 21. 11. XXII. 4. 20. Comp. स॰.

प्रस्तरपरिधि *n.* XVIII. 20. 20.

प्रस्ताव *m.* "prelude of a Sâman" XXI. 10. 4.

प्रस्तोतृ *m.* X. 1. 9. XII. 17. 1, 7. XIII. 20. 3. XIV. 26. 3. XV. 5. 3. 6. 1. 13. 9. 14. 2. XX. 17. 11. XXI. 7. 6. 18. 11. XXIII. 10. 12.

प्रस्यन्दिनी *adj. f.* XVI. 9. 8.

प्रस्रवण *n.* see under स्राव॰.

प्रहरण *adj. m.* (मन्त्र) II. 2. 1.

प्राकाश *m.* see under हिरण्य॰.

प्राकृत *adj.* VII. 14. 9. 26. 14. IX. 4. 7, 10. XI. 2. 14. XVI. 7. 2. XX. 13. 2. 15. 4. XXI. 13. 8. XXII. 1. 1.

प्राक्प्रवण *adj.* II. 2. 9. X. 20. 1.

प्रागपवर्ग *adj.* II. 9. 2. XXIV. 2. 15.

प्रागीष *adj.* X. 24. 4. 29. 9.

प्रागुदक्प्रवण *adj.* II. 2. 9. X. 20. 1.

प्राग्दश *adj.* X. 24. 7.

प्राग्वंश *n.* (sic, comp. XIV. 31. 6.) X. 3. 4. 4. 6. 5. 6. 7. 5. 8. 1. 21. 18. 29. 7, 9. 31. 2. XI. 4. 12. 6. 3. 21. 12. XII. 3. 3. 4. 4. XIII. 5. 6. XIV. 8. 9. 31. 6. XVI, 21. 2. XVIII. 20. 10. XX. 2. 2.

प्राचीनकर्ण *adj.* XI. 9. 13. 10. 1.

प्राचीनप्रवण *adj.* V. 4. 1. VIII. 1. 5.

प्राचीनमात्रावासस् *n.* "a certain garment worn by women" X. 9. 11.

प्राचीनयोग्य *n. pr.* XXIV. 5. 14.

प्राचीनवंश *adj.* X. 5. 1. XI. 9. 4.

प्राचीनावीत *n.* VIII. 15. 1. 16. 15.

प्राचीनावीतिन् *adj.* I. 8. 9. VI. 11. 4. VIII. 13. 15. IX. 11. 7. XIV. 22. 1. XXIV. 2. 16.

प्राजहित *adj. m.* (अग्नि) XI. 15. 1. 21. 3. XIII. 25. 3.

प्राजापत्य *m.* "name of a Saptarâtra" XXII. 22. 15.

प्राजापत्या *f.* "name of a particular brick" XVII. 9. 3.

प्राण *m.*, abbreviated from प्राणग्रह, XXI. 13. 14, 15, 16.

प्राणग्रह *m.* XXI. 13. 7, 9.

प्राणनिह्नव *m.* XIX. 13. 24.

प्राणभृत् *f.* "name of some particular bricks" XVI. 32. 1, 2. XVII. 1. 4. 2. 3. XX. 19. 12.

प्राणाहुति *f.* XV. 7. 3.

प्रातरनुवाक *m.* XII. 3. 9, 14. 5. 5. XIV. 9. 3. 19. 1. XVII. 23. 1. XXI. 15. 17. XXII. 8. 17.

प्रातरवनेक *m.* VI. 20. 1.

प्रातर्दोह *m.* I. 14. 7, 8. II. 10. 5. III. 16. 13. IV. 8. 3. 14. 1. VIII. 2. 5. 5. 33. IX. 1. 28, 29.

प्रातर्दोहपात्र *n.* I. 15. 9. XII. 4. 3.

प्रातर्दोहवत् *adv.* VIII. 10. 3. 20. 4.

प्रातःसवन *n.* XII. 9. 7. 18. 15. 24. 7. 29. 11, 13, 17. XIII. 1. 2. 10. 5. XIV. 1. 8. 2. 4. 10. 6. 18. 2. 20. 2. 24. 14, 15. 25. 5, 7, etc.

प्रातःसवनिक *adj.* XIV. 19. 11.

प्रातःसवनीय *adj.* XXII. 8. 4, 15, 18.

प्रातःसाव *m.* XII. 20. 15. 23. 4.

प्राय *m.* "time" XII. 24. 16.

प्रायणीय *adj.* X. 21. 4, 7, 9. XXI. 5. 2. 13. 1, 7. 14. 2, 5, 7. 15. 7, 8. 22. 13. 23. 7. XXIII. 2. 3. 12. 7, 8.—०या *f.* (इष्टि) X. 4. 10, 11. 21. 1. 22. 1. XIII. 23. 1. XVI. 17. 2, 4. XXI. 4. 5. XXII. 9. 20. XXIII. 10. 7. 12. 6.

प्रायश्चित्त *n.* IX. 1. 1, 2, 29. 7. 11. 10. 12. 15. 8. 20. 2. XIV. 25. 3, 5. 26. 7, 8. XV. 17. 10. 19. 6. Comp. अविज्ञात०, गर्भिणि०, घर्म०, सर्व०.

प्रायश्चित्ति *f.* V. 29. 13. IX. 4. 13. 8. 3. 15. 15, 21. 16. 12. X. 17. 7.

प्रावेपिन् *adj.* XXII. 12. 6.

प्राशातिक *n.* "pulse, legume" IV. 3. 8.

प्राशित्र *n.* III. 1. 1, 2. 2. 9. 19. 5. IV. 10. 2. VII. 23. 1. VIII. 11. 6. XII. 20. 17. XIX. 21. 6.

प्राशित्रहरण *n.* I. 15. 7, 13. II. 4. 8.

प्राशित्रेष्टि *f.* XIX. 21. 5.

प्राष्टङ्ग *adj.* XIX. 16. 16. XX. 14. 12. 15. 3.

प्रासङ्गिक *adj.* XII. 25. 14.

प्रासहा *instr. adv.* XX. 7. 17. XXII. 21. 8.

प्रुष्वा *f.* XVIII. 13. 13.

प्रेतिवत् *adj.* "containing a derivate from the root इ with प्र-" XIV. 19. 4.

प्रैषप्रतीकयाज्या *f.* VIII. 2. 15.

प्रोक्ष *m.* V. 20. 5. VI. 29. 14. VII. 6. 3. XVII. 16. 1.

प्रोक्षण *n.* VII. 12. 9. XIX. 19. 7.

प्रोक्षणी *f. plur.* I. 11. 9. 16. 5. 19. 3. 24. 3. II. 3. 11, 13. 7. 2. 8. 1, 3. IV. 5. 5, 6. VII. 4. 5. 5. 3. 8. 5. 9. 10. VIII. 10. 5. 13. 17, 18. 14. 3. XI. 2. 17. 3. 1, 2. 12. 5. 17. 1. 19. 1. XV. 5. 21. XVII. 16. 8.

प्रोक्षणीधानी *f.* XV. 5. 10. 15. 1.

प्रोष्ठपद *m. plur.* "a lunar mansion" V. 3. 14.

प्लव *m.* "name of a Sâman" XXII. 4. 27.

प्लाक्ष प्रस्रवण *n.* "name of the place where the Sarasvatî rises" XXIII. 13. 4, 5.

प्लेङ्खः *m.* XXI. 17. 13.

फ

फलग्रहि *adj.* X. 10. 4. XII. 1. 5. XVI. 1. 7. 20. 4.

फलीकरण *m. plur.* III. 10. 1.

फलीकरणहोम *m.* III. 9. 11, 12. 10. 1. IV. 13. 7. XII. 25. 13.

फल्गुनी *f. du.* "a lunar mansion" V. 3. 8, 16.

फाल्गुन *n.* (तृणविशेष) XIV. 24. 12.

फाल्गुनी *adj. f.* (पौर्णमासी) VIII. 1. 2. 21. 3, 4, 6.

ब

बण्ड *adj.* VII. 12. 1. XXII. 4. 24.

बभ्रु *n. pr.* XXIV. 9. 1.

53

बभ्रुलोमन् *adj*. X. 22. 4.

बभ्रूनूकाश *adj*. XX. 14. 13.

बराशी *f*. XIV. 13. 3. XVIII. 10. 23.

बर्हिषद् *adj*. III. 3. 2. VI. 29. 22. IX. 16. 11. XVIII. 15. 3.

बर्हिस् *n*. I. 3. 5. 4. 15. 7. 3, 13. 9. 1. II. 3. 17. 8. 1. 9. 2, 14. 17. 2. 18. 3. III. 5. 9. 13. 3. IV. 2. 3, 6. 5. 5. 6. 1. IV. 10. 9. VI. 10. 10, 11. 11. 5. 12. 2. 14. 4. VII. 9. 10. 12. 5, 8. 15. 8. 16. 4. 18. 13. 20. 1, 4. 23. 12. 26. 12. VIII. 1. 10. 3. 6. 9. 6, 9. 13. 11. 14. 4. 16. 3. IX. 1. 20. X. 21. 6, 18. XI. 2. 11, 12. 6. 1, 3. 12. 5. 13. 7. 15. 3. 16. 4. 18. 11. 19. 2. 21. 11. XII. 17. 7, 9, 12, 20. 18. 7. 28. 5. XIII. 3. 1, etc. Comp. ऋप०, दूश्या०, समान०.

बलच *adj*. X. 26. 12. XX. 13. 12.

बलजा *f*. III. 4 8. (supposed meaning in the commentary).

बलूकान्त *adj*. (= वलू० elsewhere) XXII. 5. 7.

बल्कस *n*. XIX. 4. 8.

बहिःपरिधि *adv*. IX. 2. 9. 16. 1. XII. 23. 11.

बहिर्लोम *adj*. X. 8. 12.

बहिर्वेदि *adv*. III. 5. 7. VII. 9. 6. XI. 7. 2. 9. 4. XII. 23. 2. XIII. 7. 2. 9. 4. 24. 14. XV. 13. 9. XVIII. 15. 7, etc.

बहिष्टाद्बिलसन *adj*. I. 19. 3. X. 27. 10. XIX. 27. 11.

बहिष्पवमान *m*. (स्तोम) XII. 16. 17. 17. 10, 13. XIV. 25. 7. 26. 3. XVII. 23. 2. XX. 13. 4.

बहिष्पवमानवत् *adv*. XIII. 2. 7.

बहिष्पवमानास्ताव *m*. "the place where the Bahishpavamâna is to be chanted" XI. 14. 10. XII. 19. 7. Comp. आस्ताव.

बहुगु *adj*. XX. 4. 3.

बहुजन *adj*. XIII. 9. 2.

बहुदासपुरुष *adj*. XX. 4. 3.

बहुदेवत *adj*. XXIV. 3. 43.

बहुधान्य *adj*. XXII. 16. 9.

बहुपशु *adj*. XXII. 6. 4.

बहुभार्य *adj*. XVI. 4. 5.

बहुमन्त्र *adj*. XXIV. 1. 44.

बहुमाषतिल *adj*. XX. 4. 3.

बहुयाजिन् *adj*. XI. 20. 11, 12.

बहुरायस्पोष }
बहुव्रीहियव } *adj*. XX. 4. 3.
बहुहस्तिक }

बहुहिरण्य (1) *adj*. "abounding in gold" XX. 4. 3.
(2) *m*. "name of an Ekâha" XXII. 9. 19.

बह्वजाविक *adj*. XX. 4. 3.

बह्वश्व *adj*. XX. 4. 3.

बह्वाज्य *adj*. II. 5. 11.

बाणवत् *m*. "quiver" XVIII. 10. 17. 14. 11.

बादरायण *n. pr*. XXIV. 8. 10.

बाधक *adj*. "taken from the Bâdhaka tree" XXII. 4. 15.

बार्हदुक्थ्य *patron*. XXIV. 6. 1'

बार्हस्पत्य *patron.* XXIV. 6. 18. 7. 4, 6.

बाष्कक *adj.* "one year old" (?) XX. 14. 10.

बृहत् *n.* (1) "the word **बृहत्**" XIII. 1. 10.

(2) "name of a Sâman" V. 15. 6. XIV. 18. 6, 10, 14. 19. 7. 20. 1. XVII. 8. 7. 12. 10. XXII. 1. 13. 12. 14. 15. 5. 18. 2, 6. Comp. **०त्पृष्ठ, ०त्सामन्, ०द्रथंतरसामन्.—बृहतः स्तोत्र** XIV. 18. 4. XVIII. 6. 15. XXII. 12. 20.

बृहती *f. plur.* "name of some particular bricks" XVII. 4. 10.

बृहत्पृष्ठ *adj.* "having the Bṛihat Sâman as the basis of the Prishṭha Stotra" XXI. 23, 8, 9. XXII. 1. 5. 4. 26. Comp. **रथंतरपृष्ठ.**

बृहत्सामन् *adj.* "whereat the Bṛihat Sâman is employed" X. 2. 6. 7. 14. 1. XII. 14. 1. XX. 22. 3. XXI. 6. 13. 8. 12. 15. 10. XXII. 2. 5, 8. 9. 11. 10. 3, 6. 12. 17. 13. 8. XXIII. 12. 18. Comp. **रथंतरसामन्.**

बृहदग्नि *n. pr.* XXIV. 9. 1.

बृहदुक्थवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 17.

बृहद्रथंतरसामन् *adj.* XXI. 8. 12.

बृहस्पतिवत् (1) *adj., f.* **०ती (ऋच्)** "containing the word **बृहस्पति**" V. 27. 13.

(2) *n. pr. adv.* XXIV. 6. 18. 7. 4, 6.

बृहस्पतिसव *m.* XVIII. 7. 17. XXII. 7. 5. 25. 1. XXIII. 9. 5. 13. 7.

बैजवापि *n. pr.* XXIV. 8. 14.

बैदत्रिरात्र *m.* XXII. 18. 4.

बोधवत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing a derivate from the root बुध्" XVI. 13. 1.

ब्रह्मचमस *m.* XIV. 10. 7.

ब्रह्मचर्य *n.* IV. 1. 2. X. 15. 14. XV. 19. 8. 20. 11. Comp. अ०.

ब्रह्मचारिन् *m.* IV. 3. 15. VI. 15. 16. IX. 15. 1. XIII. 19. 9. XXI. 17. 18. 19. 5. XXII. 2. 16.

ब्रह्मण्वत् *adv.* II. 16. 11.

ब्रह्मत्व *n.* "the office of the Brahman priest" III. 20. 11. XIV. 10. 10, 13.

ब्रह्मन् (1) *n.* X. 11. 6.

(2) *m.* "the god Brahman" XXIII. 14. 16, 17.

(3) *m.* "name of the chief priest" I. 15. 5. 19. 1. II. 3. 7. 8. 1, 6, 7. 15. 3. III. 2. 9. 3. 3, 9, 11. 4. 5, 6. 18. 1, 2, 4, 9. 20. 6, 7, 8, 10. IV. 4. 1, 2, 3. V. 14. 6. 16. 6. 20. 8. 22. 3. VII. 26. 8. VIII. 5. 9. 10. 5. 11. 20. 15. 4. 16. 1. IX. 2. 9. 20. 7. X. 1. 9, 14. 2. 11. 3. 1. XI. 2. 17. 3. 2. 7. 2. 15. 1. 16. 11. 19. 8. XII. 3. 15. 17. 1. 20. 8. 23. 13. 24. 1. XIII. 6. 3, 6, etc.

ब्रह्मवर्चस *n. plur.* "name of some offerings" XX. 12. 7.

ब्रह्मवर्मन् *n. plur.* "name of some offerings" XVI. 18. 7.

ब्रह्मवाद्य *n.* XXI. 10. 12. Comp. ब्रह्मोद्य.

ब्रह्मसदन *n.* III. 18. 4. XII. 20. 7. XVII. 21. 7.

ब्रह्मसाम *n.* XVIII. 20. 22.

ब्रह्मसामन् *n.* XIV. 19. 6. 20. 1. 25. 7, 8, 11. XVIII. 6. 7. XXII. 4. 27.

ब्रह्मिष्ठ *m.* III. 18. 1.

ब्रह्मोद्य *n.* XX. 19. 6. Comp. **ब्रह्मवाद्य**.

ब्रह्मौदन *m.* V. 5. 1, 8, 9, 10. 7. 11, 12, 15. XVII. 17. 10. XX. 2. 4, 5, 8. 23. 8, 9. Comp. **ब्राह्मौदनिक**.

ब्राह्मण (1) *m.* I. 19. 9. III. 4. 2, 3. 17. 1. IV. 3. 2, 3. 16. 17. V. 3. 3, 18. 4. 3. 6. 2, 3. 7. 2. 11. 7. 14. 1. 25. 4. VI. 15. 11. 30. 17. VII. 8. 5. 27. 12, 14. VIII. 11. 8, 9. IX. 3. 7, 8, 9. 5. 2, 5. 7. 1, 10. 9. 6. 11. 13. 15. 18. X. 1. 1. 11. 5, 6. 12. 8, 12. 20. 2, 12. XI. 20. 11. XII. 17. 10. 26. 3. XIII. 6. 12. 7. 7, 13, etc. Comp. **अ०, दुर्ब्रा०**.

(2) *n.* "the well-known portion of the Vedic literature" XXIV. 1. 30, 31, 32, 33. Comp. **समान०**.

(3) *n.* "the Soma vessel of the Brahman priest" XI. 19. 8.

ब्राह्मणसव *m.* XXII. 25. 6.

ब्राह्मणाच्छंसिचमस *m.* XII. 29. 4. XIV. 3. 10.

ब्राह्मणाच्छंसिन् *m.* X. 1. 9. XI. 14. 5. 19. 8. XIV. 23. 13. XVIII. 13. 21. XXIII. 10. 12.

ब्राह्मणाच्छंसीय *adj.* XVII. 21. 3.

ब्राह्मौदनिक *adj.* (**अग्नि**) V. 4. 12. 5. 1. 7. 7. 10. 7.

भ

भक्तीद्यावापृथिव्य *adj.* IX. 19. 6, 7.

भक्षण *adj. m.* (**मन्त्र**) XXII. 26. 4.

भद्रण *n. pr.* XXIV. 8. 10.

भयेडक *m.* "a wild ram" XV. 19. 4.

भरणक्कल्प *m.* V. 7. 13.

भरत *n. pr.* XVIII. 12. 7. 14. 10.

भरतद्वादशाह *m.* XXI. 14. 15.

भरतवत् *n. pr. adv.* II. 16. 5.

भरद्वाज *n. pr.* XXIV. 6. 18. 7. 3, 10.

भरद्वाजवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 18. 7. 4, 6, 10.

भर्जन *n.* (1) "roasting" XII. 4. 1.
(2) "roasting place" XVI. 9. 8.

भस्मप्रवेशन *n.* XVI. 13. 2.

भागदुघ *m.* XVIII. 19. 6.

भाजन *n.* "vessel" VIII. 13. 17.

भारद्वाज *patron.* I. 14. 10. XXII. 4. 10. XXIV. 6. 18. 7. 4, 6, 10.

भार्गव *patron.* V. 11. 7. IX. 13. 14. 15. 19. XVIII. 20. 21. XXIV. 5. 12, 13, 15, 16. 6. 2, 8.

भार्म्यश्व *patron.* XXIV. 8. 7, 8.

भिन्दु *m.* XIII. 20. 11.

भिन्नकाल *adj.* XXIV. 1. 43.

भिषग्वत् *adj., f.* °ती (ऋच्) "containing the word भिषज्" XVI. 11. 11.

भू *m.* "name of an Ekâha" XXII. 7. 26.

भूतानामवेष्टि *f. plur.* "name of some expiatory offerings" XVIII. 15. 9. 16. 12.

भूताभव्य *adj. du.* (होम) "name of two offerings" XX. 12. 9.

भूतेष्टका *f.* XVII. 2. 6.

भूमिदुन्दुभि *m.* XXI. 18. 2. 19. 8.

भूमिपरिदृंहण *n.* VII. 10. 12.

भूयस्कृत् *f.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 10.

भृगु *n. pr.* XXIV. 5. 10. 6. 9.

भृगुवत् *n. pr. adv.* XXIV. 5. 12, 13, 15, 16. 6. 2, 8.

भृम्यश्ववत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 7, 8.

भौवन्यव *adj. n.* (आख्यान) XX. 6. 7.

भ्रस्त्रा *f.* (=भस्त्रा) XIII. 19. 8.

भ्राजस्वत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing a derivate from the root भ्राज्" XVI. 11. 13.

भ्रातृव्यचेत्र *n.* XIX. 19. 10.

भ्रातृव्यगवी *f.* XIX. 19. 3.

भ्रातृव्यतिरश्चीर्षा *f.* XXII. 2. 9.

भ्रातृव्ययज्ञ *m.* XIII. 9. 4.

भ्रेष *m.* IX. 16. 4.

म

मगध *m. plur.* XXII. 6. 18. Comp. मागध.

मङ्गल्यनामन् *adj.* XVIII. 19. 6. XIX. 10. 2.

मणिल *adj.* XIX. 16. 7.

मण्डलेष्टका *f.* XVI. 23. 9. XVII. 1. 15. 4. 2, 7.

मण्डु *n. pr.* XXIV. 5. 14.

मतवचोवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 6, 7.

मथ्, मन्थ् V. 10. 7, 9, 11. 13. 8. 17. 1. VI. 2. 14. 28. 13. VII. 12. 10, 11. 13. 1, 2, 3, 4. IX. 1. 15. 3. 3, 4. 9. 1, 7, 10, 11. 10. 5, 6. XIII. 10. 8. XIV. 24. 3.

with निस्- XXI. 2. 12. निर्मथ्य, निर्मन्थ्य see separately.

मदन्ती *f. plur.* I. 23. 6. XI. 1. 11. 2. 3. XV. 2. 6, 9. 5. 4. 11. 16. 12. 3. 20. 2. 21. 3, 10.

मदा मोद इव XIII. 13. 8, 9, 10. 15. 14.

मदा मोद इवोमथ XIV. 3. 4.

मद्रण *n. pr.* XXIV. 8. 10.

मधुग्लुन्थ *m.* VI. 31. 5.

मधुच्छन्दोवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 4, 6.

मधुपर्क *m.* } VI. 31. 5.
मधुमन्थ *m.* }

मधुष्ठाल *n.* XVIII. 5. 5.

मधुस् *n.* see under कृष्ण॰.

मधूदक *n.* XIX. 21. 16.

मध्यतःकारिन् *m.* XII. 23. 4.

मध्यमज *adj.* XX. 23. 1.

मध्येपृष्ठ्य *adj.* XXIII. 9. 4.

54

मनस्वत् *adj.*, *f.* °ती (ऋच्) "containing the word मनस्" I. 10. 5. XVI. 3. 1.

मनुतन्तु *n. pr.* XXIV. 9. 1.

मनुवत् *n. pr. adv.* II. 16. 12. XXIV. 10. 12, 18.

मनुष्यगवी *f. plur.* "name of certain formulas" IV. 10. 4. Comp. देवगवी.

मनुष्वत् *n. pr. adv.* II. 16. 5.

मनोग्रह *m.* "name of a certain libation" XXI. 10. 1.

मनोता *f.* "name of the hymn Ṛigveda 6. 1": VII. 24. 1. XIV. 7. 6. XIX. 9. 2. 13. 15. XXIV. 1. 43.

मनोर्ऋचः *f. plur.* XXIII. 3. 6. Comp. मानव (1).

मन्त्रकृत् *m.* II. 16. 6. XXIV. 5. 6. 10. 13.

मन्थ् see मथ्.

मन्थ *m.* VIII. 13. 16. 14. 15. 15. 2, 9, 23, 24. XII. 4. 13. XIII. 5. 4. XIX. 13. 12. XXII. 26. 1, 10. Comp. आज्य°, उद°, दधि°, पयो°, मधु°.

मन्थिन् *adj. m.* "Soma juice mixed with meal" XII. 14. 15. 15. 2. 23. 11. Comp. also शुक्रामन्थिनौ under the head of शुक्र.

मन्थिपात्र *n.* XII. 23. 12.

मन्थिवत् *adj.* XII. 23. 4. XIII. 4. 14.

मरायु *m.* (1) "name of an Ekâha" XXII. 11. 14.

(2) "a quantity of meal" see धान्य°.

मरुतां स्तोम *m.* "name of an Ekâha" (different from मरुत्स्तोम) XXII. 13. 4.

मरुतां प्रयति *f.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 17.

मरुत्वत् *adj.*, *f.* °ती (प्रतिपद्) "containing the word मरुत्" XIV. 19. 5.

मरुत्वतीय *adj.* (ग्रह) XXI. 7. 17. 17. 5.

मरुत्स्तोम *m.* "name of an Ekâha" XXII. 10. 19.

मर्कटक *m.* "a species of grain" XVI. 19. 13.

मल्ह *adj.* (ऋत्विज्) XIX. 16. 6.—*f.* °ष्मा (गो) XVIII. 21. 13.

मसूस्य *n.* "a species of grain" XX. 10. 5.

महर्त्विज् *m.* XIV. 24. 6, 8. 27. 2. XVIII. 5. 16. 6. 12. XX. 1. 6. 2. 5. XXI. 10. 13.

महस् *n. plur.* "name of some offerings" XX. 11. 18.

महादेवहत X. 19. 2.

महानग्ना *f.* XV. 20. 8.

महानाम्नी *f.* (ऋच्) XXII. 18. 2.

महानाम्नीसामन् *adj.* XX. 13. 1.

महाभिषव *m.* XII. 8. 4. 11. 11. 12. 1. XIII. 1. 7. 10. 5.

महारात्र *n.* IX. 10. 8. XII. 1. 1. XIV. 9. 3. 19. 1.

महावीर *m.* "a big pot, used at the Pravargya ceremony" XV. 2. 14. 3. 17, 19, 20. 4. 6. 5. 4, 11. 6. 11. 7. 2, 3, 5, 6. 8. 12, 16. 10. 1, 6. 11. 2. 14. 7, 10. 17. 7.

महावेदि *f.* XIV. 8. 5. 23. 11. XXI. 18. 1.

महाव्रत *n.* (1) "name of a Sâman which is to be sung on the last day but one of the Gavâmayana" XXII. 2. 2.

(2) "that day itself and its ceremony" XXI. 16. 2, 12, 21. 17. 1. 20. 8. 21. 10, 11. 23. 4, 12. XXII. 21. 14. 22. 16, 18. 23. 6. 24. 12. XXIII. 1. 11. 2. 3, 4. 3. 11. 4. 4. 5. 9, 13. 7. 6, 13. 8. 3, 5, 7, 10, 12. 9. 9, 15. 10. 4, 9. Comp. अन्तर्म०, स०.

महाव्रतवत् *adj.* (अतिरात्र) XXII. 22. 14, 20.

महाव्रतिक *adj.* (शिल्प) XXI. 17. 7.

महाहविस् *n.* VIII. 12. 1. XXII. 8. 18.

महाहुति *f.* XVII. 20. 15.

महिमन् *m. du.* "name of two special libations (ग्रह) at the Aśvamedha sacrifice" XX. 12. 6. 13. 2. 19. 2, 6. 20. 3.

महिषी *f.* "the first wife" XVI. 4. 5. XX. 10. 2. 15. 7, 10, 12. 17. 17. 18. 3, 4, 6, 7.

महीया *f.* "name of the verse अपाम सोमम् (TS. 3. 2. 5. 4)" XIII. 22. 5.

महेन्द्रयाजिन् *adj.* I. 2. 7. Comp. I. 14. 10, and इन्द्रयाजिन्.

मांसधौत VI. 12. 3.

मांससंहित II. 18. 10.

मागध *m.* XXI. 17. 19. 19. 6.

माघी *adj. f.* (पौर्णमासी) XXI. 15. 6.

मातवचस *patron.* XXIV. 7. 6, 7.

माधुच्छन्दस *patron.* XXIV. 9. 4, 6.

माध्यंदिन *adj.* XII. 4. 1. 9. 7. 24. 7. XIII. 1. 1. 2. 7, 9. 3. 1. 4. 8, 14. 8. 10. 14. XIV. 18. 9. 24. 14, 15. 25. 6, 9, etc.

माध्यंदिनीय *adj.* XIV. 19. 11. XVIII. 2. 17. 12. 11. XXII. 8. 15, 18.

मान *n.* XXI. 13. 8, 9, 10, 14, 15, 16. Comp. यजुर्मान, सोममान.

मानव (1) *adj., f.* ०वी (ऋच्) XIX. 19. 8. Comp. मनोर्ऋचः

(2) *patron.* XXIV. 10. 12, 18.

मानस *adj.* XXI. 11. 11.

मान्धातृ *n. pr.* XXIV. 7. 12.

मान्धातृवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 12. 8. 1.

मान्धात्र *patron.* XXIV. 7. 12. 8. 1.

मान्धुक *adj.* "taken from the Mandhuka tree" XVII. 14. 8.

मार्जालीय *adj. m.* (धिष्णिय) XI. 14. 6. 21. 3. XII. 18. 6. 27. 9. XIII. 2. 9. 13. 12. XIV. 10. 6. 21. 11, 12. 22. 7. 29. 1. XV. 14. 6. 16. 10. XVII. 21. 3, 8. XVIII. 7. 2. XXI. 7. 3. 18. 7. 19. 18. XXII. 8. 12, 19.

माषकमण्डलु *m.* XXII. 26. 5.

मासनामन् *n.* (1) "name of a month" VIII. 2. 18. 7. 2. 12. 5. 20. 8. XX. 20. 5.

(2) "name of some particular bricks" XIX. 12. 11.

मामर *m.* (explained by बल्कस) XIX. 4. 6, 7, 8. 5. 9, 11.

मासायतन *adj.* XXI. 1. 14.

माहिषेय *m.* IX. 20. 7.

माहेन्द्रस्य स्तोत्र or स्तुत *n.* XIII. 8. 5. XVIII. 15. 10. XX. 19. 11. XXI. 6. 11, 14, 17. 7. 3, 9. 8. 4. 18. 9. 19. 1. 20. 6.

मित्रायु *n. pr.* XXIV. 6. 5.

मित्रावरुणयोः सत्त्र *n.* XXIII. 12. 4.

मित्रावरुणवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 7.

मिध् or मेध् with अभि- XX. 18. 5, 6.

मिन्दा *f.* "name of the verse यन्म आत्मनो मिन्दाभूत् (Taitt. S, 3. 2. 5. 4.)" XIII. 17. 8.

मिर्मिर *adj.* XXII. 7. 7.

मीमांसा *f.* XV. 18. 12. XIX. 16. 9.

मुखवाद *m.* XVI. 21. 10.

मुद्गल *n. pr.* XXIV. 8. 7.

मुद्गलवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 7, 8.

मुष्कर *adj.* XVI. 7. 1.

मुष्टिकर्मन् *n.* XVI. 9. 4.

मुसल *n.* I. 7. 5. 19. 8. VI. 29. 15. XII. 4. 15. XVI. 13. 10. 26. 2, 4. XX. 3. 8, 12.

मुहूर्त *m.* "name of some particular bricks" XIX. 12. 13.

मूत *m. n.* VIII. 18. 7, 9.

मूतकार्य *adj.* I. 6. 5.

मूर्धवत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing the word मूर्धन्" XVI. 22. 7.

मूलफलभक्ष *adj.* XVII. 26. 15.

मृगशीर्ष *n.* "a lunar mansion" V. 3. 6.

मृगाखर *m.* XX. 7. 12.

मृगारेष्टि *f.* XX. 23. 2.

मृत्खन *m.* XV. 1. 9, 10. XVI. 2. 8, 11. 3. 1, 3, 4, 7.

मृत्युग्रह *m.* XIX. 13. 17.

मेचण *n.* I. 7. 5. 8. 1, 3, 5. X. 21. 18. XIII. 13. 17.

मेथी *f.* "a prop for supporting the shafts of a carriage or for tying cattle" XI. 7. 3. XV. 5. 11. 6. 13. 13. 7. 15. 1.

मेध *m.* XX. 3. 3, 4. Comp. अश्व०, पितृ०, पुरुष०, सर्व०.

मेध्य *adj.* X. 14. 9. XX. 2. 3. 4. 1, 2, 3, 4. 25. 10, 12. Comp. अ०.

मेषप्रतिकृति *f.* VIII. 5. 42. 6. 16.

मेष्कहत X. 19. 1.

मैत्रावरुण (1) *patron.* XXIV. 10. 7.

(2) "one of the officiating priests" VII. 14. 5. 23. 3. 26. 5. 27. 2, 7. X. 1. 9. 27. 2. XI. 7. 2. 19. 8. 21. 8. XII. 5. 2. XIV. 23. 13. XVII. 14. 7. XXI. 5. 16. XXIII. 10. 12.

मैत्रावरुणचमस *m.* XII. 5. 10. 6. 1, 2. 7. 2. 23. 16. 28. 13. XIV. 3. 10.

मैत्रावरुणचमसीय *adj.* XII. 16. 11.

मैत्रावरुणदण्ड *m.* VII. 8. 3. 10. 12. IX. 17. 8.

मोदा मोद इव XIII. 13. 8, 10. 15. 14.

मौक *patron.* XXIV. 6. 1.

मौञ्जविवान *adj.* X. 29. 7. XVI. 10. 16. XIX. 9. 10. XXI. 17. 12.

मौद्गल्य *patron.* XXIV. 8. 7, 8.

मौन *patron.* XXIV. 6. 1.

मौस्तक्त XX. 15. 12.

म्लित् (=म्रित्) with सम्- caus. see असंम्लेत्य.

य

यजतोपव्युषम् *adv.* XXII. 25. 20.

यजनीय *adj.* X. 15. 2, 4.

यजुर्मान *n.* XXI. 13. 8, 9.

यजुर्युक्त XVIII. 3. 10, 13. 4. 12, 16.

यजुर्वेद *m.* XXIV. 1. 4, 5, 6, 9, 18.

यजुष्टस् *adv.* IX. 16. 4.

यज्ञ *m.* IV. 16. 16. VI. 29. 9. VII. 1. 16. 28. 4. VIII. 8. 23. 13. 5. IX. 4. 4. 10. 9. 15. 6, 7, 15, 20. 16. 2, 4, 12. X. 2. 3. 15. 16. 20. 11. XII. 17. 4. 20. 1. XIII. 6. 17. XIV. 34. 3, 4. XX. 8. 1. XXI. 1. 10. XXII. 7. 24. XXIV. 1. 1, 30. Comp. अन्य०, दाचायण०, पाक०, पिण्डपितृ०, पितृ०, प्रथम०, वसिष्ठ०, शौनक०, सार्वसेनि०, हविर्यज्ञ, अयज्ञसंयुक्त, and यावद्यज्ञम्

यज्ञकाम *adj.* XXI, 1. 14.

यज्ञक्रतु *m.* (1) "sacrificial ceremony" XIV. 20. 1, 3.
(2) "name of some particular bricks" XIX. 12. 14.

यज्ञतनू *f.* (1) "name of certain offerings" XII. 1. 3. XIV. 17. 2.

(2) "name of some particular bricks" XVII. 6. 3.

यज्ञयशस *n.* XI. 1. 4.

यज्ञवल्क *n. pr.* XXIV. 9. 1.

यज्ञविभ्रष्ट XXII. 6. 14.

यज्ञस्य पुनरालम्भ *m.* "name of the verse यज्ञो बभूव (Taitt. S. 1. 6. 6. 3.)" IV. 16.12.

यज्ञाङ्ग *n.* XXIV. 2. 13, 14. 4. 11.

यज्ञाङ्गकाम *m.* XXIV. 4. 11.

यज्ञायज्ञिय and ॰यज्ञीय *n.* (साामन्) V. 11. 6. 13. 8. 15. 6. XIII. 15. 3, 5. XIV. 34. 4. XVII. 9. 1. 23. 7. XXI. 5. 14. XXII. 10. 1. Comp. ऋतुस्था॰.

यज्ञायुध *n.* IX. 11. 13.

यज्ञारण्य *n.* XVIII. 7. 11.

यज्ञिय *adj.* X. 10. 4. XII. 1. 5. XVI. 1. 7. Comp. अ॰.

यज्ञोपवीत *n.* VIII. 15. 1. 16. 15.

यज्ञोपवीतिन् *adj.* I. 10. 8. VIII. 13. 15. XXIV. 2. 15.

यत् with व्या- caus. XV. 6. 5, 17, 18. XXI. 17. 7.

यत्काम *adj.* VI. 10. 1.

ययतुंज *adj.* XXII. 9. 7.

यथर्षि *adv.* II. 16. 6. XXIV. 5. 6. Comp. यथार्षेय.

यथार्घ्याधान *n.* "name of some formulas" V. 11. 6, 7. 13. 8. 15. 8. 17. 1.

यथादेवतम् *adv.* I. 18. 1, 5. 19. 1. 21. 5. 24. 1, 5. II. 20. 2. VIII. 5. 30. XII. 14. 10. 21. 9. 24. 10. XXIV. 3. 21.

यथाधिष्ण्यम् *adv.* XXI. 12. 6.

यथापरिधितम् *adv.* II. 13. 1.

यथापुरम् *adv.* IX. 20. 7.

यथाप्रकृति *adv.* II. 7. 5. Comp. प्रकृतिवत्.

यथाप्राक्षु *adv.* VII. 13. 3.

यथार्षेय *adj.* II. 16. 5. Comp. यथर्षि.

यथावषट्कृतम् *adv.* XII. 27. 9.

यथाश्रद्धदक्षिण *adj.* III. 15. 4.

यथोपलम्भम् *adv.* VI. 4. 3. 7. 9.

यमगाथा *f.* XVI. 6. 5.

यमदैवत्य *adj.* IX. 15. 18.

यमातिरात्र *m.* "name of a Sattra lasting 49 days" XXIII. 7. 4.

यमुना *f.* XXIII. 13. 6, 15.

यवाचित XVIII. 21. 7.

यव्य *n. plur.* "name of some offerings" XX. 12. 1.

यशोदा *f.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 9.

याच् with विपरि- XXII. 1. 8.

याजमान (1) *adj*. XIV. 15. 4. XXI. 3. 3, 10.

(2) *n*. "that part of the ceremonies which is to be performed by the Yajamâna" IV. 1. 1. XXI. 1. 18, 19. XXIV. 2. 5.

(3) *n*. "the Mantras which are to be muttered by the Yajamâna" IV. 16. 18.

याज्ञसेनी *adj*. *f*. (चिति) XVII. 4. 9. 26. 9.

याज्या *f*. II. 18. 3. V. 23. 9. 28. 15. VII. 25. 10. VIII. 1. 4. 6. 24. 15. 16. 20. 5. IX. 3. 20, 22. 4. 17. 8. 6. 9. 3. 14. 9. 16. 9. XVI. 7. 10. 8. 4. XIX. 2. 8, 19. 6. 15. 7. 3. 18. 8, 9, 17. 19. 15, 19, etc. Comp. ऋतु०, प्रैषप्रतीक०, शस्त्र०.

यायाकामी *f*. I. 4. 5. III. 15. 3. 18. 7. V. 7. 13. VI. 31. 7. VII. 24. 2. XII. 14. 2. XXI. 1. 17.

यायावर *adj*. V. 3. 22. XI. 17. 1. XVI. 13. 4.

यावत्समूतम् *adv*. X. 23. 3.

यावद्यज्ञम् *adv*. XX. 3. 2.

यावद्यूपम् *adv*. XXII. 10. 17.

यास्क *n*. *pr*. XXIV. 6. 1.

युगपत्काल *adj*. VIII. 5. 18.

युवनाश्ववत् *n*. *pr*. *adv*. XXIV. 7. 11, 12.

यूप *m*. VII. 1. 12, 14. 3. 6. 9. 9. 10. 1, 4, 5, 6, 11. 11. 2, 3, 4, 5. 13. 8. 15. 2. 19. 8. 23. 11. 28. 2, 4. IX. 11. 26. 19. 15. 20. 1, 9. X. 4. 14. XII. 18. 12. XIV. 5. 6, 13, 14, 17, 19. 6. 12. XVII. 22. 6. XVIII. 1. 8, 12. 5. 13. XX. 14. 3. 24. 4, 9. XXI. 14. 11. XXII. 3. 7. 4. 7, 15. 8. 6, 8. 16. 1. XXIII. 12. 15. Comp. एक०, विशाल०, स्फ्याकृति०, and यावद्यूपम्.

रथंतरपृष्ठ *adj.* "having the Rathaṃtara Sâman as the basis of the Prishṭha Stotra" XXI. 23. 8, 9. Comp. **बृहत्पृष्ठ.**

रथंतरवत् *adv.* XVII. 8. 8. 9. 2.

रथंतरसामन् *adj.* "whereat the Rathaṃtara Sâman is employed" X. 2. 6, 7. XII. 14. 1. XIV. 22. 9. 24. 16. XX. 9. 12. XXI. 6. 10. 8. 12. 9. 1. 14. 14. 15. 10. XXII. 2. 5, 8. 5. 2, 4. 6. 2. 7. 1, 26. 10. 2, 6. 12. 11, 17. XXIII. 12. 21. Comp. **कण्व°**, and **बृहत्सामन्.**

रथमुख *n.* XVII. 20. 5. Comp. **रथशिरस्.**

रथवर्त्ममात्र *adj.* II. 2. 7. VIII. 5. 10.

रथवाहन *n.* XVII. 17. 7. XVIII. 17. 14. XX. 9. 6. 16. 18.

रथवाहनवाह *m.* XVIII. 22. 6, 8.

रथविमोचनीय *adj.* (**होम**) XVIII. 17. 14.

रथशिरस् *n.* XVII. 20. 6. Comp. **रथमुख.**

रथाक्ष *m.* "a measure of length" XIV. 5. 17. Comp. **दश°.**

रथाक्षाकृति *adj.* XVIII. 4. 3.

रथाङ्ग *n.* XIV. 20. 4.

रथीतर *n. pr.* XXIV. 8. 4.

रराटी *f.* "twisted grass fastened to the eastern entrance of the shed used for the Havirdhânas" XI. 8. 1, 4. XII. 6. 8.

रवत *m.* (= **रवथ**) VIII. 11. 19, 21.

रशनसंमित XIV. 6. 10.

रश्मिवत् *adj.*, *f.* **°ती** (**ऋच्**) "containing the word **रश्मि**" XVI. 11. 12.

राचोघ्नी *f. plur.* "name of certain verses" VII. 13. 4.

राज् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 10. 20.

राजन् *m.* (1) "king in the proper sense" II. 16. 10. V. 11. 7. VI. 25. 6. X. 2. 9. 3. 1. 12. 14. XIII. 24. 8. XIV. 14. 5. XVIII. 8. 1. 12. 3, 7. 18. 10, 11, 14. 19. 5, 6. 22. 4. XIX. 4. 11. XX. 1. 1. 3. 1, 2. 4. 1, 2, 3, 4. 6. 13. 25. 4. XXII. 10. 19. 12. 11. 13. 10, 11. 18. 3. 28. 1, 3, 11, 16. XXIV. 5. 9. Comp. सत्य०.

(2) "Soma" X. 3. 7. 4. 15. 12. 6. 20. 12, 13, 14, 18. 24. 1, 4, 5, 15. 25. 1, 5. 26. 15. 27. 3, 9, 10. 28. 4. 29. 2, 3, 4, 7. 30. 15. 31. 3, 4, 6, 7. XI. 1. 11. 16. 11. 17. 8, 10. 21. 14. XII. 3. 13. 7. 10, 19. 8. 5. 9. 7, 8, 10. 10. 2. 12. 3, 11. 16. 11. 18. 5, 8, 19. 19. 2, 5. 20. 20. 29. 9. XIII. 1. 5, 11. 15. 2. XIV. 1. 6, 10. 2. 2. 3. 8. 4. 12. 8. 5, 6. 9. 1, 3, 4. XVI. 17. 1. XXI. 4. 5. 5. 3. XXIII. 10. 7. 12. 6.

राजन्य *m.* I. 19. 9. IV. 3. 2. V. 3. 13, 18. 4. 3. 6. 2, 3. 11. 7. 14. 1. 19. 2. VI. 15. 10. X. 11. 6. 12. 8, 12. 22. 5. XII. 24. 5. XIV. 2. 10. XV. 4. 9. 11. 2. XVI. 3. 4. 6. 2. 12. 9. 20. 13. XVII. 19. 6, 8, 9. 26. 18. XVIII. 1. 1. 16. 3. 17. 6. 19. 2. 21. 10, 11. XIX. 4. 1, 14. 27. 22. XX. 6. 14. 24. 1. XXI. 2. 4. XXII. 10. 3. 13. 8. 26. 1, 5. XXIV. 1. 2. 11. 15.

राजपुत्र *m.* XII. 16. 4. XVIII. 3. 14. 4. 2. 7. 9. XX. 4. 1. 5. 13. XXI. 19. 16.—०पुत्री *f.* XX. 15. 8.

राजंभव्य *m.* XIII. 24. 8.

राजसूय (1) *m.* X. 26. 8. XII. 8. 13. XIII. 23. 14. XVIII. 8. 1. 22. 20. XIX. 9. 12. 10. 2.

(2) *adj.* XXII. 25. 10, 15.

राजाभिषेक *m.* XXII. 28. 25. Comp. अभिषेक.

राजसन्दी *f.* X. 31. 2. XV. 5. 7. 6. 10.

राजीव *adj.* XXII. 20. 14.

राष्म्युदाल *adj.* XX. 9. 6.

राति *adj.* XX. 1. 15.

रात्रिपर्याय *m.* VI. 4. 10. XIV. 3. 9. 4. 13. 23. 12.

रात्रिसत्त्र *n.* XIX. 15. 7.

राथंतर *adj.* XIV. 4. 3.

राम *adj.* "dark-coloured" XV. 12. 13.—रामा *f.* XV. 12. 13. XVII. 24. 2.

राशि *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 14.

राष्ट्रभृत् *f.* (1) "name of certain offerings" XVII. 19. 12.
(2) "name of some particular bricks" XVII. 10. 2.

राष्ट्रमर्यादा *f.* IX. 12. 5.

रास्ना *f.* XV. 3. 3. XVI. 5. 1, 2.

रिप्नलेप *m.* VIII. 16. 8.

रिफ् with व्यप- XII. 22. 7.

रिह्, रेह्ते (रेहाण) XII. 17. 3.

रीतिवाद *m.* XVI. 21. 9.

रुक्मसूत्र *n.* XVI. 15. 8. 16. 1.

रुक्मिन् *adj.* XXII. 12. 6.

रुग्णवत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing a derivate from the root रुज्" XII. 15. 5.

रुच् *f.* "name of some offerings" XVII. 20. 17.

रुद्र *m. plur.* "abbreviated expression for some invocations addressed to Rudra" XVII. 11. 6.

रुह् with उपाव- VI. 28. 12, 13.

with समा- caus. VI. 28. 8, 10. VIII. 8. 22. IX. 1. 9. X. 19. 6. XX. 24. 16. Comp. समारूढ.

रेतःषिच् *f.* "name of some particular bricks" XVI. 24. 3. XVII. 1. 16. 4. 3, 7.

रेभ *n. pr.*
रेभवत् *n. pr. adv.* } XXIV. 9. 15.

रेवती *f.* (ऋच्) XXII. 6. 10.

रैभ *patron.* XXIV. 9. 15.

रैवतसामन् *adj.* XXI. 7. 12.

रोहिणी *f.* "a lunar mansion" V. 3. 5. 27. 5. XXII. 25. 20.

रोहीतक *m.* "name of a tree" I. 5. 8.

रौहिण *adj. m.* (पुरोडाश) XV. 5. 20. 6. 1, 6. 9. 1. 10. 10. 11. 5. 12. 7. 15. 1.

रौहिणकपाल *n.* XV. 3. 12. 15. 1.

रौहिणहवनी *f.* XV. 15. 1.

रौहिणहोम *m.* XV. 11. 8.

रौहीतक *adj.* XII. 2. 8.

ल

लकुट *m.* X. 27. 7.

लक्ष्मण *adj.* XVI. 13. 9. XVII. 22. 5.

ललाटिक *adj.* XI. 4. 12.

लाङ्गलेषा *f.* XXII. 3. 7.

लेखाधिकार *m.* XVI. 34. 1.

लेप *m.* III. 2. 7. VI. 10. 10, 11. 11. 4. VII. 26. 12. VIII. 16. 3. XII. 6. 8. 11. 1. XVIII. 16. 7, 14. Comp. पिष्ट॰, रिप्त॰.

लोकंपृणा *f.* (इष्टका) "name of the common bricks used for building the sacrificial altar" XVI. 14. 8, 9. 33. 7. XVII. 10. 8, 10. 24. 7, 9, 14. 25. 8, 9, 10, 11, 12, 13. 26. 12. XIX. 11. 3. 15. 11.

लोकेष्टका *f.* "name of some particular bricks" XVII. 9. 7.

लोमशसक्थ *adj.* XX. 13. 12.

लोह *adj.* "reddish" X. 29. 5.

लोहित *n. pr.* XXIV. 9. 7.

लोहितपचनीय *adj.* (संभार) XV. 3. 20. 4. 2. XVI. 5. 8, 9.

लोहितवसन *adj.* XIX. 16. 6. XXII. 4. 23.

लोहितसारङ्ग *adj.* X. 29. 5.

लोहितायस *m.* "a razor of copper" XVIII. 5. 6.

लोहितोष्णीष *adj.* XIX. 16. 6. XXII. 4. 23.

लोहिनीका *f.* VI. 9. 1.

लौकिक *adj.* XXIV. 4. 22.

व

वज्र *m.* "name of an Ekâha" XXII. 13. 13.

वज्रिणी *f.* "name of some particular bricks" XVII. 9. 5.

वत्स *n. pr.* XXIV. 5. 11.

वत्सज्ञु *adj.* "having the shape of a calf's knee" I. 6. 5.

वत्सप्रवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 16.

वत्सापाकरण *n.* I. 14. 17. IV. 2. 3. Comp. I. 2. 2. 14. 7. IV. 2. 3, 6. VIII. 1. 9. 5. 28. 9. 11, 12. IX. 1. 23, 24, 34. 4. 12, 13. XI. 5. 12. XXIII. 12. 7.

वध्र्यश्ववत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 6.

वनस्पति *m.* "abbreviated expression for an offering to the sacrificial post" VII. 25. 14. 27. 1. 28. 4. XXIV. 4. 18.

वनस्पतिहोम *m.* XX. 11. 15.

वन्दनवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 6, 7.

वपनप्रवाद *adj.* (मन्त्र) XVIII. 22. 10.

वपा *f.* VII. 12. 9. 19. 1, 2, 3, 4, 8. 20. 1, 2, 5, 9. 21. 1, 22. 11. IX. 18. 15. X. 15. 16. XI. 20. 3. XII. 18. 15. XIII. 7. 15. 23. 16. XIV. 7. 12. 9. 3. 10. 5. XVI. 8. 4. XVII. 23. 10. XVIII. 6. 8, 9. 7. 13. XIX. 2. 3. 8. 5. 13. 10, 11. 16. 4. 17. 5, 12. 18. 15. XX. 18. 11, 15. 19. 2, 3, 4, 5. 21. 4. 25. 13. XXI. 24. 5. XXII. 9. 21. 17. 5. Comp. अवदान and परिवप्य.

वपावत् *adj.* XX. 25. 13.

वपाश्रपणी *f.* VII. 8. 3. 15. 7. 17. 4. 19. 6. 20. 4. 21. 3. XIV. 7. 4, 5. XXIV. 4. 16.

वपोद्धरण *n.* VII. 19. 3. 21. 2.

वयस्या *f.* "name of some particular bricks" XVII. 1. 8.

वर *m.* "a present that is wished for" (sometimes used in the sense of गो; comp. V. 11. 4. XXII. 1. 15.) V. 7. 3. 11. 3, 4. 14. 12. 18. 1. 22. 5. VI. 30. 4. VII. 21. 5. IX. 7. 5. 13. 3. 16. 8. XI. 20. 10. XII. 8. 10. XIV. 13. 9. 14. 4. 24. 6, 8. 25. 4. 26. 3. 27. 2, 7. 29. 3. XV. 21. 3. XVI. 23. 3. XVIII. 9. 19. XXII. 1. 15. 28. 5.

वरण (1) *n.* "choosing" XI. 19. 10.

(2) *adj. m.* (मन्त्र) X. 1. 13.

वरत्राकाण्ड *m.* X. 27. 6.

वराहविहत V. 1. 7. 9. 10. XV. 2. 1.

वरुणप्रघास *m. plur.* "the second Parvan of the Châturmâsya sacrifices" VIII. 4. 13. 5. 1, 31. 8. 23. XXII. 8. 9. XXIII. 10. 9. XXIV. 3. 37. Com. वरुणप्रघासिक.

वरूथिन् *adj.* XX. 5. 13.

वर्ण *m.* "caste" XXIV. 1. 2. 2. 35. Comp. अवर्णसंयोगेन and सार्ववर्णिक.

वर्तिका *f.* XX. 14. 5.

वर्षाह्व *f.* XIX. 27. 7.

वर्ष्य *adj.* (उदक) VIII. 22. 5, 6. XVIII. 13. 10.

वलभिद् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 19, 20. XXIII. 9. 7.

वल्ग् with अति- caus. VI. 11. 3.

वल्मीकवपा *f.* V. 1. 7. 9. 8. VIII. 18. 9. IX. 2. 4. XV. 2. 1. XVI. 2. 7, 8. 6. 3. XVIII. 8. 13, 14. 20. 4. XIX. 3. 5. 12. 25.

वशा *f.* "name of some particular bricks" XVI. 32. 4.

वषट्कृत् *m.* XII. 24. 6.

वषट्कार *m.* II. 16. 2. V. 28. 9. XII. 25. 16. 28. 1. XVIII. 7. 4. XXI. 10. 8. XXIV. 3. 13, 14. 14. 7. Comp. पुनर्व॰.

वषट्कारनिधन *adj. n.* "(ending with the exclamation Vashaṭ) name of a Sâman" XIV. 25. 11.

वषट्कृ V. 28. 8. VII. 20. 5. 21. 2. 25. 13, 15, 18. 26. 11. VIII. 3. 8. 15. 11. XII. 20. 24. 23. 4, 17. 26. 6. 27. 19. 28. 14. XIII. 4. 2. 12. 4, 7. 13. 19. 14. 8, etc. Comp. यथावषट्कृतम्.

with अनु- VIII. 3. 8. XII. 23. 4, 17. 26. 6. 28. 14. XIII. 4. 2. 12. 4, 7. 13. 3. 14. 9, 10. 16. 7. 17. 3. XIV. 28. 1. XV. 10. 11. XIX. 8. 10. Comp. अनुवषट्कार.

वसतीवरी *adj. f. plur.* (आपः) XI. 20. 5, 13. 21. 1. XII. 5. 2. 6. 1. 7. 2, 10. 9. 1. XIII. 1. 3. XIV. 8. 6. 9. 3. 17. 3. 34. 4. XX. 9. 11. XXI. 5. 14. 24. 3. XXII. 3. 9. 8. 16.

वसाहोम *m.* VII. 25. 1, 4, 10.

वसाहोमहवनी *f.* VII. 8. 3, 7. 23. 11. 25. 1.

वसिष्ठ *n. pr.* XXI. 2. 4. 6. XXIV. 11. 15, 16.

वसिष्ठयज्ञ *m.* III. 17. 12.

वसिष्ठवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 4, 5, 6, 7.

वसिष्ठस्य निहव *m.* "name of a Sâman" XIV. 20. 1.

वसिष्ठस्य संसर्प *m.* "name of a Chatûrâtra" XXII. 20. 1.

वसुमद्गण *m.* "name of the text which begins वसुमद्गणस्य सोम देव (Taitt. S. 3. 2. 5. 2.)" XII. 24. 8.

वसोर्धारा *f.* XVII. 17. 8. XIX. 13. 4.

वाचट् *interj.* XXIV. 14. 11.

वाक्संद्रव *m.* XXIV. 1. 15.

वाचः स्तोम *m.* "name of three Ekâhas" XXII. 5. 1.

वाचाकर्मीण *adj.* VIII. 5. 17.

वाजपेय *m.* X. 26. 8. XI. 10. 13. XII. 6. 8. 8. 13. XIII. 23. 14. XIV. 10. 4. XVIII. 1. 1. 3. 6. 7. 14. XXIV. 4. 9. Comp. कुरु०.

वाजप्रसवीय *adj.* (होम) XVII. 19. 1. XVIII. 5. 13.

वाजवत् *adj.*, *f.* ०ती (ऋच्) "containing the word वाज" III. 5. 3. IV. 12. 2.

वाजसृत् *m.* XVIII. 4. 13. 5. 4. 6. 17. 7. 7.

वाजिन् *m. plur.* "a class of divine beings" XXIV. 12. 3.—वाजिनां सामन् *n.* XVIII. 4. 9.

वाजिन *n.* "whey" VIII. 2. 6, 9, 11. 3. 6, 10, 11. 7. 9.

वाजिनचर्या *f.* XII. 25. 13.

वाजिनपात्र *n.* VIII. 2. 1. 3. 6.

वाण *m.* "a harp with hundred strings (शततन्तु)" XXI. 17. 10. 18. 9.

वातनामन् *n. plur.* (1) "name of some invocations of the wind" XV. 10. 8.
(2) "name of some offerings accompanied by these invocations" XVII. 20. 11. XIX. 26. 1. 27. 14.

वात्सप्र (1) *m. patron.* XXIV. 10. 16.
(2) *n.* (सूक्त) "name of the Anuvâka beginning with the words दिवस्परि प्रथमं जज्ञे (Taitt. S. 4. 2. 2. 1.) and of the ceremony accompanied by the recitation of this Anuvâka" VI. 19. 8. XVI. 11. 6.

वाधूल *n. pr.* XXIV. 6. 1.

वाध्र्यश्व *patron.* XXIV. 6. 5, 6

वान्दन *patron.* XXIV. 7. 6, 7.

वामदेव *patron.* XXIV. 6. 16, 17.

वामदेववत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 17.

वामदेव्य *n.* (सामन्) V. 14. 4. XI. 15. 1. XII. 8. 5. XVII. 7. 8. 12. 10. XXII. 15. 5. 18. 6.

वामन *adj.* XXI. 23. 3. XXII. 15. 14.

वामभृत् *f.* "name of a particular brick" XVI. 24. 2.

वामरथ्य *patron.* XXIV. 8. 14.

वायव्य *n.* (पात्र) "a kind of Soma vessels" XI. 17. 1, 5. XII. 1. 2, 4. 2. 11. 20. 22. XVIII. 12. 14.

वायव्यप्रकार *adj.* (महावीर) XV. 2. 14.

वायुमत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing the word वायु" XVI. 8. 4.

विकर्णी *f.* "name of a particular brick" XVII. 3. 9. 4. 7. 10. 9. 11. 3.

विकस्ति *f.* XXI. 25. 9.

विकार *m.* VII. 27. 2. VIII. 2. 8. 5. 33. 6. 9. X. 9. 16. XII. 7. 15. XIII. 2. 8. 4. 11. 11. 1, 6. XIV. 1. 4, etc. Comp. अ०, गुण०.

विकाल *m.* X. 13. 6.

विकिर *m.* "a kind of bird" XX. 14. 5.

विकृति *f.* XXIV. 3. 50. 4. 19.

विक्लिध *adj.* XX. 22. 6.

विग्रह *m.* "distribution (of Soma)" XIII. 8. 11.

विग्राहम् *absol.* XIII. 18. 5. XIV. 15. 1 (against the commentator who in the latter place assumes a substantive विग्राह).

विघन *m.* (1) "mallet, hammer" XI. 5. 2.
(2) "name of an Ekâha" XXII. 13. 12. 28. 6.

विचक्षण *adj.* X. 12. 7, 8.

विचित्तगर्भा *adj. f.* XVIII. 10. 15.

विछ्, विच्छयति with अति- XXI. 8. 7.

वितराम् *adv.* XI. 18. 5.

वितृतीयदेश *m.* II. 1. 4, 6. 3. 11. V. 4. 5. XI. 7. 2.

विदीगय *m.* "a kind of bird" XX. 22. 13.

विद्याविद् *adj.* XIII. 7. 7.

विधृति (1) *f. du.* "name of two grass-blades indicating the line of separation between Barhis and Prastara" II. 9. 12.

10. 2. III. 5. 9. IV. 6. 5. VII. 7. 7. VIII. 10. 5. 14. 8. X. 30. 3. XI. 3. 2.

(2) *m.* "name of 7 Sattras lasting 49 days" XXIII. 7. 1.

विनिहुत "half-offered" IX. 4. 10.

विनिरूढ (opposite व्यतिषक्त) IV. 14. 9.

विलुप्ति *f.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 18.

विपथ *adj.* (य) XXII. 5. 5.

विपथयुग *n.* VII. 3. 8.

विपथिन् *adj.* (वैश्य) "having cars fit for use on unbeaten ways" XX. 5. 13.

विप्रुष् *f.* I. 13. 7. IX. 6. 8. XII. 7. 11. Comp. वैप्रुष.

विभक्ति *f.* "case (of the word अग्नि in the Yâjyâ formulas)" V. 28. 6, 8, 9. 29. 5.

विभागमन्त्र *m.* XVIII. 11. 13.

विमाथीकृ XVIII. 7. 8.

विमित *n.* "a square shed resting on four posts" XVIII 18. 5. XXII. 3. 6. Comp. द्वैमित°.

विमोक *m.* (अग्नेः) XXI. 5. 6, 8. Comp. योग.

विमोचन *n.* (पत्न्याः) X. 4. 12.

विराज् (1) *m.* "name of an Ekâha" XXII. 20. 21.

(2) *f.* "name of a verse in the Virâj metre" XXI. 7. 7.

(3) *f.* "name of some particular bricks" XVII. 3. 4.

विराट्क्रम *m.* V. 18. 2. VI. 24. 5. 26. 5.

विरूप *n. pr.* XXIV. 8. 4.

विरूपवत् *n. pr. adv.* XXIV. 8. 5, 6.

विवध *m.* VIII. 18. 9.

विवयस् *adj.* "being in man's age" XVI. 24. 4. XVII. 1. 16.

विवाह *m.* XXIII. 1. 15.

विश् *f.* XXIV. 10. 16.

विशय *adj.* "lying on both sides" (epithet of that particular brick which, in construing a fire-altar in the shape of an eagle, is put at the place where body and wings meet) XVII. 8. 6, and several times in the S'ulbasûtra (see Dr. Albert Bürk's note 3 on Âp. S'ulb. 10. 1.)

विशाख *n.* "forking, ramification" I. 3. 11 (against the explanation of the commentator). XI. 10. 4. XIX. 16. 15.

विशाखदामन् *n.* XV. 5. 20. 6. 13, 17. 13. 7.

विशाखा *f. du.* (1) "a lunar mansion" V. 3. 14.
(2) "name of two particular bricks" XVII. 6. 6.

विशालयूप *m.* XX. 22. 14. 23. 1, 7.

विश्वजिच्छिल्प *m.* "name of an Ekâha" XXII. 4. 11.

विश्वजित् *m.* "a Soma festival of one day" XIV. 19. 9. 20. 1. 23. 1, 3. XV. 12. 12. XVII. 26. 12. XX. 25. 20. XXI. 15. 21. 16. 6, 17. XXII. 1. 6. 13. 25. 22. 9. 23. 4, 6, 12, 18. 24. 2, 12. XXIII. 2. 20. 5. 7. 7. 6, 13. 8. 10. 9. 5. 13. 9.

विश्वज्योतिस् *f.* "name of some particular bricks" XVI. 21. 2. 24. 7. XVII. 1. 17. 4. 4, 7. 25. 5, 7.

विश्वप्री *f.* "name of the formulas सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः, etc. (Taitt. Br. 3. 11. 5. 1 *seq.*) and of the offerings accompanied by them" XIX. 13. 6.

विश्वसृज् *m. plur.* XXIII. 14. 15, 16.

विश्वसृजां सहस्रसंवत्सर *n.* (सत्त्र) XXIII. 14. 14.

विश्वसृजामयन *n.* XIX. 15. 7.

विश्वामित्र *n. pr.* XXIV. 9. 1.

विश्वामित्रवत् *n. pr. adv.* XXIV. 9. 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 13.

विश्वामित्रस्य संजय *m.* "name of a Chatûrâtra" XXII. 20. 2.

विषुरूप छन्दस् *n. plur.* "name of a class of particular bricks" XVII. 4. 10.

विषुवत् *m.* "the central day in a Sattra" XXI. 15. 16. 21. 6. 22. 9, 10, 11. 23. 1. 25. 2. XXII. 13. 21. XXIII. 9. 13. 10. 4. 14. 9.

विष्टुति *f.* XXII. 7. 17.

विष्णुक्रम *m.* IV. 14. 6, 9. 16. 19. VII. 28. 1. XIII. 18. 8. 24. 7. 25. 2. XVI. 10. 12. 11. 7. XVIII. 12. 10. XX. 20. 11.

विष्णुवृद्ध *n. pr.* XXIV. 8. 9.

विष्णवतिक्रम *m.* IV. 14. 9, 10.

विसंस्थित "not finished" IX. 11. 21.

विसृष्टवाच् *adj.* XX. 8. 14.

विस्रंसिका *f.* XVII. 8. 17.

विहव्य *n.* (**सूक्त**) "name of the hymn Ṛigveda 10. 128" XIV. 19. 11.

विहार *m.* (1) "the three holy fires and the place between them" I. 12. 12. 18. 4. IV. 4. 9. 16. 18. VI. 3. 8. VII. 27. 9. VIII. 5. 5. 7. 10. 12. 2. IX. 10. 6. 11. 8. 16. 7. XI. 18. 2. XIV. 15. 5. XV. 2. 5. XVI. 3. 14. XXII. 11. 13. XXIV. 2. 10, 12.

(2) "name of the formulas एति प्रेति, etc. (Taitt. Br. 3. 10. 4. 3.)" XIX. 12. 23. Comp. संहार and Sâyaṇa's comment. on Taitt. Br., Vol. II, p. 738, l. 3 from below.

वीणागणकिन् *m.* XX. 6. 10, 13. 8. 14.

वीणागाथिन् *m.* XX. 6. 5, 14. 7. 1, 5.

वीणादण्ड *m.* XXI. 17. 8.

वीणावाद *m.* XXI. 17. 17. 19. 4.

वीतहव्य *n. pr.* XXIV. 6. 1.

वीतहव्यवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 2.

वीतोष्मन् *adj.* (**पिण्ड**) I. 10. 2.

वीरजमन *n.* XVIII. 10. 7.

वृ "to choose" with **अति-** XXIV. 5. 7.

with **अतिप्र-** II. 16. 8.

वृकलोमन् *n.* XIX. 2. 10.

वृज् with **प्र-** "to perform the Pravargya ceremony" IX. 12. 9. 20. 1. XI. 2. 6, 7, 8, 10. XV. 12. 10, 11, 12, 13. 18. 1, 13, 14, 15. XVI. 9. 9.

वृषण्वत् *adj.*, *f.* ०**ती** (**प्रतिपद्**) "containing the word वृषन" XIV. 19. 5.

वृष्टिसनि *f.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 5.

वेणुयव *m. plur.* VI. 31. 8, 9, 14.

वेद *m.* "bunch of grass" I. 6. 4, 6. 14. 17. 15. 7. 23. 6. 24. 5, 6. 25. 12. II. 1. 3. 4. 2. 6. 1. 7. 2. 11. 1, 10. 12. 7. III. 3. 9. 8. 1, 7. 10. 3, 5. 14. 7. IV. 13. 5. 16. 8, 9. VII. 3. 10. 13. 12. 23. 3. VIII. 5. 4. 9. 13. 13. 2. 14. 16. X. 21. 2. 30. 3. XI. 2. 15, 16. 3. 3. XII. 25. 13, etc.

वेदपरिवासन *n.* I. 6. 6. Comp. परिवासन.

वेदि *f.* I. 7. 13. 14. 17. II. 1. 1, 3, 4, 5, 6. 3. 7, 9, 10, 11. 8. 1. 9. 1, 2. 11. 9, 10. 15. 1. 16. 15. III. 10. 5. 13. 5. IV. 5. 1, 4. 14. 6. VI. 3. 9. 11. 4. VII. 3. 7, 10. VIII. 5. 4, 10, 11, 12, 20, 21, 24. 6. 14, 23. 7. 23, 24. 10. 5. 13. 2, 5, 8, 15. 14. 4, 25. 16. 4. IX. 2. 2. X. 10. 1. 21. 6. XI. 1. 12. 3. 2. 4. 11. 5. 2. 6. 1. 7. 2. 9. 5. 14. 2, 6. 21. 3, 4. XIII. 5. 6, etc. Comp. उत्तर°, महा°, अन्तर्वेदि and बहिर्वेदि.

वेदिकरण *n. plur.* "the tools used in making the Vedi" XII. 19. 6.

वेदिश्रोणि *f.* VII. 20. 4. 23. 11. 26. 10. XI. 21. 3, 4. XVIII. 4. 4. 7. 8. XIX. 24. 3. XXI. 17. 19.

वेदिसंमान *n.* XIV. 5. 10.

वेद्यंस *m.* II. 3. 1. VII. 4. 1. XII. 17. 5. XIII. 19. 4, 6.

वैनवत् *n. pr. adv.* XXIV. 6. 8.

वेहत् *f.* XIX. 16. 16, 17, 19, 22. XXII. 15. 12.

वेहाय् *denom.* (वेहायमाना) XVIII. 21. 7.

वैकृत *adj.* IV. 10. 1.

वैतस *adj.* (**सत**) XVIII. 13. 21.

वैतहव्य *patron.* XXIV. 6. 2.

वैद्युत *adj.* (**अग्नि**) IX. 3. 22.

वैन्य *patron.* XXIV. 6. 7, 8.

वैप्रुष *adj.* (**होम**) XII. 16. 15. XIII. 2. 7. XIV. 9. 5.

वैभीतक *adj.* XXII. 4. 21.

वैमृध *adj. f.* **०धी** (**ऋच्**) *du.* "name of the verses Ṛigveda 10. 152. 3, 4" XX. 20. 7.

वैराजसामन् *adj.* XXI. 7. 1.

वैरूप *patron.* XXIV. 8. 5, 6.

वैरूपसामन् *adj.* XXI. 6. 16.

वैरोहित्य *patron.* XXIV. 5. 14.

वैशाखी *f.* (**पौर्णमासी**) XX. 1. 5.

वैशेषिक *adj.* IV. 11. 2. XII. 25. 14.

वैश्य *m.* I. 19. 9. IV. 3. 2. V. 3. 18. 4. 3. 6. 2, 3. 11. 7. 14. 1. IX. 12. 6. X. 11. 6. 12. 8, 12. XII. 24. 5. XV. 4. 9. 11. 2. XVI. 3. 4. 6. 2. 12. 9. 20. 14. XVII. 19. 6, 8, 9. 26. 18. XVIII. 5. 16. 16. 4. 19. 2. 21. 10, 11. XIX. 4. 1, 14. XX. 5. 13. XXII. 10. 4. 25. 2. 26. 1, 5. XXIV. 1. 2.

वैश्यसव *m.*, abbreviated **वैश्य**, XXII. 25. 2.

वैश्यसववत् *adv.* XXII. 10. 9.

वैश्वदेव (1) *n.* "the first Parvan of the Châturmâsya sacrifices" VIII. 1. 2, 5. 4. 13. 5. 3. 22. 1, 4. XXII. 8. 2, 4, 11. XXIII. 10. 9. XXIV. 3. 37.

(2) *adj.* "offered at the Vaiśvadeva Parvan" VIII. 1. 9, 16. XXIV. 3. 39. (not registered in the original sense "due to the Viśve Devâs").

वैश्वदेविक *adj.* (= **वैश्वदेव** 2.) XXIV. 3. 38.

वैश्वदेवी *f.* "name of some particular bricks" XVII. 7. 7.

वैश्वसृज *adj. m.* (**अग्नि**) "a particular construction of the fire-altar" XIX. 15. 1, 7, 9, 10, 11.

वैश्वामित्र *patron.* XXIV. 9. 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 13.

वैसर्जन *n. plur.* "name of certain offerings" XI. 16. 15. XIV. 8. 8.

वौच्चट्
वौच्चाट्
वौषट्
वौषाट् } *interj.* XXIV. 14. 11.

व्यङ्ग्य् *denom.* XII. 16. 8.

व्यतिषक्त II. 12. 8. IV. 14. 9. XXIV. 3. 23. Comp. **अ०**.

व्यतिषङ्गम् *absol.* XVIII. 2. 7. XXI. 13. 7. Comp. **अ०**.

व्यत्यासम् *absol.* XIX. 22. 4, 12. XXI. 21. 10, 11. XXIII. 12. 23.

व्यर्ण *adj.* XXIII. 13. 12.

व्यर्धुक *adj.* XII. 24. 14.

व्यष्टका *f.* XVIII. 22. 14.

व्याघारण *adj. m.* (**मन्त्र**) XI. 14. 8. (*subst. n.* not registered).

व्यापात *m.* (meaning unknown) XIV. 22. 13.

व्याम *m.* "fathom" XVI. 1. 7. 4. 7. 14. 1. XVII. 17. 8. Comp. त्रि°, द्वि°.

व्याहाव *m.* "the exclamation ओंश्रावोम्" XII. 27. 17. XIII. 13. 11. 15. 14.

व्याहृति or °ती *f.* I. 1. 7. II. 16. 4. III. 13. 1. 18. 8. V. 11. 6. 12. 1. 13. 8. 15. 6. 16. 2, 8. 22. 11. 24. 8. VIII. 2. 10. IX. 5. 5. 9. 14. 20. 1, 3. XIV. 8. 4. 32. 6. XVI. 23. 1. XVII. 1. 12. 3. 8. XIX. 10. 1. XXIV. 11. 5. 13. 5.

व्युष्टि *f.* "name of some particular bricks" XVII. 2. 12.

व्युष्टिद्विरात्र *m.* XVIII. 8. 4. 22. 12. XXII. 14. 17.

व्यूढ XXI. 7. 17. 14. 5. Comp. अ°.

वृद्धभाज् *adj.* IX. 4. 9.

व्योमन् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 12. 13.

व्रत *n.* (1) "religious observance or obligation" IV. 2. 6, 7. 3. 1, 2, 5. 16. 11. V. 7. 6, 16. 8. 1. 25. 15. IX. 3. 15. X. 6. 9. XI. 1. 7. 18. 9. XV. 21. 1, 2. XXII. 9. 15. Comp. अन्तराल°, आहिताग्नि°, घृत°, पशु°, हविरुच्छिष्ट°.

(2) "subsisting on mere hot milk in consequence of a religious obligation, and generally the milk itself" X. 12. 4. 17. 6, 7, 8. XI. 15. 3, 6, 7. XVI. 11. 3. 35. 10. XVII. 7. 5. 26. 7. XXI. 4. 14, 15. XXII. 9. 14. XXIII. 11. 6. Comp. तप्त°.

व्रतचर्या *f.* IX. 4. 12, 13.

व्रतदुह् *f.* (गो) X. 16. 8. XI. 21. 5.

व्रतन *n.* "preparation of the Vrata milk" XVI. 12. 10.

व्रतप्रद *adj.* X. 16. 16.

व्रतप्रदान *adj.* (चमस) X. 10. 6.

व्रतय् *denom.* X. 16. 6, 7, 10, 11, 14. 17. 3, 8, 9, 10, 11, 13. XI. 2. 4. XIX. 4. 2.

व्रतोपायन *n.* IV. 2. 8. X. 4. 12.

व्रतोपायनीय *adj.* (यजुस्) IX. 1. 13.

व्रत्य *adj.* IX. 2. 1. 4. 15. X. 17. 8.

व्रातपत *adj.* "offered to Vratapati" IX. 3. 24.

व्रातभृत *adj.* "offered to Agni Vratabhṛit" IX. 3. 23, 24.

व्रात्य *m.* XXII. 5. 4

व्रात्यधन *n.* XXII. 5. 13.

व्रात्यस्तोम *m.* "name of some Ekâhas" XXII. 5. 4.

श

शंयुवाक *m.* III. 7. 11. 14. 7. IV. 12. 10.

शंयोस् *interj.* III. 7. 10.

शंय्वन्त *adj.* III. 14. 6, 7. X. 21. 13.

शंस् with उदा- IX. 4. 12.

शंसामो दैव XII. 27. 12.

शकट *n.* I. 7. 6, 7. 17. 4, 5. X. 24. 4. 27. 9. 28. 1, 4. 29. 9. 30. 5. XI. 6. 3.

शकटनीड *n.* X. 27. 10.

शकटमन्त्र *m.* I. 18. 7. X. 30. 7.

शकटवत् *adv.* X. 31. 3.

शकलाहरणाग्रस्वनहोम *m. plur.* XIV. 5. 7.

शकैध *adj.* IX. 9. 12.

शक्तिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 6, 8.

शक्तेः सांकृतेः सामन् *n.* V. 10. 11.

शठमर्षण *n. pr.* XXIV. 8. 10.

शण्डिल *n. pr.* XXIV. 10. 1.

शत् *caus.* with **व्यव-** XVIII. 8. 11.

शतकृष्णल *adj.* XVIII. 15. 5. XIX. 21. 1. XX. 20. 2.

शतघ्नी *adj.* XXII. 12. 5.

शतचर *adj.* XVIII. 15. 5. XX. 20. 2.

शततन्तु *adj.* (**वाण**) XXI. 17. 10.

शतपल *adj.* (**निष्क**) XX. 13. 8.

शतमान *adj.* (**हिरण्य**) V. 21. 8. 29. 1. IX. 17. 1. XII. 8. 7. XIV. 27. 6. 34. 2. XV. 5. 16. XVII. 23. 5. XVIII. 5. 5. 6. 1. 13. 21. 15. 5. XIX. 2. 6. 3. 7. 23. 11. XX. 20. 2. XXII. 16. 16.

शतरात्र *m.* XIX. 15. 7. Comp. **देवानां°**.

शतरुद्रीय *adj. m.* (**होम**) XVII. 11. 3. 12. 2. XIX. 12. 25. 13. 3.

शतसंवत्सर *n.* see under **साध्यानां°**.

शतातृण्ण XIX. 3. 6, 11.

शफ *m. du.* "two wooden tools used for lifting a pot from the fire" XV. 3. 17, 19. 4. 6. 5. 11. 7. 2. 9. 10. 10. 6. 15. 1.

शफक *m.* "an antilope which has lost a hoof" IX. 14. 14.

शबलीहोम *m.* XXII. 17. 10.

शमितृ *m.* VII. 14. 14. 15. 9. 19. 3. 23. 3. 27. 13.

शमीगर्भ *adj.* V. 1. 2. 10. 7.

शमीधान्य *n.* VI. 31. 7.

शम्या *f.* I. 15. 13. 20. 4. 21. 3. VII. 3. 12, 13, 14. 4. 2, 5. X. 28. 1. 29. 9. XI. 6. 3. 7. 5. XVIII. 8. 12.

शम्यापरास *m.* IX. 1. 17.

शम्यापरासिन् *adj.* XXIII. 13. 15.

शय *adj.* (अहन्) XXI. 15. 9, 14, 22. 16. 2, 7, 12.

शर *m.* "sour cream" VIII. 10. 7. 11. 19.

शरण *n.* "hut" V. 4. 1.

शरमय *adj.* (बर्हिस्) "consisting of reeds" XXII. 4. 19.

शरीरहोम *m.* XX. 12. 5. 21. 9.

शर्धवत् *adj., f.* ०ती (संयाज्या) "containing a derivate from the root शृध्" III. 15. 5.

शललीपिशङ्ग *m.* "name of a Navarâtra" XXII. 23. 13.

शवनभ्य *n.* XXII. 4. 17.

शवाग्नि *m.* IX. 3. 22.

शस्त्र *n.* IX. 11. 1. XII. 17. 17. 27. 11, 18. 28. 9, 14. 29. 11. XIII. 8. 13. 16. 6. XIV. 4. 4. 25. 1. XXI. 20. 7. Comp. स्तुत॰ and मस्तुत॰.

शस्त्रप्रतिगर *m.* XIII. 8. 3, 6.

शस्त्रयाज्या *f.* XIV. 10. 8.

शस्य *n.* XIV. 19. 10.

शाक *n.* (*m.* according to the commentary) "a kind of vegetable" VI. 31. 7.

शात्य *patron.* XXIII. 11. 14. XXIV. 10. 6, 8.

शात्यानां षट्त्रिंशत्संवत्सर *n.* (सत्त्र) XXIII. 11. 11.

शाक्करसामन् *adj.* XXI. 7. 8.

शाखापवित्र *n.* I. 11. 5. 12. 3. 14. 16. VII. 8. 3.

शान्तिं कृ XV. 5. 4. 12. 3. 20. 2, 5. 21. 3, 10, 13. Comp. अशान्तिकृत्.

शामित्र (1) *adj. m.* (अग्नि) VII. 16. 3. 19. 4. 22. 9. 26. 10. IX. 18. 14. 19. 4, 13.

(2) *n.* "the place of the S'âmitra fire" III. 3. 8. VII. 15. 2. XVII. 22. 2.

शारद *adj.* XX. 23. 11.

शार्दूलचर्मन् *n.* XXII. 28. 10.

शार्दूललोमन् *n.* XIX. 2. 10.

शालङ्कायन *patron.* XXIV. 9. 1.

शाला *f.* (= अग्निशाला, comment.) III. 4. 8.

शालामुखीय *adj.* (अग्नि) XI. 7. 10. 15. 1. 16. 10. 17. 2. 20. 13. XIII. 23. 3. 25. 3. XIV. 7. 12. 8. 9. 31. 6. XVI. 22. 1.

शालावत *patron.* XXIV. 9. 1.

शालीन *adj.* "living in a house, settled" V. 3. 22. Comp. comment. on XI. 17. 1.

शिञ्ज् with सम्- caus. II. 13. 6.

शितिपृष्ठ *adj.* XVIII. 11. 23. XX. 13. 12. 22. 11. XXI. 23. 12.

शिनिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 7. 9, 10.

शिपिविष्ट *adj.* XX. 22. 6.

शिपिविष्टवत् *adj., f.* °ती (ऋच्) "containing the word शिपि-विष्ट" XIV. 18. 14. 25. 10.

शिरिम्बिराभू IX. 6. 10.

शिवा *f. plur.* "name of certain formulas" (abbreviated from शिवास्तन्वः) V. 15. 2. 18. 1. Comp. घोरास्तन्वः.

शिश्विषाकारम् *absol.* XIII. 17. 6.

शीतबभ्रु *adj.* I. 13. 13.

शुकहरित *adj.* XXII. 7. 22.

शुक्र *adj. m.* "pure Soma juice, and a special libation (ग्रह) of such Soma" XII. 1. 12. 14. 1, 13. 15. 2. 22. 1, 5. 23. 4, 7. 26. 4. XIV. 27. 4. XXI. 14. 3, 5. 22. 8, 11. XXII. 14. 3, 6, 9, 12.—शुक्रामन्थिनौ *du.* "pure Soma and Soma mixed with meal" XII. 1. 12. 18. 20. 19. 5. 22. 1. 23. 7. XIII. 2. 1. XXII. 7. 11. 27. 5, 15. Comp. मन्थिन्.

शुक्रपात्र *n.* XII. 23. 11. 28. 4. XIII. 8. 4.

शुक्रवत् *adj.* XII. 23. 4. XIII. 4. 14.

शुग्विद्ध XVI. 26. 7.

शुङ्ग *n. pr.* XXIV. 7. 2, 3.

शुच्यचि *adj.* X. 22. 4.

शुण्ठ *adj.* (=अल्पकाय, comment.) X. 22. 6.

शुण्डामुख *n.* XIX. 6. 3.

शुनक *n. pr.* XXI. 2. 6. XXIV. 6. 3. 11. 16.

शुनस्कर्णस्तोम *adj.* XXII. 7. 20.

शुनासीरीय (1) *adj.* XX. 15. 3.

(2) *n.* (पर्वन्) VIII. 20. 1, 5. 21. 6. 22. 5. XVIII. 9. 5. XXII. 9. 1. XXIII. 10. 9. XXIV. 3. 37.

शुनासीरीयहविस् *n.* XXII. 9. 3.

शुल्ब *n.* (1) "rope, string" I. 4. 10. 5. 12. 6. 1, 6. IX. 2. 2. XXIV. 2. 17.

(2) *plur.* in the sense of S'ulbasûtra XVII. 26. 2.

शुष्कदृति *f.* XVIII. 21. 17.

शुष्काग्र *adj.* VII. 12. 6.

शूद्र *m.* I. 12. 15. 19. 9. V. 14. 1. VI. 3. 11, 12. X. 12. 10, 12, 13. XV. 2. 9. 20. 16. XVIII. 19. 2. XX. 5. 13. XXI. 18. 4. 19. 9, 10, 11. XXII. 26. 1, 5.

शूद्रा *f.* I. 21. 9.

शूर्प *n.* I. 7. 5. 17. 1, 10. 20. 5. VIII. 6. 23. XVI. 13. 10. 26. 5.

शृतंकार *m. plur.* "name of some formulas containing the word शृत" XII. 19. 4. XIII. 2. 7. XIV. 10. 6.

शृतशीत *adj.* XII. 14. 12.

शृतातङ्क्य *adj.* XI. 21. 8. XIII. 9. 6, 8. XVI. 27. 5.

शेष *m.* in the sense of अङ्ग "unessential part" XXIV. 4. 20.

शैन्य *patron.* XXIV. 7. 9, 10.

शैशिर *adj.* XX. 23. 11.

शैशिरि *n. pr.* XXIV. 7. 2, 3.

शोंसामो दैव XII. 27. 12, 17.

शौनकयज्ञ *m.* III. 17. 12.

शौनःशेप *n.* (आख्यान) XVIII. 19. 10, 14.

श्मश्रुण *adj.* X. 29. 6.

श्यामूल *n.* "a kind of garment" XX. 17. 9. Comp. श्यामूल.

श्यावाश्व *patron.* }
श्यावाश्ववत् *adv.* } XXIV. 8. 11.

श्येन *m.* "name of an Ekâha" XXII. 4. 13. 7. 18. 13. 14.

श्यैत *n.* (सामन) V. 15. 6. XXII. 1. 5.

श्रपण *n.* "cooking vessel" XIX. 1. 17.

श्रयण *adj. m.* (मन्त्र) XXII. 26. 4.

श्रवण *m.* "a lunar mansion" V. 3. 14.

श्रवणा *f.* "the day of full moon in the S'râvaṇa month" VIII. 5. 1. 6. 10.

श्रवणार्थ *adj.* XVII. 24. 12.

श्रायन्तीय *n.* (सामन्) XVIII. 20. 22.

श्रु with आ- (आश्रुत, आश्रावयति, आश्राविन) II. 15. 3, 6. 16. 2, 3. 18. 3. III. 6. 5. 16. 17. VII. 14. 5. 15. 7. 20. 4. VIII. 15. 10, 12. XI. 3. 8. 19. 5. XII. 20. 22, 23. 23. 4, 16. 26. 5. 27. 19. 28. 14. XIII. 3. 4. 4. 13. 12. 2. 13. 18, 21. 14. 8. 16. 7. XV. 10. 11. XVII. 16. 13. XVIII. 21. 15. XXI. 10. 8. XXII. 16. 12. XXIV. 1. 10. 3. 13. Comp. आश्रावण.

with अभ्या- *caus.* IX. 12. 1. XII. 20. 22.

„ प्रत्या- (प्रत्याश्रुत, प्रत्याश्रावयति, प्रत्याश्राविन) II. 15. 4, 6. 16. 2. 17. 4. 18. 3. III. 5. 1. 6. 5. VII. 15. 7. 20. 4. VIII. 15. 11, 12. XII. 20. 23. 23. 4, 16. 26. 5. 27. 19. 28. 14. XIII. 3. 4. 4. 13. 12. 2. 13. 18, 21. 14. 8. 16. 7. XV. 10. 11. XVIII. 21. 15. XXI. 10. 8. XXIV. 1. 10. 3. 13. Comp. प्रत्याश्रावण.

श्रुतिलक्षण *adj.* IX. 1. 1.

श्रोणि *f.* (of the Vedi) II. 3. 1. 8. 3. 11. 9. VII. 5. 5. VIII. 5. 20. XI. 4. 13. XII. 1. 14. Comp. वेदि°.

श्रोत्रिय *m.* XI. 2. 10. XIII. 7. 8. XXII. 6. 8.

श्रौमत *patron.* XXIV. 9. 3.

श्रौषट् *interj.* II. 15. 4. III. 7. 9.

श्लक्ष्णीकरण *n. plur.* "means for polishing" XV. 3. 15.

श्लक्ष्णीकृ XV. 3. 15.

श्वःसुत्या *f.* X. 12. 6. XXI. 5. 16. 6. 1, 2, 3.

श्वापदावमृष्ट IX. 17. 5.

श्वित्रोपकाश *adj.* X. 22. 4.

श्वेतच्छत्त्रिन् *adj.* XVIII. 7. 18.

श्वेतन्यङ्ग *adj.* VIII. 19. 3.

श्वेतवत् *adj.*, *f.* ०ती (ऋच्) "containing the word श्वेत" XVI. 8. 4.

श्वेतवत्सा *adj.* *f.* (गो) XVIII. 11. 3, 23.

ष

षट्तय *adj.* XV. 20. 8.

षट्त्रिंश *adj.* "connected with the Shattrimśa Stoma" XXII. 12. 17. XXIII. 9. 8, 14.

षट्त्रिंशत्संवत्सर *n.* see under शाक्त्यानां०.

षट्त्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 6. 3.

षट्पुष्कर *adj.* XXII. 10. 1.

षट्षोडशिन् *adj.* "having six Shodaśin Stomas" XXII. 5. 14.

षडवत्त *n.* III. 3. 5. VII. 26. 6. VIII 15. 5.

षडह *m.* XXI. 8. 8. 15. 10, 11, 14, 23. 16. 6, 8. 25. 1. XXII. 22. 1, 5, 14, 16, 18, 20. 23. 10. 24. 4, 11. XXIII. 1. 6, 9, 14, 15. 2. 4, 6, 16, 20. 3. 3, 9, 11, 13. 4. 2. 5. 9. 7. 3. 8. 3, 10. See also under ऋतूनां० and साध्यानां०.

षडुद्याम *adj.* XVI. 10. 8.

षडुपसत्क *adj.* XV. 12. 5.

षड्गव *adj.* (सीर) XVI. 18. 5.

षड्ढोतृ (1) *adj.* XXI. 11. 7.

(2) *m.* "name of a certain liturgical section" VII. 1. 2. 23. 11. X. 21. 9. XI. 16. 3. XIII. 12. 11. XIV. 14. 12, 13. 15. 2. XIX. 11. 4. 14. 23. XXI. 10. 7.

षड्योग *adj.* (सौर) VIII. 20. 10.

षड्रात्र *m.* XXII. 14. 7.

षड्विंशतिरात्र *m.* XXIII. 4. 5.

षष्टिदक्षिण *adj.* (क्रतु) X. 26. 4.

षोडशरात्र *m.* XXIII. 2. 11.

षोडशसीत *adj.* XVI. 19. 9.

षोडशिचमस *m.* XIV. 3. 8.

षोडशिन् *adj. m.* (1) "name of a Stoma" in चतुः०, द्वि०, षट्०, and षोडशिमत्.

(2) "name of a Soma libation (ग्रह)" XII. 18. 20. XIV. 2. 3. 3. 5. XVIII. 2. 3, 4. 6. 15. XXII. 14. 14. Comp. षोडशिचमस and ०पात्र.

(3) "one of the principal forms of Soma sacrifice (क्रतु)" VI. 4. 10. X. 22. 6. XI. 10. 13. XII. 2. 6. 6. 8. 18. 13, 14. XIV. 1. 1, 2, 5. 2. 2. 3. 1, 9. 10. 4. 18. 13. 19. 8. XVIII. 1. 4. XXI. 4. 6. 7. 1. XXII. 13. 13. XXIV. 4. 9.

षोडशिपात्र *n.* XII. 2. 6. XVIII. 1. 15, 16.

षोडशिमत् *adj.* "connected with the Shodasin Stoma" XXII. 11. 17. 18. 5. XXIII. 7. 3.

स

संयाज्या *f. du.* III. 15. 5. V. 28. 2. VI. 31. 3. IX. 4. 5. 8. 8. XIII. 25. 5. XIX. 18. 6. 25. 13. 27. 20.

मंयानी *f.* "name of some particular bricks" XVI. 24. 8. XVII. 1. 6, 18. 2. 9. 4. 6, 7.

संवत्सरगाथा *f.* "name of a hymn" XXI. 20. 1, 3.

संवत्सरनामन् *n. plur.* "name of some particular bricks" XIX. 12. 15.

संवत्सरप्रवात V. 27. 11.

संवत्सरसंमित *adj. m.* (विधृति) "name of a Sattra lasting 49 days" XXIII. 7. 11.

संवत्सरीण *adj.* (स्वस्ति) VIII. 3. 4.

संविद् *f.* "property" XXII. 1. 8.

संश्लेषण *adj. n.* XV. 17. 8.

संसद् *f.* "name of a Chaturviṃśatirātra" XXIII. 4. 1.

संसर्प *m.* see under वसिष्ठस्य॰.

संसव *m.* XIV. 20. 4.

संसुत (सोम) XIV. 19. 1.

संसृष्टानां हविस् *n. plur.* XVIII. 20. 7. XXII. 25. 13.

संसृष्टहविस् *n.* XIX. 21. 14.

संसृष्टहोम *m.* VI. 10. 9. XV. 12. 9.

संस्कार *m.* I. 10. 21. VIII. 5. 19. X. 30. 13. XI. 9. 11. XIV. 5. 2. XV. 6. 7, 8. XXIV. 1. 29. 2. 8. 3. 47. Comp. आत्म॰.

संस्था *f.* "form of Soma sacrifice" XIII. 24. 11. XIV. 1. 10. 2. 1.

संस्राव *m.* III. 7. 14. IV. 12. 10. VII. 21. 4. VIII. 3. 6. XII. 23. 11. XIX. 5. 10. 13. 8. XX. 20. 3. XXII. 7. 11.

संहार *m.* "name of the formulas संवत्सरो ऽसि, etc. (Taitt. Br. 3. 10. 4. 1)" XIX. 12. 23. Comp. विहार 2) and Sâyaṇa's comment. on Taitt. Br., Vol. II, p. 738, l. 4 from below.

संहित (=पित्रादीनामार्षेयेण संततः, comment.) XIII. 6. 13.

संक्रयन *n.* XIII. 5. 9.

सकर्णपुच्छावच्छात XVII. 26. 14.

सकृद्धोम *m.* XVII. 23. 11.

सक्षीरदृति *adj.* XXII. 2. 18.

सखुर *adj.*
सखुरिक *adj.* } XVII. 26. 14.

सख्यानि विसृज् XIII. 18. 2. XXI. 5. 12.

सगव *adj.* XXIII. 12. 1.

सगोत्र *adj.* XXII. 9. 18. 13. 2.

सग्रह *adj.* V. 22. 10. 24. 7. VII. 1. 2. VIII. 1. 3. X. 3. 8. XII. 16. 17. XIV. 13. 6. 15. 3. XXI. 10. 3. XXII. 23. 16.

संकृति *n. pr.* XXIV. 10. 8.

संकृतिवत् *n. pr. adv.* XXIV. 10. 8.

संक्षालन *n.* "rinsing water" I. 13. 10. VI. 6. 7.

संगव *m.* XV. 18. 13.

संग्रहीतृ *m.* XVIII. 17. 14, 15. 19. 6. XX. 4. 4. XXII. 12. 9.

सचषाल *adj.* XIX. 16. 15.

सच्छदिस् *adj.* XI. 6. 3.

सजनीय *n.* (सूक्त) "name of the hymn Ṛigveda 2. 12" XIV. 19. 10, 11.

संचर (1) *adj.* (पञ्च हवींषि) VIII. 2. 3. 20. 5.

(2) *m.* VII. 3. 10. VIII. 5. 11. X. 8. 2. XI. 13. 9. 14. 2, 3, 6. XIV. 10. 10. XVII. 11. 5, 6.

संचितकर्मन् *n. plur.* XIV. 8. 5.

संचितोक्थ्य *n.* "name of a certain recitation" XVII. 12. 12. XIX. 12. 26.

सञ्ज् with अभ्या- XIV. 34. 3, 4.

संजय *m.* see under विश्वामित्रस्य॰.

संज्ञप्तहोम *m.* VII. 17. 3. XIV. 7. 5.

संज्ञानी *adj. f.* (इष्टि) XIX. 20. 3. XX. 1. 4.

सत *m. n.* XVIII. 13. 21, 22. XIX. 1. 17. 4. 9.

सतूल *adj.* X. 7. 3.

सत्त्र *n.* XI. 10. 13. XII. 8. 13. [III. 23. 14. XIV. 23. 1, 3. XIX. 14. 6, 7. 15. 7. XXI. 1. 3, 4. 4. 4. 5. 10. 11. 1, 3, 5, 7, 9. 13. 4. XXIII. 1. 1. 2. 7. 12. 4. 14. 16. XXIV. 4. 9. Comp. अर्यम्णः॰, इन्द्राग्नियोः॰, कुण्डपायिनां॰. मित्रावरुणयोः॰, रात्रि॰, सर्पाणां॰.

सत्त्रभूत XXI. 15. 2. XXIII. 1. 2.

सत्त्रसंमित *adj. m.* "name of a Saptarâtra" XXII. 23. 1.

सत्त्रीय *adj.* XIV. 7. 22.

सत्यराजन् *m.* XVIII. 19. 6.

सत्वक्क *adj.* "having bark" I. 5. 9.

सदशापवित्र *adj.* XII. 2. 10.

सदस् *n.* XI. 9. 5, 9, 10. 10. 5, 7, 16, 19. 14. 3, 6. 15. 1. 21. 8. XII. 1. 2. 7. 14. 20. 4, 8. 24. 3. 26. 1. XIII. 2. 9. 6. 8, 14, 15. 7. 1. 8. 10. 24. 14. XIV. 1. 5. 8. 7. 10. 6. 23. 11. 25. 1. 29. 1. 31. 1, 2, 4. XVIII. 21. 5. XXI. 4. 16. 7. 11. 8. 7. 17. 18. 18. 12. XXII. 3. 6. 16. 7. XXIII. 12. 13.

सदस्य *m.* X. 1. 10, 14. 2. 11. 3. 1. XI. 15. 1. XII. 23. 13. XIII. 6. 6, 7. XXII. 16. 14.

सदोहविर्धानीय *adj.* XXI. 3. 7.

सदोबिल *n.* XII. 27. 11, 13.

सद्यस्काल *adj.* VIII. 5. 31.

सद्वत् *adj.* "containing a derivate from the root अस्" VI. 31. 3, 4.

सधनुस् *adj.* XVIII. 17. 6.

सनीहार *m.* "bringer of gifts" X. 18. 5. XXI. 4. 4.

संतति *f.* "name of some particular bricks" XVI. 32. 3.

संततिहोम *m.* XX. 12. 3.

संतराम् *adv.* XI. 2. 1.

संतानार्थ *adj.* XVII. 25. 13; comp. 24. 11.

संदंश *m.* "name of an Ekâha" XXII. 13. 13.

संधि *m.* (= संधिस्तोत्र, comment.) XIV. 4. 3.

संधिचमस *m.* XIV. 4. 2, 12, 15. Comp. comment. on XIV. 28. 2.

संनख *adj.* (**मुष्टि**) I. 3. 15. XV. 13. 3.

संनतिहोम *m.* XX. 12. 8.

संनद्धसारथि *adj.* XXII. 12. 8.

संनद्धसारथिन् *adj.* XX. 5. 13.

संनयत् *part. pr.*, see under **नी** with **सम्**.

संनहन *n.* "string, cord" II. 9. 1. IX. 2. 2. Comp. **इध्म॰**.

संनहनी *adj. f.* (**ऋच्**) "name of the verse **अपरिमितानां परिमिताः** (Taitt. Br. 3. 7. 4. 10)" I. 5. 5.

सपवित्र *adj.* I. 16. 12.

सपुरुष *adj.* XX. 25. 21. XXIII. 12. 1.

सपुरोहितप्रवर *adj.* XXIV. 10. 13, 15.

सप्ततय *adj.* XV. 20. 8.

सप्तत्रिंशद्रात्र *m.* XXIII. 6. 5.

सप्तदश (1) *m.* "the Saptadaśa Stoma" XXII. 11. 13.

(2) *adj.* "connected with the Saptadaśa Stoma" XXI. 6. 16. 23. 2. XXII. 6. 14, 16. 10. 4. 13. 28. 20. 8, 15. 21. 14. 22. 7. 23. 12, 18. 24. 7. XXIII. 7. 3. 8. 3. 10. 3, 9. 11. 9, 11, 15. 14. 14.

सप्तदशरात्र *m.* XXIII. 2. 13.

सप्तदशशराव *adj.* XVIII. 2. 17.

सप्तदशसामिधेनीक *adj.* III. 15. 4. V. 22. 8.

सप्तदशार *adj.* XVIII. 4. 3.

सप्तरात्र *m.* XXII. 14. 8. 22. 10. Comp. the following and जनक०.

सप्तर्षीणां सप्तरात्र *m.* XXII. 22. 13.

सप्तवत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing the word सप्तन्" V. 18. 1. VII. 7. 1. XVII. 15. 7.

सप्तविंशतिरात्र *m.* XXIII. 4. 7.

सप्तशफ *adj.* VII. 12. 1.

सप्तहोत्र (1) *adj.* XXI. 11. 9.

(2) *m.* "name of a certain liturgical section" IV. 11. 7. X. 3. 8. XII. 16. 17. XIII. 2. 7. 11. 1. 15. 7. XIV. 14. 11, 12. 15. 2. XIX. 14. 24. XXI. 10. 7.

सप्रस्तर *adj.* III. 5. 4.

सभा *f.* V. 19. 2.

सभासद् *m.* V. 20. 2.

सभूमि *adj.* XX. 24. 12. 25. 21.

सभ्य *adj.* (अग्नि) IV. 2. 1. V. 4. 7. 9. 2. 17. 1. 18. 2. VI. 3. 4.

समतीतार्चिस् *adj.* VI. 10. 3.

समन्तपरिमाण *n.* XVI. 4. 7.

समभ्युच्चय *m.* IX. 16. 6.

समभ्युच्चयवत् *adv.* VI. 13. 3. XII. 18. 14. XXI. 23. 13.

समंबिल *adj.* II. 7. 3.

समयार्चिस् *adv.* VI. 8. 5.

समयाविषित "half risen or half gone down" (**सूर्य**) VI. 4. 9. XIV. 3. 1. XV. 18. 13.

समवत्तधानी *f.* VII. 23. 11. 24. 8, 10.

समवस्थाविणी *f.* "a certain arrangement of eleven sacrificial posts" (opposite **आराग्रा**) XIV. 6. 5.

समवाय *m.* XIV. 5. 2.

समद्दाव्रत *adj.* XIX. 15. 7. XXIII. 2. 12, 18. 4. 10. 5. 2. 6. 6, 12.

समाख्यान *n.* XII. 25. 18. Comp. **समाख्याभक्त** in the comment. on XII. 24. 16. 28. 3.

समानगोत्र *adj.* XXI. 3. 4.

समानजातीय *adj.* I. 25. 1.

समानतन्त्र *adj.* III. 15. 2. V. 21. 6. IX. 4. 3.

समानतयादेवत *adj.* XVI. 24. 9. XVII. 1. 7. 2. 1, 10. 4. 5. See under **तयादेवत**.

समानबर्हिस् *adj.* V. 21. 7.

समानब्राह्मण *adj.* XII. 13. 6. See also comment. on XV. 10. 1 and **समानब्राह्मणीयत्व** in the comment. on X. 21. 8.

समानविधान *adj.* XXIV. 2. 26.

समारूढ (**अग्नि**) V. 29. 12. VI. 28. 14. XXIV. 4. 22. Comp. **रुह्** with **समा**.

समावद्वीर्य *adj.* XII. 21. 19.

समाविकर्त *adj.* XI. 13. 1

समिद्धवत् *adj., f.* °ती (ऋच्) "containing the word **समिद्ध**" XIX. 18. 3.

समिद्धार *adj.* XXI. 6. 7.

समिध् *f.* II. 12. 4. 17. 2, 4. III. 4. 5, 6. 5. 2. IV. 11. 5. V. 5. 10. 7. 1, 4, 11, 12. 16. 5. 17. 2. VI. 8. 5. 9. 3. 10. 1, 4, 11, 12. 16. 12. 25. 3. 26. 6, 8. VII. 14. 7. 26. 8. 27. 16. VIII. 8. 18. 18. 10. IX. 2. 7. 11. 8, 10. 12. 10. XI. 1. 15. 18. 4, etc. Comp. **अनूयाज°, आधार°.**

समिध्यमानवत् *adj., f.* °ती (ऋच्) "containing the word **समिध्यमान**" XIX. 18. 3.

समिष्टयजुस् *n.* II. 21. 2. III. 13. 2, 4. IV. 13. 8. VII. 27. 15. VIII. 3. 17. 16. 20. XIII. 18. 4. XVII. 23. 8.

समीक्षा *f.* XV. 6. 13.

समुदन्त *adj.* VI. 6. 2.

समुद्रिय *adj.* (अप्) XVIII. 13. 3.

समुपह्व *m.* XXI. 10. 10.

समूह्क *m.* XVII. 26. 17.

सम्ह्वार्य *adj.* XVII. 25. 10; comp. 24. 11.

संपत्नीय *adj. m.* (होम) III. 9. 10. Comp. comment. on VII. 27. 15. VIII. 16. 19. X. 4. 7.

संपात *m.* "residue of Soma juice" XII. 11. 5. 13. 9. 21. 3, 4. 25. 4. 27. 8. 28. 16. 29. 7, 10. XIII. 8. 2. 9. 5. 10. 12. XVII. 19. 4, 5. XIX. 9. 7, 13.

संश्लोम्नाय *gerund.* (corrupt form) VIII. 16. 6. XIII. 17. 9.

संभार *m. plur.* "ritual requisites or materials" V. 1. 4, 6. 10. 1, 3. 12. 2. 13. 8. 14. 14. 15. 6. 27. 5, 8. VII. 6. 1, 2, 7. XIV. 15. 2. XV. 1. 8, 13. 2. 7. 3. 20. 4. 2. XVI. 5. 8, 9. XVII. 15. 4. XIX. 14. 20, 25.

संभारयजुस् *n. plur.* X. 3. 5. 8. 4, 10. 11. 2. 31. 10. XIV. 19. 1, 2. XXI. 4. 7. Comp. **ससंभारयजुष्क**.

संभार्य *m.* "name of an Ahîna" XXI. 15. 13. 16. 1, 10. 25. 3.

संमार्ग *m.* II. 15. 4. IV. 11. 6.

संमुख *adj.* (= **सम्मुख**) XV. 20. 6.

सम्राडासन्दी *f.* XV. 5. 7. 6. 10. 8. 15. 12. 2. 13. 2, 9. 14. 2. 15. 1.

सयुज् *f.* "name of some particular bricks" XVII. 5. 2.

सरजस *adj.* XVIII. 5. 13.

सरस्वती *f.* "name of the river" XXIII. 12. 5, 23.

सरित् *f.* "name of some particular bricks" XVII. 7. 1.

सर्पण *n.* XIII. 8. 14.

सर्पराज्ञी *f.* "name of the verses **भूमिर्भूम्ना**, etc. (Taitt. S. 1. 5. 3. 1, seq.)" V. 11. 6. 12. 1. 13. 8. 15. 6. 16. 2. 27. 9. XIV. 21. 13. 22. 1. XXI. 10. 5.

सर्पाणां सत्त्र *n.* XXIII. 14. 8.

सर्पाहुति *f.* XVII. 20. 14, 15.

सर्पिर्धान *n.* II. 6. 1.

सर्वजित् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 1. 16. 23. 4.

सर्वज्योतिस् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 2. 5.

सर्वतोमुख *m.* "name of an Ekâha" XXII. 11. 12.

सर्वदेवत्य *adj.* XIX. 2. 19.

सर्वपृष्ठ *adj.* XIV. 19. 9. 23. 1. XV. 12. 12. XX. 25. 20. XXII. 4. 11. 23. 18. 24. 12.—०पृष्ठा *f.* (इष्टि) XIX. 22. 7. XX. 9. 2.

सर्वप्रायश्चित्त *n.* III. 11. 1. IX. 1. 11. 12. 7. 16. 6. 20. 10. XIV. 26. 7, 9. 34. 5. XV. 17. 6.

सर्वभक्ष *adj.* (चमस) VIII. 16. 12. XII. 28. 10.

सर्वमेध *m.* XX. 25. 3.

सर्ववेदस *adj. m.* (क्रतु) "a Soma Vikṛiti" (registered only in this sense) X. 26. 5. XII. 8. 13. XIII. 5. 3. 23. 14. XIX. 14. 6.

सर्ववेदसदक्षिण *adj.* XIV. 23. 1. XXII. 4. 11.

सर्वस्तोम (1) *adj.* XIV. 19. 9. 23. 1. XX. 22. 3. XXII. 4. 11. 5. 2. 14. 19. 23. 4. 24. 2. XXIII. 1. 9. 7. 6, 10.

(2) *m.* "name of an Ekâha" XXII. 13. 17.

सर्वस्वार *m.* "name of an Ekâha" XXII. 7. 20.

सर्वज्ञत VI. 30. 1. XII. 23. 10. XIV. 4. 10. XVII. 16. 14. XVIII. 8. 17. XX. 21. 6.

सर्वाभरणिन् *adj.* XXII. 12. 6.

सलाटकी *f.* XV. 19. 4.

सव *m.* XXII. 25. 1. 28. 27. Comp. ओदन०, गो०, पृथि०, बृहस्पति०, ब्राह्मण०, वैश्य०, सोम०.

सकारीरी *adj. f.* (इष्टि) XIX. 27. 13.

सवन *n*. XII. 18. 2. 24. 7. 25. 26. 29. 12, 13. XIII. 1. 1. 4. 8, 14. 8. 13. 18. 6. XIV. 2. 5, 6. 10. 9, 10. 19. 2, 3. 24. 14, 15, etc. Comp. उपांशु°, तृतीय°, पञ्च°, प्रातः°, and तार्तीयसवनिक.

सवनविध *adj*. XXIII. 14. 5.

सवनीय *adj*. IX. 19. 20. XI. 19. 10. 20. 15. 21. 10. XII. 3. 3, 4, 15, 18. 4. 4. 18. 12. 20. 12. 25. 13. XIII. 1. 12, 13. 4. 7. 10. 7. 11. 5. XIV. 8. 6. 9. 3. 10. 5. 17. 3. XVII. 23. 4. XIX. 15. 12. XX. 9. 13. XXI. 24. 11. XXII. 3. 10. 9. 21. 20. 16. XXIV. 3. 34, 35. Comp. प्रातः°.

सवनीयपात्र *n*. XII. 3. 2.

सवात्य *adj*. XX. 14. 10.

सवितुः ककुभ *m*. "name of a Sattra lasting 49 days" XXIII. 8. 1.

सवेद्दोवत् *n. pr. adv*. XXIV. 6. 2.

सव्याहृत् *adj*. X. 9. 19. XVI. 13. 6. 34. 2.

सव्योत्तरिन् *adj*. XXIV. 13. 2.

सशिख *adj*. XXI. 13. 4.

सशिरस्क *adj*. VIII. 8. 15. XIII. 21. 1.

सशूक *adj*. I. 19. 1.

ससंभारयजुष्क *adj*. XIV. 13. 8.

सस्तुतशस्त्र *adj*. XIV. 2. 11.

सस्तोक *adj*. VIII. 5. 41. 16. 1.

सस्रुव *adj*. III. 8. 1.

सस्वाहाकार *adj*. XIV. 15. 3.

सहपत्नीक *adj.* VII. 21. 6. 27. 16. XV. 13. 10.

सहर्षभ *adj.* XXI. 7. 11.

सहश्रुत XVIII. 11. 20.

सहस्फ्य *adj.* II. 13. 1.

सहस्र *adj. m.* (abbreviated from सहस्रदक्षिण, *viz.* क्रतु) "a Soma Vikṛiti" X. 26. 5. XIII. 23. 14. XIX. 14. 6. Comp. साहस्र 2).

सहस्रदक्षिण *adj.* (क्रतु) X. 26. 6. XIV. 23. 2. XXI. 13. 5.

सहस्रसंवत्सर *n.* see under प्रजापतेः॰ and विश्वसृजां॰.

सहस्रसम *adj.* (सत्त्र) XXIII. 14. 16.

सहस्रसाव्य *n.* see under अग्नेः॰.

सहस्रुच् *adj.* II. 8. 3.

सहाङ्ग *adj.* XXIV. 2. 39.

सांवत्सरिक *adj.* XXIV. 4. 5.

सांवाग्निन *n.* XXI. 8. 6.

साकमेध *m. plur.* "the third Parvan of the Châturmâsya sacrifices" VIII. 4. 13. 9. 1. 19. 8. XXII. 8. 13. XXIII. 10. 9. XXIV. 3. 37.

साकंप्रस्थायीय *m.* III. 16. 11. 17. 3. XX. 25. 1.

साग्निचित्य *adj.* XV. 3. 13. XXI. 1. 2. XXII. 12. 10.

सांकाग्निन *n.* XI. 7. 10. 9. 10. 10. 14.

सांकृति *m.* see under अक्नेः॰.

सांकृत्य *patron.* XXIV. 10. 8.

सांग्रहणी *adj. f.* (इष्टि) XIX. 23. 6. XX. 1. 4.

सात्यकि *patron.* XXIV. 8. 10.

सात्यंकामि *patron.* XXIV. 8. 10.

सात्यदूतानामिष्टि *f.* XVIII. 21. 16, ०नां हवींषि XXII. 25. 13.

सात्वरी *adj. f.* (वडबा) XIX. 2. 3.

सादन *adj. m.* (मन्त्र) XII. 15. 10, 11. 18. 10. 27. 8. 28. 4. 29. 4, 8. XIII. 8. 2, 4, 12. 13. 5. XIV. 1. 9. 2. 12. XVI. 33. 1. XIX. 13. 16. XXI. 21. 17.

सादनप्रवाद *adj.* (पर्याय) XVI. 31. 1.

साद्गुण्य *n.* XIX. 18. 14.

साद्यस्क्र *m.* XXII. 2. 6. XXIV. 4. 9.

साधारणद्रव्य *adj.* (संस्कार) VIII. 5. 19.

साध्यानां प्रयति *f.* "name of an Ekâha" XXII. 5. 17.

साध्यानां शतसंवत्सर *n.* (सत्त्र) XXIII. 12. 1.

साध्यानां षडह *m.* XIX. 15. 7. XXII. 22. 2.

सानुवषट्कार *adj.* XII. 23. 9. XIII. 8. 2.

सांतपन *adj.* "offered to the Maruts called Sâṃtapana (VIII. 9. 5)" VIII. 9. 9. XXII. 8. 15.

सांनाय्य *n.* II. 19. 1. IV. 9. 13. 14. 2. IX. 2. 4, 5. 10. 15. XXI. 24. 3, 7. XXIII. 12. 8, 22. XXIV. 2. 33. Comp. नी with सम्.

सांनाय्यकुम्भी *f.* I. 6. 13. II. 11. 9.

सांनाय्यपात्र *n.* I. 11. 4. 12. 1.

सान्वारम्भणीय *adj.* V. 24. 9.

साभिचरणिक *adj.* XII. 13. 6.

सामतस् *adv.* IX. 16. 4.

सामनसी *adj. f.* (**ऋच्**) " name of the verse **ये ऽग्नय: समनस:** etc. (Taitt. Br. 1. 2. 1. 18) " V. 20. 4.

साम्रपुरीष *m.* " plenty of rubble-stones " XVII. 25. 4, 7.

सामवेद *m.* XXIV. 1. 4, 8, 17.

सामिधेनी *adj. f.* (**ऋच्**) II. 11. 10. 12. 2, 5. III. 19. 3. IV. 9. 1, 2. V. 22. 2. 28. 4, 5. VI. 29. 6. 31. 2. VII. 13. 12. VIII. 2. 13. 6. 18. 9. 10. 14. 16, 18. X. 4. 5. 31. 12. XI. 3. 3, 4. XVI. 7. 2. XVII. 16. 11. XIX. 18. 16. 19. 14. 25. 10. XXI. 2. 3. XXIII. 3. 6. XXIV. 1. 11. 3. 29. 11. 1, 5, 9, 12, 17. Comp. **सप्तदशसामिधेनीक**.

साम्मुख्य *n.* " presence " X. 20. 16.

सायंदोह *m.* I. 11. 3. 14. 7, 8. III. 16. 12, 13. IV. 14. 1. VIII. 1. 16. 2. 5. 5. 30. IX. 1. 30. XI. 21. 7.

सारस्वत *adj.* " to be performed on the bank of the Sarasvatî ; epithet of three Sattras " XIX. 15. 7. XXIII. 12. 4. XXIV. 4. 9.

सार्वकाम *adj.* XIV. 14. 13.

सार्वत्रिक *adj.* II. 12. 9. 18. 3. XV. 19. 6.

सार्वभौम *adj.* (**राजन्**) XX. 1. 1.

सार्ववर्णिक *adj.* V. 3. 20. XXIV. 10 18.

सार्वसूत्र *adj.* " made of threads of all colours " (**उपबर्हण**) V. 20. 7. XIII. 6. 1.

सार्वसेनियज्ञ *m.* III. 17. 12.

साष्टि *f.* XXIV. 10. 12.

सावर्णि *n. pr.* XXIV. 5. 14.

सावित्र *adj. m.* (अग्नि) "a particular construction of the fire-altar" XIX. 11. 1, 6. 13. 26. 15. 10, 11.

सावेद्स *patron.* XXIV. 6. 2.

साहस्र (1) *adj.* "making a thousand complete" XXII. 15. 8.

(2) *adj. m.* (क्रतु) "a Soma Vikṛiti" XIII. 5. 3. Comp. सहस्र.

साहस्रवत् *adj.* XIX. 12. 22.

साह्न *m.* (=एकाह) XI. 4. 7.

सिंहलोमन् *n.* XIX. 2. 10.

सिकतोपोप्त XV. 2. 5.

(1) सिच् with प्रत्यव–XVIII. 13. 8.

(2) सिच् *f.* XIV. 22. 1. XX. 17. 13.

सिध्म *adj.* XX. 14. 6.

सीतामात्र *adj.* II. 2. 7. VIII. 5. 10.

सीस *adj.* XX. 18. 7.

सुगन्धितेजन *m.* (according to the comment.) VII. 6. 1.

सुत्य *adj.* (अहन्) X. 15. 2, 4. XI. 18. 10. XVIII. 2. 11.

सुत्या *f.* XV. 18. 1, 11. XX. 8. 16.

सुन्वत् *part.* XI. 19. 9, 10.

सुपूर्वाह्णे XI. 4. 1.

61

सुफलीकृत I. 21. 1.

सुब्रह्मण्य *m.* "one of the officiating priests" X. 1. 9. 28. 3, 4, 5. XI. 3. 13. 20. 3. 21. 8. XII. 3. 15. XVIII. 21. 7. XXI. 5. 16. 6. 1. XXIII. 10. 12.

सुब्रह्मण्या *f.* X. 28. 4, 5. XI. 3. 13, 14. 20. 3, 4. 21. 8. XII. 3. 15, 16. XX. 1. 7. XXI. 5. 16. 6. 1. 12. 10. XXII. 6. 6.

सुमङ्गल (1) *adj.* XVIII. 19. 6.

(2) *n. pr.* XXIV. 8. 14.

सुरभिमत् *adj., f.* ०ती (ऋच्) "containing the word सुरभि" XX. 18. 7.

सुरा *f.* XVIII. 1. 9. XIX. 1. 7, 9, 18. 3. 7. 4. 2. 5. 11. 6. 13. 7. 1, 7. 8. 13.

सुराग्रह *m.* XVIII. 1. 11. 2. 5, 7, 9. 6. 17. 7. 1, 2, 4, 7. XIX. 1. 15. 2. 7. 7. 2. 8. 8, 9.

सुराग्रहपात्र *n.* XVIII. 1. 17.

सुरामन् *adj.* (सोम) XIX. 2. 18.

सुविचित XII. 8. 14. XIX. 15. 9.

सुश्लोक *adj.* XVIII. 19. 6.

सूकरविशस *m.* XX. 19. 9.

सूक्तक्रम *m.* XIX. 16. 25.

सूक्तपरिमाण *adj.* (इष्टका) XVII. 26, 11.

सूक्तवाक *m.* III. 6. 5, 6. 14. 7. IV. 12. 4, 6. VII. 27. 6. VIII. 3. 4. 7. 8. 12. 5. 16. 18. 21. 1.

सूच्चैस् *adv.* XII. 15. 8.

सूत *m.* XX. 4. 3. 15. 8.

सूतवाग्नि *m.* IX. 3. 22.

सूनवत्ता f. XVIII. 20. 4. XXII. 25. 11.

सूद्योत XVI. 10. 9.

सूद m. V. 1. 7. 9. 10.

सूदवत् adj. XII. 23. 11. XIII. 10. 5.

सूपचर adj. VI. 31. 13.

सूपावगाह adj. (अप्) XX. 1. 3.

सूयवस adj. m. (काल) " the rainy season " VII. 28. 7.

सूर्त् V. 3. 21. VI. 14. 13. XIV. 13. 12.

सूर्यस्तुत् m. " name of an Ekâha," XX. 25. 8.

सूर्योढ (अतिथि) V. 25. 5.

सृष्टि f. " name of some particular bricks " XVII. 2. 11.

सेव m. XVIII. 5. 3.

सेष्टि adj. V. 24. 9.

सैध्रक adj. XX. 3. 8, 12.

सैन्धव adj. (अप्) XVIII. 13. 3.

सोदर्क adj. XV. 18. 4.

सोम m. IV. 16. 15. V. 3. 21. 23. 2, 3. VI. 15. 7, 8. VII. 3. 10. 20. 8. VIII. 3. 11. 21. 2, 3. IX. 11. 11. 17. 3. X. 1. 1, 2. 2. 8. 4. 12. 20. 15, 16. 24. 2. 25, 1, 2, 4, 5. 28. 4. XI. 4. 10. 5. 10. 16. 17. 17. 3. 18. 10. XII. 12. 7. 14. 1. 15. 4. 18. 6. 20. 1. 23. 4. 24. 4, 5, 11, 14. 27. 19. 28. 14. XIII. 4. 14, etc. Comp. धाना॰.

सोमकरणी f. " name of a certain verse " XII. 7. 10, 16.

सोमक्रयण *adj*. X. 26. 15. 27. 4. XXII. 2. 25. — °णी *f*. (गो) X. 22. 2, 7, 8. 23. 6, 7. 27. 5. XIV. 1. 5. XXI. 4. 6. XXII. 4. 6. 15. 3.

सोमग्रह *m*. XII. 2. 3. 7. 10. XVIII. 2. 3, 7, 9. 6. 16. 7. 1, 2, 3, 7.

सोमग्रहपात्र *n*. XVIII. 1. 15.

सोमधर्म *m*. XII. 7. 15. 16.

सोमप *adj*. XIV. 14. 12. XVIII. 21. 3, 5. XX. 2. 10, 11. XXI. 5. 16. 6. 1.

सोमपरिश्रयण *n*. XIII. 22. 3.

सोमपात्र *n*. XI. 13. 8. XII. 27. 9.

सोमपीथ *m*. XII. 24. 14. Comp. अविच्छिन्न°.

सोमप्रथम *adj*. XI. 17. 3.

सोमप्रवाक *m*. XXII. 2. 18. 4. 5.

सोममान *n*. XXI. 13. 7.

सोमयाजिन् *m*. VI. 15. 13. XI. 20. 12. XIV. 14. 12. XXIV. 2. 33. Comp. अ°.

सोमलिप्त *n. plur*. "epithet of all utensils employed at the Soma sacrifice" XIII. 19. 6. 20. 12.

सोमवत् *adj*. (पितृ) XX. 14. 13.

सोमवामिन् *adj*. XIV. 30. 7. XIX. 1. 19. 2. 2. 4. 11. 6. 12.

सोमविक्रयिन् *adj*. X. 20. 13, 14, 15. 25. 1, 2, 5. 26. 10, 14, 15. 27. 6. XIV. 24. 11.

सोमविध *adj*. VII. 28. 1.

सोमसव *m*. XXII. 25. 9.

स्तुतशस्त्र *n. du.* XIV. 8. 3. XVII. 12. 13. Comp. स॰.

स्तुतशस्त्रवत् *adj.* XIV. 18. 3.

स्तुभ्, स्तुभ्नाति see under निष्टुभ् and अ॰.

स्तोत्र *n.* IX. 11. 1. XII. 17. 6, 9, 17. 20. 22. 28. 5, 13. 29. 5. XIII. 8. 5. 13. 6. 15. 3. XIV. 3. 1. 10. 2, 8. 18. 4, 10. 25. 1. 29. 1. XVII. 23. 7. XVIII. 5. 6. 6. 15. XX. 13. 9. XXII. 10. 1, 13. 11. 4, 10. 12. 20. Comp. एकत्रिक॰, एक॰, माहेन्द्रस्य॰.

स्तोत्रीया *f.* (ऋच्) XII. 17. 15. XIII. 3. 1. 11. 1. 15. 8. XXI. 25. 6, 7. XXII. 1. 7. 11. 5, 10. Comp. ग्राव॰.

स्तोत्रोपाकरण *adj.* XXI. 10. 4.

स्तोमभाग *m. plur.* "name of the formulas Taitt. S. 4. 4. 1, seq." XIV. 8. 2. 10. 3.

स्तोमभागा *f.* "name of those altar-bricks which are laid under the muttering of the Stomabhâga formulas" XVII. 3. 5.

स्त्रिव्यञ्जन *n.* VIII. 6. 1.

स्त्रीगो *f.* XXII. 4. 6.

स्त्रीहत XXII. 6. 8.

स्थविमत् *adj.* VII. 24. 6, 7.

स्था with उद्, desid. उत्तिष्ठासति "to wish to break off a ceremony" XIV. 23. 3, 4. Comp. उत्थान.

स्थागर *adj.* (अलंकार) XIV. 15. 2.

स्थानिन् *adj.* XXI. 1. 16, 18.

स्थापत्य *n.* XXII. 7. 6.

स्थाली *f.* I. 7. 7. 9. 12. 10. 13. VIII. 8. 12. 9. 14. 11. 9, 15. IX. 5. 7, 9. X. 21. 3, 18. 23. 3. XII. 1. 15. 5. 3. 15. 3, 11. 16. 1. 28. 11. 29. 4, 8. XIII. 23. 2. 24. 3. XIX. 1. 4. 3. 6. Comp. अग्निहोत्र०, अन्वाहार्य०, आग्रयण०, आज्य०, आदित्य०, उक्थ्य०, चरु०, ध्रुव०, सोम०.

स्थालीपाक *m.* I. 8. 1. VI. 30. 16.

स्थूणाराज *m.* X. 3. 4.

स्थूरि *n.* XVIII. 21. 7.

स्नूहन् *m.* "mucus" X. 14. 1.

स्पन्द्या *f.* XI. 4. 15. XX. 17. 9.

स्फ्य *m.* I. 7. 5. 8. 8. 15. 7, 13. 16. 8. 18. 7. 25. 14. II. 1. 1, 5. 2. 4. 3. 3, 7, 9, 11, 13, 14, 16. 6. 5. 15. 1, 4. III. 8. 1, 5. VII. 3. 14. 4. 5. 8. 3, 5. X. 23. 2. XI. 2. 16, 19. XVIII. 15. 3, 4. 18. 14. XXII. 3. 7. 4. 15. Comp. ऋते०, एक०, सह०.

स्फ्याकृतियूप *m.* XIX. 16. 12.

स्यन्द with उद्- XVIII. 13. 8.

स्यामूल *n.* V. 29. 3. Comp. श्यामूल.

स्रग्विन् *adj.* XXII. 12. 9.

स्रुक्संमार्जन *n.* II. 4. 1, 11.

स्रुगादान *adj. m.* (मन्त्र) IX. 15. 11.

स्रुच् *f.* I. 3. 17. 15. 11. 17. 12. II. 3. 11. 4. 2. 8. 2. 9. 15. 10. 4. 11. 7. 13. 6, 7. 14. 10, 13. 17. 7. 18. 7. 19. 2, 5. 20. 4. III. 5. 3, 9. 8. 4, 5, 6. 16. 17. V. 17. 7. 18. 1. VI. 7. 1. 10. 10, 11. 11. 3, 4, 5. 12. 4, 6. 13. 4. 30. 2. VII. 1. 8. 5. 6. 7. 1. 8. 6. 24. 8, 9. 25. 18. VIII. 2. 1. 3. 8. 5. 29. 15. 1. 16. 15. IX. 13. 4.

17. 1. X. 8. 5, 6. XI. 1. 1. 3. 1. 16. 6, 15. XII. 1. 2. 2. 7. 3. 6, 7. 20. 22. XIII. 3. 3. 5. 6, etc. Comp. स्रुह्०.

स्रुच्य *adj.* II. 19. 9. IV. 9. 5. VII. 14. 1. VIII. 8. 3. 12. 4. XVI. 7. 8.

स्रुव *m.* I. 15. 7, 10. 24. 5. II. 3. 11. 4. 4, 7. 7. 2. 10. 3. 11. 3. 12. 7, 9. 14. 13. 18. 3. 19. 1. 20. 5. III. 2. 3. 8. 6, 7. 9. 10. 11. 1. 14. 7. IV. 7. 2. VI. 3. 6. 7. 1. 13. 1. VII. 1. 7, 13. 2. 3. 8. 6. 9. 10. 10. 3. 13. 7. 20. 2. 23. 3. VIII. 10. 5. IX. 1. 11. 2. 9. 13. 15. 19. 17. X. 8. 5. XI. 2. 16. 3. 1, 2, 12. 10. 4, etc. Comp. आज्य०, स्रु०.

स्रौव *adj.* (आघार) IV. 9. 4. VIII. 7. 28. XI. 3. 6.

स्वक्त (इरिण) XVI. 15. 8. XVIII. 8. 17. 9. 17.

स्वगा *interj.* III. 7. 10. 19. 3.

स्वज *m.* "viper" XV. 19. 9 (the explanation of the comment is evidently wrong).

स्वधाकार *m.* VIII. 15. 12.

स्वपराह्णे XI. 4. 1.

स्वयंविलीन XVIII. 11. 6, 17.

स्वयंवृक्ण XVIII. 11. 10.

स्वयंकृत XVIII. 11. 9, 10.

स्वयंचिति *f.* XVI. 21. 6, 8. 34. 4. XIX. 11. 7.

स्वयंदिन XVIII. 11. 9, 10.

स्वयमवपन्न XVIII. 11. 2.

स्वयमातृण्ण (शर्कर) XVI. 13. 10.—०ण्णा *f.* (इष्टका) XVI. 21. 2. 23. 1, 2, 4, 5. 24. 1. 25. 1. XVII. 1. 12, 13. 3. 8, 9. 4. 7. 6. 7, 9. 7. 3. 10. 9. 11. 3. 13. 6. 15. 1, 4. 25. 2, 3, 5, 7. XIX. 11. 3. 12. 16. 14. 16, 26. 15. 5.

स्वयंमथित XVIII. 11. 5.

स्वयंमूर्त XVIII. 11. 4.

स्वरसामन् *m.* XXIII. 3. 9. 7. 13. 8. 10.

स्वराज् *m.* "name of an Ekâha" XXII. 10. 21.

स्वरु *m.* VII. 3. 3, 5. 11. 9. 14. 10, 11, 12. 27. 3, 4. 28. 2. XI. 20. 15. XIII. 24. 6. XIV. 5. 20.

स्वशब्द *adj.* "having its own name" XXIV. 3. 1.

स्वातवस *adj.* "due to the Maruts called Svatavas" XXII. 8. 18.

स्वाधर्म्य *n.* XIX. 21. 6.

स्वाध्याय *m.* XXIV. 1. 36.

स्वामिन् *m.* (= यजमान) XXIV. 4. 1.

स्वाहाकार *m.* II. 17. 2. III. 13. 3. IX. 11. 21. Comp. अ०, स०.

स्वाहाकारप्रदान *adj.* XXIV. 3. 4.

स्वाहाकृ III. 6. 7.

स्वाहाकृति *f.* VII. 20. 4.

स्विष्टकृत् *adj.*, registered only in the sense of "due to Agni Svishṭakṛit" (हविस्) VII. 25. 14. XII. 20. 16. XIV. 19. 4. XVIII. 11. 1. 12. 6. XIX. 9. 3. 10. 3. 13. 18. 21. 5. XX. 6. 2. 21. 15. XXII. 25. 5, 8, 12, 16. XXIV. 1. 13. 4. 18.

स्विष्टकृत *adj.* VIII. 3. 11.

स्विष्टकृदर्थ *adj.* XX. 19. 10.

स्विष्टकृदिड *n.* XIII. 1. 14. 24. 4, 9, 13. XVII. 22. 10. XVIII. 6. 11. 12. 5. 19. 16. XIX. 4. 4. XX. 23. 3. XXI. 24. 6. XXII. 8. 5.

स्विष्टकृद्वत् *adv.* VII. 25. 16.

ह ।

हंसमुख *adj.* (स्रुच्) I. 15. 12.

हंसवत् *adj.*, *f.* °ती (ऋच्) "containing the word हंस" XVI. 10. 18. 12. 5.

हराशय *adj.* XI. 4. 5 (comp. 8).

हरिणपृणाका *f.* "a young antilope" IX. 14. 14.

हरित *n. pr.* XXIV. 7. 11.

हरितयव *m. plur.* VI. 31. 7.

हविराकृति *f.* VII. 23. 2. XIII. 24. 10. XXI. 24. 9.

हविरुच्छिष्टव्रत *adj.* XXIII. 14. 3.

हविरुच्छिष्टाश *adj.* VIII. 11. 8. XVIII. 6. 12.

हविर्धान *n.* XI. 6. 9, 10, 13. 7. 3. 8. 10. 9. 2. 10. 14. 11. 1. 13. 8. 15. 1. 17. 8, 10. 21. 12. XII. 1. 2. 2. 4, 5, 10, 12, 13. 6. 9, 11. 7. 2. 20. 18. 21. 13. 25. 7, 27. XIII. 2. 9. 4. 9. 5. 6. 6. 15. 10. 8. 11. 4. 24. 10, 14. XIV. 8. 7, 9. 9. 3. 10. 6. 23. 11. 25. 1. 31. 1, 2, 3. 33. 4. XVIII. 1. 11. XX. 9. 6. XXI. 7. 15. 12. 9. XXII. 3. 5. 4. 14. 16. 1. XXIII. 12. 13, 14.

हविर्यज्ञ *m.* XXIII. 10. 8.

हविष्कृत् *m.* "the call हविष्कृदेहि" I. 16. 7. 19. 9. VI. 29. 16. VII. 22. 5. X. 30. 14. XVI. 17. 3, 6. XIX. 20. 10. XXIV. 1. 43.

हस्तघ्न *m.* XX. 16. 12.

हृदयशूल m. VII. 8. 3. 23. 10. 27. 15. XI. 20. 15. XIII. 24. 6. XIV. 7. 4. XIX. 4. 6.

हैमन्तिक adj. XX. 23. 11.

हैमहा interj. XXI. 20. 4.

होतृ m. II. 16. 2, 5, 9, 13, 15. III. 2. 1, 2, 3, 5, 6, 10. 3. 3, 4, 11. 8. 1, 9. 9. 7, 9. 10. 3, 5. IV. 10. 5. 12. 5. V. 20. 10. VII. 6. 7. 14. 5. 15. 7, 8. 26. 7. 27. 2, 7, 11. VIII. 1. 7. 3. 4, 9, 15. 7. 8. 12. 5. 14. 21, 22. 15. 24, 25. 21. 1. IX. 2. 9. 13. 14. 20. 7. X. 1. 9, 14. 2. 11. 3. 1. XI. 3. 8. 7. 2. 10. 16. 19. 4, 6. XII. 3. 17. 5. 2, 5. 6. 4. 10. 13, 14. 13. 7. 17. 2. 20. 18. 21. 5, 6, 13. 23. 13, 16. 25. 3, 9, 16, 19. 26. 3, 4. 27. 6, 12. XIII. 2. 9. 3. 3. 4. 9. 6. 5, etc.—होतर्मेदं इवम् XII. 27. 15. Comp. चतुर्होतृ, दश०, दैव्या०, पञ्च०, षड्ढोतृ, सप्त०.

होतृचमस m. XII. 5. 2. 6. 1, 2. 7. 2. 9. 1, 8. 12. 3. 13. 1, 2. 21. 14. 25. 4, 9. XIII. 1. 3. 12. 1. 14. 11. 15. 2. 16. 1, 7, 8. XIV. 1. 7. 3. 10. 4. 2. 6. 18. 4. XVIII. 6. 15, 16.

होतृचमसीय adj. XII. 10. 11.

होतृप्रवर m. IV. 9. 6.

होतृषदन n. II. 11. 10. III. 13. 5. XXI. 17. 12. XXIV. 12. 10, 11. 13. 2.

होत्रक m. plur. X. 2. 11. 3. 1. XII. 20. 1. 23. 4. 25. 21. XIII. 6. 6. XXI. 11. 7. 17. 15. XXII. 10. 14.

होत्रा f. (=चमसेज्या, comm.) XII. 23. 14. XIII. 4. 15, 17. XXIV. 2. 5.

होत्राशंसिन् m. plur. X. 1. 14. 3. 1.

होत्रीय adj. m. (धिष्णिय) VII. 26. 9. XI. 7. 10. 14. 4. 5. XII. 18. 6. 20. 3. XIV. 31. 4. XVII. 21. 3.

होम *m.* I. 9. 8. 10. 18. 15. 14. II. 20. 5, 6. V. 23. 4. 29. 11. VI. 4. 12. 7. 3. 13. 7, 9. 15. 11. VII. 19. 3. IX. 1. 3. 7. 3, 4, 11. 10. 1, 2. 12. 10. XII. 16. 15. 21. 1. 22. 5. 23. 7. 25. 17. XIII. 9. 13, *etc.* *Comp.* अङ्ग॰, अदर्वि॰, अपामार्ग॰, उद्यत॰, उप॰, ओषधि॰, दर्वि॰, नारिष्ठ॰, पार्वण॰, पिष्टलेप॰, पूर्व॰, प्रहुत॰, फलीकरण॰, रौहिण॰, वनस्पति॰, वषा॰, शकलाहरणाप्रस्रवन॰, शबली॰, शरीर॰, संसृष्ट॰, सक्तु॰, संस्रप्त॰, संतति॰, संनति॰.

होमार्थ *adj.* XIV. 15. 3. Comp. अ॰.

ह्नु with नि- XI. 1. 12. Comp. निह्नव.

ह्रादुनि *f.* XVIII. 13. 7.

ह्रादुनिहत X. 19. 1.

LIST OF ERRATA.

Vol. I.

Page 17, line 13 join ॰मधिनिधा-

„ 25 „ 10 „ दक्षिणाप्राग॰

„ 32 „ 18, 19, 20 „ स्वधाविभ्यः

„ 380 „ 4 read ॰गृहीतान्युन्नयति instead of ॰गृहीतानुन्नयति

„ 402 „ 4 „ ॰मष्टास्रिं मध्ये „ „ ॰मष्टास्रिमध्ये

Vol. II.

Page 82, line 1 join पतिकामायास्त्वेवं and compare Caland in the Journal of the German Oriental Society 52, 428.

Page 233, line 9 disjoin प्रति परिव्ययति

,, 284 ,, 12 read बिभ्रत्सु० instead of बिभ्रन्सु०

,, ,, ,, ,, ,, ऽवसर्पति ,, ,, व सर्पति

,, 305 ,, 2 ,, स्यन्द्यया ,, ,, स्यन्द्यया

,, ,, ,, 3 ,, स्यन्द्या ,, ,, स्यान्द्या

,, 338 ,, 15 ,, वाचि वाते ,, ,, वा विवाते

,, 454 ,, 4 join देवायुवं

,, 491 ,, 12, 13 ,, उभयतोमोदं

,, ,, ,, 17 ,, अन्यतरतोमोदं

,, 499 ,, 15, 16 ,, उभयतोमोदं

,, 549 ,, 15 read भ्रातृव्यवतः instead of भ्रातृव्यतः

,, 584 ,, 11 ,, कुर्यात् ,, ,, कुयात्

,, 598 ,, 1 ,, सर्वा ,, ,, सवा

,, 601 ,, 14 ,, ०त्तेभ्य ,, ,, ०त्तभ्य

,, 602 ,, 13 ,, पूर्वस्मिन् ,, ,, पूवस्मिन्

,, 609 ,, 17 ,, विच्छिद्याध- ,, ,, विच्छिद्याध-

,, 637 ,, 16 ,, दन्त्योष्ठ्ये ,, ,, दन्त्याष्ठ्ये

,, 647 ,, 12 ,, परिघर्म्यम० ,, ,, परिघम्यम०

,, 657 ,, 1 ,, ०वामादयेति ,, ,, ०वामादयेयि

,, 658 ,, 7 ,, यस्ते ,, ,, यस्त

,, 662 ,, 16 ,, भूत्यै ,, ,, भूत्य

,, 671 ,, 17 ,, अर्धाध्वे ,, ,, अधाध्वे

Page 679, line 19 read ०नर्तित्य० instead of ०नातत्य०
" 682 " 12 " रौद्र्यर्चा " " रौद्र्यचा
" 683 " 3 " ०ग्नेय्यर्चा " " ग्नेय्यचा

Vol. III.

Page IX, l. 34 read scrupulousness ins. of crupulousness.
" X, " 23, 24 " *viparyâsthâ* " " *viparyâsthâ*.
" XXXI, " 10 " Sûtras " " Sûtra.
" 2 " 15 " अपश्यन्नि० " " पश्यन्नि०
" " " 16 " वल्मीकवपाम्। आ सूर्यस्योदेतो० and compare Caland in the Journal of the German Oriental Society 55, 266.
" 4 " 15 " अपश्यन्नि० instead of पश्यन्नि०
" 14 " 3 " विष्णुक्रमान् " " विष्णाक्रमान्
" " " 15 " दिवो " " दिवा
" 17 " 4 " ऊर्वस्थिमात्र्यो " " उर्वस्थिमात्र्यो
" 21 " 9 " ऽवीरघ्नो " " वीरघ्नो
" 25 " 11 " ०धिगच्छेत्त० " " ०धिगच्छत्त०
" 41 " 6 " बार्हस्पत्यं " " वार्हस्पत्यं
" 42 " 9 " क्लृप्ता० " " कॢप्ता०
" 44 " 14 " अनूपसदम० " " अनुपसदम०
" 57 " 1 " रुद्रो " " रुदो
" " " 11 " समुद्रस्य " " समुदस्य
. 58 " 5 " ०यर्जु " " ०यजु

Page 72, line 15 read नानामन्त्रा instead of नानमन्त्रा

„ 73 „ 11 „ चतुस्तनं „ „ चतुःस्तनं

„ 81 „ 7 „ निश्रेण्या „ „ निश्रण्या

„ 84 „ 19 „ वाजपेये „ „ व जपेये

„ 112 „ 4 join यदास्रवति

„ 117 „ 3 read समाववर्त्तौं० „ „ समाववर्त्तो०

„ 120 „ 3 „ पृथिवीं „ „ पृथीवीं

„ 122 „ 6 „ मृत्युमप „ „ मृत्यमप

„ 136 „ 5 „ सौवर्णं „ „ सौवर्ण

„ 137 „ 15 put the figure । ४ । after तनूरिति in the following line.

„ 140 „ 11 read ०सुपैति instead of ०सुपेति

„ „ „ 19 „ ०सुपेति OPQ „ „ ०सुपैति DES.

„ 142 „ 2 put the figure । २ । after नचत्रं and compare Taitt. Br. 3. 8. 1. 1-2.

„ 156 „ 1 read पूर्वं instead of पूर्व

„ 157 „ 2 „ ०रिष्टाद्ग्नीवासु „ „ ०रिष्टाङ्ग्नीवासु

„ 158 „ 19 „ ०स्तैयंबकाः „ „ ०स्तयबकाः

„ 159 „ 21 „ आज्येन „ „ आज्यन

„ 167 „ 9 „ विष्णुक्रमान् „ „ विष्णक्रमान्

„ 168 „ 6 „ दिवाकीर्त्यं „ „ दिवाकीत्यं

„ „ „ 8 „ यदक्रन्दः „ „ यदक्रन्द

„ 171 „ 5 „ व्यष्टौर्व्यं० „ „ व्युष्टौर्व्यं०

Page 173, line 15 read सर्वं instead of सवं

,, 185 ,, 10 join मनश्वास्नुत॰

,, 189 ,, 15 put the figure । २० । after त्रयस्त्रिंशे in the following line.

,, 196 ,, 14 read अन्तर्वेदि instead of अन्तवदि

,, ,, ,, 20 ,, note ४ ,, ,, note 8

,, 199 ,, 14 ,, पृष्ठशमनीयस्य ,, ,, पृष्ठ्यशमनीयस्य

,, 206 ,, 6, 7 ,, भ्रातृव्यवत: ,, ,, भ्रातृव्यत:

,, 229 ,, 14 ,, बार्ह- ,, ,, बाह-

,, 235 ,, 7 ,, ॰चर्यमाण: ,, ,, ॰चर्ययाण:

,, 243 ,, 16 ,, ॰श्नुते ,, ,, ॰श्नते

,, 252 ,, 5 ,, त्रिवृदृ॰ ,, ,, त्तिवृदृ॰

,, 254 ,, 12 ,, अनूपसदम॰ ,, ,, अनुपसदम॰

,, ,, ,, 19 ,, अनू॰ ,, ,, अन॰

,, 255 ,, 16 ,, ॰न्द्राग्नियोर्द्वि॰ ,, ,, ॰न्द्राग्न्योर्द्वि॰

,, 258 ,, 8 ,, सर्वा ,, ,, सवा

,, 282 above ,, २४. १२. ८. ,, ,, ४२. १२. ८.

,, 284, line 12 disjoin वषट्कार मा and blot out the sign of interrogation in the following line.

,, 287 ,, 22 put the small figure 2 into the blank after 24.

,, 291 ,, 17 read praisha instead of parisha.

,, 311 ,, 3 insert उत्सर्गिणाम॰ after आदित्यानाम॰

Page 334, line 13 read I. 16. 5 instead of I. 16. 1.

,,	350	,,	8	,,	कार्ष्मर्यमय	,,	,, कार्ष्मयमय
,,	352	,,	18	,,	14. 7:	,,	,, 1. 4. 7.
,,	354	,,	18	,,	XXII.	,,	,, XIX.
,,	355	,,	6	,,	Kshâmavat	,,	,, Kshamavat.
,,	363	,,	23	,,	XXII.	,,	,, XIII.
,,	373, last line			,,	च्चैत	,,	,, तच्चै
,,	377, line 11			,,	15. 1, 2	,,	,, 15. 17, 2.
,,	385	,,	15	,,	धिष्ण्य	,,	,, धिष्णय
,,	435	,,	17	,,	यावद्यूपम्	,,	,, याद्यूवपम्
,,	449	,,	8	,,	रथ	,,	,, थ
,,	460	,,	20	,,	शार्दूलचर्मन्	,,	,, शार्दलचर्मन्.

APPENDIX

Corrections and Emendations

by **Dr. C. G. Kashikar**

The following is a list of corrections and emendations to the text of *Āpastamba Śrautasūtra*, Vols. I-III. It includes the suggestions made by W. Caland (*ZDMG*, Vol. LV, p. 266; Vol. LVII, p. 743; Vol. LXXII, pp. 27-31; *Das Śrautasūtra des Āpastamba* Band, I-III, 1921-28) and also a few suggestions made in the *Śrautakośa*, English Section, Vol. I.

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
			Vol. I	
३१	१८	१.९.६	बन्धू न	बन्धून्न
३६	३	१.१०.६	भागधां	भागधान्
१४०	१९	३.२.५	उपसृष्टोदकाय	उपस्पृष्टोदकाय
२१५	१५	४.११.१	ब्रह्मपा हि	ब्रह्म पाहि
३२४	१५	६.३.१०	प्राचीमावृत्य	प्राचीमावर्त्य
३३०	१९	६.६.५	अम्नरधिश्रितं	Caland suggests अम्नरधिश्रिते
३३४	१३	६.८.३	पृथगिडेति	वृधदिडेति
३३९	१०	६.१०.५	अवक्रामम्	अपक्रामम्
३७३	१४	६.२७.२	प्रावात्स्यम्	प्रावात्सम्
३७३	२१	६.२७.३	बिभ्रद्वः सुवनिः	बिभ्रद्वसुवनिः
३९७	१८	७.१.७	अव्यावृत्तम्	Caland suggests अन्वावृत्तम्
४१९	४	७.१०.१२	समं भूमिपरिदृंहणं	समंभूमि परिदृंहणं
४४६	१८	७.२२.६	उद्धरति	Caland suggests उद्धरेति
४४७	९	७.२२.८	विपर्यास्त	विपर्यस्थ
४४९	१५	७.२३.३	उपहुतां	उपहूतां
४६६	४	७.२८.४	आहुत्यै	आ हृ
४६८	१	७.२८.८	विद्यते ।···भवन्ति	विद्यते यस्यो चैते भवन्ति
			Vol. II	
१५	१३	८.४.६	ऋत्वे	ऋत्विये
५७	१४	८.११.२१	रवते	रवथे

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
७७	७	८.१६.१२	सर्वभक्षा:	सर्वे भक्षा:
९२	१	८.२२.१०	ऋतून्	ऋजून्
१३२	१४	९.६.१२	वैष	वा एष (=वै एष)
१३५	१६	९.७.६	प्रहासीन्मामुमा-मुष्यायणम्	प्रहासीर्मामिमुमामुष्याय-णम्
१३८	१३	९.८.४	उपासरेत्	उपासरत्
१५८	१५-१७	९.११.१५-१६	अमैव ।१५। पुत्रस्य···।१६।	।१५। अमैव पुत्रस्य···।१६।
१६२	१३	९.११.२६	यद्युच्छियमाणो	यद्युच्छ्रीयमाणो
१६५	१	९.१२.९	रुचां	रुचा
१८३-८४	२१-१	९.१६.७	अस्य जहितो	अस्यजहितो
१८७	१	९.१७.१	स्कन्नादो	स्कन्ना उ
२००	४	९.२०.७	उपशुष्क:	उप शुष्क:
२१४	८	१०.३.८	सुम्नो	सुम्ने
२५२	६	१०.१६.१५	अनारभ्य स्तनकल्प:	अनारभ्यस्तनकल्प:
२५४	९	१०.१७.११	भवथ	भवत
२६०	१६	१०.२०.७	वृक्षाद्	वृक्षान्
२७५	१३	१०.२५.१	देवेभ्य: ऋतून्	देवेभ्य ऋतून्
२९०	३	१०.३०.१५	विश्वस्त्वं	विश्वास्त्वं
३२९	१८	११.१५.१	आयु:पति	आयु:पती
३३३	१५	११.१६.१०	पत्नीशालामुखीय०	पत्नी शालामुखीय०
३३८	१५	११.१८.८	वा पिवाते	वाचि वाते
३६९	९	१२.६.८	चोपस्पृशति	वोपस्पृशति
३७६	३	१२.८.९	°निरुक्तयाप्राजापत्यया	°निरुक्तया प्राजापत्यया
३७९	१३	१२.९.१०	°नाद्रन्संश्लिष्टा°	°नाद्रनिसंश्लिष्टा°
४०५	१	१२.१८.४	यथान्युप्ता	यथा न्युप्ता
४४९	७	१२.२७.१४	एवान्त:	एवान्ते
४६८	७	१३.५.६	दक्षिणानि	दाक्षिणानि
५००	११	१३.१६.२	पुरस्तादुक्थ्यस्या°	पुरस्तादुक्थस्या°
५०१	१६	१३.१६.८	वारणोऽसि	चारणोऽसि
५०१	१७	१३.१६.८	वारणस्य	चारणस्य
५१०	१	१३.१९.४	°त्योत्तरवेद्यंस	°त्योत्तरे वेद्यंस

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
५२१	१४	१३.२४.१	हवींषि निर्वपति	हवींष्यनुनिर्वपति
५३७	१२-१९	१४.२.१३		यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति य आविवेश भुवनानि विश्वा । प्रजापतिः प्रजया संविदानस् त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी ॥ एष ब्रह्मा य ऋत्वियः । इन्द्रो नाम श्रुतो गणे । प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी ॥ य ऋत्वियः प्र ते वन्त्रे । वनुषो हर्यतं मदम् । इन्द्रो नाम घृतं न यः ॥ हरिभिश्चारु सेचते । श्रुतो गण आ त्वा विशन्तु । हरिवर्पसं गिर इत्येताभिश्चतसृभिः सन्नमभिमन्त्र्य ।१३। [cf. TBr. ३.७.९.५-६]
५४९	७	१४.६.३	आराग्रामभिचरतः	आराग्राभिचरतः
५७५	१२	१४.१४.२	अस्य	आस्य
५८९	१-४	१४.१९.३,४	पञ्च समिद्धेऽग्नौ··· हासिष्टमिति ।३। पुरस्तात्··· जपत्येतिवन्ति···।४।	पञ्च समिधोऽग्नौ हूयन्ते । प्राणापानौ······ हासिष्टमिति पुरस्तात्··· जपति।३। एतिवन्ति···।४।
५९०	६-७	१४.२०.४	°र्वा संसवो	°र्वासंसवो
५९१	२	१४.२०.८	प्रतिब्रूयात्	परिब्रूयात्
५९२	२	१४.२१.११	वा दग्ध्वा	वा
५९३	११	१४.२२.१४	इत्येतदादि ।१४। पूर्ववत्	इत्येतदादि पूर्ववत् ।१४।
६४२	१	१५.४.१०	°पयसा छृणत्ति	°पयसाछृणत्ति
६६२	३-४	१५.१०.११	स्वाहेन्द्रावट्	स्वाहेन्द्राय वट्
६९५	४	१५.२१.११	दत्त्वोपासने	दत्त्वौपासने

Vol. III

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
२	१५	१६.२.६	अभिमन्त्रयते । पश्यत्	अभिमन्त्रयते । अपश्यत्
२	१६	१६.२.७	इति वल्मीकवपां या	इति वल्मीकवपाम् । आ

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
४	१५	१६.३.१३	अभिमन्त्रयते। पश्यत्	अभिमन्त्रयते। अपश्यत्
३२	१४-१५	१६.२६.६,७	···सर्वैर्वा।६। संसृज्य न रिक्ताम्···।७।	···सर्वैर्वा संसृज्य।६। न रिक्ताम्···।७।
३३	२-६	१६.२६.११,१२	···उपदधाति।११। पृथिवि···तद्दधात्विति वोलूखलम्··· वाजसनेयकम्।१२।	···उपदधाति पृथिवि··· तद्दधात्विति वा।११। उलूखल उपदधातीति वाजसनेयकम्।१२।
४६	१८	१७.२.५,६	पश्चात्प्राचीः।५। अक्षणया द्वेष्यस्य प्रसवाय···।६।	पश्चात्प्राचीः। अक्षणया द्वेष्यस्य।५। प्रसवाय···।६।
५६	१५-१६	१७.११.५,६	संचरे पशूनामर्क-पर्णमुदस्यति।५। यं द्विष्यात्तस्य संचरे यस्य···।६।	असंचरे पशूनामर्कपर्ण-मुदस्यति यं द्विष्यात्तस्य संचरे।५। यस्य···।६।
५७ ५८	१९- २	१७.१२.१३-१४	होतर्यकामयमाने ···।१३।···प्रवर्ग्य-मुद्वासयति।१४।	होतर्यकामयमानेऽध्वर्युः।१३। स्तुतशस्त्रयोर्दोहे यजमानं वाचयति स्तुतस्य स्तुतम-सीति।१४। अत्र प्रवर्ग्य-मुद्वासयति।१५।
७४	८	१७.२६.१५	आददतः	आदयतः
७७	८	१८.२.१६	बर्हिषीत्युक्तम्	बर्हीषीत्युक्तम्
८४	७	१८.७.१७	यजेत	वा यजेत
१०६	१५	१९.२.३	सात्वरीं	सृत्वरीं
१३३	१३-१५	१९.२१.१५,१६		दधि मधु घृतमापो धानाः। तण्डुला इत्येकेषाम्।१५। आज्यविकारो मधूदके।१६। संसृष्टे मुख्ये स्वाधर्म्यम्।१७।
१३७	१५-१६	१९.२५.४,५	अथास्मान्··· व्यूहति।४। या वाम्···यतव्या तनूरित्येतैरेव पुनः समूहति।५।	अथास्मान्···व्यूहति या वाम्···यतव्या तनूरिति।४। एतैरेव पुनः समूहति।५।

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
१४२	२-३	२०.१.२,३	चित्रा नक्षत्रं पुण्यनाम ।२। देवयजनमध्यवस्यति ।३।	चित्रा नक्षत्रम् ।२। पुण्यनामदेवयजनमध्यवस्यति ।३।
१६२	१३	२०.१७.१०	आहुती जुहोति	आहुतीर्जुहोति
१६९	१५	२०.२२.१३,१४	।१३। पात्नीवत	पात्नीवते ।१३।
१७६	१०	२१.२.१५	ओदवसानीयायाः	ओदवसानीयायै
१७९	१-२	२१.५.१,२	These two sūtras should form one sūtra.	
१७९	३-४	२१.५.४,५	"	"
१८१	३-४	२१.६.१८,१९	"	"
१८१	८-९	२१.७.४,५	"	"
१८१-८२	१५-१	२१.७.१०,११	"	"
१८२	१३-१४	२१.८.१,२	"	"
१८२	१७-१८	२१.८.५,६	"	"
१८४	७-९	२१.९.१४,१५	उपसृजन्···गत्वा ।१४। अतिच्छन्दसा··· ।१५।	उपसृजन् धरुणमित्येताभ्याम् ।१४। अथाहवनीयं गत्वातिच्छन्दसा··· ।१५।
१८८	११	२१.१२.१०	आदधाति	आदधति
१९१	१४-१५	२१.१५.११	पृष्ठ्यं षडहं समासे ।११।	पृष्ठ्यं षडहम् । स मास· ।११।
१९२	८	२१.१५.२३	···चतुरोऽभिप्लवानावृत्तान् समासे ।२३।	···चतुरोऽभिप्लवानावृत्तान् । स मासः ।२३।
१९२	१८	२१.१६.८	"	"
१९३	१३	२१.१७.२	अनु श्लोकेन	अनुश्लोकेन
१९३	१६-१७	२१.१७.६,७	These two sutras should form one sūtra.	
१९४	११	२१.१७.१५	कूर्चेषु होत्रका उपगातारः पत्नय इत्यासते	Caland following Satyāṣāḍha deems पत्नय as an interpolation.

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
१९५	१४-	२१.१८.८,९	त्रिः पर्वयेत् ।८।	त्रिपर्वयोत्कटशलाकयेक्षु°···
१९६	१		कटशलाकयेक्षु°··· ।९।	The two sūtras should be read as one sūtra.
१९६	९	२१.१९.४	शंखान्नाळीस्तूण-वानिति	शंखा नाळीस्तूणवा इति
१९७	६	२१.१९.५	तते	तत्ते
२०१	१५	२१.२२.५	ददाति	दधाति
२०७	६-७	२२.२.२	तस्य महाव्रतं पृष्ठ्यमर्क्यं शस्यते ।२।	तस्य महाव्रतम् ।२। पृष्ठ्य-मर्क्यं शस्यते ।३।
२०८	५-७	२२.२.१६,१७	हिरण्यं मुखे न्यस्या-न्तरोरू···यक्ष्य इति ।१६। ऋत्विजः समोढाः ।१७।	हिरण्यं मुखेऽन्वस्यान्तरोरू प्रियायै भार्यायै ब्रह्मचारी शेते ।१६। श्व इष्ट्या पशुना वा यक्ष्य इत्यृत्विजः समोढाः ।१७।
२११	५	२२.४.२८	प्रजापतेरेक-त्रिकोऽग्निष्टोमः सर्वस्य पाप्मनो निर्दिश्य गच्छति ।	Caland suggests नैर्दश्यं instead of निर्दिश्य
२१३	१५	२२.६.१६	पञ्चदशो निहत्यस्य निरुक्तः	पञ्चदशोऽनिहत्यस्य निघ्नतः
२१४	८	२२.७.३	निरुक्तं	अनिरुक्तं
२२०	३-७	२२.११.३-७		यो लघुरिवाप्रतिष्ठितः स्यात्स एतेनैकविंशेन ।३। औपच्छदेन प्रजाकामः ।४। स्तोत्रे स्तोत्र एकैका स्तो-त्रियोपजायते ।५। गन्ध-र्वाप्सरसो मादयन्तामिति प्रातःसवने सन्नेषु नाराशं-सेष्वधस्तात् पूतभृतोंऽशुमु-पास्यति ।६।

Page	Line	Reference	Incorrect	Correct
२२८	३-४	२२.१७.५	यदि दद्यात्··· नयेत् ।५।	यदि दद्यादनूबन्ध्यावपायां हुतायाम् ।५। दक्षिणा नयन्नन्यूना दशतो नयेत् ।६।
२२८	८	२२.१७.९,१०	···शबली ।९।··· ।१०।	···।९। शबलि···।१०।
२५६	४	२३.१२.९	प्राचः	प्राचीं
२७९	१	२४.११.१५	परिधानीया । जुहोतेतीतरेषां	परिधानीया । आजुहोतेतीतरेषां